

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Kun. Saulius BYTAUTAS

**LIETUVIŲ PRANCIŠKONŲ (OFM) IDENTITETO
RAIŠKA PASTORACINĖJE VEIKLOJE
1940–1990 METAIS**

Daktaro disertacija
Humanitariniai mokslai, teologija (02 H)

Kaunas, 2011

UDK 271.3(474.5)
By-441

Disertacija rengta 2006–2010 metais Vytauto Didžiojo universitete.

Mokslinis vadovas:

Kan. prof. dr. **Kęstutis ŽEMAITIS** (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai,
teologija – 02 H)

ISBN 978-9955-12-657-7

TURINYS

TURINYS	3
ĮVADAS	5
1. LIETUVIŲ PRANCIŠKONŲ VIENUOLIJOS IDENTITETO FORMAVIMOSI AKCENTAI	15
1.1. Šv. Pranciškaus dvasingumo bruožai	15
1.2. Lietuvių pranciškonų tapatybės įgyvendinimo akcentai	18
1.3. Vienuolijos prioritetų raida istorijoje	22
2. PIRMOSIOS SOVIETŲ SĄJUNGOS IR VOKIETIJOS OKUPACIJŲ POVEIKIS LIETUVOS PRANCIŠKONŲ ŠV. KAZIMIERO PROVINCIJOS RAIDAI	26
2.1. Bažnyčios ir vienuolynų padėtis pirmosios sovietų okupacijos metu.....	26
2.2. Vokietijos okupacijos poveikis vienuolynų raidai Lietuvoje.....	28
2.3. Pranciškonų planai išsaugoti Šv. Kazimiero provinciją, perkelti ją į JAV	30
2.4. Lietuvių pranciškonų pastoracija Italijoje karo tremtinių bendruomenėse	34
2.5. Lietuvių pranciškonų pastoracija kitose Europos šalyse lietuvių bendruomenėse	37
3. LIETUVIŲ PRANCIŠKONŲ (OFM) IDENTITETO RAIŠKOS BŪDAI JAV IR KANADOJE 1945–1990 METAIS	43
3.1. Lietuvių pranciškonų (OFM) integravimasis lietuvių bendruomenėje JAV	43
3.1.1. <i>Tarnystė pirmajame lietuvių pranciškonų vienuolyne Gryne</i>	48
3.1.2. <i>Lietuvių pranciškonų įsikūrimas Rytinėje Atlanto pakrantėje – Kenebunke</i>	49
3.1.3. <i>Vienuolyno įsteigimas Niujorke (New York), Bruklinė (Brooklyn, NY)</i>	52
3.1.4. <i>Lietuvių pranciškonų pastoracija Sent Petersburge (St. Petersburg, FL) ir Galfporte (Gulfport, FL)</i>	55
3.1.5. <i>Lietuvių pranciškonų įsikūrimas Bridžvilyje (Bridgeville, PA)</i>	56
3.1.6. <i>Lietuvių pranciškonų įsikūrimas Ročesteryje</i>	59
3.2. Lietuvių pranciškonų savirealizacija kultūrinėje-tautinėje veikloje	62
3.2.1. <i>Lietuvių centro Niujorke – „Kultūros židinio“ Bruklinė – organizavimas</i>	65
3.2.2. <i>Lietuvių pranciškonų pastangos išsaugoti tautinį tapatumą jaunojoje kartoje</i>	68
3.3. Lietuvių pamatai pranciškonų edukacinėje-švietėjiškoje veikloje	71
3.3.1. <i>Lietuvių pranciškonų edukacinė veikla Šv. Antano gimnazijoje Kenebunke</i>	71
3.3.2. <i>Lietuvių pranciškonų pašaukimo liudijimas leidybiniu darbu JAV</i>	79
3.3.3. <i>Pranciškonų idėjų populiarinimas liudijant savo tapatybę</i>	84
3.4. Lietuvių pranciškonų pastoracinė veikla Kanadoje 1949–1990 m.	86

3.4.1. <i>Lietuvių pranciškonų misijos pradžia Kanadoje</i>	86
3.4.2. <i>Lietuvių pranciškonų įsikūrimas Toronte</i>	90
3.4.3. <i>Lietuvių pranciškonų pastoracinės veiklos kryptys Kanadoje</i>	94
3.4.4. <i>Pranciškonų apaštalavimas Hamiltono (Hamilton, ON) Aušros Vartų parapijoje</i>	96
3.4.5. <i>Tautinių stovyklų organizavimas išeivijos vaikams ir jaunimui</i>	98
3.5. <i>Lietuviai pasauliečiai pranciškonai JAV ir Kanadoje 1945–1990 m. – katalikybės ir lietuviškų tradicijų puoselėtojai emigracijoje</i>	99
3.5.1. <i>Lietuvių pasauliečių pranciškonų (OFS) provincijos įkūrimas JAV</i>	99
3.5.2. <i>Lietuvių pasauliečių pranciškonų ugdymo gairės</i>	102
3.5.3. <i>Lietuvių pasauliečių pranciškonų pastoracinė veikla JAV ir Kanadoje</i>	106
4. LIETUVIŲ PRANCIŠKONŲ INDĖLIS IŠSAUGANT ŠV. PRANCIŠKAUS DVASIĄ BEI ORDINO TĘSTINUMĄ SOVIETŲ OKUPUOTOJE LIETUVOJE 1945–1990 M.	111
4.1. <i>Katalikų Bažnyčios suvaržymai ir persekiojimai antrosios sovietų okupacijos metu</i>	111
4.2. <i>Pranciškonų identiteto liudijimas sovietų okupuotoje Lietuvoje</i>	115
4.2.1. <i>Lietuvių pranciškonų tikėjimo ir tautiškumo liudijimas pastoracijoje</i>	115
4.2.2. <i>Pranciškoniškosios dvasios skleidimas ir rūpinimasis pranciškonų pašaukimais</i>	117
5. LIETUVIŲ PRANCIŠKONŲ MISIJOS SOVIETŲ SĄJUNGOJE 1984–1990 M. LAIKOTARPIU	122
5.1. <i>Lietuvių pranciškonų misijos sovietiniame Tadžikistane 1984–1989 m.</i>	122
5.2. <i>Lietuvių pranciškonų misijos Kazachstane musulmoniškoje aplinkoje 1988–1990 m.</i>	127
5.3. <i>Lietuvių pranciškonų misijinė pastoracija tremties krašte Sibire 1986–1990 m.</i>	130
IŠVADOS	135
REKOMENDACIJOS	138
SANTRUMPOS	139
ARCHYVINIAI ŠALTINIAI	141
PUBLIKUOTI ŠALTINIAI	155
PERIODINIAI ŠALTINIAI	156
LITERATŪRA	157
PRIEDAS	160

IVADAS

Disertacijos temos aktualumas. Apie 1250–1251 m. Lietuvos valdovui Mindaugui priėmus krikštą, Katalikų Bažnyčia įžengė į Lietuvą. Pranciškonai, vieni pirmųjų atvykę skelbti Kristaus mokslą, keletą šimtmečių Lietuvoje švietė ir kultūrinio žmones, kol XIX a. viduryje jų vienuolynai už aktyvų dalyvavimą tautos gyvenime buvo caro valdžios uždaryti ir visiškai sunaikinti. Vienintelis likęs neuždarytas buvo Kretingos vienuolynas, į kurį suvežti seni ir ligoti bernardinai bei kitų vienuolių vienuoliai, taip pat rusų valdžiai už lietuvišką veiklą prasikaltę dieceziniai kunigai¹.

1918 m. Lietuvai atgavus valstybingumą, provincijos vadovybė lietuviams pranciškonams paskyrė komisarijų. Tuomet pradėjo reikštis pranciškonų veikla ir kurtis nauji vienuolynai. 1940 m. pranciškonams priklausė 6 vienuolynai². Tuo metu Šv. Kazimiero pranciškonų provincijai priklausė 25 kunigai, 34 klierikai, 70 brolių ir 10 novicijų, neskaičiuojant kandidatų. Jų globoje veikė 340 pasauliečių pranciškonų (tretininkų) brolių, kurios jungė 48 800 narių³. Tačiau, prasidėjus pirmajai sovietų okupacijai, oficiali vienuolynų veikla Lietuvoje buvo nutraukta ir atnaujinta tik atkūrus nepriklausomybę. Veikliams Šv. Pranciškaus ordino broliams 1940–1990 m. teko patirti labai įvairias gyvenimo ir darbo sąlygas, kuriomis reikėjo puoselėti pranciškoniškąją dvasią ir saugoti tautinę savimonę. Galima daryti prielaidą, kad šis laikotarpis patirties ir identiteto įgyvendinimo aspektu yra labai svarbus lietuvių Pranciškonų (OFM) ordinui.

Ilgą laiką stigo archyviniais tyrimais pagrįstų susistemintų žinių apie lietuvių pranciškonų veiklą 1940–1990 m., kadangi šie šaltiniai nebuvo prieinami. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, 2005 m. dalis Šv. Kazimiero pranciškonų provincijos archyvų iš JAV buvo pervežta į Lietuvą. Atsirado galimybė ištirti pranciškonų pastoracinės veiklos laikotarpį, kuris buvo beveik nenagrinėtas dėl susiklosčiusios politinės-ideologinės padėties sovietmečiu, ir identifikuoti esminius lietuvių pranciškonų pastoracijos bruožus.

Ši situacija padiktavo **disertacijos tyrimo problemą**: nėra susisteminti šaltiniai ir išanalizuota lietuvių Pranciškonų ordino pastoracinė veikla, vykdyta okupacijų, tremties bei emigracijos sąlygomis, ir todėl neatskleista jos sąveika su identiteto raiška.

Užduodami **probleminiai klausimai**: 1) Kaip susiformavo lietuvių pranciškonų identitetas ir kas nulemia jo raiškos būdus? 2) Kokiomis sąlygomis gyveno ir kokia pastoracine veikla

¹ Kretingos pranciškonų vienuolynas. Kretinga: Lietuvos pranciškonai. 1989. P. 12.

² *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. Brooklyn, N.Y. 1987. P. 4: Kaune pranciškonams priklausė vienuolyno namai Žaliakalnyje, Darbininkų g. 2., Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo bažnyčia su vienuolynu Uosto g. 3, Šv. Agnietės koplyčia, Nemuno g. 26, Troškūnuose, Pajūryje, Šilalės raj. ir Kretingoje.

³ Ten pat. P. 4.

užsiėmė lietuviai pranciškonai 1940–1990 m.? 3) Ar kito pranciškoniškojo identiteto suvokimas ir jo raiškos būdai pastoracijoje okupacijos ir emigracijos sąlygomis?

Tyrimo objektas: Lietuvos pranciškonų identiteto raiška pastoracijoje 1940–1990 m.

Tyrimo tikslas: remiantis archyviniais bei publikuotais šaltiniais ir moksliniais tyrimais atskleisti lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raišką pastoracijoje Lietuvoje, išeivijoje ir tremtyje 1940–1990 m.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibūdinti lietuvių pranciškonų identiteto bruožus.
2. Aptarti pirmosios sovietų ir vokiečių (1941–1944 m.) okupacijų poveikį tolimesnei Lietuvos pranciškonų Šv. Kazimiero provincijos egzistencinei-pastoracinei raidai.
3. Išryškinti lietuvių pranciškonų pastoracijos prioritetus 1941–1945 m. karo pabėgėlių stovyklose Vakarų Europoje.
4. Apibūdinti lietuvių pranciškonų identiteto sąveiką su jų vykdytos pastoracijos JAV ir Kanadoje 1945–1990 m. tikslais, formomis, prioritetais.
5. Apžvelgti lietuvių pranciškonų pastangas saugant šv. Pranciškaus dvasią bei veiklos tęstinumą sovietų okupuotoje Lietuvoje 1944–1990 m. ir lietuvių pranciškonų misijinę veiklą Sovietų Sąjungoje 1984–1990 m.

Tyrimo metodai

Aprašomasis metodas padeda giliau ir išsamiau detalizuoti pranciškonų pastoracinę veiklą. Pastoracinę veiklą grindžiantys duomenys papildomai analizuojami *istoriniu-kritiniu metodu*, leidžiančiu įsigilinti į konkretaus laikmečio Bažnyčios sielovadines normas, veiklos galimybes bei problemas.

*Analizės metodai*⁴ įgalina pažvelgti į lietuvių pranciškonų identiteto raišką kaip į daugiaaspektį reiškinį, pastoracijos motyvais pagrįsti bendriausius identiteto bruožus.

Kontekstinė analizė tiriant identiteto raišką, atskiros pastoracijos formos ir jų požymiai analizuojami atsižvelgiant į kontekstą (aplinkybes, laikmetį), kuriam priklauso konkreti veikla. Šis tyrimo tipas padeda nustatyti identiteto suvokimo bruožus, kuriuos atspindi tam tikros pastoracinės veiklos formos.

Kryžminių lentelių sudarymo metodu nustatomas ryšys tarp tam tikrų pastoracinės veiklos formų ir jų naudojimo konkrečiomis (keturi tiriamieji laikotarpiai) istorinėmis-politinėmis aplinkybėmis.

⁴ Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimo metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2003. P. 375–378.

*Sintezės metodas*⁵ yra taikomas teologinei, istorinei, socialinei ir kitai į tyrimo temą panašiai literatūrai apibendrinti, kaupiant informaciją apie lietuvių pranciškonų veiklą, ieškant šią veiklą vienijančių bendrų krypčių, formų ir tikslų, kurie liudija apie veikiančiųjų nuostatas ir prioritetus. Tai leidžia kompleksiskai pažvelgti į tiriamąjį objektą – lietuvių pranciškonų identiteto raišką sielovadoje – ir išryškinti svarbiausius dalykus.

*Lyginamasis istorinis metodas*⁶ pasitelkiamas lyginant lietuvių pranciškonų veiklą chronologiniais etapais įvairiais politiniais laikotarpiais, socialinėmis ir kultūrinėmis sąlygomis: išeivijoje, Lietuvoje ir tremties vietose. Sukurta tyrimo sistema leido patvirtinti lietuvių pranciškonų identiteto bruožus, pamatyti, kaip, prisitaikant prie naujų veiklos sąlygų, pranciškonams pavyko įgyvendinti savo pašaukimą.

Bibliografija. Lietuvių pranciškonų veiklos 1940–1990 m. tematikai nagrinėti skirtus šaltinius pagal pobūdį galima suskirstyti į *penkias šaltinių grupes*:

1. Archyvinė medžiaga. Svarbią vietą šiame darbe užima surinkta, susisteminta ir apibendrinta archyvinė medžiaga, apimanti 1940–1990 m. lietuvių pranciškonų veiklos laikotarpį. Disertacijoje naudoti šaltiniai yra Mažesniųjų brolių ordino Lietuvoje Šv. Kazimiero provincijos kurijos archyvo medžiaga. Šį archyvą sudaro gaunami ir siunčiami raštai, kapitulų posėdžių protokolai, definitoriumų posėdžių nutarimai, korespondencija, ataskaitos, Pranciškonų generalinės kurijos ir provincijolų dekretai, sutartys, finansinės ataskaitos. Svarbi archyvinė medžiaga – Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos narių asmens bylos, kuriose nurodomi pagrindiniai jų gyvenimo faktai: gimimo vieta, išsilavinimas, įstojimo į vienuolyną data, išadų bei kunigystės šventimų datos, studijos, užimamos pareigos, ofcijos, jų veiklos sritys, publikacijos, asmeniniai dokumentai bei korespondencija ir kt.

Trečiojo ordino Šv. Kazimiero provincijos Šv. Antano vienuolyno archyvas Kennebunk (Kennebunk, ME) – dar viena svarbi 1940–1990 m. šaltinių bazė. Šį archyvą sudaro gaunami ir siunčiami raštai, korespondencija, komisarijų pranešimai, raportai, ataskaitos, kongregacijų posėdžių nutarimai, vizitacijų protokolai, finansinės ataskaitos bei kiti dokumentai. Visi šie archyvai buvo rinkti ir sugrupuoti pagal atliekamos veiklos pobūdį, vietas, vienuolynų namus ir brolių asmens bylas. 2003 m. didžioji dalis lietuvių pranciškonų Šv. Kazimiero provincijos archyvo buvo pervežta į Lietuvą ir dabar yra saugoma pranciškonų Kryžių kalno vienuolyne Šiaulių rajone. Visas archyvas dar nėra iki galo susistemintas į fondus ir aprašus, todėl šiame darbe nurodomas dokumento pavadinimas bei jo saugojimo vieta.

⁵ Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimo metodologija. P. 435–436.

⁶ Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Technologija. 1997. P. 82.

2. Oficialūs dokumentai. Šaltinių grupė, tiesiogiai susijusi su pranciškoniškojo identiteto apibūdinimu ir ordinarine veikla, yra oficialūs ordino dokumentai, kadangi lietuvių pranciškonų Šv. Kazimiero provincija vadovavosi pranciškonų Regula, Konstitucija bei statutų reikalavimais. Tai išsamiai išdėstyta *Conferenza Ministri Provinciali* (OFM), *Regula et Constitutiones Generales Ordinis Fratrum Minorum* (Roma, 1988), *Conferenza Ministri Provinciali* (OFM), *Statuta Generalia Ordinis Fratrum Minorum* (Roma, 1988) (Mažesniųjų brolių regula ir konstitucijos bei Mažesniųjų brolių ordino generaliniai statutai). Tai pagrindiniai normatyviniai aktai, reglamentuojantys vienuolinį gyvenimo būdą Pranciškonų ordine, kurie apima vienuolinių namų steigimą ir panaikinimą, vadovavimą vienuolijoms, kandidatų priėmimą ir jų mokymą, vienuolijų narių pareigas ir teises, vienuolijų apaštalavimą, narių atskyrimą nuo vienuolijos, apie vyskupystei pašauktus vienuolijos narius ir aukštesniųjų vyresniųjų konferencijas.

Reikšmingas leidinys yra „Trečiojo ordino Šv. Kazimiero provincija. Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino regula ir Konstitucija“ (Bruklinas (Brooklyn, NY), 1963), kuriame publikuojama pasauliečių pranciškonų regula, pasauliečių pagrindinė pranciškonų sudėtis, rekomenduotinas gyvenimo būdas, pasauliečių pranciškonų valdymo būdas, pasauliečių pranciškonų narių teisės ir privilegijos, taip pat konstitucijos. Šiek tiek žinių apie lietuvių išeivių pasauliečių pranciškonų veiklą gauname iš C. M. Ramoso „The Rule of the Secular Franciscan Order“ – 1981 m. Čikagoje (Chicago, IL) išleisto leidinio, skirto pasauliečiams pranciškonams. Jame plačiai atskleidžiamas ir komentuojamas pasauliečių pranciškonų gyvenimas, pateikiamos nuorodos novicijams, priėmusiems profesiją pasauliečiams ir dvasiniams asistentams.

3. Atsiminimai. Šią šaltinių grupę sudaro Pranciškonų ordino narių ir kitų amžininkų atsiminimai. Darbe naudojami pranciškonų tėvo Leonardo Andriekaus, t. Placido Bariaus, t. Sigito Jurčio, t. Rimanto Letkauskos bei disertacijos autoriaus t. Sauliaus Bytauto atsiminimai. Ilgametis Toronto parapijos klebonas t. P. Barius savo prisiminimuose „Pranciškonai Toronte“ aprašo lietuvių pranciškonų įsikūrimą Toronte nuo brolių atvykimo į Kanadą iki 1965 m. T. P. Barius išsamiai pasakoja apie pastoracines aktualijas ir atskleidžia Toronto parapijos kūrimosi organizacinius aspektus. T. L. Andriekus, buvęs Šv. Antano gimnazijos direktorius, rašo atsiminimus apie lietuvių pranciškonų siekį ugdyti išeivijos jaunąją kartą lietuvių šv. Pranciškaus idealų dvasia. T. S. Jurčys dalijasi prisiminimais apie katalikų padėtį ir jų problemas Vidurinėje Azijoje, ypač Tadžikistane 1984–1990 m., kur jam teko darbuotis misijose. T. Rimantas Letkauskas aprašo pranciškonų misijas Tadžikistano-Afganistano pasienyje, taip pat Kazachstane, Almatoje ir jos apylinkėse, kur musulmoniškoje aplinkoje pastoracija vyko itin sudėtingomis politinėmis-religinėmis sąlygomis. T. Saulius Bytautas savo atsiminimuose nusako pranciškonų pastoraciją tremties vietose Sibire, supažindina su misijų problemomis, kilusiomis ne tik dėl sudėtingų politinių sąlygų, bet ir dėl įvairių tautybių žmonių skirtingo mentaliteto ir kt.

Kitų amžininkų – ne pranciškonų – atsiminimai apie pranciškonų veiklą – tai jau atsikūrusioje nepriklausomoje Lietuvoje išleistos knygos, spaudos publikacijos, užrašyti atsiminimai. Tačiau čia žinios apie lietuvių pranciškonų veiklą 1940–1990 m. pateikiamos tik labai fragmentiškai. Iš tokių autorių paminėtina ses. Aldona Eugenija Kezytė ACJ ir jos autobiografinė knyga „Esame nenaudingi tarnai“ (Saulės delta, 2001), kurioje buvusi pedagogė aprašo savo sunkų misionierės kelią, nuolatinį KGB sekimą bei įtemptą, pasiaukojamą darbą Gruzijoje ir Armėnijoje. Žinių apie brolių pranciškonų veiklą sovietinėje Lietuvoje randame ir Nijolės Sadūnaitės atsiminimų knygoje. Knygoje „Gerojo Dievo globoje“ (1989) autorė aprašo savo išgyvenimus, patirtį kovoje už žmogaus teises, religinę laisvę bei nepriklausomą Lietuvą. Kitoje jos knygoje „KGB akiratyje“ (Ateitis, 1991) aprašomi autentiški autorės prisiminimai apie Katalikų Bažnyčios bei tikinčiųjų KGB persekiojimą sovietinės okupacijos metais.

4. Periodika. Šią šaltinių grupę sudaro medžiaga, kuri autentiškai perteikiama pranciškonų kuruojamoje išeivijos periodinėje spaudoje bei kitoje lietuvių išeivijos spaudoje. Po Antrojo pasaulinio karo lietuviai pranciškonai, įsikūrę JAV, ėmėsi spaudos darbo, įkūrė savo spaustuve, kurioje buvo spausdinamos lietuviškos ir katalikiškos knygos bei periodiniai leidiniai. Viena iš jų – kultūros žurnalas „Aidai“. Jis buvo skirtas inteligentijai. Šiame žurnale plačiai aprašytas lietuvių išeivių kultūrinis gyvenimas, pasiekimai meno ir mokslo srityse, skelbiami nauji poezijos ir prozos kūriniai, leidinys gausiai iliustruotas lietuvių dailininkų reprodukcijomis. Jis buvo leidžiamas nuo 1950 metų.

Svarbią vietą lietuvių pranciškonų periodinėje spaudoje užima žurnalas „Šv. Pranciškaus varpelis“, kuris pradėtas leisti Lietuvoje, o 1942 m. jo leidyba perkelta į Ameriką. 1942–1948 m. žurnalas buvo leidžiamas Bostone (Boston, MA), 1949–1951 m. Kennebunk (Kennebunk, ME), 1952–1990 m. – Bruklina (Brooklyn, NY). Tai religinio turinio šviečiamasis žurnalas, kuriame ypatingas dėmesys buvo skiriamas pranciškonų pastoracinei veiklai bei pranciškonų pasauliečių aktualijoms. Nors šios žinios pateikiamos fragmentiškai, tačiau kai kurie faktai ir įvykiai išsamiai aprašyti ir išnagrinėti.

Dar vienas informacijos šaltinis apie išeivijos gyvenimą ir lietuvių pranciškonų veiklą – laikraštis „Darbininkas“. Tai savaitinis, tuo metu plačiai skaitytas laikraštis, kuriame rašyta apie lietuvių gyvenimą visame pasaulyje ir kuris buvo skirtas plačiajai visuomenei. Jis leistas Bruklina (Brooklyn, NY) ir apima 1950–1990 m. laikotarpį.

Leidinyje „Prisikėlimo parapijos leidinys 1956“ išsamiai aprašyti pirmieji lietuvių pranciškonų žingsniai Kanadoje, jų įsikūrimas ir veikla Prisikėlimo parapijoje bei naujo kultūros židinio įsisteigimas Toronte (Toronto, ON). Išsamių faktų iš 1953–1963 m. Prisikėlimo parapijos veiklos pateikia ir leidinys „Prisikėlimo parapijos Toronte pirmasis dešimtmetis 1953–1963“.

5. Pogrindiniai leidiniai. Išsamesnių žinių apie Lietuvoje veikusius pranciškonus randame Lietuvos pogrindžio spaudos leidinyje – Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikoje. Leidinys atskleidžia sunkią Katalikų Bažnyčios padėtį Lietuvoje sovietų okupacijos laikotarpiu, 1983–1989 m. Būtent 1987, 1989 ir 1992 m. spaustuvėje „Kingsport Press“ perspausdintuose LKB Kronikos 8–10 tomuose randame žinių apie t. Antaną Puodžiūną (Nr. 69, Nr. 76), t. Julijų Sasnauską (Nr. 60–67, 76), t. Gediminą Numgaudį (Nr. 77, 80), t. Adolfą Pudžemį (Nr. 66, 67, 78), t. Vytautą Sadauską (Nr. 76, 78), t. Česlovą Godliauską (Nr. 78), br. Bronių Poškų (Nr. 78), t. Juozapą Pačinską (Nr. 63, 66, 78, 79), t. Bronislovą Racevičių (Nr. 66). Čia aprašoma jų pastoracinė veikla ateizmo siautėjimo metu, jų pareiškimai ir pasisakymai dėl tikėjimo laisvės, pateikiami politinių ir sąžinės kalinių sąrašai.

Disertacijoje naudojama įvairi literatūra, atsižvelgiant į objektyvumą bei mokslinę kompetenciją, gali būti susisteminta į *tris naudotos literatūros grupes*.

1. Išeivijos istorinė literatūra. Tai pagrindinės žinios apie konkrečius Katalikų Bažnyčios Lietuvoje laikotarpius bei lietuvių pranciškonų veiklą, susistemintos išeivijos autorių atskiruose leidiniuose. Tai istoriniai-moksliniai tyrimai, pirmieji bandymai parašyti pranciškonų istoriją, literatūra, atspindinti 1940–1990 m. įvykius Bažnyčios bei pranciškonų vienuolijos Lietuvoje gyvenime ir jų veiklą išeivijoje. Darbe naudojama t. Viktoro Gidžiūno knyga „Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai“, kurioje yra surinkta lietuvių pranciškonų istorijos Amerikoje medžiaga. Nors ji ir nebuvo iki galo paruošta spaudai, tačiau joje gausu faktų; be to, ji pateikta netaisyta ir neredaguota – tokia forma, kokia ją ir paliko t. Viktoras Gidžiūnas. Kita to paties autoriaus knyga „Trečiasis Šv. Pranciškaus ordinas“ (Bruklinas (Brooklyn, NY), 1971) supažindina mus su pasauliečių pranciškonų (OFS) istorija nuo pat šio ordino atsiradimo iki 1970 m., apžvelgiamas šv. Pranciškaus dvasingumo aktualumas Lietuvoje ir Amerikoje. Būtent šioje knygoje randame susistemintos medžiagos apie pranciškonų pasauliečių veiklą lietuvių katalikų gyvenime, organizuojant katalikiškas patriotines akcijas bei artimo meilės darbus Amerikoje ir apie pranciškonų pasauliečių ryšį su Pranciškonų ordinu.

Pirmąsias neiškraipytas žinias po Lietuvos okupacijos randame Juozo Prunskio knygoje „Sibiro ištremime ir bolševikų kalėjime“ (Čikaga (Chicaga), 1944). Čia autorius supažindina su kunigų, kurie buvo kalinami sovietų kalėjimuose ir ištremti į Sibirą, tarp jų – t. Augustino Dirvelės ir t. Lucijaus Martušio, biografijomis. Labai aktuali Vincento Brizgio knyga „Katalikų Bažnyčia Lietuvoje“ (Čikaga, 1977), kurioje autorius išsamiai aprašo Katalikų Bažnyčios Lietuvoje padėtį vokiečių okupacijos laikotarpiu 1941–1944 m., nemažai dėmesio skirdamas vienuolijoms, taip pat pranciškonams.

Lietuvių pranciškonų vienuolyno įsteigimas Sent Katerinse (St. Catharines, ON), Niagaros pusiasalyje, sudėtingų uždavinių, susijusių su namų įsigijimu, koplyčios pastatymu, vienuolyno

išlaikymu, sprendimas bei pranciškonų pastoracinė ir tautinė veikla išsamiai aprašoma veikale „Tėvų pranciškonų misija“ (Torontas, 1964).

Sovietų okupacinės valdžios vykdytas pranciškonų persekiojimas ir kalinimas aprašomas „Metraštyje“, išleistame Kennebunk (Kennebunk, ME) 1950 m., jame taip pat nurodomas pranciškonų įnašas į lietuvių tautos kultūrą bei jų veikla Amerikoje po 1940 m. „Metraštyje“ nemažai dėmesio skiriama lietuvių tremtinių bažnytiniam-religiniam gyvenimui Vakarų Vokietijoje ir Austrijoje.

2. Ateistinė literatūra. Tai sovietinė ateistinė literatūra, kurioje lietuvių pranciškonų veikla 1940–1990 m. neanalizuojama, tačiau joje matyti ideologizuoti sovietinių autorių bandymai įvertinti pranciškonų darbus iš ateistinės perspektyvos. Vienas iš tokių autorių yra Jonas Aničas. Jis 1976 m. išleistoje knygoje „Antiliaudiniu keliu“ neigiamai vertina vienuolynų veiklą nepriklausomoje Lietuvoje ir jų padėtį okupaciniu laikotarpiu 1940–1976 m. Nepaisant to, kad knyga persunkta komunistinės ideologijos, čia galime rasti faktų apie pranciškonų pastoracinę veiklą vokiečių okupacijos laikotarpiu. Leidinyje „Ateizmas ir religija Lietuvoje“ (Vilnius, 1985), kuriame katalikybės istorija Lietuvoje nuo Mindaugo laikų nagrinėjama ateistinės ideologijos požiūriu, taip pat aptinkame šiek tiek žinių apie sudėtingą visos Katalikų Bažnyčios bei tikinčiųjų padėtį po 1940 m. Lietuvos aneksijos. Leidinyje „Bažnyčios prieglobstyje“ (Vilnius, 1983) publikuojami sufabrikuoti „dokumentai“ – klastotės, kuriose pasakojama apie Lietuvos dvasininkų, tarp jų ir kelių pranciškonų, antikomunistinę veiklą. „Krikščionybė ir jos socialinis vaidmuo Lietuvoje“ (Vilnius, 1986) tendencingai analizuoja krikščionybės socialinį vaidmenį nuo Lietuvos krikšto 1387 m. iki 1986 m. Čia taip pat aprašoma Katalikų Bažnyčios socialinė pozicija socializmo laikotarpiu bei kritikuojamas lietuvių išeivijos „klerikalinis“ antikomunizmas, ypač pranciškonai ir jų spauda. Leidinys „Religijos priedanga“ (Vilnius, 1983) sudarytas iš respublikinėje ir rajoninėje spaudoje skelbtų ateistinių straipsnių, nukreiptų prieš lietuvių dvasininkiją. Paminėtina ir Juozo Sideravičiaus knyga „Pranciškonai Lietuvoje“ (Vilnius, 1962). Autorius, pataikaudamas komunistinei valdžiai, aprašo pranciškonų istoriją Lietuvoje, ypač tendencingai interpretuodamas pranciškonų veiklą 1940–1962 m. Nors šio autoriaus interpretacijos nėra Pranciškonų ordino istorija, tačiau iš pateiktos medžiagos galime susidaryti išpūdį apie tam tikrus lietuvių pranciškonų veiklos bruožus, kurie taip trukdė sovietinei valdžiai. Knygoje „Už vienuolyno sienų“ (Vilnius, 1966) yra surinkti vienuolynų palikusių narių pasakojimai apie gyvenimą vienuolyne. Taip pat yra atsiminimų apie tarpukario Lietuvos pranciškonų gyvenimą.

3. Šiandieniniai istoriniai tyrimai. Tai šiuolaikinių profesionalių istorikų atlikti neideologizuoti tyrimai. Reginos Laukaitytės knygoje „Lietuvos vienuolijos“ (Lietuvos istorijos institutas, 1997) apžvelgiama vienuolijų Lietuvoje istorija XX amžiaus įvykių fone, plačiau išanalizuotas pranciškonų vienuolynų gyvenimas tarpukario Lietuvoje. Kitoje knygoje „Pirmieji

pranciškonų žingsniai Lietuvoje“ (Vilnius, 2006) spausdinamos įžymių Lietuvos ir Lenkijos mokslininkų studijos, aprėpiančios seniausią pranciškonų veiklos Lietuvoje laikotarpį. Knygos sudarytojas – Darius Baronas.

Vis dėlto reikia pažymėti, kad šiuose moksliniuose veikaluose XX a. antrosios pusės pranciškonų veikla bei identitetas liko išsamiai neištirti ir nesusieti. Lietuvių pranciškonų priklausiusių Šv. Kazimiero provincijai, kuri po 1940 m. Lietuvos okupacijos patyrė priverstinę emigraciją, identitetas taip pat ėgavo naujų bruožų, paveikusių brolių veiklos kryptis ir tikslus. Todėl šios provincijos pranciškonų identiteto raiška turi būti nagrinėjama neatsiejamai nuo pastoracijos tikslų ir pastangų, o bet kokie veiklos ir sielovados rezultatai vertinami atsižvelgiant į lietuvių pranciškonų identiteto suvokimą. Vadovaujantis minėta nuostata, disertacijoje atliekamas tyrimas siekiant išsamiai atskleisti lietuvių pranciškonų identiteto suvokimą ir raišką, atsispindinčią pastoracijoje Lietuvoje, išeivijoje ir tremtyje 1940–1990 m.

Darbo naujumas ir mokslinis reikšmingumas

Analizuojant lietuvių pranciškonų identiteto raišką, sukurta tyrimo sistema, leidžianti susisteminti šaltinių medžiagą ir padedanti kategorizuoti identiteto bruožus (žr. priedą).

Darbe pirmą kartą surinkti išsamūs duomenys apie lietuvių pranciškonų veiklą įvairiomis politinėmis sąlygomis 1940–1990 m. Ši medžiaga išanalizuota, įvardyti pagrindiniai veiksniai, lėmę vienuolijos veiklos specifiką esant skirtingoms politinėms sąlygoms. Daugelis darbe panaudotų rankraštinių šaltinių buvo pirmą kartą įtraukti į lietuvių pranciškonų veiklos mokslinių tyrimų lauką.

Aprašant pranciškonų pastoracinę veiklą 1940–1990 m. yra atlikta archyvinių dokumentų istorinė analizė: tiriama lietuvių pranciškonų korespondencija su vietos ordinarais, prašymai, ordinarų ir provincijolų dekretai, pranciškonų OFM generalinės kurijos dekretai, reskriptai, pirkimo–pardavimo aktai, sutartys, kapitulų protokolai, rankraščiai bei kiti dokumentai. Disertacijos tyrimo šaltinių analizė atlikta pagal vietas ir datas.

Darbo praktinis reikšmingumas

Darbo praktinis rezultatas – surinkti ir susisteminti archyviniai dokumentai, leidę pagrįsti turimas žinias apie lietuvių pranciškonų veiklą 1940–1990 m. ir liudijantys jų identiteto sampratą bei raišką. Tyrimo rezultatas yra ir tai, kad šiame darbe pirmą kartą sistemingai, remiantis autentiškais šaltiniais, buvo pagrįsta lietuvių pranciškonų veikla labai sudėtingu okupaciniu ir emigraciniu laikotarpiais, išryškinta pranciškonų pastoracijos įtaka Katalikų Bažnyčiai Lietuvoje bei lietuvių tautai.

Ginamieji disertacijos teiginiai

1. Lietuvių pranciškonų identiteto formavimasis buvo sąlygojamas šv. Pranciškaus regulos ir konstitucijų, su tuo susijusio dvasingumo ir tautos gyvenimą lėmusių idėjinių-politinių nuostatų bei lietuvių laisvės siekio. Natūraliai pranciškoniškajame identitete susiformavęs reikalavimas mokytis atpažinti laikmečio problemas, saugoti Bažnyčios vienybę ir stengtis apaštalauti, prisitaikant prie laikmečio aplinkybių, lietuvių pranciškonų identitete išryškino ištikimybę tautiniams idealams ir rūpestį pranciškoniškais pašaukimais.
2. Lietuvių pranciškonų pastoracija 1940–1990 m. vyko okupacijos ir emigracijos sąlygomis ir, atsižvelgiant į kilusius sielovadinius iššūkius, atskleidė tam tikrus jų identiteto raiškos būdus: solidarumą su vargstančiais, tarnystę tautiečiams, lietuviybės ir tautos laisvės puoselėjimą, pranciškoniškųjų pašaukimų ugdymą, kultūrinį-švietėjišką darbą, misijinę veiklą, katalikų vienybės ir tarpreliginio sutarimo pastangas ir kt.
3. Lietuviai pranciškonai tiek išeivijoje, tiek sovietų okupacijoje, įgyvendindami savo pašaukimą ir tikslą atkurti Lietuvoje pranciškonišką provinciją, prisidėjo prie Lietuvos nepriklausomybės atgavimo 1990 m. – aktyviai dirbdami spaudos baruose, parodydami okupuotos Lietuvos padėtį, puoselėdami tautines-religines vertybes.
4. Sielovadoje, kuri ryškiausiai atspindi lietuvių pranciškonų identiteto savybes, misijų Sovietų Sąjungoje 1984–1990 m. laikotarpiu atsiskleidė tautinių ir pranciškoniškų bendruomenių puoselėjimo bruožai: jie įkūrė lietuvių bendruomenes Tomske, Novosibirske, Altajaus krašte ir prisidėjo prie vokiečių, lenkų, latvių, ukrainiečių bei kitų tremtinių tikėjimo ir tautinio identiškumo išsaugojimo; įkurtos internacionalinės pranciškonų bendruomenės Novosibirske ir Almatoje tapo pagrindu naujoms katalikiškoms diecezijoms Sibire ir Kazachstane.

Tyrimo hipotezė. Lietuvių pranciškonų (OFM) identiteto raiška 1940–1990 m. okupacijos ir emigracijos sąlygomis yra susijusi su Šv. Kazimiero provincijos išlikimu bei atsikūrimu ir atsiskleidžia per pranciškonų vykdytą intensyvią pastoraciją.

Darbo struktūra

Darbe apibūdinamas Lietuvos pranciškonų identitetas, analizuojant jų pastoracinę veiklą 1940–1990 m: pirmosios sovietų okupacijos (1940–1941 m.), vokiečių okupacijos (1941–1944 m.) ir antrosios sovietų okupacijos (1944–1990 m.) laikotarpiais Lietuvoje, išeivijoje ir tremties vietose. Pirmoje darbo dalyje apibrėžiami pranciškoniškojo identiteto pagrindai ir Lietuvos pranciškonų šv. Kazimiero provincijos egzistavimo sąlygos, lėmusios jų identiteto savitumus. Antroje darbo dalyje analizuojamas pirmosios sovietų okupacijos poveikis tolimesnei Lietuvos pranciškonų šv. Kazimiero provincijos istorinei raidai ir praktinei veiklai bei lietuvių pranciškonų

pastoracinė veikla Vokietijos okupacijos laikotarpiu; trečioje dalyje – lietuvių Pranciškonų ordino (OFM) ir Pranciškonų pasauliečių ordino (OFS) pastoracinė veikla JAV bei Kanadoje 1945–1990 m.; ketvirtoje dalyje – lietuvių pranciškonų indėlis išsaugant šv. Pranciškaus dvasingumą bei ordino tęstinumą sovietų okupuotoje Lietuvoje; penktoje dalyje – lietuvių pranciškonų misijos Sovietų Sąjungoje 1984–1990 m.

1. LIETUVIŲ PRANCIŠKONŲ VIENUOLIJOS IDENTITETO FORMAVIMOSI AKCENTAI

Kiekienos vienuolijos, kaip grupės asmenų, gyvenimą pašventusių Dievo ir artimo tarnystei, specifiškumas konstatuojamas atsižvelgiant į jos narių pasirinktus gyvenimo būdo ir tarnystės išraiškos prioritetus, kitaip tariant, pagal bendrus kriterijus, kurie ir sudaro vienuolijos narių identitetą. Bendrąja prasme identiteto (lot. *identitas* – buvimas) formavimasis yra „procesas, kurį sudaro tapatinimasis su savimi per socialinę veiklą“⁷, o bažnytinės bendruomenės identitetas atsiskleidžia per tarnystę, t. y. pastoraciją. Identiteto formavimosi tyrimai atskleidžia, kad žmonės, lygindami save su kitų socialinių grupių nariais, mėgina kategorizuoti ir išskirti save iš kitų grupių, pabrėždami tam tikrus identiteto elementus kaip svarbesnius⁸, kurie konkrečiu metu labiausiai išreiškia savęs apibūdinimą, atsakant į klausimą „Kas aš esu?“.

Laikmečio ir aplinkybių sąlygojamą tapatinimąsi su savo pašaukimu per pastoraciją (socialinę išraišką) lietuviai pranciškonai išgyvena nuo vienuolijos įsikūrimo Lietuvoje iki šių dienų. Tiriamuoju laikotarpiu (1940–1990 m.) šis tapatinimasis buvo reiškiamas įvairiais veiklos būdais bei formomis, kurie atskleidžia lietuvių pranciškonų identiteto suvokimą ir jo raišką pastoracijoje.

1.1. Šv. Pranciškaus dvasingumo bruožai

Tai, ką Pranciškus padarė Dievui ir Bažnyčiai. Pranciškus savo testamente tvirtai pabrėžia, kad tik vienas Kristus jam vadovavo žmogiškojo gyvenimo kelyje, apreikšdamas jo bažnytinį ir socialinį pašaukimą. Idealai, rodomi miestiečių šeimos ir siūlomi tuometinės karingos visuomenės, jį labai apvylė ir paskatino jame bręsti įsitikinimui, kad jokie žemiški siekiai negali visiškai patenkinti giliausių troškimų jo širdyje, iš prigimties dosnioje ir atviroje dideliems užmojams. Tik tuomet, kai pasitraukė iš pasaulio ir pradėjo atgailauti, jis pažino pats save ir suprato, ką turėjo daryti sau ir kitiems⁹. Šio naujo žmogaus paprasto nekaltumo santykis, nustatytas tarp žmogaus ir daiktų, buvo originalus savęs supratimas, priklausęs Dievui, būties ir pažinimo pradžiai, kiekvienos žmogiškos būties tikslui, kuris išvelgia tikrą galutinę paskirtį už istorijos ir esamo laiko ribų.

⁷ Vormglimler H. Naujasis teologijos žodynas. Kaunas: Katalikų interneto tarnyba. 2003. P. 532.

⁸ Savukynas V. Other in Society: Stereotypes and Identity. 2003; Bendravimo psichologija. Kaunas: Kauno technologijos universitetas. 2008.

⁹ Pranciškus Asyžietis. Raštai. Vilnius: Taura. 1995. P. 74.

Pranciškui svarbiausias kelionės tikslas į pilnutinį žmogiškumą yra įsikūnijusio Žodžio apreikštas triasmenis Dievas: šeimyninės tradicijos, biblinis, jo laiko pamokslų ir liturgijos Dievas¹⁰. Pranciškus nebuvo pasyvus tikintysis, kuris Dievą pažintų be išgyvenimo. Iš prigimties laki ir kūrybinga dvasia jam padėjo per kontempliaciją atrasti asmeninį Bažnyčiai vadovaujančio Dievo paveikslą. Tam tikra prasme tą Dievo paveikslą jis kūrė savo paties ir savo laiko mastu. Griuvo senosios Dievo vaizdavimo formų schemas, kurios, gimstant naujai epochai, atrodė nudėvėtos ir nereikšmingos.

Jo kultūra buvo įgyta tiesiog per pasaulio patyrimą, kuris alsavo žemišku religingumu, dažnai nesutariančiu su bažnytiniu autoritetu. Kaip ir visa liaudis, jis teologijos terminus suprato labai ribotai, todėl turinį perkeldavo į jausmų sritį, emocijomis sukurdamas savo dvasinį ir sakralų palikimą, kuris skatina entuziastingai gyventi. Evangelijos skaitymus jis suprato istoriškai ir raidiškai. Šventasis visuomet ieškojo aiškos ir paprastos Dievo žodžio reikšmės¹¹, kuri Pranciškui tampa gyvenimo norma ir pasirinktu egzistenciniu asmeninės ir socialinės veiklos pagrindu. Patys žmonės, kuriems jis sakė pamokslus, buvo nustebinti ir sužavėti Asyžiaus Neturtėliu, kaip jis išgyveno ir atskleidė Dievą. Ir visi pradėjo suprasti, kad Viešpats yra artimas ir ištikimas Draugas, tikras Emanuelis – Dievas su mumis, kuris gyvena tarp savo žmonių kaip piemuo tarp savo mylimų avelių.

Patvirtindama naują evangelinio gyvenimo projektą, Bažnyčios vadovybė parodė palankumą religinėms Pranciškaus idėjoms, patvirtintoms popiežių, kardinolų ir vyskupų, kurie įsitikino, kad Poverello turėjo Dievo dvasią ir jo pašaukimas kilo iš Dievo¹². Dėl to jie gynė jo gyvenimo būdą ir drąsino jį žodžiais ir oficialiais dokumentais, gyrė jo Evangelijos skelbimo būdą paprastiems žmonėms suprantamiausia forma. Pavyzdgingiausiu apaštalavimu ir praktišku evangeliniu gyvenimu Pranciškus įtikino ne tik tikinčiųjų mases, bet ir Romos kurijos narius, tarp kurių buvo tokių, kurie Poverello pasiūlytą patvirtinti regulą laikė „keista, per sunkia ir viršijančia žmogiškąsias galias“¹³.

Tai, ką Pranciškus Asyžietis padarė žmogui. Šv. Pranciškaus žmogaus vizija fundamentaliai yra optimistiška – niekas, net ir nusidėjėlis, negali būti atmetas. Iš tikrųjų kiekvienas žmogus yra Kristaus paveikslas ir Tėvo panašumas¹⁴. Pranciškaus pagarba žmonėms buvo besąlyginė, vienodai reiškama popiežiams, vyskupsams, kunigams, broliams, seserims, kilmingiesiems ir vargšams, žmogžudžiams ir plėšikams, ligoniams, netikintiesiems

¹⁰ *Pranciškus Asyžietis*. Raštai. P. 111–117.

¹¹ *Tomas Celanietis*. Šventojo Pranciškaus pirmasis gyvenimas. Vilnius: Aidai. 2000. P. 24.

¹² *2 Tomasso da Celano*. Fonti Francescane / Ed. by Biblioteca francescana di Milano. Assisi: Movimento Francescano. 1986. P. 573.

¹³ *Bonoventura da Bagnoregio* // Ten pat. P. 857.

¹⁴ *Francesco d'Assisi* // Ten pat. P. 103.

ir kitiems. Mistinėje Asyžiaus šventojo praktikoje žmogus turi neišmatuojamą dimensiją (tikrąja to žodžio prasme) tiek erdvės, tiek laiko atžvilgiu.

Asmeniniu ir tiesioginiu patyrimu pažindamas savo laiko bendruomenę, Pranciškus Asyžietis suteikė Bažnyčiai naują žmogaus ir jo problemų supratimą, naikindamas tas blogybes, kurios tarp žmonių kėlė nesantaiką ir didino jų kentėjimus. Jis nuolat svajojo apie tokį vienuolinį ordiną, kuris tobuliau atspindėtų neturtingą Bažnyčią, besirūpinančią beturčiais. Iš tikro tik tas, kuris yra laisvas nuo turto ir egoizmo ryšių, gali suprasti vargšus ir pripažinti beturčių teises.

Pranciškus visuomet siekė palaikyti taiką tarp miestiečių, pasidalijusių į grupes iš neapykantos dėl civilinių teisių laužymo¹⁵, dėl pasaulinės ir bažnytinės valdžios¹⁶, darbininkų ir darbdavių, kurie neapkentė vieni kitų dėl turtų pasidalinimo¹⁷. Pagerinti socialinę padėtį jis skatino pašalinant priežastis, kurios sukeldavo įtampą ir konfliktus. Jo apaštalavimo uždavinys taip pat buvo stiprinti tikėjimą ir Dievo žodžiu naikinti blogį. Jis iškėlė individo ir visos žmonių bendruomenės teises.

Pasitraukęs iš šeimos aplinkos ir tapęs Aukščiausiojo tarnu, Pranciškus inicijavo instituciją, kuri atsiskleidė nuolatinio augimu¹⁸. Šv. Pranciškui visas pasaulis tapo jo namais, jis įgijo šimtus motinų, tėvų, brolių, seserų, draugų, gerbėjų ir sekėjų. Ši visuotinio dvasia privertė jį iš popiežiaus gauti savo ordino patvirtinimą, kad jis neliktų užsidaręs vienoje vyskupijoje. Ta pati visuotinio dvasia įkvėpė jį rašyti laiškus „visiems tikintiesiems“ ir „visiems valdovams“, kad duotų veiksmingą priešnuodį dėl feodalinės sistemos susiskaldžiusiai pasaulinei ir bažnyatinei santvarkai.

Savo broliams, kurie turėjo gyventi dvasinėje bendruomenėje ir vartoti žemiškas gėrybes, Pranciškus nurodė kaip modelį ne senovinį vienuolių gyvenimą, bet natūralios šeimos gyvenimą. Jo broliai, tarp tiek daug Šventąją Dvasią pašauktųjų, turi būti susijungę tarpusavyje kaip motina su vaikais. Įvairiuose raštuose Pranciškus pabrėžia bendruomeninio gyvenimo sampratą, suprastą kaip broliją pagal natūralios šeimos pavyzdį ir palaikomą antgamtinių motyvų. Šis nuostabus pranciškoniško gyvenimo dinamizmas veržiasi iš žmogiškų ir dvasinių vertybių dermės, arba socialinių veiksmų reikalavimo ir asketiškai apaštališkos misijos glaudaus sujungimo.

Ką Pranciškus padarė materialiam pasauliui. Visatos skaitymas be dualistinių sužalojimų, visiškai neturintis panteistinių prieskonių, skatino Pranciškų ekstazėje džiaugtis ir, žvelgiant į gamtą, išsiugdyti didelę simpatiją kūriniams, priešingą jo laikų katarų sampratai.

¹⁵ 2 Tomasso da Celano // Ten pat. P. 640.

¹⁶ Maceina A. Saulės giesmė. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1954. P. 346.

¹⁷ 2 Tomasso da Celano // Ten pat. P. 625.

¹⁸ Tomas Celanietis // Šventojo Pranciškaus pirmasis gyvenimas. P. 36.

Jis suprato moralinį žemiškos tikrovės ir paties žmogiško kūno abejingumą, kuris gali tapti žalingas, todėl išpėjimuose kūną vadina „priešu“¹⁹. Tačiau, nepaisant tokio galimo pavojaus, priklausančio nuo blogo žmogaus elgesio nesusivaldant, negalima į kūrinius žiūrėti skeptiškai, nes savaime jie yra gražūs, skaistūs, brangūs, labai naudingi Gero Viešpaties skelbėjai²⁰.

Nenuvertinant įtakos daugelio veiksmų, kurie tuomet reiškėsi įvairiose Europos vietose (tarp kurių labiausiai iškilo gotiškoji kultūra, daugiau dėmesio kreipianti į tikrovę), reikėjo pripažinti, kad charakteringas šv. Pranciškaus vizijos nuopelnas buvo sugrįžimas į žemišką tikrovę. Jo gamtos vertinimo samprata daugiausia remiasi bibliniais ir teologiniais aspektais. Kūriniai yra broliai ir seserys dėl trijų pagrindinių priežasčių: 1) jie, kaip ir žmogus, yra tos pačios kilmės ir to paties Tėvo; 2) jie, kaip ir žmonės, yra gavę tą pačią buvimo dovaną ir tą pačią paskirtį; 3) jie yra Kristaus simboliai ir jo paveikslo nešiotojai, o Kristus yra visų kūrinių pirmgimis brolis²¹. Taip pakito šventųjų gyvenimo autorių mentalitetas, kuriuo jie gyvulius laikė piktojo simboliais arba nesąmoningais šventojo patarnautojais. Šv. Pranciškaus laikysena taip pat yra priešinga materialinio pasaulio kaip nuosavybės šeimininko supratimui ir beatodairiškam kūrinių išnaudojimui. Kūriniai neturi tapti vien priemonėmis paskirtai funkcijai atlikti, t. y. skirtais vien žmogaus vartojimui.

1.2. Lietuvių pranciškonų tapatybės įgyvendinimo akcentai

Pranciškoniškoji pasiuntinybė. Lietuviai pranciškonai buvo pasiryžę savo gyvenimą grįsti ir veikti evangeliniais Pranciškaus Asyžiečio idealais. Nebuvo galima pasiekti reikšmingų laimėjimų evangelinio tobulumo link ir paveikti kitus, nepažįstant savo laikų. Pranciškus primena, kad tik Viešpaties apšvietimas gali vadovauti atliekant šį jautrų uždavinį²². Jėzus Evangelijoje ragina atidžiai stebėti mesijinių laikų ženklus. Atsiliepdama į šiuos Dieviškojo Mokytojo žodžius, Bažnyčia Vatikano II Susirinkimo nutarimu įspėja: „Visi tikintieji, ypač ganytojai ir teologai, Šventosios Dvasios padedami, turi įvairius mūsų meto balsus išgirsti, pažinti bei aiškinti ir, vadovaudamiesi Dievo žodžio šviesa, apie juos spręsti, kad apreišktoji tiesa galėtų būti vis ryškiau matoma, geriau suprantama ir tinkamiau parodoma“²³. Tuo siekė gyventi šv. Pranciškaus sekėjai.

¹⁹ *Francesco d'Assisi* // *Fonti Francescane*. P. 137.

²⁰ *Pranciškus Asyžietis*. Raštai. P. 133.

²¹ Ten pat. P. 80–81.

²² *Pranciškus Asyžietis*. Raštai. P. 214.

²³ Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje „*Gaudium et spes*“ // Vatikano II Susirinkimo nutarimai. Vilnius: Aidai. 2001. P. 44.

Lietuvių pranciškonų dėmesys pirmiausia buvo nukreiptas į istorines-ideologines aktualijas, kad galėtų atpažinti laiko ženklus ir numatyti veiklos perspektyvą. Viešpats pamokė, kokia turėjo būti jų dalia. Jie buvo apdovanoti dieviška šviesa ir tikrai veiklia galia, nes pasitikėjo Dievu, kaip darydavo Pranciškus Asyžietis, kuris kritiškiausiais momentais ieškojo patarimo Evangelijoje ir pagalbos maldoje. Sekant Serafiškuoju Tėvu, lietuvių pranciškonų evangelinė veikla įgijo tris kryptis: lietuvių pranciškonų tarnystė Viešpačiui ir Bažnyčiai, lietuvių pranciškonų tarnystė tautai, bendruomenės gyvenimas apaštaline dvasia.

Tarnystė Viešpačiui ir Bažnyčiai. Net ir paviršutinė esamos epochos diagnozė atskleidžia kelis dalykus, kurie, atrodo, yra jai charakteringi, nes, atskleisdami negatyvius atžvilgius, leidžia įžvelgti naujos aušros viltį žmogiškosios dvasios santykiuose su Dievu. Sekuliarizacijos reiškinys, kuris, persunkęs anų dienų civilizaciją, galėjo nuvesti į ateizmą dėl to, kad sumažina šventumo reikšmę ir ją nuvertina beveik panaikindamas žmogaus dialogą su Dievu²⁴. Bet tokiam kontekste vis aiškiau atsiveria didesnis religinis jautrumas, kuris išreiškia būtiną Dievo reikalą. Čia ir buvo lietuvių pranciškonų pareiga ateiti į pagalbą tautiečiams, taktiškai ir aiškiai pamokyti ir konstruktyvia kryptimi pasukti dvasinio gyvenimo reiškinius. Dar daugiau, reikėjo pažinti kitas labiau pasireiškiančias religines apraiškas, augantį sąlytį su Dievo Žodžiu, tylos ieškojimą ir norą mąstyti, bendruomeninių vertybių supratimą, norą išsilaivinti iš praeinančių dalykų ir vis labiau augantį entuziazmą sutvirtinti bendroje maldoje.

XX a. antroje pusėje žmonės buvo labai prisirišę prie žemiškų dalykų ir materialinių gėrybių, bet jie rodė didėjantį susidomėjimą Jėzumi jo žmogiškoje dimensijoje. Lietuviai pranciškonai, kaip šv. Pranciškus, skatinami karštos Dievo meilės, negalėjo stovėti nuošaliai ir žiūrėti, ką kiti savo būdu veikia ar pasitenkinti vien lengva kritika. Jie kūrybingai reikšėsi apaštalaudami, kad savo išradingumu patenkintų žmonių lūkesčius, naudodami naujas laikmečio priemones ir kitų patyrimus. Jie veikė nuoširdžiai ir dinamiškai.

Atsinaujinimo ženklų dvasioje metu tarp teologų kilo nesutarimų. Vieni jų atsirado sunkiai vykstant teologiniam atsinaujinimui (lot. *aggiornamento*), o kiti dėl per didelių asmeninių ambicijų paklydo. Lietuviai pranciškonai negalėjo ribotis tik atmetimu viso to, kas prasižengia Katalikų Bažnyčios minčiais, mokėsi, kaip konstruktyviai atskleisti tiesą sudėtingame teologiniame komplekse su visomis aktualiomis savybėmis²⁵. Pagal Serafiškojo Tėvo Pranciškaus dvasingumą jie turėjo prisidėti su nusižeminimu ir stengtis patarnauti krikščionių bendrijai – Bažnyčiai – visose srityse, saugodamiesi bet kokios pagundos pirmauti tiek asmeninėje, tiek bendruomeninėje plotmėje. Pranciškus gerbė ir mylėjo teologus dėl to,

²⁴ Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje „Gaudium et spes“. P. 19–20.

²⁵ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 53.

kad jie „teikė dvasią ir gyvenimą“²⁶, tik jie neturėjo teologijos mokslo laikyti vien savo nuosavybe, o turėjo ją dalyti kitiems²⁷.

Kad geriau atsilieptų į savo evangelišką pašaukimą ir sėkmingiau patarnautų šių laikų žmonėms, visi šv. Pranciškaus sekėjai turėjo nuolat stengtis suprasti savo laikų ženklus, kad atskirtų amžinuosius ir laikinuosius dalykus, besikeičiančius laike. Tokiam nuolatiniam tyrinėjimui reikalingas nusižeminimas, tikra intencija, ištvermė dieviškoje malonėje, besąlyginis pasitikėjimas Šventosios Dvasios veikimu ir nuoširdi meilė. Tai suprato lietuviai pranciškonai, imdamiesi iniciatyvų, kurios žengė už tradicinių ribų. Dvasia šaukia ir atnaušina išsiliedama visų laikų Bažnyčioje, todėl negalima trukdyti jos veikimo, kuris paslaptinai veržiasi gyvastingumo upe. Taip pat ir šv. Pranciškaus patyrimas buvo originalus ir atrodė netinkamas anų laikų vienuolinio gyvenimo stiliui, bet netrukus pasirodė, kad jis buvo patvirtintas Šventosios Dvasios antspaudu. Iniciatyvos, kurios kyla iš Dievo, pasižymi autentiškais ženklais. Naujos iniciatyvos visuomet turi reikštis harmonijoje su brolija ir viršininkais, kurie buvo Dievo vietininkai²⁸, turėjo įkvėpti imtis svarbaus dvasinio įsipareigojimo ir būti pagrįstos efektyviais reikalavimais tiek liudijimui, tiek žmonių gerovei.

Tarnystė savo tautiečiams. Lietuviai pranciškonai, šv. Pranciškaus Asyžiečio misijos tęsėjai, turėjo stengtis pažinti sąlygas, kuriomis gyvena žmonės, pajusti atsakomybę ir rūpintis sukurti naują pasaulį pagal Evangeliją. Humanistų bedievių pastangos, kuriomis žmonijos istorijoje dažnai bandyta pagerinti pasaulį, atrodo, dar kartą buvo visiškai nesėkmingos. Vien žemiškos viltys nepataisomai apgavo šių dienų žmonių. Jis dar labiau blaškosi neramus, nes mato grėsmę savo genijaus išdavoms ir pastangoms²⁹. O pranciškonų apaštalavimas derinasi su žmogiškąja psichologija, neturinčia iliuzijų ir atvira evangelinei pasiuntinybei.

Karo ir tremties sąlygomis tautiečiai laukė pagalbos ir dėjo viltis į dvasininkus, kurie, tarsi įsikūniję gailestingumo darbams, stengėsi prisidėti prie žmogiškojo orumo ir net gyvybės išsaugojimo. Šiame Dievo apvaizdos skirtame žmogiškosios egzistencijos krizės kontekste lietuviai pranciškonai su įkvėpta išmintimi visada siekė padėti artimui. Lietuviams pranciškonams teko susidurti su gana sudėtinga padėtimi, kurią patyrė jų tėvynainiai pabėgėliai, politiniai pabėgėliai, gyvenantieji barakuose, žmonės, vartojantys narkotikus, invalidai, seneliai kaip niekam nenaudingi, netgi žalingi visuomenei asmenys, įvairūs ligoniai. Šv. Pranciškaus sekėjai buvo pasiruošę padėti įvairių fizinių ir moralinių blogybių varginamiems žmonėms. Toks buvo jų konkretus atsakymas į pasaulio varginamų žmonių

²⁶ *Pranciškus Asyžietis*. Raštai. P. 75.

²⁷ *Francesco d'Assis* // *Fonti Francescane*. P. 113.

²⁸ Dekretas dėl vienuoliškojo gyvenimo tinkamo atnaujinimo „*Perfectae caritatis*“ // Vatikano II Susirinkimo nutarimai. 14.

²⁹ *Jonas Paulius II*. Enciklika „*Redemptor hominis*“. Typis Polyglottis Vaticanis. 1991. P. 15.

šauksmą, kurie, pavargę nuo gražių pažadų, tikėjo tik realia pagalba, konkrečiu gailestingumo liudijimu. Broliai pranciškonai, stengdamiesi priartėti prie tautiečių ir labiau jiems patarnauti, ypatingą dėmesį skyrė Trečiojo šv. Pranciškaus ordino – pasauliečių pranciškonų (OFS) – gausinimui ir ugdymui. Pranciškonai pasauliečiai yra pašaukti veiklai ir šv. Pranciškaus įpareigoti visapusiškam krikščioniško pašaukimo įgyvendinimui. Iš tikrųjų, įkūnydami evangelinius idealus savo šeimose, atgailos ordino broliai ir seserys ėjo autentiško šventumo keliu ir davė tikrą tikėjimo liudijimo pavyzdį, suvokdami giliąją savo buvimo Bažnyčioje ir pasaulyje prasmę³⁰. Daugelis žmonių, klausydami Pranciškaus Asyžiečio ir paveikti jo pavyzdžio, ėmė mažiau rūpintis žemiškais dalykais ir, šventai gyvendami pagal Evangeliją, patys tarnavo vargšams. Broliai pranciškonai aktyviai įsijungė į šeimų apaštalavimą, kurį Bažnyčia po Vatikano II Susirinkimo visokiais būdais skatino, ir šitaip gausino pasauliečių pranciškonų gretas. Skelbti Evangeliją misijų kraštuose visuomet buvo gražiausia pranciškonų gyvenimo tradicija, kurią ėmėsi vykdyti ir lietuviai broliai. Šv. Pranciškaus dvasios vaikai turėjo su tikėjimu darbuotis, kad Kristus sugrįžtų į pasaulio širdį ir šeima taptų šventove, pašaukta Dvasios ir stiprinama meilės.

Bendruomenės gyvenimas apaštaline dvasia. Lietuviai pranciškonai broliai, kaip ir seserys pranciškonės bei pasauliečiai pranciškonai, turėjo jaustis pašaukti žodžiais ir darbais atnaujinti pranciškoniško atgimimo pavasarį, tarnaujant Bažnyčiai ir tautiečiams visame pasaulyje. Pranciškonų apaštalavimas yra susijęs su trimis dalykais, kurie apima visą Pranciškaus Asyžiečio veiklos sritį – Dievu, žmogumi ir pasauliu.

Šis lietuvių pranciškonų įsipareigojimas žmonėms ir pasauliui tapo prielaida gilesnio jų išitraukimo į malonės gyvenimą bendruomenėje ir besąlyginį įsipareigojimą siekti evangelinio tobulumo: visuomet teikti pirmenybę pagrindinėms pranciškoniškojo gyvenimo vertybėms, maldai, kontempliacijai, džiugiam broliškam sugyvenimui, evangelinių patarimų vykdymui, ypatingam dėmesiui neturtui, taip pat tarnystei kitiems broliams, ištikimybei tautiniams idealams, giliam pamaldumui Marijai ir savo gyvenimo derinimui su Kristumi, kuris yra kelias į Tėvo meilę³¹. Siekdami asmeninio ir bendruomeninio šventumo, pranciškonai tapo gyvybingu tautinio dvasingumo sąjūdžiu lietuvių išeivių bendruomenėse.

Pranciškus Asyžietis leido jame veikti malonei ir atnaujino save evangeliniais idealais. Jis buvo įpratęs daryti visa tai, ką kalbėjo širdis, ir ragindavo kitus tai daryti, nes pats buvo visiškai atsidavęs dieviškam gailestingumui ir dieviškos meilės vykdymui³². Dėl to jis galėjo tvirtinti nebijąs būti nenuoseklus. Negalima vienareikšmiai tvirtinti, kad lietuviai pranciškonai

³⁰ *Tomas Celanietis*. Šventojo Pranciškaus pirmasis gyvenimas. P. 36–37.

³¹ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 53.

³² *Tomas Celanietis*. Šventojo Pranciškaus pirmasis gyvenimas. P. 26.

tobulai įkūnijo tas žmogiškąsias ir evangelines vertybes, kuriomis išgarsėjo šv. Pranciškus. Asyžiaus šventasis atliko savo dalį su kraštutiniu dosnumu, o jo sekėjai, Kristaus apšviesti, savąją misiją turėjo atlikti kiek galima geriau. Taigi visi lietuviai pranciškonai buvo įsipareigoję be paliovos darbuotis dėl Dangaus karalystės: broliai veikė mokymo ir apaštalavimo srityje, bet labiausiai turėjo stengtis būti nuoseklūs³³ liudydami pranciškoniškąjį broliškumą. Broliai pranciškonai, Dievo išrinkti pasauliui rodyti savo meilę darbais ir siekti krikščioniškosios tobulybės, gyveno vadovaudamiesi charizma, pasiūlyta Pranciškaus Asyžiečio. Ji iš tiesų ir sąlygoja tą specifinę išraišką, kuri Bažnyčioje išsiskiria tarp daugelio kitų vienuolinio gyvenimo išraiškų³⁴. Lietuviai pranciškonai tęsė šv. Pranciškaus patikėtą misiją tarp savo epochos žmonių, eidami pasaulio keliais kaip Kristaus sekėjai, kad primintų visiems meilę, kuria Dievas myli žmogų ir visus kūrinius (Jn 4, 16; Rom 5, 5–21. 9, 19–23). Šio kilnaus tikslo siekė visi pranciškonai, kiekvienas ordinas, kiekviena kongregacija, kiekviena bendruomenė ir kiekvienas asmuo – brolis, sesuo ir pasaulietis.

1.3. Vienuolijos prioritetų raida istorijoje

Šiandien Lietuvoje geriausiai žinomos keturios pagrindinės, gausiausios ir aktyviausios vyrų vienuolijos, turinčios galias istorines šaknis ir skirtingus veiklos tikslus – tai dominikonai, jėzuitai, marijonai ir pranciškonai. Pamokslininkų, arba Dominikonų, ordinas pasižymi ir kontempliatyvia, ir aktyvia veikla: jie pirmieji gavo teisę visur sakyti pamokslus, klausyti išpažinčių, savo kapinėse laidoti pasauliečius; dominikonai yra Šv. Rožinio brolijos steigėjai, Kryžiaus kelio stočių (Kalvarijų) pradininkai. Jėzaus draugijos ordinas pasižymi aktyvia apaštaline veikla: jėzuitai daug dėmesio skyrė švietimui, kūrė kolegijas ir universitetus, puoselėjo auklėjimą mokyklose, gausiai leido religinę literatūrą. Marijonų vienuolijos svarbiausias veiklos tikslas – Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo kulto skleidimas, jaunimo (ypač iš žemesniųjų visuomenės sluoksnių) švietimas, mokymas, auklėjimas internatuose, misijos ir rekolekcijos.

Šv. Pranciškaus Asyžiečio įkurtas vienuolių ordinas visada pasižymėjo aktyvia misijų veikla (paremta pamokslavimu liaudies kalba), pastoraciniu darbu parapijose, ypač neturtinguose miestų kvartaluose, šviečiamąja veikla, taikingomis misijomis. Be trijų pagrindinių vienuoliškųjų įžadų (neturto, paklusnumo ir skaistybės), vienuoliai laikosi 24-ių regulos įsakymų bei generalinių

³³ *Tomas Celanietis*. Šventojo Pranciškaus pirmasis gyvenimas. P. 16.

³⁴ Dekretas dėl vienuoliškojo gyvenimo tinkamo atnaujinimo „*Perfectae caritatis*“ // Vatikano II Susirinkimo nutarimai. 2.

konstitucijų. Pranciškonų ordinus valdo generalinių kapitulų renkami generolai, provincijas – provincijolai, konventus – gvardijonai³⁵.

Vienuolija, kurios pastoracinė veikla aprašoma šiame darbe, yra reformuota pranciškonų ordino šaka, siekusi grįžti prie ordino įkūrėjo vienuoliško gyvenimo idealų ir besilaikanti griežtesnės regulos. Mažesnieji broliai observantai (vėliau pavadinti Mažesniaisiais broliais, o Lietuvoje, Lenkijoje, Balkanų šalyse ir Vengrijoje pagal ordino reformatoriaus šv. Bernardo Sieniečio vardą vadinti bernardiniais arba pranciškonais observantais), kaip savarankiškas ordinas buvo patvirtinti 1517 m., kai popiežius Leonas X bule „Ite vos“ Šv. Pranciškaus ordiną oficialiai padalijo į dvi šakas, observantams, mažiau nutolusiems nuo pirminės šv. Pranciškaus regulos, suteikdamas pirmenybę prieš konventualus. Ilgainiui įsikūrė daug observantų ordino atšakų, kurias 1895 m. popiežius Leonas XIII sujungė į Mažesniųjų brolių ordiną (OFM). Lietuvoje bernardinai įsikūrė 1469 m., atsikėlę iš Krokuvos, kur juos 1453 m. įsteigė šv. Jonas Kapistranas, uolus šv. Bernardo vykdytos ordino reformos šalininkas. XVI–XVII a. keletą kartų bandyta įkurti atskirą Lietuvos bernardinų provinciją, bet galutinai tai pavyko tik 1731 m., kai įsteigta Lietuvos šv. Kazimiero provincija (centras – Vilniaus konventas).

XIX a. antroje pusėje visi konventai, išskyrus Kretingos, buvo uždaryti. 1931 m. atkūrusi savo provinciją, vienuolija pradėjo vadintis tikroju – Mažesniųjų brolių ordino vardu. Po Antrojo pasaulinio karo oficiali vienuolijos veikla Lietuvoje nutrūko (dalis vienuolių pasitraukė į užsienį, 1946 m. JAV įkurtas Lietuvos pranciškonų komisariatas) ir vėl buvo atgaivinta tik atkūrus nepriklausomybę³⁶. Darbe nagrinėjamu laikotarpiu (1940–1990 m.) pranciškonai siekė išsaugoti pagrindinius savo ordino veiklos tikslus, atlikdami savo pašaukimo pareigą – tarnystę Dievo tautos labui. Šiai tarnystei būdinga bendra Pranciškonų ordino veiklos koncepcija bei pastoraciniai ypatumai, sąlygoti konkretaus ordino tikslo: savo pastoracine veikla per švietimą, spaudą, kultūrinę veiklą, propaguodama tautiškumą, pasisakydama už Lietuvos nepriklausomybę, bendrystę su tautiečiais, siekdama pašaukimą į Pranciškonų ordiną, vienuolija ruošėsi vyksti į Lietuvą vos jai atgavus valstybingumą. Okupuotoje Lietuvoje likę pranciškonai pagrindžio veiklai nebuvo pasiruošę. Vis dėlto, būdami parapijų klebonais, o broliai tarnaudami bažnyčiose, jie visuomet stengėsi būti arti žmonių ir jiems dvasiškai patarnauti. Tęsdami pranciškonišką misijų tradiciją, pranciškonų kunigai, sovietmečiu baigę seminariją, aktyviai dalyvavo misijų veikloje Sovietų Sąjungoje, tuose regionuose, kuriuose tikintiesiems labiausiai stokojo pagalbos. Reikėdavo prisitaikyti prie esamų sąlygų, tradicijų, papročių. Tekdavo bendrauti su pravoslavais, musulmonais, protestantais, kadangi Sovietų Sąjungoje (Vidurinėje Azijoje ir Rusijoje) katalikų buvo tik apie tris milijonus, tačiau buvo susiklosčiusios palankios sąlygos Evangelijos skelbimui

³⁵ Regula Constituciones generales statuta generalia OFM. General Curia OFM. Roma. 2010. P. 178–204.

³⁶ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 8.

kitatikiams ir ekumeniniam bendradarbiavimui bei kultūrinei, mokslinei veiklai. Šia pastoracine veikla buvo pasiekta gražių rezultatų, ir 1990 m. pranciškonų ordinui Lietuvoje priklausė 42 vienuoliai.

Apžvelgiant lietuvių pranciškonų vienuolijos identiteto bruožus reikia pažymėti, kad identiteto formavimąsi sąlygojo šv. Pranciškaus palikta regula, su tuo susijęs dvasingumas ir lietuvių gyvenimą lėmusios idėjinės-politinės nuostatos bei tautos laisvės siekis.

Serafiškojo Tėvo šv. Pranciškaus pavyzdžiu broliai buvo kviečiami per kontempliaciją atrasti asmeninį Bažnyčiai vadovaujančio Dievo paveikslą ir jį nešti žmonėms, gyvenant Evangeliją ir ją skelbiant. Asmeniniu ir tiesioginiu patyrimu pažindamas savo laiko žmones, Pranciškus Asyžietis suteikė Bažnyčiai naują žmogaus ir jo problemų supratimą, smerkdamas tas blogybes, kurios tarp žmonių kėlė nesantaiką ir didino jų kentėjimus. Todėl susiformavo pranciškoniškajam identitetui būdingas bruožas – mokytis atpažinti laikmečio problemas ir stengtis apaštalauti, prisitaikant prie laikmečio aplinkybių. Be to, įvairiuose raštuose šv. Pranciškus pabrėžė bendruomeninio gyvenimo prasmę, suprastą kaip broliją pagal natūralios šeimos pavyzdį ir palaikomą atgamtinių motyvų. Šis nuostabus pranciškoniškojo gyvenimo dinamizmas veržiasi iš žmogiškųjų ir dvasinių vertybių dermės, arba socialinių veiksnių reikalavimo ir apaštališkos misijos glaudaus sujungimo.

Veikla, nukreipta į tarnystę Dievo tautai, jos įvairiapusės gerovės puoselėjimą, yra tradicinis pranciškoniškojo dvasingumo prioritetas. Kitas charakteringas pranciškoniškojo dvasingumo bruožas – tai gamtos vertinimo samprata, paremta bibliniais ir teologiniais aspektais. Ši samprata yra priešinga materialinio pasaulio kaip nuosavybės šeimininko supratimui ir beatodairiškam kūrinių išnaudojimui.

Bendrasis pranciškoniškasis dvasingumas Lietuvoje įgavo krašto žmonių mentalitetui būdingų bruožų. Šv. Kazimiero provincijos pranciškonų dėmesys visada buvo nukreiptas į istorines-ideologines aktualijas, kad galėtų atpažinti laiko ženklus ir numatyti veiklos perspektyvą. Sekant Serafiškuoju Tėvu, lietuvių pranciškonų evangelinė veikla įgijo tris kryptis: lietuvių pranciškonų tarnystė Viešpačiui ir Bažnyčiai, lietuvių pranciškonų tarnystė tautai, bendruomenės gyvenimas tautinėmis idėjomis.

Sudėtingais Bažnyčios Lietuvoje gyvenimo momentais lietuviai pranciškonai mokėsi, kaip konstruktyviai atskleisti tiesą sudėtingame teologiniame komplekse su visomis aktualiomis savybėmis ir kaip išsaugoti tikinčiųjų vienybę. Skelbti Evangeliją misijų kraštuose visuomet buvo gražiausia pranciškonų gyvenimo tradicija, kurią vykdyti ėmėsi ir lietuviai broliai tremties vietose bei išeivių bendruomenėse. Ilgainiui lietuvių pranciškonų išipareigojimas žmonėms ir pasauliui tapo prielaida gilesnio jų įtraukimo į malonės gyvenimą bendruomenėje

ir besąlyginį įsipareigojimą siekti evangelinio tobulo: visuomet teikti pirmenybę pagrindinėms pranciškoniškojo gyvenimo vertybėms, maldai, kontempliacijai, džiugiam broliškam sugyvenimui, evangelinių patarimų vykdymui, ypatingam dėmesiui neturtui, taip pat tarnystei kitiems broliams, ištikimybei tautiniams idealams, giliam pamaldumui Marijai ir savo gyvenimo derinimui su Kristumi, kuris yra kelias į Tėvo meilę.

2. PIRMOSIOS SOVIETŲ SĄJUNGOS IR VOKIETIJOS OKUPACIJŲ POVEIKIS LIETUVOS PRANCIŠKONŲ ŠV. KAZIMIERO PROVINCIJOS RAIDAI

Lietuvos pranciškonų Šv. Kazimiero provincijos egzistencijai ir pastoracinei veiklai XX a. 5 dešimtmetyje būdingi didžiuliai svyravimai: veiklos suklestėjimas, ribinio išlikimo patirtis, naujas pakilimas svetur. Todėl vienuolių pasiruošimas išbandymams, jų pranciškoniškojo identiteto ir misijos įsisąmoninimas sudėtingomis to meto aplinkybėmis turėjo būti reikšmingas faktorius, kuris grindė lietuviškos pranciškonų provincijos išlikimą bei veiklą. Šiuo atveju reikia pabrėžti ir tėvų-vadovų atsakomybės bei išvalgumo vaidmenį. Toliau tyrime yra žvelgiama į minėtas aplinkybes, jų sąsajas su pastoracine veikla ir šiame kontekste išryškėjančius pranciškoniškojo identiteto ypatumus.

2.1. Bažnyčios ir vienuolynų padėtis pirmosios sovietų okupacijos metu

Išgyvenusi Reformacijos neramumus, ilgą Rusijos carų okupaciją ir jų priespaudą, Katalikų Bažnyčia Lietuvoje gražiausią laikotarpį pasiekė Lietuvos nepriklausomybės metais (1918–1940). Tada Lietuvoje buvo 10 vyskupų, 717 bažnyčių, 320 koplyčių, 1273 kunigai, 4 seminarijos, 425 klierikai, 168 kunigai vienuoliai ir 934 vienuolės³⁷.

Pažymėtina, kad Lietuvos pranciškonų vadovybė, norėdama savo būsimus kunigus geriau supažindinti su pranciškoniškąja dvasia ir teologija, nuo 1937 m. pranciškonus klierikus siuntė į Vokietijos, Austrijos ir Italijos pranciškonų kunigų seminarias bei universitetus, dėl to dar prieš karą užsienyje studijavo 9 pranciškonai³⁸.

1940 m. Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, Katalikų Bažnyčia patyrė persekiojimus, sunkesnius nei senosios Rusijos carų laikais. Beveik visos katalikų ir kitų tikybų institucijos, išskyrus Kauno kunigų seminariją, buvo panaikintos ir uždarytos. Iš švietimo įstaigų buvo atleisti kunigai kapelionai, iš vienuolynų išvaryti vienuoliai, uždarytos visos katalikiškos organizacijos, bažnyčios apmokestintos dideliais mokesčiais, atimti arba smarkiai sumažinti prie klebonijų buvę ūkiai, kai kur nusavintos klebonijos. Per vienerius okupacijos metus 9 kunigai buvo išvežti į Sibirą, 152 patyrė tardymus ar laikyti kalėjimuose, 18 iš kalėjimų išsivadavo tik prasidėjus karui, o 15 kunigų nužudė raudonarmiečiai su enkavedistais, bėgdami iš Lietuvos³⁹.

Netrukus visos bažnyčios, klebonijos ir vienuolynų pastatai buvo nacionalizuoti, kunigų seminarijos ir visos katalikiškos vienuolių išlaikomos mokyklos uždarytos. To paties likimo

³⁷ Šv. Pranciškaus Varpelis. Brooklyn: Tėvai pranciškonai. 1973. Nr. 2. P. 48.

³⁸ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 7.

³⁹ Ten pat. P. 49.

sulaukė ir pranciškoniškos institucijos. Lietuvos pranciškonų Šv. Kazimiero provincija neteko penkių vienuolynų, Šv. Antano kolegijos, Šv. Antano senelių namų, didžiulės spaustuvės bei kitos nuosavybės. Kretingos gimnazija ir spaustuvė uždarytos, Kretingos ir Pajūrio vienuolynų ūkiai ir trobesiai atimti. Kretingos biblioteka išvežta į Kauną ir išsklaidyta, o vienuolyno patalpos paverstos sovietų kariuomenės kareivinėmis. Pajūrio vienuolyno patalpose įkurta Žemės ūkio mokykla. Netekę pastogės, pranciškonai kunigai apsigyveno pas tikinčiuosius šalia bažnyčių, o kiti vienuoliai išsisklaidė kur įmanydami. Negana to, po kelių mėnesių pradėjus areštuoti žymesnius katalikų veikėjus, buvo suimti ir du pranciškonai: t. Augustinas Dirvelė ir t. Liucijus Martušis⁴⁰.

1940 m. komunistams užėmus visus vienuolynus darėsi aišku, kad pranciškonų vienuolijos gyvavimas Lietuvoje ilgai netruks. Tai matydama, provincijos vadovybė nutarė pasirūpinti savo klierikais: du pranciškonų kunigai ir 14 klierikų laimingai perėjo sieną ir atsidūrė Vokietijoje. Broliams pavyko įstoti į Vokietijos pranciškonų seminarias ir karo metu baigti teologijos mokslus⁴¹.

1940 m. rugpjūčio 15 d. suimti t. A. Dirvelė ir t. L. Martušis iki 1941 m. pavasario buvo laikomi Kretingos, paskui Kauno kalėjimuose. T. A. Dirvelė buvo išvežtas į Sibirą ir kažkur netoli Irkutsko nežinomomis aplinkybėmis žuvo. T. Liucijus Martušis po karo mirė tragiška mirtimi⁴². Kiti likusieji t. Pijus Andraitis, t. Teofilijus Nalivaika, t. Patricijus Puodžiūnas, t. Laurencijus Daugnora, t. Aloyzas Petras Janušaitis, br. Serafinas Bikulčius, br. Pacifikas Bogomirskis, br. Teodoras Benikas, br. Pranciškus Juozapas Biteris, br. Jurgis, br. Jokūbas Skačkauskas, br. Antaninas ir kiti Lietuvoje, pergyvenę karo audras, sulaukė antrosios sovietų okupacijos. Tada t. Kazimieras Čepulis už vadovavimą pranciškonams, jų siuntimą į Vakarus, siekiant išsaugoti brolius ir vienuoliją, bei dvasinius patarnavimus partizanams buvo už akių nuteistas mirti. T. K. Čepulis iki Stalino mirties slapstėsi, gyvendamas įvairiose vietose, vėliau apsigyveno Panevėžyje, kur 1962 m. kovo 30 d. mirė ir buvo palaidotas Panevėžyje balandžio 3 d.⁴³

Pranciškonai, išvaryti iš vienuolynų, apsigyveno privačiai, dirbo pastoracinį darbą vyskupijų parapijose ar grįžo į savo tėvų namus, kai kurie vėliau buvo areštuoti ir ištremti į Sibirą. Dalis jų pasitraukė į Vakarus ir įsijungė į išeivijos sielovadą. Šitaip po Pirmojo pasaulinio karo didelėmis pastangomis ir aukomis atstatyta pranciškonų Šv. Kazimiero provincija Lietuvoje buvo išardyta⁴⁴. Tačiau ant nepriklausomoje Lietuvoje padėtų pagrindų institucija netrukus vėl ėmė kilti. Lietuviai pranciškonai, studijavę Vakarų Europoje, įgijo išsilavinimą, leidusį giliau suvokti vakarietišką krikščionišką mintį, padėjusį jiems labiau pažinti kitų tautų mentalitetą, gyvenimo

⁴⁰ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1973. Nr. 1. P. 17.

⁴¹ Ten pat. P. 7.

⁴² *Vaškys J.* Raportas M. Faust. 1945 11 22. Greene, ME // Lietuvos OFM archyvas.

⁴³ Čepulis K. OFM (1884 11 14–1962 03 30). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

⁴⁴ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1973. Nr. 1. P. 17.

būdą. Įgytas vakarietiškas aukšto lygio išsilavinimas jiems padėjo dirbujantis JAV ir Kanados lietuvių išeivių sielovadoje, intelektualiai pasitarnaujant sovietinėje ir vokiečių okupacijoje likusiems tautiečiams (išeivijoje pranciškonai gausiai leido spaudą, pasiekusią Lietuvą). Patirti sunkumai, netektys ir priverstinė emigracija tautiniu pagrindu suvienijo lietuvių pranciškonų gretas, ir tai davė pradžią lietuviybės puoselėjimui jų tolimesnėje veikloje.

2.2. Vokietijos okupacijos poveikis vienuolynų raidai Lietuvoje

1941 m. birželio 22 dienos rytą Vokietija pradėjo karą su Sovietų Sąjunga. Vykstant kovoms tarp Vokietijos ir sovietų kariuomenių, žuvo nemažai civilių Lietuvos gyventojų, sudegė kelios bažnyčios⁴⁵. Vos tik pasklidus karo žiniai, visoje Lietuvoje prasidėjo atviras sukilimas prieš rusus. Antrąją karo dieną, birželio 23-ąją, sukilėliai užėmė Kauno radijo stotį ir per ją pranešė, kad yra ir jau dirba Nepriklausomos Lietuvos laikinoji vyriausybė. Per radiją, kurio tada atidžiai klausėsi visa Lietuva, sukilėlių ir vyriausybės vardu buvę nepriklausomos Lietuvos valdininkai, policininkai buvo raginami grįžti į buvusias savo tarnybos vietas. Po dienos jau viso krašto administracija buvo lietuvių rankose, nors vienintelis ryšys su Kaunu ir vyriausybės centru buvo radijo pranešimai iš Kauno⁴⁶. Vokiečių kariuomenė, įžengusi Lietuvą, čia jau rado suformuotą lietuvių administraciją iš pareigūnų, dirbusių iki 1940 m. birželio 15 dienos. Į sovietų nužudytų ar ištremtų tarnautojų vietas buvo paskirti atitinkamų savivaldybių asmenys⁴⁷.

Bažnyčia nedelsė pasinaudoti situacija. Pasitraukus rusų kariuomenei, buvę valdytojai susigrąžino kunigų seminarias, vienuolynus, klebonijas, o komunistų pašalinti kapelionai grįžo į ligonines, kalėjimus ir kitas buvusias savo tarnybos vietas. Nors buvo prasidėjusios vasaros atostogos, Lietuvos laikinoji vyriausybė netrukus paskelbė grąžinanti į mokyklas kapelionus ir tikybos pamokas. Taigi lietuviai stengėsi visose srityse parodyti vokiečiams, kad yra tvarka, sistema, kurią siekiama išlaikyti. Tikėtasi, kad vykstant karui Vokietijos naciai, paisydami savojo gėrio, parodys daugiau politinės išminties ir tolerancijos Lietuvoje, negu jos parodė pačioje Vokietijoje, ypač užimtose Čekoslovakijoje ir Lenkijoje⁴⁸.

Vokietijai užėmus Lietuvą, iš Berlyno pasiekė žinia, jog buvo Užsienio reikalų ministerijos ir Gestapo atstovų bandymų tartis su lietuviais dėl tautinės Bažnyčios sukūrimo Lietuvoje ir pradėta ieškoti asmens, kuris galėtų tai padaryti. Tačiau lietuvių atstovai, dalyvavę pasitarime,

⁴⁵ *Brizgys V.* Katalikų Bažnyčia Lietuvoje. Chicago, IL. 1977. P. 119.

⁴⁶ Ten pat. P. 119.

⁴⁷ *Tomczak S.* Studia franciszkańskie. Poznań: Franczyskanie. 2009. P. 156.

⁴⁸ Ten pat. P. 157.

atsisakė bendradarbiauti su vokiečiais⁴⁹. Lietuviams atsisakius šio pasiūlymo, vokiečiai daugiau šio klausimo nebekėlė.

1941 m. birželio mėn. Lietuvą užėmus vokiečiams, Bažnyčios ir vienuolynų gyvenimas atgijo. Dalis po įvairius krašto kampelius išblaškytų vienuolių sugrįžo į savo namus, kuriuos rado išgrobstytus, nuniokotus. Atgijo novicijatas, buvo grįžtama prie regulos reikalavimų, klauzūros, įprastinės rekolekcijų tvarkos, provincijų vyresnieji vėl vizitavo senuosius ir naujuosius vienuolių namus. Okupacinė valdžia leido vienuoliams dirbti ankstesnėse darbovietėse, taip pat patenkino kai kurių vienuolių prašymus ir grąžino suvalstybintas gimnazijas, pradžines mokyklas, darželius ir kitas įstaigas⁵⁰.

Politinės permainos pakeitė kai kurių kongregacijų gyvenimą – vienuolių narių sumažėjo; kad Lietuvos vienuolių gyvenimas vokiečių okupacijos metais atgijo, gana paradoksalu, turint galvoje, jog pačioje Vokietijoje ir kituose užgrobtuose kraštuose naciai likvidavo daug katalikų vienuolynų, jų gyventojus uždarinėjo į specialias koncentracijos stovyklas.

Iš tiesų okupacinė valdžia nerodė palankumo Bažnyčiai Lietuvoje. Neleistas joks katalikų laikraštis, neatgaivintos draugijos. Valdžia ignoravo vyskopus: mėgino užimti Kauno metropolijos kurijos patalpas, šeimininkavo arkivyskupo J. Skvirecko Linkuvos ūkelyje. Vokiečiai neatšaukė savo pirmtakų paskelbtų sekvestravimo dekretų ir ne kartą leido suprasti, kad komunistų valdžios nacionalizuotą turtą laikė nacių valstybės nuosavybe. Vokiečiai nesivaržydami be jokių formalumų užimdavo namus, įsakę gyventojams nedelsiant išsikraustyti⁵¹.

Kodėl suėmimai, nacių akcijos nepalietė lietuvių dvasininkų, aplenkė tarpukario Lietuvos Respublikos teritorijoje veikusių vienuolynus? Ne antrą kartą vaidmenį suvaidino nacistinė rasių ideologija, skirtingai traktavusi tautas ir jų vietą būsimajame Vokietijoje. Kita aplinkybė: lenkų dvasininkai ir vienuoliai gana aktyviai dalyvavo pagrindžio kovoje (leido spaudą, vienuolės teikė medicinos pagalbą lenkų partizanams, gamino tvarsliaivą, rūpinosi įkalintaisiais, išvežtais į darbo stovyklas ir kt. tėvynainiais). Regis, rengtasi represijoms ir prieš lietuves vienuoles: 1942 m. kovo ir pakartotinai lapkričio mėn. Kauno gestapas reikalavo kurijos žinių apie seseris. Tačiau kurija žinių nepateikė. Jos sekretorius kan. J. Byla raštu atsakė, kad bolševikų nacionalizuoti vienuolynai nėra grąžinti, vienuolės negyvena bendruose namuose, todėl tokios informacijos neturima⁵². Žinoma, civilinė vietos administracija nesunkiai galėjo surinkti norimus duomenis pati. Gali būti, kad vokiečiai vengė kiršinti gyventojus, nes dauguma vienuolynų veikė mažuose miesteliuose, po sovietinės nacionalizavimo kampanijos jie buvo neturtingi, negausūs, centruose daugiausia telkėsi pagyvenę žmonės. Taigi jų likvidavimo nauda buvo abejotina. Nuosaikesnį elgesį galbūt skatino ir

⁴⁹ *Brizgys V.* Katalikų Bažnyčia Lietuvoje. 1977. P. 121.

⁵⁰ *Laukaitytė R.* Lietuvos vienuolijos. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla. 1997. P. 128.

⁵¹ *Brizgys V.* Katalikų Bažnyčia Lietuvoje. P. 126.

⁵² *Laukaitytė R.* Lietuvos vienuolijos. P. 131.

Lietuvos vienuolijų ryšiai su Vokietija, kuriais jų vadovai kritiškiausiais momentais stengdavosi pasinaudoti.

Karo metais vienuoliai slapstė žydus. Į gelbėtojų sąrašą galima įtraukti beveik visų Lietuvos ordinų bei kongregacijų vienuolius. Dažniausiai jų pastangos buvo konspiratyvios, pavienės, tik keliems kunigams pavyko teikti pagalbą plačiu mastu⁵³. Lietuvos vienuolijų vadovai stengėsi padėti lenkų dvasininkams. Keliolika vienuolių ir klierikų karo metais buvo radę prieglobstį Pagryžuvio, Marijampolės, Vytėnų ir kituose vienuolynuose. Tilžės gestapas, kurio kompetencijoje buvo Žemaitija, pradėjo ieškoti priekabių Telšių vyskupų atžvilgiu. Asmeniškai jų nelietė, bet sudarydavo visokių netiesioginių nemalonumų. Jų ypač daug tėvai pranciškonai patyrė Kretingoje⁵⁴.

Vokiečių okupacijos metu pranciškonų jėgos buvo mažos, Lietuvoje jų likę nedaug. Veikė vienuolynai Kaune, Žaliakalnyje, pranciškonai darbavosi ir Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo bažnyčioje. Pajūrio vienuolyne, Šilalės raj., taip pat gyveno keli broliai. Būta bandymų 1941 m. atsiimti Vilniaus bernardinų vienuolyną, kuriame nuo lenkų Vilniaus krašto okupacijos veikė lenkų dailės mokykla, o Šv. Pranciškaus ir šv. Bernardo bažnyčia buvo atiduota parapijai. Kretingos vienuolynas buvo nuniokotas gaisro. Išlikusioje vienuolyno dalyje glaudėsi keletas brolių⁵⁵. Tačiau, nors ir negausūs, lietuviai pranciškonai stengėsi dalyvauti pastoracinėje veikloje, talkino klebonams parapijose, patarnavo vienuolėms seserims. Kauno broliai vesdavo rekolekcijas, tačiau ypatingesne veikla neužsiėmė, nes pagrindinis vienuolijos potencialas buvo išblaškytas ar emigravęs į Vakarus⁵⁶.

2.3. Pranciškonų planai išsaugoti Šv. Kazimiero provinciją, perkelti ją į JAV

Carinės Rusijos išnaikinti ir sunkiai atsikūrę pranciškonai turėjo patirties, kad verčiau persikelti į kitą kraštą, nei leisti sunaikinamiems. Lietuvos pranciškonų vadovybė, matydama kylančią grėsmę, dar 1940 m. vasarą pavedė t. Justinui Vaškiui suburti lietuvių brolius pranciškonus Amerikoje. Rizikuodamas gyvybe t. J. Vaškys slapta pasitraukė į Vokietiją, o iš ten 1941 m. sausio 29 d. atplaukęs į Niujorką (New York) pradėjo jam pavestą darbą⁵⁷.

Atvykęs į JAV, jis tuoj ėmė rūpintis įkurti lietuvių pranciškonų provinciją ir vienuolynus, kur galėtų susiburti visi po platumų pasaulį išblaškyti Lietuvos pranciškonai ir dirbti Dievo garbei,

⁵³ Laukaitytė R. Lietuvos vienuolijos. P. 129.

⁵⁴ Brizgys V. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje. P. 158.

⁵⁵ Kretingos pranciškonų vienuolynas. Kretinga: Lietuvos pranciškonai. 1989. P. 17.

⁵⁶ Dokumentai. 1943 // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos šv. Kazimiero provincijos Šv. Antano vienuolyno Kennebunk, ME archyvas.

⁵⁷ Gidžiūnas V. Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 8.

savo kenčiančios tautos gerovei ir kartu ruošti Lietuvos atstatymo darbams⁵⁸. T. J. Vaškys apie misiją JAV rašo savo atsiminimuose⁵⁹. Amerikos lietuvių remiamas, gavęs reikalingus leidimus Romoje, t. Justinas Vaškys 1941 m. vasarą įkūrė laikiną rezidenciją Pitsburge (Pittsburgh, PA) ir iš Europos parsikvietė du Amerikoje gimusius pranciškonus: t. Juvenalį Liaubą ir klier. Pranciškų Giedgaudą. Vėliau jo pakviesti atvyko dar du lietuviai pranciškonai – t. Agnelius Krasauskas iš Šventosios Žemės ir br. Paskalis Sabas iš Argentinos⁶⁰. Čia iš pradžių apsigyveno tik vienas t. J. Vaškys, kol 1941 m. rugsėjo mėn. viduryje į Pitsburgą (Pittsburgh, PA) atvyko ir t. Juvenalis Liauba, o kitais metais – klierikas Pr. Giedgaudas. Atvykus iš tremties daugiau lietuvių pranciškonų, 1944 m. liepos 22 d. Šv. Pranciškaus kalne (Mount St. Francis), Gryne (Green, ME), buvo įkurtas pirmasis ir pastovus vienuolynas, kuriame apsigyvenę tėvai pranciškonai rūpinosi Meino valstijos lietuvių religiniais ir tautiniais reikalais⁶¹.

Pranciškonų rezidencijos vieta prie lietuvių Dangun Žengimo parapijos klebonijos (1532, Magnolia St. North Side, Pitsburgas, PA), klebono kun. J. Misiaus įsigyta ir Mažesniųjų brolių ordino Generolo 1941 m. spalio 10 d. įteisinta vienuolyno teisėmis, nesutalpino gausėjančios pranciškonų šeimos. Todėl, padedant JAV lietuvių tikintiesiems, buvo nupirktas didesnis namas (310 Orchard St., Pitsburgas, PA). Bet ir čia lietuviai pranciškonai negalėjo ilgam įsikurti, nes Pitsburgo vyskupas Hjugas C. Boylis (Hugh C. Boyle) nedavė leidimo įkurti nuolatinį vienuolyną⁶².

Lietuviams pranciškonams atvykus į JAV buvo labai sunku rasti vyskupą, kuris leistų jiems įsikurti. Pranciškonai apkeliavo visas lietuvių kolonijas, kreipėsi į daugelį vyskupų,

⁵⁸ *Vaškys J.* Petition. 1941 03 25. New York // Lietuvos OFM archyvas.

⁵⁹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1973. Nr. 1. P. 21: „Kai prieš septynerius metus Niujorke (New York) išlipau į Amerikos krantus ir žengiau į nežinomą ateitį, širdyje turėjau tik vieną troškimą: Jungtinėse Valstijose kaip galima greičiau įkurti Lietuvos pranciškonų vienuolyną, kur rastų pastogę ir organizuotai galėtų dirbti iš Lietuvos ištremtieji pranciškonai. Bet ar mano planai buvo įvykdomi krašte, kuris man buvo nežinomas ir svetimas, kurio kalbos nemokėjau ir kuriame tiek mažą turėjau pažinčių? Ne vienam papasakodavau savo užsimojimus, bet daugelis tik nusišypsodavo... Žiūrėdamas į šiuos reikšmingai besišypsančius veidus ir pats imdavau galvoti: iš tikro, ar įmanoma įvykdyti planus, neturint kišenėje nė cento? Neturėdamas pinigų, kuo gi pirkčiau ar statysiu vienuolyną? Ar ne juokinga mąstyti apie vienuolyno įkūrimą? Dažnai ištisas naktis praleisdavau begalvodamas: jei vienuolyną ir įkurčiau, pradžioje būdamas tik vienas, ką su juo darysiu? Ar karo metu broliai galės atvažiuoti iš Europos? Ar įstengsiu vienas įkurtąjį vienuolyną išlaikyti? Tuo metu, kiek gaudavau aukų, šelpdavau savo brolius tremtyje. Nežiūrint visokių kylančių abejonių ir baimių, kažkoks vidujinis balsas skatino mane žengti pirmyn ir, nežiūrint įvairių kliūčių ir sunkenybių, nenuleisti rankų. Viršininkų man buvo pavesta atsakinga misija, tad žinojau, kad Dievas yra su manimi. Ypač pasitikėjau savo Globėju Šv. Antanu, kuris kritiškiausiais gyvenimo momentais man visuomet padėdavo. Galiausiai po didelių pastangų pasisekė gauti Pitsburgo (Pittsburgh, PA) vyskupo leidimą laikinai įsikurti Pitsburgo (Pittsburgh, PA) mieste. 1941 08 02 d. šiaurinėje Pitsburgo dalyje išnuomotame keturių kambarių namelyje atidarydamas laikiną vienuolyną, Dangun Žengimo parapijos bažnyčioje susirinkusiam nedideliame lietuvių būreliui vienuolyno pašventinimo proga tariau keletą žodžių: „Nuostabiai kukli yra Lietuvos pranciškonų vienuolyno pradžia čia, Jūsų Dangun Žengimo parapijoje, – kalbėjau klausytojams. – Mažas tai vienuolynas, vos keturių kambarėlių namas“.

⁶⁰ *Gidžiūnas.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 7.

⁶¹ *Fr. Mathias Faust* OFM. Prot. 158/43. New York. 1943 12 10 // Lietuvos OFM archyvas.

⁶² *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 7.

tačiau visur sulaukdavo to paties atsakymo: nėra vietos, jūsų pagalba čia nereikalinga. Tik po keleto metų Meino valstijoje atsirado vyskupas, kuris juos priėmė⁶³.

T. Justinui Vaškiui nuvykus su lietuvių kunigų delegacija, kurią sudarė kun. J. Valantiejus, kun. J. Vaitekūnas ir kun. A. Bružas, pas Portlando (Portland, ME) vyskupą Josefą E. Makartį (Joseph E. McCarthy), pastarasis leido jiems pastoviai įsikurti Gryne (Green, ME), kad aptarnautų Levistono-Auburno (Lewiston-Auburn) kolonijos lietuvius, neturinčius lietuvių kunigo. Čia buvo nupirkti ūkininko namai, juose įrengtas vienuolynas su koplyčia, kuris dideliame t. J. Vaškio ir kitų lietuvių pranciškonų džiaugsmui 1944 m. rugpjūčio 6 d. buvo pašventintas ir čia buvo pradėta vystyti tolimesnė veikla tarp JAV ir Kanados lietuvių⁶⁴.

Tačiau ir šis vyskupas parinko jiems nuošalų kampelį, toli nuo miesto, nuo labiau apgyvendintų rajonų. Tai buvo mažo ūkininko namelis Gryne (Green, ME), Meino kaimelyje. Pranciškonai tikėjosi, kad įsikūrus vienoje vietoje vėliau bus lengviau persikelti kitur. Padėtį švelnino ir tai, jog už 8 mylių nuo Gryno (Green, ME), Levistono (Lewiston, ME) mieste, gyveno būrelis lietuvių. Taip pat už 40 mylių buvo lietuvių – Rumfordo (Rumford, ME), Mechiko (Mexico, ME) miestuose, ir net pačioje Meino valstijos šiaurėje gyveno kelios lietuvių šeimos. Visi Meino valstijoje gyvenantys lietuviai buvo labai suvargę dvasiškai. Jie niekad neturėjo savo kunigo, mažai kas juos lankydavo, todėl komunistiniai agentai didesnę jų dalį buvo įtraukę į savo pinkles. Vyskupas leido pranciškonams Levistono (Lewiston, ME) mieste laikyti pamaldas, o kitas vietas aplankyti tik retkarčiais. Tai buvo pirmoji pranciškonų pastoracija ir didelė dvasinė pagunda bei parama Meino valstijos lietuviams.

Įkūrus pastovų vienuolyną, čia sau pastogę rado ne tik iš Europos atvykstantys lietuviai pranciškonai, bet į jį įstojo ir Amerikoje gimę jaunuoliai: br. J. Petkevičius, br. Kazimieras Gulbinas ir br. Didakas Pauliukaitis.

Nuo pat pirmųjų dienų t. J. Vaškys, t. Juvenalis Liauba ir kiti energingai įsijungė į Amerikos lietuvių gyvenimą. Jie to meto papročiu vadovavo lietuvių parapijose misijoms, rekolekcijoms, novenoms, 40 valandų atleidams; suorganizavo Šv. Kazimiero lietuvių tretininkų provinciją, kuriai priklausė apie 3000 narių; aktyviai dalyvavo Lietuvių Kunigų Vienybės, Lietuvos Vyčių ir Katalikų Federacijos seimuose; skaitė paskaitas Vasario 16-osios minėjimuose ir kitose tautinėse šventėse. Tuo metu dar nebuvo atvykusių emigrantų lietuvių inteligentų. Pranciškonai aprūpino tretininkus reikalinga literatūra ir 1942 m. pradžioje atgaivino Lietuvoje komunistų sustabdytą „Šv. Pranciškaus varpelio“ leidybą, be to, bendradarbiavo tuometinėje lietuvių spaudoje. Savo religine ir kultūrine veikla jie labai išpopuliarėjo, įgijo išeivių kunigų ir lietuvių bendruomenių pasitikėjimą. Iš pastarųjų sulaukė gausios materialinės paramos, tad netrukus pajėgė

⁶³ J. E. McCarthy, *Bishop of Portland*. Letter to F. J. Vaskys. Portland. 1943 11 04 // Lietuvos OFM archyvas.

⁶⁴ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 8.

ne tik įsigyti centrinių vienuolynų Kennebunk (Kennebunk, ME), bet ir sėkmingai plėtoti savo veiklą.

JAV įsikūrę lietuviai pranciškonai pradėjo rūpintis lietuvių tretininkų provincijos organizavimu. T. J. Vaškys tuojau užmezgė ryšius su Amerikoje gyvenusiais lietuviais tretininkais, kurie nuo pat pradžių labai rėmė jo pastangas ir darbus. Tačiau, kol nebuvo kanoniškai įkurto pranciškonų vienuolyno JAV, jis neturėjo teisinio pagrindo lietuvių kongregacijas jungti į nepriklausomą provinciją. Tik įkūrus laikiną lietuvių pranciškonų vienuolyną Pitsburge (Pittsburgh, PA)⁶⁵, t. J. Vaškys gavo Švč. Jėzaus Vardo provincijos provincijolo paskyrimą vizituoti jo provincijai priklausančias lietuvių tretininkų kongregacijas. Gavęs šį paskyrimą, t. J. Vaškys ėmėsi darbo. Tų pačių metų rugsėjo 21 d. jis vizitavo Šv. Juozapo parapijos tretininkus Vaterburyje (Waterbury, CT), spalio 14 d. – Šv. Antano parapiją Ansonijoje (Ansonia, CT), kanoniškai įkūrė kongregaciją; spalio 25 d. vizitavo Šv. Alfonso kongregaciją Baltimorėje (Baltimore, MD), o spalio 30 d. aplankė Atsimainymo parapijos tretininkus Maspete (Maspeth, NY)⁶⁶.

Suprantama, kad tada kitoms pranciškonų provincijoms priklausančių lietuvių tretininkų kongregacijų kanoniškai vizituoti jis negalėjo, bet, lietuviams klebonams prašant, vedė tretininkams rekolekcijas Lorence (Lawrence, MA), Broktone (Brockton, MA), Njuvorke (Newark, NJ) ir kt. T. J. Vaškio ir t. J. Liaubos pamokslai patiko žmonėms, dėl to daugelis klebonų juos kvietė vesti misijas, rekolekcijas ir novenas. Taigi 1942 m. jie sakė pamokslus šiose lietuvių parapijose: Pitsburge (Pittsburgh, PA), Niuhavene (New Haven, CT), Vondergrifte (Wandergrifte, PA), Čikagoje (Chicago, IL) keliose parapijose, Kingstone (Kingston, PA), Bruklina (Brooklyn NY), Amsterdame (Amsterdam, NY), Vaterburyje (Waterbury, CT), Bostone (Boston, MA), Ansonijoje (Ansonia, CT), Naujojoje Britanijoje (New Britain, CT), Kevanyje (Kewanee, IL) ir kt.⁶⁷ Savo pamoksluose jie garsino III ordiną ir jo dvasinę naudą, keldami susidomėjimą ir norą ne tik tapti tretininkais, bet ir jungtis į lietuvių tretininkų provinciją. Kanoniškos vizitacijos 1942 m. vyko Ansonijoje (Ansonia, CT), Amsterdame (Amsterdam, NY), Baltimorėje (Baltimore, MD), Bruklina (Brooklyn NY) – Šv. Jurgio ir Angelų Karalienės parapijose, Čikagoje (Chicago, IL), Šv. Petro ir Povilo parapijoje, Maspete (Maspeth, NY) ir Niuhavene (New Haven, CT)⁶⁸.

Kai lietuvių pranciškono vizitatoriaus paskyrimas buvo paskelbtas 1941 m. pabaigoje atgaivintame žurnale „Šv. Pranciškaus varpelis“ ir kai jis pradėjo lankyti tretininkus, stiprindamas jų dvasią, daugelis klebonų direktorių prašė šias kongregacijas perimti į lietuvių

⁶⁵ *Fr. Vaskys J.* Laiškas Fr. M. Faust. 1942 08 25. Pittsburgh // Lietuvos OFM archyvas.

⁶⁶ *Fr. M. Faust.* Letter to F. J. Vaskys 151/43. New York. 1943 04 06 // Lietuvos OFM archyvas.

⁶⁷ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1942. Nr. 2. P. 61.

⁶⁸ Ten pat. 1942. Nr. 3. P. 66.

pranciškonų jurisdikciją. Tada vizitatorius turėjo jiems paaiškinti, kad tai bus galima padaryti, jei JAV pranciškonų provincijolai, kuriems priklauso kongregacijos, jas perleis. Iš tikrųjų keli klebonai tuo reikalu kreipėsi į provincijolus. Tačiau, kaip teisingai pažymi t. J. Vaškys, 1945 m. rugsėjo 6 d. rašydamas JAV III ordino federacijos generaliniam sekretoriui, 1941–1943 m. laikotarpiu, nesant kanoniškai įkurto pastovaus lietuvių pranciškonų vienuolyno, dar nebuvo galimybės įkurti ir lietuvių tretininkų provinciją⁶⁹.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad t. J. Vaškys, atvykęs į JAV, savo charizmos, išsilavinimo, pastoracinės veiklos gebėjimais padėjo pagrindus Šv. Kazimiero provincijos atgimimui, įsikūrimui ir jos suklestėjimui Amerikoje. Tolesnį pranciškoniškosios veiklos ir pastoracinių prioritetų pasirinkimą nemaža dalimi nulėmė t. J. Vaškio pasirinkta koncepcija: pranciškonų pastoracijoje JAV itin daug dėmesio imta skirti pasauliečių pranciškonų, pagrindinių jų rėmėjų ir pagalbininkų, pašaukimų ugdymui.

2.4. Lietuvių pranciškonų pastoracija Italijoje karo tremtinių bendruomenėse

Antrasis pasaulinis karas tiesiogiai palietė daugelį Europos valstybių, todėl lietuviams pranciškonams, tuo metu buvusiems svetur, teko patarnauti ten atsidūrusiems tėvynainiams bei kitiems karo pabėgėliams. Pačiomis sunkiausiomis materialinėmis ir psichologinėmis sąlygomis, kurias lemia karo negandos, dvasininkų buvimas šalia jau savaime sukuria saugesnę bendruomeninę aplinką. Lietuviai pranciškonai visada stengėsi būti kuo arčiau nelaimės ištiktų žmonių, kad „malda, atgailos darbais ir savo gyvenimo pavyzdžiu“⁷⁰ skleistų viltį.

Karo metais keletas brolių pastoracinę veiklą vykdė Italijoje. Tuo metu lietuviai pranciškonai Amerikoje ir Italijoje glaudžiai bendradarbiavo, vieni su kitais dalijosi naujienomis. Iš t. B. Grauslio⁷¹ laiško tuometiniam provincijolui t. J. Vaškiui sužinome, kad karo metu Italijoje gyveno ir Pranciškonų universitete Romoje studijavo trys lietuviai tėvai pranciškonai – Petras Baniūnas, Leonardas Andriekus ir Benediktas Grauslys, o kiti penki broliai mokėsi įvairiose Italijos pranciškonų seminarijose⁷².

⁶⁹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1942. Nr. 9. P. 286.

⁷⁰ Dekretas dėl vyskupų pastoracinių pareigų Bažnyčioje „Christus Dominus“ // Vatikano II Susirinkimo nutarimai. 33.

⁷¹ T. Bernardinas Grauslys OFM (1918 01 01–1994 01 25). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas. Taip pat šiame laiške užsimenama apie Bažnyčios padėtį Lietuvoje ir apie pranciškonų klierikus, studijuojančius Vokietijoje. T. B. Grauslys savo laiške t. J. Vaškiui rašo: „Iš Tėvynės retai gauname žinių paskutinės yra tokios: visa Vilniaus vyskupijos kurija yra lietuvių rankose. Arkivyskupas M. Reinys sunkiai sužeistas – besprogdama bomba sužeidė jo petikaulį. Lietuvos pranciškonai Vilniuje atgavo vienuolyną (Šv. Pranciškaus ir Šv. Bernardino) ir ten jau įsikūrė. Mūsiškiai Lietuvoje yra visi sveiki. Visi mūsų klierikai, kurie mokinasi Miunchene ir Tolcan, yra taip pat sveiki. T. Tarcizijus Garbukas vis dar negauna leidimo grįžti iš Vokietijos į Lietuvą ir tuo yra labai nepatenkintas“.

⁷² Dokumentai. 1940 // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos šv. Kazimiero provincijos Šv. Antano vienuolyno Kennebunk, ME, archyvas.

Visi lietuviai pranciškonai, dar prieš karą išvykę studijuoti, baigę mokslus buvo išventinti į kunigus Italijoje ir, negalėdami grįžti į Lietuvą, visą savo laiką skyrė rūpinimuisi lietuviais tremtiniais, kurių Italijoje 1941 m. gruodžio mėnesį, BALF'o (Bendrasis Amerikos lietuvių fondas) žiniomis, buvo per tūkstantį. Pradžioje tremtiniai neturėjo jokio ryšio su Lietuvos pasiuntinybe. Tačiau kai kuriems jų teko susitikti Šiaurinėje Italijoje su lietuviais kunigais ir vienuoliais, tarp jų ir su dviem pranciškonais: t. Bernardinu Grausliu ir t. Petru Baniūnu, kurie, pamatę sunkią savo tautiečių padėtį, ėmėsi veiksmų jiems pagelbėti⁷³.

T. P. Baniūnas Italijoje gyveno nuo 1937 metų. Baigęs mokslus Florencijoje, dirbo Viaregio mieste. Vėliau buvo perkeltas į Monzą, netoli Milano. Ten 1944 metais susipažino su lietuviais, kurie vokiečių prievarta buvo čia atvežti sunkiems darbams. T. P. Baniūnas rūpinosi kiek galėdamas padėti šioms jaunuoliams⁷⁴. Keletą jų, rizikuodamas savo gyvybe, slapta pervedė per Šveicarijos sieną. Geraširdžių žmonių remiamas, vienu metu t. Petras ėmėsi globoti apie 60 lietuvių, parūpindamas jiems maisto ir drabužių. Vėliau apie 30 jaunuolių apgyvendino Monzos pranciškonų vienuolyne, parūpindamas jiems ir šio tokio darbo. Tai buvo tikrai nepaprastas dalykas, žinant tuometinį Italijos skurdą. Ordino vadovybei perkėlus t. P. Baniūną pastoraciniam darbui į Ameriką, jais toliau rūpinosi t. B. Grauslys, kuris tuo metu studijavo Milano katalikų universitete, tapo išblaškytųjų lietuvių globėju. Jis pirmasis surado lietuvius belaisvius Rimini lageryje ir kitur, taip pat aplankė Reggio Emilia pabėgėlių stovyklos lietuvius. Jis per savo brolius, studijuojančius Romoje, padėjo jiems užmegzti ryšį su Lietuvos pasiuntinybe, šimtus kilometrų eidavo pėsčias ieškoti nelaimėje esančių tautiečių⁷⁵.

Karo nuniokotoje Italijoje ir Europoje visų padėtis buvo sunki. Italijoje gyvenę lietuviai pranciškonai, negaudami iš Lietuvos jokios pagalbos pragyvenimui, neturėdami lėšų maistui ir aprangai, kad klierikai galėtų tęsti mokslą, prašė paramos iš Amerikos brolių bei geradarių

T. B. Grauslys, kuris buvo baigęs Pranciškonų šv. Antano universitetą Romoje ir gilinęs savo studijas Milano Švč. Jėzaus Širdies universitete, su didžiausiu uolumu lankė visas belaisvių stovyklas Šiaurinėje Italijoje ir padėdavo lietuviams jų dvasiniuose ir materialiniuose reikaluose⁷⁶. T. P. Baniūnas gyveno netoli Milano ir talkino tremtinių sielovados srityje, taip pat kartu su t. Bernardinu ir dr. Agota Šidlauskaite, pirmiau nei juos pasiekė Amerikos Lietuvių Šalpos Fondo pašalpa, apsaugojo ten esančius lietuvius nuo bado ir kitų nelaimių⁷⁷. T. L. Andriekus lankydavosi Pietinėje Italijoje, įvairiose stovyklose ieškodamas lietuvių ir jiems padėdamas⁷⁸. Taip pat ir kiti

⁷³ J. E. McCarth, *Bishop of Portland*. Letter to F. J. Vaskys OFM. 1947 11 18 // Lietuvos OFM archyvas.

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ T. Bernardinas Grauslys OFM (1918 01 01–1994 01 25). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

⁷⁶ *Grauslys B.* Tremtinio keliais. Bologna: Tėvai pranciškonai. 1947. P. 8.

⁷⁷ T. Petras Baniūnas OFM (1912 09 01–2003 03 21). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

⁷⁸ T. Leonardas Andriekus OFM (1914 07 15–2003 05 20). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

tėvai, buvę Romoje, lankydavo lietuvius, aukodavo šv. Mišias, sakydavo pamokslus ir klausydavo išpažinčių. Italijoje karo pabaigoje lietuvių būta apie tris tūkstančius⁷⁹.

T. L. Andriekus karo metu Reggio Emilijos ir Modenos stovyklose ėjo kapeliono pareigas⁸⁰. Jo laiškuose skaitome ne tik apie sunkią lietuvių tremtinių padėtį šiose stovyklose, bet ir sužinome apie aktyvią pranciškonų veiklą remiant pabėgėlius. Reggio Emilijos stovykla buvo skirta Pabaltijo kraštų tremtiniais, tačiau čia, be karo belaisvių, studentų ir seniai privačiai Italijoje gyvenusių mūsų tautiečių, būta ir daugybė kitataučių tremtinių. „Čia juk įvairių tautybių ir kalbų mišinys. Jame pasigirsta ir lietuviškas žodis, primindamas, kad čia yra ir iš tolimos šiaurės atvykusių mūsų tautiečių“⁸¹, – viename iš savo laiškų broliams Amerikoje rašė t. L. Andriekus.

Pažymėtina, kad tarp tremtinių buvo labai daug jaunimo, daugiausia darbininkai, ūkininkai, tarnautojai bei moksleiviai. Visi jie nekantriai laukė, kada politikos ašis pasisuks jiems palankesne kryptimi ir jie galės grįžti į tėvynę. Dar karui nesibaigus, tremtiniai dažnai išgirdavę italų komunistų nepasitenkinimą, neva lietuviai čia labai puikiai gyvena, todėl negrįžtą namo, nes jie čia gerai pavalgę, tinginiaudami gali praleisti laiką. Tuo tarpu Sovietų Sąjungoje kiekvienas turįs dirbti.

Tačiau t. L. Andriekus, palaikęs glaudų ryšį su pabėgėliais ir žinojęs jų tikrąją padėtį, liudija priešingus faktus. Visoje Italijoje karo metu sužlugus pramonei, patys vietos gyventojai neturėjo darbo. Taip pat ir Reggio Emilijos stovykloje visų kasdieninis skundas buvo darbo trūkumas, ir būtent lietuviai, jei stovykloje atsirasdavo koks darbelis, pirmieji pasisiūlydavo. Stovyklos valgis buvo prastas. Negalima sakyti, kad žmonės mirę badu, bet negalima sakyti, kad jie ten buvę sotūs. Pastatai, kuriuose gyveno, buvo pritaikyti kareiviams, bet ne šeimoms su vaikais. Paprastai plačiuose koridoriuose šeimos atsitverdavo sau kampelį antklodėmis. O patalpoje, šiek tiek panašioje į kambarį, gyveno po 20 ar 30 žmonių⁸². Tokiomis sąlygomis žmogui reikalinga ramybė ar poilsis buvo neįmanomi.

Tačiau lietuviai, gyvenę įvairiose Italijos stovyklose, dėl savo sunkios padėties nepuolė į neviltį ir tikėjo laimingesne ateitimi, su ilgesiu jos laukdami. Tokiame pilkame gyvenime daug moralinės jėgos ir antgamtinės šviesos davė tikėjimas. Lietuviai tremtiniai tai gerai suprato, todėl savo sunkioje kelionėje norėjo turėti dvasinį vadovą kunigą kapelioną⁸³, kurio pareigas Reggio Emilijos stovykloje ir ėjo t. L. Andriekus. Kapelionui buvo graudu žiūrėti į suvargusius žmones, kurie, netekę visko, tebeturėjo tai, kas brangiausia – tikėjimą. Sekmadieniais jie rinkdavosi kuklioje stovyklos kopolytėlėje, šv. Mišių metu su ašaromis prašydavo jėgų sau ir palaimos tėvynei. Tai ne

⁷⁹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1946. Nr. 6. P. 204.

⁸⁰ T. Leonardas Andriekus OFM (1914 07 15–2003 05 20). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

⁸¹ Ten pat.

⁸² *Grauslys B.* Tremtinio keliais. Bologna: Tėvai pranciškonai. 1947. P. 11.

⁸³ *Grauslys B.* Tremtinio keliais. P. 13.

tik stiprino tremtinių sielas, bet ir suvienijo juos. Todėl šv. Mišios buvo labai branginamos ir laukiamos. Nepraeidavo ir tinkamai nepamiršta jokia didesnė religinė ir tautinė šventė. Buvo švenčiamos Kūčios, sutinkami Naujieji Metai, minimos Vasario 16-osios ir šv. Kazimiero šventės⁸⁴.

Baigiantis karui, į Italiją atvyko dar apie tūkstantis lietuvių tremtinių. Vienus jų vokiečiai prievarta atvežė dirbti, kiti atvyko ieškoti savųjų ar saugesnės vietos nuo bolševikų. Po karo daugelis jų per nesusipratimą pateko amerikiečių nelaisvėn, kiti, bijodami, kad nebūtų grąžinami Lietuvon bolševikams, stojo į lenkų kariuomenę, o kiti pateko į pabėgėlių lagerius. Visi jie buvo išvarę, nuskurdę ir išbadėję, nemokėjo kalbos svetimame krašte. Negana to, psichologinę įtampą kėlė ir nuolat besilankantys rusų komunistų agentai⁸⁵. Tautiečių pranciškonų teikiama pagalba buvo dvasingumo sėkla žmonėms, kurių gyvenimu ir priemonėmis, būtinomis jų gyvenimo orumui, buvo pasirūpinta. Drauge tai liudijo brolių pašaukimą, kuris juos įpareigoja „tapti artimu kiekvienam žmogui ir, susidūrus su juo, veikliai jam tarnauti, ar tai būtų visų apleistas senelis, ar neteisingas paniekintas svetimšalis darbininkas, ar tremtinys <...>, ar alkanas žmogus, prabylęs į mūsų sąžinę primenamu Viešpaties žodžiu: „Kiek kartų tai padarėte vienam iš šitų mažiausiųjų mano brolių, man padarėte“ (Mt 25, 40)“⁸⁶.

Apibendrinant galima pasakyti, kad tėvai pranciškonai drauge išgyveno Romos lietuvių kolonijos sunkumus, palaikė jų religinę, kultūrinę ir tautinę savimone. Jie kiek galėdami padėdavo karo pabėgėlių stovyklose buvusiems tautiečiams, patarnaudavo dvasiškai, taip įvykdydami savosios tapatybės nulemtą misiją – būti su vargingiausiais, patarnauti nuskriaustiems bei vargo ištiktiems ir liudyti Gerosios Naujienos viltį. Pažymėtina, kad Italijoje ir pokario metais pranciškonai glaudžiai bendradarbiavo su Lietuvos pasiuntinybe ir BALF'o skyriaus vadovybe⁸⁷.

2.5. Lietuvių pranciškonų pastoracija kitose Europos šalyse lietuvių bendruomenėse

Kaip buvo minėta, Lietuvos pranciškonų vadovybė, norėdama būsime kunigus geriau supažindinti su pranciškoniškuoju dvasingumu ir teologija, savo klierikus siuntė į Vakarų Europos pranciškonų kunigų seminarias ir universitetus, dėl to dar prieš karą užsienyje studijavo 9 pranciškonai. Sovietams užgrobęs Lietuvą, tuojau į Vokietiją pasitraukė 2 kunigai ir 14 klierikų, kurių 9 vėliau tapo kunigais. Sovietams sugrįžtant antrą kartą, 1944 m., pasitraukė dar 4 kunigai ir

⁸⁴ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1946. Nr. 9. P. 309.

⁸⁵ Ten pat. 1946. Nr. 11. P. 385.

⁸⁶ Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje „Gaudium et spes“ // Vatikano II Susirinkimo nutarimai. 27.

⁸⁷ *Grauslys B.* Tremtinio keliais. P. 53.

2 broliai, o karui pasibaigus, į noviciatą įstojo iš kariuomenės paleisti jaunuoliai: 2 Vokietijoje ir 2 Belgijoje, iš kurių vienas vėl pradėjo tęsti studijas kunigų seminarijoje. Taip užsienyje atsirado 32 lietuviai pranciškonai. Vieni jų ruošėsi kunigystei, kiti studijavo ir apaštalavo tarp lietuvių tremtinių Italijoje, Austrijoje, Vokietijoje ir Belgijoje⁸⁸.

Austrijoje, Vokietijoje ir Belgijoje buvę Lietuvos pranciškonai taip pat apaštalavo tarp karo pabėgėlių ir tremtinių. T. Benediktas Bagdonas ir t. Bonaventūra Zajenčkauskas aptarnavo Kufšteino lietuvių stovyklą⁸⁹. Vokietijoje dauguma dirbusių pranciškonų buvo jauni, tik išventinti kunigais, tačiau jie visi, kiek vietos valdžia leido, darbavosi tarp lietuvių. Ilgiausiai iš pranciškonų tremtyje darbavosi t. Tarcizijus Garbukas. Jis ėjo kapeliono pareigas nuo 1940 m. Berlyne, Drezdene, Stetine ir Miunchene. Kiti du tėvai – Norbertas Švambarys ir J. Gailiušis – iki lagerio uždarymo kapelionavo Fesene (Füssen). T. Benvenutas Ramanauskas darbavosi Muna ir Hanau lietuvių stovyklose. T. Aleksandras Žiubrys kurį laiką dirbo Landštute (Landshut)⁹⁰. T. Vytautas Balčiūnas, studijuodamas Miuncheno universitete, dažnai pavaduodavo kitus kapelionus ir padėdavo jiems katekizacijos darbe⁹¹. T. Placidus Barius dvejus metus buvo tarptautinės sanatorijos, kurioje gydėsi ir nemažai sergančių lietuvių, kapelionu. Britų zonoje sėkmingai darbavosi t. J. Adamavičius. Jis nuo 1944 m. kapelionavo ir mokytojavo Stade lietuvių stovykloje, iš kurios po to buvo perkeltas į Dedelsdorfą. Prieš išvažiuodamas į Paryžių kurį laiką Zėdorfe (Seedorf) darbavosi ir t. K. Butkevičius. T. Kornelijus Gaigalas, karo nublokštas į Belgiją, kapelionavo Limburgo srityse ir tuo pat metu buvo lietuvių skautų dvasios vadovas. Apie jo darbus dažnai rašydavo ir Belgijoje leidžiamas lietuvių laikraštis⁹². Iš šių faktų matyti, kad net ir sunkiausiu Lietuvai metu Lietuvos pranciškonai neapleido savo tautiečių ir visuomet padėdavo esantiems dvasiniame ir materialiniame varge.

Dauguma lietuvių tremtinių, naciams okupavus Lietuvą, 1941–1944 m. atsirado Vokietijoje ne kolaboruodami su vokiečiais, tačiau išsiųsti prievartiniais darbams, uždaryti koncentracijos stovyklose. Nemažai jų atsidūrė nacių kalėjimuose. Didelė dalis lietuvių apleido savo tėvynę, traukiantis vokiečiams 1944 metais. Vieni bėgo nuo fronto saugodamiesi žūties, kiti bėgo nuo raudonojo siaubo į Vakarus, tik ne vokiečių-nacių globos ieškoti, bet greičiau pasiekti amerikiečių ir britų karo zonas. Jie jautė ir žinojo, kad nacių galybė bus sutriuškinta, ir jiems buvo svarbu pakliūti į didžiųjų valstybių Amerikos, Anglijos ir Prancūzijos globą.

Lietuviai šiame kare skaudžiai nukentėjo nuo žiaurių diktatorių valdžių: vokiečių nacių ir sovietų komunistų. Iš tremtinių šeimų ir pavienių žmonių Vokietijoje beveik nebuvo asmens, kurio

⁸⁸ *Vaškys J.* Kvietimas. Kennebunk, ME. 1950 // Lietuvos OFM archyvas.

⁸⁹ *Vaškys J.* Raportas. M. Faust. Greene, ME. 1945 11 22 // Lietuvos OFM archyvas.

⁹⁰ T. Aleksandaras Žiubrys OFM (1920 01 13–1992 01 21). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

⁹¹ T. Vytautas Zakaras OFM (1918 08 08–1995 10 15). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

⁹² T. Kęstutis Butkus OFM (1917 07 23–2008 08 11). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

šeimos vienas ar net keli asmenys nebūtų ištremti į Sibirą, nužudyti, įkalinti lageriuose, suimti darbams ar dingę be žinios. Žmonės su didžiausiu pasibaisėjimu prisimindavo sovietų ir nacių žiaurumus. Matę sovietų žiaurumus pirmosios okupacijos metu, jiems grįžtant 1944 m., Lietuvos gyventojai traukėsi į Vakarus, nors daugelis jų nepriklausė jokiai politinei partijai ir buvo neturtingi.

Tarp pabėgėlių ir tremtinių buvo įvairių profesijų, žemės ūkio ir kitų darbininkų, ūkininkų ir mažažemių, tarnautojų ir inteligentijos: teisininkų, inžinierių, gydytojų, profesorių, dailininkų, žurnalistų, rašytojų ir kitų. Didesnė dalis tremtinių buvo baigę vienokius ar kitokius mokslus. Išvykimas iš Lietuvos buvo ypač skausmingas, kadangi ten teko palikti tėvų ir protėvių ūkius, pastatus, visą turtą. Daug šeimų buvo išardyta: tėvas, motina, vaikai, brolis ar sesuo likę Lietuvoje arba kur kitur dingę. Pabėgėliai gyveno mediniuose barakuose, kur naciai laikydavo priverstiniais darbams suvarytus žmones. Didesniuose kambariuose gyveno po 15–25 žmones. Pasieniais ir kambario viduryje iš lentų sukalti trijų ar dviejų aukštų narai – lovos. Tai tremtinių salonas, gyvenamasis, miegamasis ir virtuvė. Tarp tų narų stovi iš dėžių sukalti staliukai, tarp kurių siauri takeliai, vos vienam žmogui pralįsti. Tremtinio gyvenimas higienos ir sveikatos atžvilgiu buvo nepakenčiamas. Daugelis tremtinių skųsdavosi, kad visokie parazitai ir vabalai per naktis neduodavo jiems poilsio. Maudyklių ir kitų sanitarinių įrengimų daugumoje vietų irgi nebūta. Skalbiniams, ypač žiemos metu, trūkdavo vandens, o muilo tik retkarčiais tegaudavo. Aprūpinimas maistu buvo labai prastas. Tremtiniai visai negaudavo daržovių, šviežio pieno ir kiaušinių. Visas jų maistas buvo konservai, todėl dažnai valgydami tokį maistą sunkiai susirgdavo. Trūko aprangos, ypač apatinių baltinių ir avalynės, net siūlo ir adatos neturėdavo savo suplyšusiems drabužiams susiūti, pataisyti⁹³.

Tremtinių laiškuose pirmiausiai pastebimas begalinis tėvynės ilgesys. Neaiški gimtosios žemės ateitis, nežinomas artimųjų likimas, slegiantis jų dvasią. Tremtinių skausmą gerokai paaštrindavo ir vietos gyventojų nepalankumas, kuris, ypač Vokietijoje, buvo labai pastebimas. Vietos gyventojai, patys karo išvarginti, žiūrėjo į tremtinius kaip į neprašytus svečius, atėjusius valgyti jų duonos⁹⁴.

Besibaigiant Antrajam pasauliniam karui lietuvių tremtinių Vokietijoje ir Austrijoje buvo apie 65 tūkst. Didžiausias jų skaičius Vokietijoje buvo amerikiečių zonoje Frankfurto ir Miuncheno apylinkėse, kur siekė apie 35 tūkst. Britų zonoje Vokietijoje, Hamburgo, Lubecko ir Flensburgo srityje buvo apie 25 tūkst. ir prancūzų zonoje Vokietijoje – Tubingeno Ravensburgo ruože – apie 5 tūkst. tremtinių⁹⁵. T. B. Grauslys vienoje stovykloje Neumunster (Britų zonoje) rado 750 lietuvių

⁹³ *Grauslys B.* Tremtinio keliais. P. 28.

⁹⁴ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1946. Nr. 12. P. 385.

⁹⁵ T. Bernardinas Grauslys OFM (1918 01 01–1994 01 25). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

tremtinių⁹⁶, tarp kurių buvo nemažai šeimų su mažais vaikučiais. Visi jie gyveno didelėse metalinėse statinėse, išmėtytose balose, kurios buvo padalintos skyriais, drėgnos, šaltos ir baisios, prikimštos žmonių. Tėvai pranciškonai stengėsi karo pabėgėliams lietuviams padėti ir materialiai ir dvasiškai. „Jokiu būdu negalime užmerkti akių savo ištremtų brolių nelaimei. Jiems mūsų parama visados yra reikalinga“⁹⁷ – tokiais ir panašiais žodžiais ne vieną kartą yra kreipęsis t. B. Grauslys ir kiti jo bendradarbiai į Amerikos lietuvių, kviesdami organizuoti pagalbą.

Karo vėtroms išblaškius mūsų tautiečius po platųjį pasaulį, dalis jų pateko į Belgiją. Pirmasis didesnis lietuvių būrelis į Belgiją atvyko po karo, 1945 metų rudenį. Vieni iš jų susiieškojo darbo fabrikuose ar dirbtuvėse, kiti tęsė pertrauktas studijas Liuveno ir Briuselio universitetuose. Pradžioje susilaukta kiek sunkumų iš Belgijos vyriausybės, kuri norėjo juos iškraustyti ar priversti dirbti anglių kasyklose. Bet ilgainiui viskas palankiai išsisprendė.

Apie 2 tūkst. lietuvių 1947 metų vasarą iš stovyklų Vokietijoje atvyko į Belgiją. Didesnė jų dalis apsigyveno Limburgo Liežo (Liege), Namuro ir Charleroi apylinkėse. Belgų vyriausybė svetimtaučiams nedavė darbo niekur kitur, kaip tik anglių kasyklose, nes kitose pramonės šakose jai pakako ir savos darbo jėgos. Taip mūsų tautiečiams teko sunkus ir neįprastas darbas gilumoje nuo 700 iki 1000 metrų, dar ir pavojingas gyvybei. Oras apačioje labai karštas, apie 30–40 °C, pilnas anglies dulkių. Todėl nenuostabu, kad daugelis pradėjo skųstis sveikata. Dienos uždarbis siekdavo nuo 150 iki 250 frankų (\$3.00–\$5.00). Kadangi maistą, rūbus ir visas kitas buitines smulkmenas reikėdavo pirkti, tai uždarbio pakakdavo tik pragyvenimui. Visi svetimtaučiai skųsdavosi, kad jiems duodamas atlyginimas buvo mažesnis palyginus su belgais darbininkais⁹⁸.

Svetimšaliams gausiai atvykstant į Belgiją, anglių kasyklų rajonuose atsirado didelis gyvenamųjų patalpų trūkumas, todėl daugumai teko apsigyventi paskubomis pastatytuose barakuose. Šeimos gaudavo virtuvę su pora kambarėlių, viengungiams dažniausiai tekdavo blogi ir apleisti barakai su kareiviškomis dviejų ar trijų aukštų lovomis, tad daugelis iš jų geresnes sąlygas buvo turėję Vokietijos stovyklose. Kultūriniu svetimšalių gyvenimu belgų vyriausybė nerodė nė mažiausio susirūpinimo. Todėl gyvenimo pajvairinimui įvairios tautinės grupės pradėjo organizuoti tarpusavyje. Nuo jų neatsiliko ir lietuviai: steigė dainų, tautinių šokių grupes, organizavo tautinių švenčių minėjimus, rengdavo belgams koncertus. Religinis gyvenimas vyriausybei mažiausia rūpėjo, todėl buvo apverktinos būklės. Tačiau Belgijoje jau buvo anksčiau apsigyvenę 6 lietuviai kunigai, kurie, atvykus lietuviams pradėjo aktyvią pastoraciją: sekmadieniais buvo organizuojamos pamaldos, sakomi lietuviški pamokslai, vedamos rekolekcijos. Lietuviai iš

⁹⁶ Ten pat.

⁹⁷ T. Bernardinas Grauslys OFM (1918 01 01–1994 01 25). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

⁹⁸ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1949. Nr. 11. P. 336.

visų svetimtaučių grupių buvo geriausiai aprūpinti religiniais patarnavimais, nes turėjo daugiau kapelionų nei kitos tautinės grupės⁹⁹.

1949 metų vasarą daugeliui lietuvių, pasirašiusių dviejų metų darbo Belgijoje sutartis, baigėsi vargo anglių kasyklose laikas. Tačiau jokių galimybių emigruoti iš Belgijos nebuvo, nes jos vyriausybė neįsileido kitų kraštų komisijų verbuoti užsieniečius emigracijai. Pasibaigus sutarčiai beveik visi norėjo grįžti į Vokietiją ir iš ten emigruoti, bet belgų vyriausybė, sulaužiusi anksčiau duotus pažadus, grįžti niekam neleido. Norinčius grįžti ir nuvykusius į Briuselį uždarė į kalėjimą kaip nusikaltėlius. Daugelis iš jų vėl grįžo į anglių kasyklas. Didelė dalis mūsų tautiečių, nebepakeldami sunkaus darbo ir moralinio smūgio, kad jiems nebeleidžiama grįžti atgal, bėgdavo slapta į Vokietiją ir iš ten padedant giminėms ar pažįstamiems stengdavosi palikti Europą, kur nors pastoviau įsikurti, nes toks gyvenimas buvo visiems jau labai įgrišęs. Tuo metu Belgijoje lietuvių tremtinių kapelionu Liege ir Limburgo apylinkėse buvo t. Kornelijus Gaigalas¹⁰⁰.

Broliai pranciškonai, matydami sunkią tremtinių dalį, jų vargus ir kančias, stengėsi visomis savo išgalėmis juos palaikyti dvasiškai, moraliai ir materialiai. Patys lankydami tremtinių stovyklose, aukodavo šv. Mišias, teikdavo sakramentus, palaikydavo psichologiškai, šelpė drabužiais ir maistu, stengdavosi padėti surasti darbą, į savo veiklą įtraukė Amerikoje gyvenančius tautiečius pasauliečius pranciškonus. Taip pat rašydavo straipsnius ir kreipinius Amerikos lietuvių spaudoje, aprašydami sunkią tautiečių padėtį Vokietijoje ir Austrijoje, prašydami atkreipti lietuvių visuomenės dėmesį bei paremti stokojančius aukomis.

Apibendrinat lietuvių pranciškonų pastangas pirmosios Sovietų Sąjungos ir Vokietijos okupacijų sąlygomis saugoti savo identitetą ir neprarasti pasauliui būdingos tarnystės, reikia pažymėti, kad nuolat broliai jautė pareigą prisitaikyti prie esamų sąlygų, ieškoti būdų ir ateiti į pagalbą tautiečiams, konstruktyvia kryptimi kreipti jų dvasinio gyvenimo reiškinius. Šiomis nepaprastomis pastoracijos sąlygomis pranciškonai parodė gebėjimą išvelgti laikmečio ir aplinkybių sąlygotas problemas, rado jėgų jas spręsti, ieškojo naujų būdų, kaip veiksmingiausiai pasitarnauti ir stengėsi neprarasti vargo prispaustų tautiečių pasitikėjimo. Lietuviams pranciškonams teko susidurti su pakankamai sudėtinga padėtimi, kurią patyrė jų tėvynainiai pabėgėliai, politiniai tremtiniai, gyvenantieji barakuose, vartojantieji narkotikus, invalidai, seneliai, kaip niekam nenaudingi, netgi žalingi visuomenei daiktai, įvairūs ligoniai, tačiau Pranciškaus sekėjai visada buvo pasiruošę padėti įvairių fizinių ir moralinių blogybių varginamiems žmonėms, drauge skleisdami krikščioniškas vertybes bei pranciškoniskąjį dvasingumą.

⁹⁹ Ten pat. P. 337.

¹⁰⁰ T. Kornelijus Gaigalas OFM (1911 05 14–1980 04 12). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

Žvelgiant iš šiandienos perspektyvos reikia pastebėti, kad tik keliolika lietuvių pranciškonų, deramai įsisąmoninę pranciškoniskajam pašaukimui būdingą charizmą – priesaką visada rūpintis vargstančiais, atliko neįkainojamą misiją, pasitarnaudami savo tautiečiams, kurie be jų paramos būtų galutinai praradę šviesesnę viltį, o gal ir gyvenimus.

Lietuvių pranciškonų identiteto bruožus ir jų raiškos būdus pirmosios Sovietų Sąjungos ir Vokietijos okupacijų metais (1940–1944 m.) galima kategorizuoti, remiantis jų vykdytos pastoracijos kryptimis:

1 lentelė. Lietuvių pranciškonų pastoracijos kryptys 1940–1944 m.

Nr.	Lietuvių pranciškonų veikla	Pirmosios Sovietų Sąjungos ir Vokietijos okupacijų metais (1940–1944 m.)
	Veiklos pobūdis	
1	Pranciškoniskų idėjų populiarinimas	+
2	Pastoracija parapijose	+
3	Pašaukimų pastoracija	+
4	Pasauliečių pranciškonų pastoracija	+
5	Periodinė spauda	+
6	Kultūrinė-tautinė veikla	+
7	Tautiškumo puoselėjimas jaunojoje kartoje	+
8	Ryšių palaikymas su pranciškonais Lietuvoje	+
9	Šalpa	+
10	Pastoracija karo pabėgėlių ir tremtinių stovyklose	+

3. LIETUVIŲ PRANCIŠKONŲ (OFM) IDENTITETO RAIŠKOS BŪDAI JAV IR KANADOJE 1945–1990 METAIS

3.1. Lietuvių pranciškonų (OFM) integravimasis lietuvių bendruomenėje JAV

Karui pasibaigus per keletą metų visi Vakarų Europoje buvę tėvai, klierikai ir broliai atvyko į JAV ir įsitraukė į sparčiai besiplečiančią lietuvių pranciškonų veiklą. Ordino vadovybei leidus t. J. Vaškys organizavo lietuvių pranciškonų provinciją JAV. 1947 m. buvo nupirkti namai Kennebunk, į kuriuos iš Gryno buvo perkelta provincijolo rezidencija, „Varpelio“ redakcija ir administracija. Kitą vasarą jau buvo priiminėjami svečiai, netrukus pradėtos ruošti berniukų stovyklos. Vėliau atidaryta Šv. Antano gimnazija, o atostogų metu čia ėmė stovyklauti ateitininkai ir skautai. Šio vienuolyno įsteigimu neapsiribota. 1949 m. pradžioje įkurta Niagaros pusiasalio lietuvių misija Sent Katerinse (St. Catharines, ON), Kanadoje, o tų pačių metų gale perimta administruoti sunykusi Bridžvilio (Bridgeville, PA) lietuvių parapija. Tais pačiais metais pranciškonai ėmė leisti Vokietijoje leistą kultūros žurnalą „Aidai“, ir Pitsburge, ėjusį savaitraštį „Lietuvių žinios“, taip pat pradėjo Lietuvių Katalikų radijo valandą. Pagaliau 1951 m. jie perėmė ir du kartus savaitėje Bostone leidžiamo laikraščio „Darbininkas“ leidybą¹⁰¹. Anot t. J. Vaškio, įsikuriant Amerikoje bei integruojantis vietinėje lietuvių bendruomenėje ir JAV visuomenėje, kaip labiausiai nusipelnę lietuviai pranciškonai (OFM) paminėtini t. J. Gailiūšis, t. L. Andriekus, t. P. Baniūnas ir t. V. Gidžiūnas¹⁰².

Šių pranciškonų asmeniniai siekiai ir veikla atspindi tuometes problemas ir pastoracinius rūpesčius, plėtojant vienuolyno veiklą. T. Jurgis Gailiūšis, 1947 m. spalio 4 d. atvykęs į JAV, apsigyveno Gryne vienuolyne ir apaštalavo lietuvių parapijose. Paskui jis buvo perkeltas į Kennebunką, kurį laiką vadovavo pasauliečiams pranciškonams. 1949 m. tapo Vinipego (Winnipeg, MB) Kanadoje lietuvių kolonijos dvasios vadu. Tų pačių metų rudenį paskirtas Kennebunk vienuolyno gvardijonu. Jis pirmasis pradėjo ruošti Kennebunk vasaros stovyklas berniukams. Po kanoniškos vizitacijos 1952 m. liepos 19 d. ordino vadovybės buvo paskirtas lietuvių pranciškonų provincijos komisarijumi. Nuo tada su dviem pertraukom (1958–1959 ir 1964–1970) jis šias pareigas ėjo apie 20 metų. Jo rūpesčiu buvo įkurta Toronto (Toronto, ON) Prisikėlimo parapija ir pastatytos kultui bei pastoracijai reikalingos patalpos. Jam vadovaujant buvo įrengtos Lurdo ir Kryžiaus Kelių šventovės Kennebunk, Fatimos šventovė Bridžvilyje, o Lietuvos pranciškonų komisariato vadovybės rezidencija perkelta į Kennebunką. Didžiausias jo nuopelnas – jo rūpesčiu įkurta ir pastatyta Šv. Antano gimnazija ir įsigyta didelė biblioteka su gausiu lituanistinių knygų bei

¹⁰¹ Vaškys J. Laiškas R. J. Cushing. 1950 10 04. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁰² Ten pat.

žurnalų skyriumi, kuri, gimnaziją uždarius, tarnavo vienuoliams ir vasarą atostogaujantiems svečiams. Baigęs provincijolo pareigas, būdamas Kennbunko vienuolyno gvardijonu (1964–1967), pastatė didelę, vertingais meno kūrinių papuoštą vienuolyno koplyčią. 1967–1970 m. gyveno Bruklino (Brooklyn NY) vienuolyne ir ėjo vienuolyno vikaro ir ekonomo pareigas. 1970 m. vėl buvo išrinktas provincijolu ir šias pareigas ėjo tris kadencijas (1970–1979). Vėliau jo pastangomis buvo įkurta Lietuvos pranciškonų vikarija su provincijos teisėmis ir Adomo Galdiko vardo meno galerija Bruklino (Brooklyn NY)¹⁰³. Jam prižiūrint buvo pastatytos „Kultūros židinio“ spaustuvės ir savaitraščio „Darbininkas“ redakcijos bei administracijos patalpos. Jam einant provincijolo pareigas, lietuviai pranciškonai tęsė ir plačiai išvystė savo apaštalinę bei kultūrinę veiklą tarp lietuvių. Nuo 1979 m. rudens t. J. Gailiusis buvo Kennebunko vienuolyno gvardijonu ir provincijolo patarėju, rūpinosi vienuolyno išlaikymu ir vasaros metu atvykstančiais poilsiautojais¹⁰⁴.

T. Leonardas Andriekus į JAV atvyko 1946 m. balandžio 13 d. Netrukus jis buvo paskirtas pamokslininku ir „Šv. Pranciškaus varpelio“ redakcijos kolektyvo nariu, tačiau faktiškai jau nuo 1946 m. vasaros ėjo redaktoriaus pareigas ir buvo Lewistono lietuvių dvasios vadas. Jis beveik visose JAV ir Kanados lietuvių parapijose vedė misijas ir rekolekcijas. „Varpelį“ jis redagavo 1946–1953 m., o pranciškonams 1950 m. perėmus leisti „Aidų“ žurnalą, iki 1964 m. buvo techninis žurnalo redaktorius, 1973–1976 m. ir literatūros apžvalgų redaktorius¹⁰⁵. 1975–1979 m. t. Leonardas buvo svečių namų administratorius bei kultūrinių renginių organizatorius, o nuo 1979 m. rudens – Bruklino (Brooklyn, NY) vienuolyno gvardijonas ir „Aidų“ redaktorius. Būdamas pranciškonų laikraščio redaktorium, dalyvavo visuomeninėje lietuvių veikloje, įgijo plačias pažintis tarp lietuvių dailininkų ir literatų. Tapęs Bruklino vienuolyno gvardijonu, koplyčią papuošė dailininkų V. K. Jonyno vitražais ir A. Kašubienės stacijomis. Kartu su t. J. Gailiusiu organizavo Galdiko vardo meno galeriją Bruklino. Savo straipsnius publikavo visuose katalikiškuose lietuviškuose laikraščiuose, daugiausia „Varpelyje“, „Aiduose“ ir „Darbininke“. Suredagavo „Pranciškonų metraštį“ 1950 m. bei pranciškonų maldaknygę „Oremus“. Kaip poetas, yra parašęs ir išleidęs šias poezijos knygas: „Atviros marios“ 1955, „Saulė kryžiuose“ 1960, „Naktigonė“ 1963, „Po Dievo atspindžiais“ 1969, „Už vasaros vartų“ 1976 m. Parašė ir išleido du į anglų kalbą išverstus poezijos rinkinius: „Amens in amber“ 1968 ir „Eternal dream“ 1980 m. Visi šie poezijos rinkiniai buvo gerai įvertinti kritikų, o „Saulė kryžiuose“ buvo premijuota Lietuvių rašytojų literatūros premija. Paminėtina, kad t. L. Andriekus net 10 metų buvo Lietuvių rašytojų draugijos pirmininkas (1970–1980). Buvo provincijolo patarėjas ir sekretorius, Bruklino vienuolyno gvardijonas (1948–1964), dvi kadencijas – provincijolas (1964–1970) ir Šv. Antano

¹⁰³ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1980. Nr. 6. P. 181.

¹⁰⁴ Ten pat. P. 182.

¹⁰⁵ T. Leonardas Andriekus OFM (1914 07 15–2003 05 20). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

gimnazijos rektorius iki jos uždarymo. Būdamas provincijolu, jis rūpinosi, kad Bruklino vienuolynas su visomis įstaigomis ir kultūros židiniu įsikurtų geresnėse patalpose, prižiūrėjo Toronte vykstančias vienuolyno statybas. Provincijos tarybos posėdžiuose pritarė Kenebunke koplyčios statybai bei Bridgevilės bažnyčios remontui. Baigęs provincijolo pareigas, tapo Bruklino vienuolyno gvardijonu (1970–1973), paskui gvardijonu Kenebunke¹⁰⁶.

T. P. Baniūnas į JAV atvyko 1946 m. birželio mėnesio pradžioje. Atvykęs gyveno Gryne vienuolyne, paskui buvo perkeltas į Kenebunką, kur (1948–1949 m.) ėjo ekonomo pareigas, kelias kadencijas buvo provincijolo patarėju, Gryne (1949–1951) ir Sent Katerinse, Kanadoje (1951–1952), vienuolynų viršininku. Jam einant Kanadoje šias pareigas, buvo užmegzti ryšiai su Toronto arkivyskupu kard. J. McGuiganas, kuris leido pranciškonams įkurti Toronte Prisikėlimo parapiją ir vienuolyną. 1958 m. buvo paskirtas „Darbininko“ administratoriumi ir savo taupumo bei rūpestingumo dėka pagerino šio laikraščio materialinę padėtį. T. P. Baniūnas daug prisidėjo prie laikraščio „Darbininkas“ leidimo. Tam ruošdavo piknikus, koncertus, vaidinimus. Ruošė ekskursijas, platino, leisdavo lietuviškas knygas ir plokšteles¹⁰⁷.

T. V. Gidžiūnas į JAV atvyko 1946 m. balandžio 13 d. ir buvo įtrauktas į lietuvių pranciškonų veiklą kaip pamokslininkas, lietuvių pasauliečių pranciškonų (OFS) vadovas, provincijolo sekretorius, provincijolo patarėjas, Bridžvilio, Bruklino (Brooklyn, NY), Kenebunko vienuolynų gvardijonas (1949–1958 m.), provincijolas (1958–1959 m.) ir Ateitininkų federacijos dvasios vadas (1952–1959 m.). T. V. Gidžiūnas, kaip mokslininkas-istorikas, savo studijose susitelkė į Bažnyčios ir vienuolijų istoriją Lietuvoje. Apie Lietuvos pranciškonus lotyniškai parašė ir išleido leidinius: „De Fratibus Minoribus in Lituania“, 1950; „De missionibus Fratrum Minorum in Lituania“, 1950; „De initiis Fratrum Minorum de Observantia in Lituania (1468–1600 m.)“, 1970; „De vita et apostolatu Fratrum Minorum Observantium in Lituania saec. XV et XVI“, 1976. Jo parašytos reikšmingesnės studijos lietuvių kalba yra: „Legendariškieji pranciškonų kankiniai Vilniuje“, 1954; „Trečiasis Šv. Pranciškaus ordinas“, 1971; „Šv. Kazimieras“, 1958; „Vienuolijos Lietuvoje XIX–XX“, 1969 ir 1970; „Augustinijonai Lietuvoje“, 1968; „Pirmieji bandymai krikštyti žemaičius“, 1967; „Žemaičių byla Konstancos susirinkime (1414–1418)“, 1970; „Šv. Benedikto regulos vienuoliai Lietuvoje“ ir monografija apie Jurgį Ambraziejų Pabrėžą. „Lietuvių Enciklopedijoje“ ir „Encyclopedia Lituanica“ aprašė vienuolijas, vienuolynus bei vienuolius, bendradarbiavo „Aiduose“, „Ateityje“, „Drauge“, „Darbininke“, „Tėviškės žiburiuose“ ir kt. Nuo 1962 m. gegužės mėnesio redagavo „Šv. Pranciškaus varpelį“. Jis buvo Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos ir Litanistikos instituto narys, skaitė paskaitas jų suvažiavimuose ir tarptautiniuose kongresuose: 1966 m. Tarptautiniame skotistų kongrese Oxfordo universitete Anglijoje skaitė

¹⁰⁶Šv. Pranciškaus Varpelis. 1980. Nr. 6. P. 184.

¹⁰⁷Ten pat. P. 185.

paskaitą „Skotizmas ir skotistai Lietuvoje“, o 1979 m. Tarptautiniame mariologiniame kongrese Zaragozos Laboral universitete, Ispanijoje – „Marijos garbinimas Lietuvoje XVII a.“¹⁰⁸. Be to, jis buvo Mažesniųjų brolių ordino leidžiamų istorinių šaltinių redakcinio kolektyvo narys, todėl buvo pakviestas į Romą, kur dirbo Vatikano ir Generalinės pranciškonų kurijos archyvuose. Ten jis surinko ir daug medžiagos apie Lietuvą, kurią panaudojo savo studijose. Kviečiamas skaityti istorijos paskaitas, vadovavo rekolekcijoms ir patarnavo lietuviškose parapijose¹⁰⁹.

Lietuviai pranciškonai nuėjo nelengvą ir sudėtingą kelią įsikurdami JAV. Dėka pastoracinės veiklos jiems pavyko integruotis lietuvių bendruomenėje. Ši integracija nebuvo vienareikšmė: ji buvo lietuvių pranciškonų Šv. Kazimiero provincijos egzistencijos sąlyga ir pagrindas, drauge tai buvo galimybė išsaugoti lietuviškas šaknis, tautinę tapatybę ir lietuviškas pranciškonų tradicijas, kurios jau buvo tapusios identiteto dalimi. Be to, tėvų pranciškonų sielovada turėjo nelygstamą vertę emigravusių lietuvių katalikiškos-tautinės dvasios išsaugojimui. Dėmesys, kurį pranciškonai skyrė lietuvių kultūrinei veiklai, laikraščių bei žurnalų leidybai, juos ypač suartino su Amerikos ir Kanados lietuviais, drauge pasitarnavo pačių pranciškonų lietuviybės stiprinimui. Emigracijoje darbavęsi pranciškonai nepamiršo Lietuvoje likusių žmonių, todėl religinės-kultūrinės literatūros leidyba buvo skirta ir išeivijos lietuviams, ir okupuotiems tautiečiams, ir okupantų persekiojamiems bei įkalintiems broliams. Šia veikla pirmiausia buvo siekiama stiprinti katalikišką lietuvių tikėjimą, garsinti turtingą Lietuvos praeitį, o taip pat išlaikyti savo lietuvišką pranciškonišką identitetą.

Be abejonės, lietuviams išeiviams Amerikoje lietuvių pranciškonų veikla buvo žinoma jau iki Antrojo pasaulinio karo, kadangi 1930 m. ir 1931 m. čia lankėsi t. Kazimieras Čepulis ir t. A. Dirvelė. Jie čia išgarsėjo savo pamokslais, vesdami misijas ir rekolekcijas. Tuomet išeiviai lietuviai paaukojo nemažai aukų, kurias pranciškonai panaudojo Šv. Antano gimnazijos įkūrimui Kretingoje. Už surinktas aukas buvo išmokslinti jaunieji pranciškonai, kurie atvyko į Ameriką ir dirbo religinį bei kultūrinį darbą, kai Lietuvoje bolševikų sunaikinta jų provincija buvo atkurta Amerikoje.

Penkto dešimtmečio pabaigoje Gryne vienuolyne tapo per ankšta, kadangi nuo 1946 m. beveik kas mėnesį atvykdavo Europoje gyvenusieji pranciškonai, taip pat į vienuolyną įstojusieji vietiniai Amerikos lietuviai. Saugant savo pranciškonišką charizmą ir lietuvišką identitetą, reikėjo rūpintis naujomis patalpomis ir juridine Lietuvos pranciškonų padėtimi JAV. T. J. Vaškys tai ir padarė. 1946 m. vasarą buvo įkurta Lietuvos pranciškonų provincija, tačiau t. J. Vaškio veikla neapsiribojo vienuolynų kūrimu. Jis aktyviai įsijungė į lietuvių išeivių sielovadą, buvo kviečiamas pravesti rekolekcijas ir misijas, bei stengėsi perorganizuoti Trečiąjį pranciškonų ordiną. Be to, jis

¹⁰⁸ Gidžiūnas V. OFM (1912 10 05–1984 01 30). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁰⁹ T. J. Vaškio laiškas 1948 05 25 // Lietuvos OFM Archyvas.

rūpinosi tremtinių šelpimu bei jų iškvietimui į Ameriką. Šį darbą jis buvo pavedęs t. P. Baniūnui. Pranciškonų suteiktomis garantijomis atvyko daugiau kaip 200 tremtinių¹¹⁰.

Tremtiniais apleidžiant Europą, tapo neįmanoma tenai leisti ir vienintelį lietuvišką kultūros žurnalą „Aidai“. Pasitaręs su taryba, t. J. Vaškys pasiryžo jo leidybą perkelti į JAV. Be to, mirštant senajai kartai, atsirado pasiūlymų, kad keli lietuvių katalikų laikraščiai dėl materialinių sunkumų būtų sujungti į vieną. Šio darbo taip pat ėmėsi t. J. Vaškys. 1951 m. pavasarį laikraščiai: „Amerika“, „Lietuvių Žinios“ ir „Darbininkas“ buvo sujungti į redaguojamą leidinį „Darbininkas“. Pranciškonams perėmus leidybą, atsirado būtinybė kurti spaustuovę-spaudos centrą, kuris, t. J. Vaškiui vadovaujant, buvo įkurtas Bruklino. T. J. Vaškys, baigęs provincijolo kadenciją, naujam provincijolui perdavė gerai sutvarkytą provinciją su 5 vienuolynais, 26 tėvais, 12 klierikų, 8 broliais ir 7 kandidatais į klierikus.

1952 m. Lietuvos pranciškonų provincijolu buvo išrinktas t. J. Gailiušis. Jis gimė 1912 m. sausio 20 d. Troškūnuose, Panevėžio apskrityje. Pradžios mokyklą baigė Troškūnuose, gimnazijos mokslus išėjo Panevėžyje ir Šv. Antano gimnazijoje Kretingoje. Į vienuolyną įstojo 1934 m. liepos 31 d., amžinuosius įžadus davė 1939 m. liepos 15 d. Alvernos kalne, Italijoje. Teologiją studijavo Miunchene, Vokietijoje. Kunigu buvo išventintas jau sovietinei Rusijai užgrobęs Lietuvą, 1940 m. rugpjūčio 11 d. Viršininkų siunčiamas, 1941 m. rudenį su keliais klierikais t. J. Gailiušis perėjo sieną ir leido tremtinio dienas Vokietijoje, kol vokiečiai užėmė Lietuvą. Tada jis grįžo į Lietuvą, iki naujo rusų antplūdžio dirbo pastoracijoje, garsėdamas savo pamokslais. Rusams artėjant prie Kretingos, t. J. Gailiušis pasitraukė į Vokietiją, apsigyveno Bavarijoje. Ten jis išbuvo iki 1947 m. rudens, kol atvyko į Ameriką. Į provincijos tarybą, susidedančią iš keturių asmenų, taip pat buvo išrinkti: buvęs provincijolas t. J. Vaškys, t. B. Grauslys, t. L. Andriekus ir t. P. Giedgaudas. Rugsėjo 3–4 d. taryba posėdžiavo kartu su vizitatoriumi t. Motiejumi Faustu iš Niujorko ir nauju provincijolu. Posėdyje buvo paskirti vienuolynų viršininkai, sudarytos vienuolinės šeimos, vienuoliams paskirstytos pareigos bei aptarti kiti svarbūs reikalai. (Paminėtina, kad provincijolas ir taryba bei jų paskirti vienuolynų viršininkai renkami trejiems metams.) Vienuolynų viršininkais buvo išrinkti: Kenebunko – t. V. Gidžiūnas, Gryne – t. J. Vaškys, Bruklino – t. B. Grauslys, Sent Katerinse – t. P. Baniūnas ir Bridžvilyje – t. Benediktas Bagdonas. Be to, dar buvo paskirti: t. Kęstutis M. Butkevičius – provincijos ekonomas, t. Juvenalis Liauba – pasauliečių pranciškonų vizitatoriumi ir pašaukimų direktoriumi, t. M. Stepaitis – „Šv. Pranciškaus varpelio“ redaktoriumi, t. J. Dyburys buvo „Aidų“ administratorius. Kitais žurnalo reikalais pavesta rūpintis t. L. Andriekui. T. Aleksandras Žiubrys paliktas klebono pareigose Bridžvilio parapijoje¹¹¹.

¹¹⁰ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1952. Nr. 10. P. 317.

¹¹¹ Ten pat. P. 319.

Plačia pastoracine veikla lietuviai pranciškonai įkvėpė pasitikėjimą tikintiesiems, juos pripažino visa JAV lietuvių visuomenė. Tokiu būdu buvo prisidedama ne tik prie tautiečių tikėjimo puoselėjimo bet ir prie lietuviškos pranciškonų dvasios išsaugojimo. Aktyvus tikėjimo ir mokymo gyvenimas leido palyginti per trumpą laiką atstatyti Šv. Kazimieros provincijos vienuolinį gyvenimą, reglamentuojamą regulos, bei padėti tvirtus pagrindus tolimesnei pastoracijai Amerikoje.

3.1.1. Tarnystė pirmajame lietuvių pranciškonų vienuolyne Gryne

Nuo pat pirmųjų atvykimo dienų t. J. Vaškys, t. J. Liauba ir kiti energingai įsijungė į Amerikos lietuvių gyvenimą. Jie to meto papročiu vadovavo lietuvių parapijose misijoms, rekolekcijoms, novenoms, 40 valandų atleidams; suorganizavo Šv. Kazimiero lietuvių pasauliečių pranciškonų (OFS) provinciją, kuriai priklausė apie 3 tūkst. narių; aktyviai dalyvavo Lietuvių Kunigų Vienybės, Lietuvos Vyčių ir Katalikų Federacijos seimuose; skaitė paskaitas Vasario 16-osios minėjimuose ir kitose tautinėse šventėse, bei bendradarbiavo tuometinėje lietuvių spaudoje. Savo religine ir kultūrine veikla jie labai išpopuliarėjo, įgijo kunigų, tikinčiųjų ir bendrai lietuvių visuomenės pasitikėjimą, iš kurios susilaukė gausios materialinės paramos¹¹².

Visi Meino valstijoje gyvenę lietuviai niekad neturėjo savo kunigo, mažai kas juos lankydavo. Vyskupas leido pranciškonams Levistono (Lewiston, ME) mieste laikyti pamaldas, aplankant ir kitas vietas. Tai buvo pirmoji pranciškonų pastoracija, o Meino valstijos lietuviams – didelė dvasinė parama. Ši misija tęsėsi per 20 metų. Gryne vienuolyno įkūrimu pranciškonams buvo padėti pastovūs jų veiklos pagrindai. Gryne vienuolyne buvo leidžiamas „Šv. Pranciškaus varpelis“, iš ten pranciškonai vyko į didžiąsias lietuvių kolonijas su misijomis, rekolekcijomis ir kitais dvasiniais patarnavimais. Nepaėjęs nė trejiems metams, tas pats Portlando vyskupas leido pranciškonams kurti Kenebunkę, o iš čia jau buvo pasiekta ir Kanada, Pitsburgas (Pittsburgh, PA), Niujorkas bei kitos lietuvių apgyventos vietovės. Meino valstija su Kenebunkę tapo pranciškonų centru, kuriame buvo planuojama visa provincijos veikla ir priimami visi svarbesnieji nutarimai¹¹³.

Po 30 metų nuo pranciškonų įsikūrimo Gryne vienuolyno padėtis iš pagrindų pasikeitė, nes daug lietuvių, gyvenusių Meino valstijoje, iškeliavo į amžinybę, o jaunesnioji karta, išsikėlė 5 industrinius centrus. Nebereikalinga čia tapo ir tautinė pastoracija. Vienuolynas pasidarė vienišas ir tuščias. Likęs vienas kunigas saugojo tik patalpas ir sekmadieniais laikė apylinkės gyventojams pamaldas. Netekusiems pastoracinio darbo pranciškonams Portlando vyskupas pasiūlė vienuolyno

¹¹² *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 7.

¹¹³ Ten pat. P. 8.

patalpose steigti vietiniams katalikams parapiją, kviesdamas jai ir vadovauti. Tačiau pranciškonai priėmė savo sprendimą – 1973 m. Kennebunko kapituloje buvo nubrėžtos tolimesnės pranciškonų veiklos gairės. Kadangi buvo per mažas brolių skaičius, kad galėtų tarnauti visiems, vienbalsiai buvo nutarta visas jėgas skirti tik savo tautai. Vadovaujantis šiuo principu, tada atsisakyta vyskupo siūlomos parapijos. Toje pačioje kapituloje nuspręsta nebetarnaujantį lietuvių tikslams Gryno vienuolyną uždaryti ir jo nuosavybę parduoti vietos vyskupui. Vietoj uždaromo vienuolyno nutarta Sent Petersburgo mieste steigti naują skyrių, kuris tarnautų tautiečiams Floridoje. Tuo pačiu metu keitėsi Portlando (Portland, ME) vyskupai, todėl derybos kurį laiką buvo visai sustojusios. Jos atnaujintos 1976 m. spalio mėnesį, kai buvo pasirašyti pardavimo dokumentai, kuriais vadovaujantis buvusį vienuolyną vyskupija perima apylinkės tikinčiųjų pastoracijai¹¹⁴.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad pagrįsto tikslo vedami pranciškonai mažą kaimo ūkininko trobelę padarė pranciškonų įsikūrimo Amerikoje lopšiu, iš kurio išaugo stipri, darbinga ir nepriklausoma Šv. Kazimiero provincija išeivijoje¹¹⁵. Į šį vienuolyną Amerikoje atvyko beveik visi Europoje ir kitur išsibarstę lietuviai pranciškonai¹¹⁶.

3.1.2. Lietuvių pranciškonų įsikūrimas Rytinėje Atlanto pakrantėje – Kennebunke

Nuo 1952 m. lietuviams pranciškonams Amerikoje vadovauti pradėjo t. J. Gailiušis. Jis iš t. J. Vaškio rugsėjo 4 d. perėmė jau gerai sutvarkytą Šv. Kazimiero komisariatą. Lietuviai pranciškonai lietuviškoje išeivijoje jau buvo pagarsėję tiek sielovadoje, vadovaudami misijoms ir rekolekcijoms, tiek kultūrinėje srityje, perimdami leisti ir spausdinti didelę dalį reikšmingų lietuviškų laikraščių ir žurnalų. Naujam vadovui reikėjo tik tęsti ir stiprinti pradėtąjį darbą, išmokant skolas, kurios buvo įgytos įkuriant naujus vienuolynus. Šią jam patikėtą misiją t. J. Gailiušis vykdė nuosekliai, sėkmingai, ir Lietuvos pranciškonų viršininku su dviem pertraukomis išbuvo beveik 20 metų: 1952–1958, 1959–1964 ir 1971–1979. Jam vadovaujant, aukščiausios pranciškonų vadovybės dekretu Lietuvos pranciškonų centras, negalėdamas turėti ryšių su Lietuvoje likusiais pranciškonais, buvo perkeltas į Šv. Antano vienuolyną, Kennebunke, o 1953 m. nauju Generalinių Konstitucijų potvarkiu Lietuvos pranciškonų Šv. Kazimiero komisariatas tapo kustodija su provincijos teisėmis. 1971 m. balandžio 11 d. Šv. Velykų dieną, Mažesniųjų brolių ordino Generolo dekretu ši kustodija buvo pavadinta vikarija¹¹⁷.

¹¹⁴ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 42.

¹¹⁵ Pranciškaus Varpelis. 1969. Nr. 9. P. 308.

¹¹⁶ *Fr. Pacificus M.* Perantoni. Decretum. Praesentium vigore. 1948 03 05. Prot. Nr. 2/48. Roma // Lietuvos OFM archyvas.

¹¹⁷ Lietuvos Šv. Kazimiero kustodijos jubiliejus. 1946–1971 // Lietuvos OFM archyvas.

1947 m. per Švč. M. Marijos Gimimo šventę, rugsėjo 8 d., Wm. N. Campbell, Kennebunko, buvo nupirkti namai. Pranciškonams tada atstovavo t. J. Vaškys. Nuosavybė kaip Šv. Antano vienuolynas dedikuotas per Marijos Dangun Ėmimo šventę. Buvo pasirinkti Marijos ir Šv. Antano vardai. Nupirkti namai tuoj buvo pritaikyti vienuolyno reikalam. Didžioji salė pertvarkyta į koplyčia ir Jo Ekscelencijos Danieliaus J. Fynėjaus (Daniel J. Feeney), D. D., Portlando vyskupo pagalbininko iškilmingai pašventinta 1948 rugsėjo 15 d. T. Kęstučio Marijos Butkaus pastangomis 1952 m. pašventinama graži Šv. Antano šventovė, o t. J. Gailiušio pastangomis 1958 m. atidaryta aukštesnioji Šv. Antano mokykla. T. Jono Dyburio rūpesčiu 1958–1959 m. šalia vienuolyno pagal inžinieriaus J. Muloko planą buvo pastatyta Lurdo grot. T. Kęstučio M. Butkaus pastangomis kruopščiai pastatyta originali lietuviško stiliaus Kryžiaus Kelių koplyčia ir lietuviškas kryžius. 1958 m. įrengta Prahos Kūdikėlio Jėzaus šventovė. Vienuolyno parką puošia dailininko Vytauto Jonyno kovojančią, kenčiančią ir triumfuojančią Bažnyčią vaizduojanti skulptūra, kuri Niujorko Pasaulinės parodos metu (1964–1965 m.) puošė Vatikano paviljono fasadą. Parke buvo įrengtos Fatimos šventovė, šv. Pranciškaus ir kitos statulos. Vienuolyno sienos papuoštos lietuvių ir kitų tautų dailininkų paveikslais. Trijose patalpose buvo įrengta biblioteka, kurioje gausu lituanistikos leidinių. Šis vienuolynas tapo lietuvių pranciškonų, veikusių Amerikoje ir Kanadoje, centru. Šv. Antano šventovėje žmonės maldomis artinosi prie Dievo, dažnai vyrams rengtos uždaros rekolekcijos, o vasarą berniukams ruoštos stovyklos. Daug žmonių pas pranciškonus važiuodavo praleisti atostogų, pasiklausti ošiančių pušų ir pasimaudyti artimame pajūryje¹¹⁸.

Vienuolynas ir jo šventovės pritraukdavo daug turistų. Daugiausia čia atvykdavo prancūzai iš Kanados, amerikiečiai. Atvykdavo ir nemažai lietuvių. Tėvai pranciškonai turėjo galimybę priimti vasarotojus. Ypač daug svečių buvo 1960 m. vasarą. Būdavo savaitę, kai vienuolyne svečiuodavosi per 200 žmonių. Suvažiuodavo iš Bostono (Boston, MA) Niujorko, Clevelando, Detroito (Detroit, MI.), Čikagos (Chicago, IL)¹¹⁹. Pasidžiaugdavo vienuolynu, nauja gimnazija, kurios valgomajame svečiai valgydavo. Vasaros metu dalis paveikslų būdavo iškabinama svečių valgomajame.

Kasmet buvo rengiama berniukų stovykla. Paprastai ji prasidėdavo birželio gale ir pasibaigdavo liepos pabaigoje. Stovykloms pradžioje vadovavo t. K. Butkus, jam talkino studentai Antanas Saulaitis, Gediminas Naujokaitis, Rimas Gedeika ir Algis Katinauskas. Be žaidimo, be maudymosi Atlante, visiems vyko pamokos, kurių metu buvo mokomasi lietuvių kalbos ir istorijos.

Kasmet rugpjūtyje tėvai pranciškonai rengdavo lietuvių dieną. Daugiausia svečių atvykdavo iš Bostono, Brocktono, Worcesterio, Lowellio. Provincijolas Lurdo grotoje aukodavo iškilmingas šv. Mišias. Jų metu dažnai giedodavo didelis pranciškonų choras iš Rye Beach. Meninę programą

¹¹⁸ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1959. Nr. 8. P. 226.

¹¹⁹ Ten pat. 1960. Nr. 8. P. 250.

atlikdavo Bostono Šv. Petro parapijos jaunimo orkestras, tautinius šokius šokdavo lietuviai, airiai, estai, ispanai, lenkai, prancūzai, škotai ir ukrainiečiai. Šokėjus iš Bostono suorganizuodavo Ona Ivaškiene¹²⁰.

Užbaigę vasarą, tėvai pranciškonai rengdavosi naujiems mokslo metams, kai gimnazijos rūmuose vėl pasigirs jaunimo juokas ir vėl skambės skambučiai – taip prasidėdavo mokslo darbas, į kurį tiek daug širdies įdėdavo vienuoliai mokytojai.

Prie vienuolyno 1966 m. buvo pastatyta nauja didesnė koplyčia, kuriai planus paruošė lietuvis architektas Kulpa, o altorių ir vitražus padarė dail. Vytautas Jonynas. Kenebunko vienuolynas nuo pat pradžios tapo lietuvių pranciškonų Šv. Kazimiero provincijos centru. Jame buvo šaukiami provincijos kapitulos ir tarybos posėdžiai. Čia rezidavo lietuvių pranciškonų provincijolas, čia subrėsdavo visos pranciškonų veiklos direktyvos.

Įkūrus šį vienuolyną ir suvažiavus visiems pranciškonams, jų veikla greitai plėtėsi: tiek apaštalinimo, tiek spaudos, tiek auklėjimo srityse. Jie padėjo lietuviams kunigams, vedė misijas, vadovavo radijo valandėlėms, organizavo pasauliečius pranciškonus (OFS), dirbo su vyčiais, ateitininkais ir kitomis organizacijomis. Atsiradus galimybėms, broliai ėmė vadovauti lietuvių parapijoms: Sent Katerinse, Bridžvilyje, Toronte ir Ročesteryje (Rochester, NY), ėmėsi net ir jų jėgas viršijančio darbo įsteigti ir išlaikyti Lietuvių gimnaziją su bendrabučiu. Deja, jos neįstengė išlaikyti, nes jų pastangas nepakankamai įvertino lietuviškoji visuomenė¹²¹.

1971 m. kapitulos posėdyje Kenebunke provincijolas t. J. Gailiušis kalbėjo, kad tikintieji lietuviai su didele meile priėmė pranciškonus Amerikoje. Savo aukomis jie padėjo įkurti Kenebunko ir kitus vienuolynus. Jie klausė jų pamokslų ir paskaitų, skaitė jų leidžiamus laikraščius ir knygas. Aukas renkančius priėmė į savo namus ir tuščių neišleisdavo. Todėl ir broliai turi gyventi ir kurti žvelgdami į ateitį: Amerikos lietuviai pranciškonai, laikams pasikeitus, turės atgaivinti Lietuvoje išnaikintus pranciškonus¹²². Pasauliui vis labiau tolstant nuo Dievo, aplinkos įtaka ryški buvo ir tarp mūsų tautiečių, dėl to pašaukimų į vienuolius ir kunigus beveik visai neturėta. Pranciškonams reikėjo naujų jėgų, kad ateityje galėtų atsikurti Lietuvoje, o taip pat ir išeivijoje reikėjo išlaikyti bent užimtus darbo barus, kurie vis plėtėsi.

¹²⁰ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1960. Nr. 8. P. 251.

¹²¹ Ten pat. 1971. Nr. 4. P. 123.

¹²² Ten pat. P. 124.

3.1.3. Vienuolyno įsteigimas Niujorke (New York) Brukline (Brooklyn, NY)

1950 m. spalio 4 d. t. J. Vaškys kreipėsi laišku į mons. J. Balkūną su prašymu pagelbėti įkurti vienuolyną Brukline¹²³. New Yourko pranciškonų provincijolui t. Plasmanui (F. Plassmann)¹²⁴ bei daugeliui dvasininkų pritarus šiam sumanymui ir vysk. t. E. Moloy'ui (t. E. Molloy) leidus¹²⁵, prasidėjo vietos vienuolynui paieškos¹²⁶. Brukline įsteigę vienuolyną, pranciškonai suorganizavo modernią spaustuvę įvairiems laikraščiams ir knygoms spausdinti. Laikraštis „Darbininkas“ buvo perimtas iš Šv. Juozapo draugijos, taip pat prie jo buvo prijungti kiti du savaitraščiai – „Amerika“ ir „Lietuvių žinios“¹²⁷. Ypač priešišškai pranciškonų atsikėlimą į Brukliną priėmė komunistų dienraštis „Laisvė“, kuris šį įvykį pavadino „didžiausia nelaime“. Aišku, nelaimė „Laisvei“, nes jai dabar sunkiau bus dergti Bažnyčią ir Lietuvą, – komentavo tai „Šv. Pranciškaus varpelis“¹²⁸. Pranciškonams buvo suprantama, kad tik nuoseklus informavimo darbas ir religinis-tautinis lietuvių švietimas gali tarnauti lietuvių tikėjimo ir bendrystės puoselėjimui, o taip pat ir pačių brolių siekiui išsaugoti savo identitetą bei ryžtą atsikurti Lietuvoje. Lietuvių pranciškonų Šv. Kazimiero provincijos likimas priklausė nuo jų įsitvirtinimo ir darbo Amerikoje, kurio vaisiai turėjo pasiekti okupacijoje likusius brolius.

Lietuviams pranciškonams įsikūrus Brukline, 1951 m. balandžio 16 d. čia išėjo pirmasis „Darbininko“ numeris. Tuo pačiu laiku vienuolynui ir spaustuvei įsigytas pastatas Bushwicko gatvėje. Tuo metu į lietuvių išeiviją ką tik buvo įsiliejusi nauja emigrantų banga. Su šia ateivių banga pasipildė ir lietuvių pranciškonų eilės. Veiklos sąlygos buvo itin palankios – lietuvių dvasininkijos ir pasauliečių pasitikėjimas pranciškonais buvo didelis. Susitelkę spaudai, jie atkreipė ypatingą šios srities darbuotojų dėmesį. Vadovaujant prel. Pranciškui Jurui, 1950 m. Šv. Juozapo Darbininkų Sąjunga Bostone tam tikromis sąlygomis pervedė jiems savo pastatą, spaustuvę ir laikraštį „Darbininkas“. Kadangi Bostone nebuvo įmanoma įkurti vienuolyno, žvilgsnis nukrypo į Niujorko pusę. Čia ir buvo įgyvendinta ano meto pranciškonų provincijolo t. J. Vaškio idėja stiprinti lietuvių katalikišką spaudą, sujungiant kelis laikraščius.

Niujorko apylinkė katalikiškos spaudos atžvilgiu nebuvo tuščia. Bruklino lietuvių dvasininkų pastangomis ėjo savaitraštis „Amerika“. Bet pasiūlymas jungti jį su „Darbininku“ leidėjų buvo maloniai priimtas. Pirmasis, kuris laikraščių jungimo ir pranciškonų vienuolyno steigimo Brukline sumanymui pritarė, buvo Apreiškimo parapijos klebonas N. Pakalnis. Juo mielai pasekė prel. J. Balkūnas, kun. J. Aleksiūnas ir kiti. Šie trys klebonai, apsilankę pas

¹²³ *Vaškys J.* Laiškas J. Balkūnui. 1950 11 14. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹²⁴ *Plassmann T.* Laiškas J. Vaškiui (Nr. 3047/50). 1950 10 17. New York // Lietuvos OFM archyvas.

¹²⁵ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1951. Nr. 5. P. 157.

¹²⁶ *Pakalnis N.* Laiškas Provinciolui. 1951 01 22. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹²⁷ Provinciollo laiškas kun. M. J. Kazėnui. 1951 02 26. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹²⁸ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1951. Nr. 5. P. 157.

vysk. E. Moloy'ų (E. Molloy), išprašė leidimą kurtis pranciškonams Bruklino. O vykdant laikraščio jungimo planą, prie „Darbininko“ prisišliejo ir Pitsburge ėjęs kun. M. Kazėno globojamas savaitraštis „Lietuvių žinios“. Vienuolyno bei spaustuvės kūrimo darbas nebuvo lengvas. Pastatui reikėjo remonto, nebuvo ir jokių baldų. Šie rūpesčiai atiteko pirmajam vienuolyno viršininkui t. V. Gidžiūnui. Tačiau šios vietovės dvasininkų ir pasauliečių parama buvo tokia nuoširdi, jog iki rudens pasisekė sutvarkyti visą namą ir net įrengti naujus kambarius trečiame aukšte. Vėliau įsigijus antrą mažesnę pastatą pagerėjo spaustuvės patalpų reikalai¹²⁹.

1951 m. gegužės 9 d. Redakcijos pašventinimo apeigas, pereidamas kiekvieną kambarį ir spaustuvę, atliko vyskupas R. Kearney¹³⁰. Šiai reikšmingai iškilei buvo pasirinkta Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo šventė, tuo būdu Dievo Motinos globai pavedant visą praeities ir ateities darbą. Bruklino (Brooklyn, NY) arkivyskupas t. E. Molloy tuo laiku buvo išvykęs iš savo diecezijos, todėl pašventinimo apeigoms atlikti paskyrė savo padėjėją vyskupą R. Kearney. Svečiai iš tolimesnių vietų pradėjo rinktis iš vakaro. Šeštadienį pasirodė kitų vienuolynų atstovai. Sekmadienio rytą šv. Mišias atlaikė ir pamokslą pasakė provincijolas t. J. Vaškys. Nuo tos valandos koplyčioje pradėta laikyti Švč. Sakramentą¹³¹.

Svarbiausioji iškilmų dalis prasidėjo Apreiškimo parapijos bažnyčioje. Šv. Mišias laikė kleb. N. Pakalnis, kurio globojama buvo ši iškilmė. Giedojo garsus šios parapijos choras, vadovaujamas vargonininko P. Sako. Pamokslą pasakė provincijolas, išsamiai nušviesdamas pranciškonų veiklą lietuvių tautos gyvenime. Po pašventinimo buvo suteiktas palaiminimas Švč. Sakramentu ir pradėtas vienuolyno apžiūrėjimas. Pamaldose dalyvavo nemažai apylinkės dvasiškių, tarp kurių – kan. F. Kapočius iš Worcesterio ir kun. J. Simonaitis iš Elisabeth. Dalyvavo nemažas būrelis ir lietuvių pranciškonų klierikų, šia proga atvažiavusių iš seminarijos. Po Šv. Mišių svečiai grįžo į vienuolyną pietų. Visiems apsilankiusiems buvo atviros durys į visas patalpas, koridorius užplūdo žmonės. Tuo tarpu dvasininkija, Lietuvos vyriausybės atstovai, visuomenės veikėjai telkėsi apie vyskupą. Čia jam t. J. Vaškys pranciškonų vardu įteikė neseniai išleistas dvi gražias knygas. Vyskupą nustebino tobulai atliktas spaudos darbas. Pašventinimo iškilmėse dalyvavo iš Pitsburgo kun. M. Kazėnas, visą laiką nuoširdžiai rėmęs pranciškonų darbus Amerikoje, ir Šv. Juozapo Darbininkų draugijos pirmininkas prel. P. M. Juras, dar Lietuvos nepriklausomybės laikais nupirkęs ir padovanojęs pranciškonams spaustuvę, kurioje iki pat rusų atėjimo Kretingoje buvo leidžiamos knygos ir laikraščiai. Taip pat pažymėtina, kad jo lėšomis pastatytuose noviciato namuose yra gyvenę ir mokęsi beveik visi tuo metu Amerikoje buvę lietuviai pranciškonai, nekalbant jau apie gausiai besilankiusią Niujorko apylinkės dvasininkiją,

¹²⁹ Lietuviai pranciškonai New Yorke. Brooklyn, NY. 1976. P. 11.

¹³⁰ Ten pat. P. 12.

¹³¹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1952. Nr. 1. P. 23.

ypač pažymint Newarko (Newark, NJ.) kleboną prel. I. Kelmelį. Į iškilnę atvyko ir nepriklausomos Lietuvos atstovai: konsulas J. Budrys ir A. Simutis, „Free Europe“ lietuvių grupės atstovai su pirmininku V. Sidzikausku, „Amerikos balso“ („Voice of America“) darbuotojai ir jo direktorius K. Jurgėla, lietuviškoji inteligentija ir būrys atvykusių pranciškonų bičiulių, kurių nepajėgė sutalpinti koplyčia ir erdvūs koridoriai. Iš šios apylinkės klebonų šventėje negalėjo dalyvauti prel. J. Balkūnas iš Maspeto (Maspeth, NY), nes tą dieną sakė pamokslus Hartfordo katedroje įvykusiame Connecticutto valstybės lietuvių Mindaugo krikšto minėjime. Vakare Apreiškimo parapijos salėje įvyko bendra vakarienė, kurioje gausiai dalyvavo žmonės¹³². Tik reikia pastebėti, kad nupirktas pastatas reikalavo didelių pertvarkymų, remonto, kadangi buvo apleistas ir nepritaikytas vienuolyno ir spaustuovės reikalams.

Pirmasis dešimtmetis nuo pranciškonų įsikūrimo Bruklino buvo nepaprastai turtingas įvykiais. Tai nuolatinis darbas talkinant lietuvių parapijoms, darbas tvarkant spaustuovę, redaguojant ir administruojant laikraščius. Bruklino pranciškonų vienuolynas ne be pagrindo imtas vadinti lietuviškos spaudos židiniu, nes jame per visą dešimtmetį buvo spausdinta daug periodinių ir neperiodinių leidinių. Iš čia išėjo žurnalai: „Ateitis“, „Lietuva“, „Jaunimo žygiai“, „Į laisvę“, „Gabija“, „Tėvynės sargas“, „Aidai“, „Darbininkas“, „Šv. Pranciškaus varpelis“, „Lituanus“, „Karys“, „Sportas“, neminint knygų ir kitų įvairiausių leidinių. Bet šis spaudos darbas neatnešė pelno. Leidėjams nuolat reikėjo taikytis prie tikrovės – apsibrasti mažu spaudinių tiražu, būti atsargiems su prenumeratos mokesčio kėlimu, kad neprarastų svyruojančių skaitytojų, ieškoti pagalbos finansiniams nepritekliams padengti. Visa tai pareikalavo nuolatinio triūso bei įtampos ir trukdė apsirūpinti tinkamomis spaustuvei patalpomis. Darbas vyko ankštose patalpose ir nepatogiomis sąlygomis¹³³.

1967 m. rugpjūčio 17 d. baigėsi t. L. Andriekaus pirmoji trejų metų kadencija. Nedaug kas buvo nuveikta dėl Bruklino vienuolyno statybos. Sunku buvo surasti ir įsigyti vienuolyno pastatams statyti tinkamą sklypą. Per tą laiką tik buvo populiarinta mintis, kad tokie pastatai pranciškonams ir Niujorko kolonijos lietuviams yra reikalingi, ir renkamos aukos statybos fondui¹³⁴.

¹³² Šv. Pranciškaus Varpelis. 1952. Nr. 1. P. 24.

¹³³ Ten pat. 1957. Nr. 3. P. 92.

¹³⁴ Liauba J. Kreipimasis į Pranciškonų Geradarių. 1967. Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.

3.1.4. Lietuvių pranciškonų pastoracija Sent Petersburge (St. Petersburg, FL) ir Galfporte (Gulfport, FL)

1975 m. rudenį buvo įsigyti lietuvių pranciškonų poilsio namai „Sanct Petersburge Beach“. Pranciškonams įsikūrus Sent Petersburge ir vietos vyskupui leidus, buvo suorganizuota lietuvių Šv. Kazimiero misija, kurios pamaldos iki tol vyko Švč. Jėzaus Vardo parapijos bažnyčioje. Lietuvius aptarnavo lietuvių pranciškonų vikarijos vadovybės paskirtas dvasios vadas¹³⁵.

Naujoje pranciškonų koplyčioje Sent Petersburge, 1976 m. sausio 12 d. buvo iškilmingai pašventintas dailininkės A. Rūkštelės nupieštas Aušros Vartų Marijos paveikslas. Iškilmės prasidėjo šv. Mišiomis, kurias aukėjo provincijolas t. J. Gailiušis kartu su prel. Jonu Balkūnu ir t. A. Prakapu. Savo pamoksle provincijolas paaiškino Marijos vietą Bažnyčioje, sustodamas prie jos garbinimo Lietuvoje. Buvo pranešta, kad pranciškonų koplyčioje kiekvieno mėnesio pirmą šeštadienį bus aukojamos šv. Mišios į Nekalčiausiąją Marijos Širdį, čia vyks ir gegužės bei spalio mėnesių pamaldos. Provincijolas džiaugėsi, kad nuo šios dienos koplyčioje bus jau nuolat laikomas Švenčiausiasis Sakramentas. Pasibaigus šv. Mišioms, paveikslas buvo atidengtas ir pašventintas. Tėvas provincijolas paaukėjo Nekalčiausiai Marijos Širdžiai naują vienuolyną, visus susirinkusius ir visą Sent Petersburgo lietuvių koloniją. Tada sugiedota giesmė „Marija, Marija“. Po to dar kalbėjo prel. J. Balkūnas, primindamas, kad tais metais yra švenčiama 25-erių metų sukaktis, kai pirmą kartą Lietuva buvo paaukota Nekalčiausiai Marijos širdžiai¹³⁶.

Atnaujintoje vienuolyno koplyčioje vitražus sukūrė dailininkas K. Jonynas¹³⁷, suderinus su provincijolu¹³⁸. K. Jonyno padarytuose langų projektuose¹³⁹ buvo įrašyti fundatorių vardai¹⁴⁰. Pranciškonų misijos namuose Sent Petersburge 1979 m. kovo 27 d., dalyvaujant būreliui tikinčiųjų buvo atlaikytos pirmos šv. Mišios. Tėvas provincijolas J. Gailiušis, misijos viršininkas t. Tadas Degutis ir t. Steponas Ropolas, „Varpelio“ administratorius, koncelebravo šv. Mišias šioje koplyčioje. Iškilmingesnis šventinimas buvo atidėtas, kai bus galutinai užbaigti visi koplyčios įrengimai.

1979 m. lapkričio 27 d. Galfporte Šv. Vardo parapijos salėje, įvyko naujai įsteigtos lietuvių katalikų misijos narių susirinkimas. Iš 248 narių dalyvavo 140. Misijos vedėjas t. Tadas Degutis padarė pranešimą, kuriame nušvietė nueitą misijos kelią. Iš pranešimo paaiškėjo, kad čia įsikūrus pranciškonams vietos vyskupas nepageidavo, kad būtų išvystyta veikla tarp lietuvių. Mat, jo nuomone, visi lietuviai turi priklausyti vietinėms parapijoms. Buvo leistos lietuviams tik

¹³⁵ *Fr. Georgius Gailiušis*. Decretum. Obtentio consensu. 1975 11 19. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹³⁶ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1976. Nr. 3. P. 89.

¹³⁷ *Jonynas V. K.* Sutartis. 1979 03 29. New York // Lietuvos OFM archyvas.

¹³⁸ *Jonynas V. K.* Laiškas Provincijolui. 1979 03 14. New York // Lietuvos OFM archyvas.

¹³⁹ *Jonynas V. K.* Laiškas Provincijolui. 1979 05 10. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁴⁰ *Gailiušis J.* Laiškas dėl langų projekto. 1979 05 14. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

nereguliarios sekmadienių pamaldos. Tokiai padėčiai esant, buvo sudarytas lietuvių pasauliečių katalikų komitetas, kuris rūpinosi nuolatinį pamaldų išrūpinimu. Tuo reikalu buvo kreiptasi net į prel. L. Tulabą, kuris buvo popiežiškosios emigracijos komisijos narys Romoje. Jo painformuotas arkiv. E. Clazicio Romoje kreipėsi į Sent Peterburgo vyskupą Charlesą B. McLaughliną, kuris sutiko patenkinti lietuvių pageidavimą ir steigti atskirą nuolatinę misiją. Be to, į vietinį vyskupą kreipėsi ir lietuvių katalikų komitetas, kuris rašte išdėstė lietuvių katalikų pageidavimą turėti savo misiją. Vyskupas nedelsdamas sutiko ir įsteigė lietuvių Šv. Kazimiero misiją, kuri glaudėsi prie Švč. Jėzaus Vardo parapijos ir naudojasi jos bažnyčia. Misijai vadovavo t. T. Degutis. Misija turėjo atskiras gimimų, vedybų ir laidotuvių knygas, taip pat vedė atskirą atskaitomybę, nors buvo prižiūrima Švč. Jėzaus Vardo parapijos klebono¹⁴¹.

1983 m. lapkričio 23 d. Pranciškonų misijos namuose Sent Peterburge įvyko Šv. Kazimiero lietuvių misijos Sent Peterburge metinis tikinčiųjų susirinkimas, kuriame buvo priimti Šv. Kazimiero misijos įstatai bei išrinktas naujas komitetas, tai pagyvino šios misijos veiklą¹⁴².

3.1.5. Lietuvių pranciškonų įsikūrimas Bridžvilyje (Bridgeville, PA)

Bridžvilio miestelyje ir jo apylinkėje įsikūrus lietuviams, buvo suorganizuota Šv. Antano draugija, kuri, padedant Pitsburgo šv. Kazimiero parapijos klebonui kun. J. Sutkaičiui, pradėjo rūpintis parapijos įkūrimu. Gavus Pitsburgo vyskupo leidimą, buvo surinkta aukų ir 1915 m. už 4000 dolerių nupirktą apleistą episkopalų metodistų bažnyčia prie Miller's Run Rd. Pirmąsias šv. Mišias 1915 m. birželio mėn. joje aukojo kun. J. Sutkaitis. Netrukus klebonu buvo paskirtas kun. V. Abromaitis (1915–1917). Po jo Bridžvilyje klebonavo kun. M. Kazėnas (1917–1919). Jis parapijiečių padedamas aprūpino bažnyčią liturginiais reikmenimis ir pastatė mūrinę kleboniją. Kun. M. Kazėną iškėlus į Pitsburgą, klebonu buvo paskirtas kun. A. Jurgutis (1919–1949), kuris po 30 metų darbo parapijoje nusilpo ir atsisakęs savo pareigų išvyko į Floridą. Maža lietuvių parapija liko be kunigo, dėl to grėсė pavojus būti prijungtai prie teritorinės parapijos. Tuo susirūpino senieji kūrėjai ir jų vaikai, ėmę ieškoti išeities dėl savo parapijos. Kun. M. Kazėno padedami, vyskupui Boyle sutinkant, parapijai aptarnauti jie parsikvietė pranciškonus. Kai 1949 m. lapkričio 16 d. pranciškonai perėmė parapijos valdymą, jos padėtis buvo gana varginga. Labiausia gąsdino skolos, kurios viršijo parapijiečių pajėgas¹⁴³.

¹⁴¹ *Gailiusis J.* Laiškas dėl langų projekto. 1979 05 14. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁴² Šv. Pranciškaus Varpelis. 1983. Nr. 10. P. 310.

¹⁴³ Ten pat. 1965. Nr. 10. P. 256.

Parapija tuo metu turėjo apie 40 šeimų, o 12000 dolerių skolos niekad nemokami nuošimčiai viršijo pačią skolą. Tada pranciškonų vadovybės paskyrimu atvyko t. Pr. Giedgaudas. Kadangi tuo metu pranciškonai perėmė leisti Pitsburge ėjusį savaitraštį „Lietuvių žinios“, tai Bridžvilje klebonijoje apsigyveno ir laikraščio redaktorius t. Barnabas Mikalauskas bei anglų kalbą besimokąs t. Aleksandras Žiubrys. Susidarė vienuolinė bendruomenė, kuriai valdyti buvo paskirtas t. V. Gidžiūnas. Tuo metu pranciškonų veikla apėmė ne tik nedidelę Bridžvilio parapiją, bet ir Pitsburgo lietuvių koloniją. Jie leido ir redagavo „Lietuvių žinias“, suorganizavo Lietuvių Katalikų Radijo valandą, skatino lietuvių veiklą senose organizacijose ir besikuriančioje lietuvių bendruomenėje. Kai 1951 m. pranciškonams buvo atiduoti leisti „Darbininkas“ ir „Amerika“ bei nutarta, kad reikia visus šiuos laikraščius sujungti, tapo būtina Bruklino kurti naują vienuolyną ir spaustuvę. Tada Bridžvilio viršininkas buvo paskirtas Bruklino vienuolyno viršininku, o klebonas – spaustuvės vedėju¹⁴⁴.

Parapijiečiai buvo labai entuziastingi ir t. P. Giedgaudui klebonaujant (1949 11 15–1951 05 13) buvo išmokėta 8116 dolerių skolos. Likusią skolą 1953 m. baigė mokėti naujas klebonas. Šios sumos buvo surinktos parapijiečių pastangomis, organizuojant įvairius renginius ir loterijas. Be to, bažnyčioje buvo pakeista šildymo sistema, įdėti nauji langai, bažnyčia apdengta nauju stogu bei padarytas remontas klebonijoje. Perėmęs klebono pareigas, t. Aleksandras Žiubrys, padedant t. Kęstučiui Butkui, tarp klebonijos ir bažnyčios 1956 m. pastatė Fatimos šventovę. Tuo pačiu metu buvo sumanyta statyti parapijos salę, kuri buvo užbaigta 1959 m., nupirkti nauji vargonai ir pradėtas didinti naujos bažnyčios statybos fondas. Vėliau bažnyčiai statyti buvo gautas vyskupo leidimas ir paruošti planai¹⁴⁵.

1964 m. kovo 19 d. t. J. Gailiušis parašė laišką Pitsburgo vyskupui Džonui J. Vraitui (John J. Wright) dėl vienuolyno įsteigimo¹⁴⁶ ir, jam pritarus¹⁴⁷, vysk. V. M. Leonardas (V. M. Leonard) 1964 03 16 davė leidimą¹⁴⁸. Pranciškonų ordino delegatas t. T. Kalinovskis (Fr. T. Kalinowski) palaikė šį sprendimą¹⁴⁹. S. Congregatio Negotiis Religiosorum Sodalium jį patvirtinus¹⁵⁰ Vic. Min. Gliso (Glis) rescriptu, t. J. Gailiušis parašė dekretą dėl Šv. Antano vienuolyno įkūrimo¹⁵¹.

Plėtėsi ir dvasinis parapijos gyvenimas. Tuoju buvo užmegztas glaudesnis asmeninis ryšys su parapijiečiais, kurie nuoširdžiai rėmė pranciškonų klebonų planus ir pastangas. Pati parapija išaugo iki 152 šeimų su 528 nariais. Buvo įvesta daugiau šv. Mišių sekmadieniais, o antradieniais ir

¹⁴⁴ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1965. Nr. 10. P. 257.

¹⁴⁵ Ten pat. P. 258.

¹⁴⁶ Gailiušis G. Laiškas Pitsburgo vyskupui Jhon J. Wright. 1964 03 19. Greene Maine // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁴⁷ *Episcopus Pittsburgensis J. J. Wright*. Litteris G. Gailiusis. 1964 03 16. Pittsburgh // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁴⁸ *Titular Bishop of Arsacal V. M. Leonard*. Letter G. Gailiusis. 1964 03 16. Pittsburgh // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁴⁹ *Fr. Kalinowski T.* Laiškas Ministro Generali. 1964 03 31. Lake Geneva // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁵⁰ S. Congregatio Negotiis Religiosorum Sodalium. Prot. N. 2895/64. 1964 04 16. Romae. Lietuvos OFM archyvas.

¹⁵¹ *Fr. Gailiušis G.* Decretum. Dato consensu. 1976 12 02. Kennebunkport Maine // Lietuvos OFM archyvas.

šeštadieniais įvestos vakarinės pamaldos. Taip pat buvo pradėtos 13 antradienių pamaldos į šv. Antaną, kurias gausiai lankė ir kitų parapijų tikintieji. Buvo atgaivintos pagal lietuviškus papročius Kalėdų, Velykų ir kitų švenčių apeigos, energingiau pradėjo veikti Šv. Jėzaus Vardo, Altoriaus, sodaliečių, Šv. Vincento ir krikščioniškojo mokslo draugijos. Klebono rūpesčiu išsiaugintas didelis būrys šv. Mišių patarnautojų ir įvestos katekizmo pamokos nekatalikiškas mokyklas lankantiems vaikams, kurias 1965 m. lankė 112 mokinių. Juos mokė seserys pranciškonės. Be jau minėtų tėvų pranciškonų, čia dar dirbo t. Steponas Ropolas, t. Benvenutas Ramanauskas, t. Bonaventūra Zajančauskas, t. Benediktas Bagdonas, t. Norbertas Švambarys, t. J. Adamavičius, t. K. Žalalis, t. Kazimieras Venslovas. Ilgus metus Bridžvilio klebonu ir viršininku buvo t. A. Žiubrys¹⁵².

1965 m. rugpjūčio 29 d. Bridžvilyje Šv. Antano parapija iškilmingai minėjo savo 50-ies metų jubiliejų, kuriame šv. Mišias aukojo ir pamokslą pasakė Pitsburgo vyskupas Jonas J. Wright, lietuviškai pamokslą sakė pranciškonų provincijolas t. L. Andriekus. Dalyvavo taip pat Pitsburgo vyskupo pagalbininkas vysk. Vincentas M. Leonard, daug apylinkės prelatų ir kunigų¹⁵³.

1970 m. parapijiečiai 20-ies metų sukakčiai nuo pranciškonų atvykimo paminėti ir savo laimėjimais pasidžiaugti bažnyčioje ir salėje surengė minėjimą. Bažnyčioje padėkos šv. Mišias laikė pats Pitsburgo vyskupas V. M. Leonard, kuris savo pamoksle ir kalboje salėje pabrėžė, kad ši sukaktis nepaprasta ir reikšminga, nes pranciškonams perėmus parapiją Bridžvilyje šv. Antanas padarė stebuklą. Jis išgelbėjo parapiją nuo pražūties, išmokėjo dideles skolas ir apsaugojo bažnyčią, kad ji nebūtų nugriauta, norint tiesiog per ją praveisti naują didelį kelią. Pranciškonų provincijolas t. L. Andriekus savo kalboje nušvietė Pitsburgo ir Bridžvilio reikšmę Lietuvos pranciškonų įsikūrimui Amerikoje. Klebonas t. A. Žiubrys padėkojo parapijiečiams, kurie padėjo pranciškonams pasiekti minėtų laimėjimų¹⁵⁴.

1972 m. balandį Bridžvilyje naujos bažnyčios statyba buvo gerokai pasistūmėjusi: išmūrytos sienos, uždėtas stogas, vyko vidaus darbai. Pamaldos buvo vedamos parapijos salėje. Iš pagrindų buvo suremontuota visa klebonija, vienuolynas. Šioje parapijoje 20 metų klebonavo t. A. Žiubrys¹⁵⁵.

1972 m. liepos 20 d. Pitsburgo vyskupas Vincentas Leonardas pašventino atnaujintą Šv. Antano parapijos bažnyčią Bridžvilyje. Iškilmėje dalyvavo 24 kunigai – lietuviai ir amerikiečiai, tarp jų provincijolas t. J. Gailiušis ir 4 pranciškonai. Buvo bendrai aukojamos šv. Mišios, vadovaujant pačiam vyskupui, kuris pamoksle padėkojo lietuviams pranciškonams ir parapijos klebonui t. A. Žiubriui, čia dirbusiam nuo 1951 metų.

¹⁵² *Vicar General*. Laiškas G. Gailiušiui. 1959 10 28. Pittsburgh, PA // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁵³ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1965. Nr. 10. P. 256.

¹⁵⁴ Ten pat. 1970. Nr. 1. P. 28.

¹⁵⁵ Ten pat. 1972. Nr. 4. P. 120.

Šv. Antano parapija Bridžvilyje yra lyg ir Pitsburgo priemiestyje. Šioje vietovėje ėmė telktis lietuviai prieš pirmąjį pasaulinį karą. 1915 m. dvasiniams reikalams nupirkta iš metodistų medinė bažnytelė. Ji be ypatingų remontų išsilaikė, kaip viena iš kukliausių lietuvių maldos namų Amerikoje. Pranciškonams perėmus parapiją, išmokėtos skolos ir imtasi telkti fondą bažnyčiai atnaujinti. Tai užtruko virš 20-ies metų. Fondą sutelkė ilgametis parapijos klebonas t. Aleksandras Žiubrys, ruošdamas muges, vakarienes ir išmintingai taupydamas. Jis tarsi savo kunigiško gyvenimo tikslu pasirinko Šv. Antano nusilpusios parapijos gerovę. Pasitaikė įvairiausių kliūčių. Viena iš jų – greitkeliai, kuriuos tiesiant norėta perkelti kitur bažnyčią. Antra kliūtis – pačių lietuvių išretėjimas. Iš tremties čia nesusilaukta ateivių. Patys Pitsburgo vyskupai ilgai svarstė, kol nutarė palikti Šv. Antano parapijos bažnyčią senoje vietoje. Tai įvyko klebono ir parapijiečių vieningų pastangų, o taip pat ir vyskupo Vincento Leonardo ypatingo palankumo dėka, kadangi jis buvo kilęs iš tų apylinkių. Parapijai priklausė 164 šeimos, t. y. 513 asmenų.

Šv. Antano bažnyčia yra prie Pitsburgo greitkelių. Akylesnis keleivis, pamatęs dailią bažnytelę, prie jos Fatimos Marijos atvirą šventovę, vienuolyną ir salę, sustoja. Sustojęs nesigaili, nes randa patrauklų religinį centrą, kuriame kadaise telkėsi emigrantai lietuviai, suburti į parapiją lietuvių kunigo pranciškono pastangomis. Čia yra klebonavę kunigai V. Abromaitis, M. Kazėnas, A. Jurgutis, P. Giedgaudas, ir A. Žiubrys. T. Aleksandro pastangos ir pasiekimai per 20 metų liko ryškiausiai įrašyti Šv. Antano parapijos istorijoje¹⁵⁶.

3.1.6. Lietuvių pranciškonų įsikūrimas Ročesteryje

Šv. Jurgio lietuvių parapija Ročesteryje, buvo įkurta 1908 m. 1972 m. vasario 2 d. mirus paskutiniam klebonui kun. Pranui Valiukevičiui vyskupijoje neatsirado kunigo, norinčio būti šios parapijos klebonu. Tada diecezijos vyskupui Josefui L. Hoganui (Joseph L. Hogan) prašant¹⁵⁷ ir gavus kvietimą¹⁵⁸, vizitatoriui F. Kervinui (F. Kerwin) pritarus¹⁵⁹, sutikus gen. C. Koseriui (C. Koser)¹⁶⁰, buvo pasirašyta t. J. Gailiušio sutartis su vietos vyskupu J. L. Hoganu (J. L. Hogan)¹⁶¹. Ročesterio (Rochester NY) diecezijos¹⁶² ir Gen. Kurijos Romoje kanceliarijoms patvirtinus¹⁶³, 1972 m. sausio 22 d. buvo paimta administruoti lietuvių Šv. Jurgio parapija (545 Hudson Ave., NY) su teise įkurti vienuolyną. Lietuviai pranciškonai vasario 22 d. galutinai

¹⁵⁶ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1972. Nr. 8. P. 249.

¹⁵⁷ Hickey D. W. Laiškas G. Gailiušiui. 1971 12 03. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁵⁸ Hogan J. L. Invitavimus. 1971 12 23. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁵⁹ Kerwin F. F. Laiškas G. Gailiušiui. 1972 01 24. New York // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁶⁰ Koser C. Laiškas G. Gailiušiui. 1972 02 07. Roma // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁶¹ Hogan J. L., Gailiušis G. Contractus. 1972 02 22. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁶² Hickey D. W. Laiškas G. Gailiušiui. 1972 03 09. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁶³ Jelcic V. Laiškas Lietuvos Šv. Kazimiero Vikarijos JAV vikarui. 1972 04 05. Roma // Lietuvos OFM archyvas.

perėmė Ročesterio Šv. Jurgio lietuvių parapiją. Kovo 4 d. provincijolo t. J. Gailiušio dekretu buvo kanoniškai įkurtas Ročesterio šv. Jurgio vardo pranciškonų vienuolynas¹⁶⁴. Kovo 7 d. įvykusiame provincijos tarybos posėdyje buvo sudaryta vienuolinė šeima: viršininkas ir klebonas t. B. Grauslys, vikaras t. A. Simanavičius, t. E. Jurgutis¹⁶⁵.

1973 m. t. J. Dyburys buvo paskirtas Šv. Jurgio lietuvių parapijos Ročesteryje klebonu ir vienuolyno viršininku. T. J. Dyburys, pakviestas į JAV, Bruklino vienuolyne (1952–1953 m.) buvęs „Aidu“ žurnalo administratoriumi, 1953 m. vasario mėnesį paskirtas Kennebunko vienuolyno gvardijonu. Šiame vienuolyne su mažomis pertraukomis jis viršininkavo iki 1973 m. rudens, kol buvo paskirtas Šv. Jurgio lietuvių parapijos Ročesteryje klebonu ir vienuolyno viršininku. Perkeltas į Ročesterį klebonu uoliai ėjo savo pareigas ir dalyvavo visuose lietuvių susirinkimuose ir renginiuose¹⁶⁶.

Ročesterio lietuvių parapija buvo gana gerame rajone, kuriame ar aplink ją gyveno daugelis lietuvių parapijiečių. Išmirštant senajai kartai, o jų vaikams ir naujai atvykstantiems lietuviams išsikeliant į priemiesčius, lietuvių parapija ėmė netekti savo parapijiečių. Be to, šiame rajone labai pablogėjo kriminalinė padėtis, dėl ko išsikėlė ar užsidarė krautuvės ir kitokia prekyba gatvėse, artėjant vakarui tapo nesaugu. Lietuviai šiokiadieniais čia tapo retenybė. Taip kilo būtinybė Ročesterio šv. Jurgio parapiją perkelti į geresnį lietuvių gyvenamąjį rajoną. Tuo klausimu aktyviai darbavosi parapijos taryba, vadovaujama Prano Mockevičiaus ir klebono t. J. Dyburio. Buvo gautas vyskupo leidimas parduoti esamą parapiją ir statyti naują su tam tikromis sąlygomis: dauguma parapijiečių turėjo tam pritarti, taip pat turėjo būti aiškiai numatytas finansavimas, be to, pasirinktos vietos kaimyninis klebonas turėjo neprieštarauti naujos parapijos statybai. 1973 m. sausio 27 d. t. J. Dyburys ir tarybos pirmininkas P. Mockevičius kreipėsi į parapijiečius Ročesteryje dėl parapijos perkėlimo¹⁶⁷. Tad buvo atliktas balsavimas, kurio metu 60 % parapijiečių pasisakė už parapijos perkėlimą ir tik 40 % buvo susilaikę arba prieš. Sudaryta finansų komisija, kuriai vadovavo E. Gervickas ir inžinierius K. Lapinas, atliko preciziškus apskaičiavimus, kurie parodė, kad šios parapijos perkėlimas yra įmanomas. Prekiautojas nuosavybe A. Beresnevičius surado tris pirkimui tinkamas vietas, kurių viena buvo lietuvio Devonio. Parapijos taryba pasirinko patogiausią lietuviams Irondequoit (Irondequoit, NY) priemiestį Bouckhart gatvėje. Būtent šiame rajone ir jo apylinkėse gyveno daugiausiai lietuvių, be to jis ribojosi su Gryse Vebster (Greece Webster, NY) priemiesčiu, kuriame taip pat būta nemaža lietuvių, ir buvo patogus susisiektis miesto autobusais¹⁶⁸.

¹⁶⁴ *Gailiusis G.* Decretum Annuentes petitioni. 1972 03 04. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁶⁵ *Gailiusis G.* Laiškas Hogan J. C. 1972 10 13. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁶⁶ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1976. Nr. 5. P. 152.

¹⁶⁷ *Dyburys J. Mockevičius P.* Kreipimasis į parapijiečius. 1973 01 27. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁶⁸ *Mockevičius P.* Ročesterio lietuvių rūpesčiai. 1973 01 27. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

Parapijos perkėlimo procesas sustojo, kai kaimyninės Kristaus Karaliaus parapijos kun. Shifely griežtai užprotestavo prieš naujos parapijos atsiradimą. Manoma, jog pagrindinis šio užprotestavimo motyvas buvo finansinis – pavojus netekti dalies pajamų, kaimynystėje atsiradus tautinei parapijai. Kitos numatytos parapijos perkėlimui vietos nebuvo tokios patogios, ypač visuomeninio susisiektimo transporto atžvilgiu.

1983 m. sausio 8 d. Ročesterio parapijai suėjo 75 metai, ši sukaktis buvo paminėta įvairiais renginiais. Klebonas t. J. Vaškys su parapijos taryba pasirūpino paminėti šį reikšmingą jubiliejų. Pagrindinės iškilmės įvyko spalio 23 d., sekmadienį. Jose dalyvavo vietos vyskupas M. H. Klarkas (M. H. Clark) ir vyskupas Vincentas Brizgys bei lietuvių pranciškonų provincijolas t. Paulius Baltakis. Minėjimas prasidėjo šv. Mišiomis, kurias koncelebravo 12 kunigų ir asistavo 2 diakonai. Pamokslą sakė angliškai vyskupas M. H. Klarkas (M. H. Clark), o lietuviškai vyskupas V. Brizgys. Giedojo vietos lietuvių choras, vadovaujamas Jono Adomaičio. Po pamaldų minėjimas vyko „Mapledale Party House“ su plačia menine programa. Vakaro iškilmėms vadovavo prof. dr. Antanas Klimas. Minėjimas baigėsi vakariene, grojant orkestrui ir dainuojant¹⁶⁹.

T. J. Vaškys 1984 m. spalio 18 d. laišku kreipėsi į vyskupą M. H. Klarką (M. H. Clark) Ročesterio parapijų sujungimo klausimu¹⁷⁰. Vyskupas padėkojo jam už pastoracinį darbą ir išreiškė viltį žvelgiant į ateitį¹⁷¹. 1986 m. sausio 22 d. t. Pl. Barius laišku kreipėsi į vysk. M. Klarką (M. H. Clark) dėl parapijos statuso pakeitimo iš rezidencijos į „užėigos namus“ (hospice) prie vienuolyno¹⁷². Kadangi t. J. Vaškys jau buvo garbingo amžiaus, t. Pl. Barius planavo paskirti t. Joną vyresniuoją į Ročesterį¹⁷³. Tuo metu tiesė greitkelį, ir Šv. Jurgio bažnyčia atsidūrė projektuojamoje dalyje, tad statybų direktorius J. M. Muliganas (J. M. Mulligan) 1986 m. spalio 27 d. parašė t. Bariui Placidui dėl bažnyčios nukėlimo¹⁷⁴. T. J. Vaškys 1986 m. sausio 19 d. laišku provincijolui pranešė, kad reikėtų pasirūpinti bažnyčios ir klebonijos apsauga, taip pat paprašė pagalbos, nes vienam sunku¹⁷⁵.

Tėvui Robertui Barberiui (Robert Barber) su nauju paskyrimu į Ročesterį nepavyko¹⁷⁶. T. J. Vaškys, įvertindamas savo amžių ir sveikatą, 1988 m. sausio 8 d. parašė išsamų raportą provincijolui apie parapijos būklę¹⁷⁷. T. Pl. Barius 1991 m. liepos 8 d. laišku vyskupui M. H. Klarkui pranešė apie t. J. Vaškio perkėlimą į Kenebunką¹⁷⁸. Vysk. M. H. Klarkas padėkojo

¹⁶⁹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1983. 10. P. 310.

¹⁷⁰ *Vaskys J.* Laiškas M. H. Clark. 1984 10 18. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁷¹ *Clark M. H.* Laiškas Vaškiui J. 1984 10 10. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁷² *Barius P.* Laiškas M. H. Clark. 1986 01 22. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁷³ *Barius P.* Laiškas M. H. Clark. 1986 08 29. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁷⁴ *Mulligan J. M.* Laiškas P. Barius. 1986 10 27. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁷⁵ *Vaškys J.* Laiškas Provincijolui. 1987 01 19. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁷⁶ *Placidus B.* Laiškas J. Vaškiui. 1987 01 23. Kennebunk ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁷⁷ *Vaškys J.* Parish status report. 1988 01 08. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁷⁸ *Barius P.* Laiškas M. H. Clark. 1991 07 08. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

už jo pastoracinį darbą ir bendrystę bei buvimą Šv. Jurio parapijoje¹⁷⁹. T. P. Barius 1991 m. spalio 23 d. pranešė vyskupui M. K. Clarkui, kad t. J. Vaškys apsigyveno Jurgio Matulaičio namuose Putname¹⁸⁰. Ročesterio parapijoje klebonavo šie pranciškonai: t. B. Grauslys, t. A. Simanavičius, t. J. Dyburys, t. J. Vaškys, savo ganytojiška veikla pasitarnavę parapijai.

3.2. Lietuvių pranciškonų savirealizacija kultūrinėje-tautinėje veikloje

Meino valstijoje įsikūrę lietuviai pranciškonai šį lietuviams mažai žinomą Amerikos kraštą išgarsino lietuviškais vienuolynais. Čia vasaromis suplūsdavo pranciškonų bičiuliai praleisti atostogų ir rengiamas lituanistines vaikų stovyklas. Labiausiai visų mėgiama buvo tradicinė „lietuvių diena“, kaip savotiškas amerikietišku pikniku ir lietuvišku atlaidų derinys. Vieną tokių švenčių aprašymų sužinome iš t. J. Vaškio paliktų dokumentų, perteikiančių tikruosius pranciškonų tokios veiklos motyvus ir tikslus. Tai šventė, įvykusi 1955 m. rugpjūčio 14 d. Ji prasidėjo iškilmingomis šv. Mišiomis Lurdo grotoje, jas celebravo t. B. Bagdonas savo 25 metų kunigystės sukakties proga. Prel. Pranciškus Juras pašventino naują lietuvišką kryžių. Tai tipiškas Lietuvos pakelių kryžius, suprojektuotas arch. J. Muloko, kurį iš kedro medžio išpjaustė J. Ambrozaitis. Kryžiaus šonus puošė keturios statulėlės: Sopulingoji Dievo Motina, šv. Pranciškus, šv. Kazimieras ir šv. Jurgis. Statulėlės išdrožė D. Cibas. Šv. Mišių metu giedojo Bostono šv. Petro parapijos choras, vadovaujamas kompozitoriaus Jeronimo Kačinsko, pamokslą pasakė T. Adomavičius. Pažymėtina tai, jog šventėje prisiminta, kad reikia burti visus lietuvius draugėn, apeliuoti į laisvojo pasaulio sąžinę skleidžiant siekį, kad Lietuva būtų laisva. Likusį laiką visi svečiai praleido linksmi besivaišindami, mėgindami savo laimę žaidimuose, dalydamiesi įspūdžiais ir atnaujuindami senas pažintis arba susirasdami naujų pažįstamų ir draugų¹⁸¹.

1957 m. liepos 14 d. lietuviai pranciškonai Kennebunk šventė savo dešimties metų sukaktį, kai jie įsikūrė prie Atlanto. Sukakties proga buvo surengta „lietuvių diena“, į kurią gausiai buvo suvažiavę pranciškonų rėmėjai, geradariai, draugai ir gerbėjai. Matėsi atvykusiųjų iš Niujorko, Naujojo Džersio valstijų ir Kanados. Daugiausia vyravo senesnės kartos lietuviai su savo šeimomis, bet nemažai buvo ir naujai atvykusių bei jaunimo. Šios šventės metu stilingoje Marijos šventovėje, Lurdo grotoje, šv. Mišias aukojo provincijolas t. J. Gailiušis, asistuojant t. Pr. Giedgaudiui, t. G. Baltrušaičiui ir t. E. Jurgučiui. Mišių metu giedojo solisto V. Verikaičio vadovaujamas kvartetas iš Toronto. Giedojimas per garsiakalbius gražiai aidėjo visoje Kennebunko sodyboje. Turiningą pamokslą pasakė prel. Pr. Juras, iškėlęs lietuvių pranciškonų nuopelnus

¹⁷⁹ Clark M. H. Laiškas P. Barius. 1991 08 08. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁸⁰ Barius P. Laiškas M. K. Clark. 1991 10 23. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁸¹ Vaškys J. Kvietimas. 1950. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

pastoracijoje, spaudoje ir švietime; pasidžiaugė ir pagyrė užmojų pastatydinti Kenebunke gimnazijos namus. Po sumos procesija, giedodama „Dievas – mūsų prieglauda ir stiprybė“, nuėjo prie numatomo gimnazijai statyti sklypo, kur buvo sukalbėtos atitinkamos maldos. Provincijolas t. J. Gailiušis, paaiškinęs maldų prasmę, simboliškai pradėjo kasti pamatus naujai gimnazijai. Savo kalboje jis paminėjo, kad lietuviai pranciškonai JAV apaštalauja savo veikla, per spaudą ir mokyklas, o dešimtmečiui pažymėti statydina naują mokyklą kaip paminklą. Pamatų pašventinimas reikšmingai sutampo su didžiojo pranciškonų mokslininko Šv. Bonaventūros diena. Statomos gimnazijos misija – ruošti misionierius lietuvių tautai, išlaisvintai tėvynei Lietuvai. Jis prašė paremti pranciškonų pastangas, taip pat padėti savo vaikams, kurie parodys turį pašaukimą vienuoliškam gyvenimui ir darbui, siekti šio kilnaus kelio. Buvo pašventintos Švč. Mergelės Marijos, Švč. Jėzaus Širdies statulos. Šventino prel. Pr. Juras. Marijos apsiareiškimo Fatimoje statula laikinai buvo pastatyta prie vienuolyno rūmų. Vėliau ji perkelta prie keliuko į prieplauką ir pastatyta ant natūralios uolos. Meninę programą pradėjo įžanginiu žodžiu A. Masionis iš Paterson, buvęs pranciškonų gimnazijos Kretingoje rektorius. Jis priminė, kad šiemet sueina 25 metų sukaktis nuo gimnazijos įsteigimo Kretingoje. Jos steigimu rūpinosi t. A. Dirvelė, o didelę paramą suteikė Amerikos lietuviai, ypač prel. Pr. Juras. Šv. Antano gimnazija, gyvavusi aštuonerius metus, išugdė net 22 lietuvius pranciškonus, dirbusius yra JAV ir Kanadoje. Tarp jų ir provincijolas t. J. Gailiušis, Kenebunko, Bruklino (Brooklyn, NY) ir Toronto vienuolynų viršininkai ir einantieji kitas atsakingas pareigas. Kai t. J. Vaškys, per karą pasitraukęs į JAV, šiame Atlanto pakraštyje pradėjo visa kurti iš naujo, jis rėmėsi ne tiktai gerų žmonių aukomis ir parama, tame tarpe ir Šv. Antano gimnazijos Kretingoje auklėtiniais. Kalbėtojas išreiškė viltį, kad ir naujos gimnazijos auklėtiniai Dievo Apvaizdos padedami nuveiks didelius darbus mūsų tautos labui¹⁸².

„Lietuvių dienos“ dalyviams išsiskirsčius, Kenebunkas nelikdavo tuščias, čia ir toliau stovyklaudavo berniukai ir vasarotojai. Vasarotojų skaičius būdavo nuo 50 iki 70. Dažnai lankydavosi dailininkas V. K. Jonynas su žmona, dailininkas K. Žoromskis, dr. V. Viliamas su žmona, kun. dr. J. Starkus, muzikas V. Budreckas. Dailininkas V. K. Jonynas koplyčios kambaryje, kur buvo įrengta Vaikelio Jėzaus Prahos šventovė, kūrė meniškus vitražus, kuriuose pavaizduota Šventoji Šeima, Dievo Motina Žemaičių Kalvarijoje, šv. Pranciškus ir šv. Antanas Kenebunkas. Ši nepaprastai rami vieta, primenanti Palangos pajūrį, ir dvasinga lietuviška aplinka sutraukdavo vis

¹⁸² Šv. Pranciškaus Varpelis. 1957. Nr. 8. P. 251–252: Minėtoje šventėje visų dėmesį traukė vienas stalas su lėlėmis, staltiesėmis įvairaus didumo ir gražiausių spalvų derinių pagalvėlėmis, užvalkalais. Visas tas grožybes parūpino iš Lewistono M. Paušienė, gyvenanti JAV jau 50 metų. Jinai atvyko iš Latvijos, ištekėjo už lietuvių, įsijungė į lietuvių visuomenę, gražiai pramoko lietuviškai. Ji buvo uoli lietuvių pranciškonų rėmėja, padėjusi dar t. A. Dirvelės darbams Lietuvoje. M. Paušienė lietuvių pranciškonų fundatorė, jai už stambias aukas įteiktas Fundatores diplomas. M. Paušienė, nepaisydama savo senyvo amžiaus ir įveikusi net 70 mylių atstumą, į „lietuvių šventę“ atvežė 160 savo gražių rankdarbių ir visą dieną kaito saulėje, kad surinktų už juos aukų pranciškonams paremti. Sukakties proga stambiai auką naujai gimnazijai statydinti įteikė kun. dr. J. Starkus ir lietuvių parapijos klebonas N. J. Bayonne. Kun. J. Starkus pats yra buvęs Lietuvoje gimnazijos direktorius ir mokytojas, jis gerai suprato mokslo įstaigos reikšmę pranciškonų vienuolynui.

daugiau vasarotojų¹⁸³. Kasmet į Kenebunko ir Vasagos vasarvietes atykdavo vis daugiau stovyklautojų. Kenebunkas buvo skirtas suaugusiems, o Vasaga (Wasaga, ON) – jaunimui. 1972 m. abejose vietose buvo didelis lietuvių judėjimas. Wasagoje vasarą stovyklavo per 500 jaunuolių, priklausančių įvairioms organizacijoms. Kiekvienais metais Kenebunke be šaulių ir ateitininkų stovyklą vasarodavo virš tūkstančio Amerikos ir Kanados lietuvių¹⁸⁴.

1981 m. tradicinė „lietuvių diena“ pranciškonų vienuolyne Kenebunke buvo liepos 12-ąją, sekmadienį. Ji buvo skirta pranciškonų įsikūrimo Amerikoje 40-ies metų sukakčiai paminėti. Į šią šventę iš Ročesterio (Rochester, NY) buvo atvykęs pranciškonų įsikūrimo organizatorius t. J. Vaškys. Iškilmingas šv. Mišias koncelebravo visi vienuoliai pranciškonai, vadovaujami provincijolo t. P. Baltakio. Pamokslą lietuviškai pasakė t. J. Vaškys, prisimindamas tuos laikus, kai čia kūrėsi lietuviai pranciškonai ir apžvelgdamas ir jų veiklą. Angliškai kalbėjo provincijolas t. P. Baltakis. Mišių metu giedojo Brocktono Šv. Kazimiero lietuvių parapijos choras, vadovaujamas kompozitoriaus Juliaus Gaidelio. Koncertinę programos dalį choras atliko vėliau. Šį kartą choras dainavo salėje. Tautinių šokių programą atliko Onos Ivaškienės vadovaujama tautinių šokių grupė iš Bostono. Pranciškonų vasarvietėje stovyklaujantiems ateitininkams sendraugiams t. V. Gidžiūnas paskaitė paskaitą: „Šv. Pranciškus – katalikiškosios akcijos globėjas“, o t. L. Andriekus vadovavo literatūros vakarui ir skaitė savo poeziją¹⁸⁵.

T. Paulius Baltakis dalyvaudavo Lietuvių Kunigų Vienybės seimuose ir rajoniniuose jų susirinkimuose. Dalyvaudamas angliškai kalbančių pranciškonų provincijolų konferencijose ir suvažiavimuose, jis kėlė pavergtos Lietuvos ir Lietuvoje persekiojamų katalikų gynimo reikalą, rasdamas tam pritarimą. Taip 1980 m. rugpjūčio 10–14 d. suvažiavime jam pavyko perskaityti kun. K. Pugevičiaus paruoštą rezoliuciją, kalbančią apie katalikų persekiojimą sovietų Rusijos okupuotuose kraštuose. Dėlei glaudesnio suartėjimo su angliškai kalbančių pranciškonų provincijolais, jis pakvietė juos į Šv. Antano vienuolyną Kenebunke. Toks suvažiavimas įvyko 1981 m. birželio 21–25 d. Per pirmus trejus t. P. Baltakio vadovavimo provincijai metus pasitaikė dvi reikšmingos sukaktys: 750 metų nuo šv. Antano Paduviečio mirties ir 800 metų nuo Šv. Pranciškaus gimimo. Šv. Antano mirties sukaktis buvo paminėta atitinkamais straipsniais keliuose „Šv. Pranciškaus varpelio“ numeriuose, o šv. Pranciškui pagerbti buvo skirtas visuotinis vikarijos susirinkimas, įvykęs 1981 m. rugsėjo 14–19 d. Kenebunke. Specialiomis paskaitomis buvo nagrinėti pranciškoniškam gyvenimui duoti pagrindai, jo įtaka žmonėms, jo dvasios spinduliavimas Lietuvoje ir tarp lietuvių Amerikoje¹⁸⁶.

¹⁸³ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1957. Nr. 8. P. 253.

¹⁸⁴ Ten pat. 1972. Nr. 10. P. 307.

¹⁸⁵ Ten pat. 1981. Nr. 8. P. 248.

¹⁸⁶ Gidžiūnas V. Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 49.

Nors svečiai, pranciškonams įsikūrus Kennebunko, juos pradėjo lankyti dar 1947 m. rudenį, o 1948 m. čia jau vasarojo keli lietuviai kunigai ir kultūrininkai (poetas Jonas Aistis, istorikas Antanas Kučas, rašytojas Antanas Vaičiulaitis, visuomenininkas Pranas Padalis ir kt.), bet oficialiai pirmieji vasarotojai buvo priimti tik 1950 m. Nuo tada čia vasarojo daug lietuvių, ypač nuo to laiko, kai ir gimnazijos pastatas buvo pertvarkytas į svečių namus. Čia keliolika metų veikė vaikų stovykla. Savo stovyklas čia buvo surengę studentai ir moksleiviai, sendraugiai ateitininkai. Kelis kartus čia stovyklavo fronto bičiuliai, retkarčiais stovyklaudavo skautai ir šauliai. Čia vykdavo lietuviškų mokyklų kursai, savo seimus turėjo Lietuvių Kunigų Vienybė ir Lietuvos vyčiai. Šioje stovyklavietėje nuo pat pradžios ruošiamos studijinės, ideologinės paskaitos ir diskusijos, literatūros vakarai ir koncertai, dailės parodos¹⁸⁷.

Religinėmis bei kultūrinėmis programomis pranciškonai stengdavosi suburti tautiečius į bendruomenę, pagyvinti jų gyvenimą, sustiprinti Tėvynės meilę, tokiu būdu ir patys tvirtindami savuosius lietuviško identiteto pagrindus. Kita vertus, kryptinga pastoracine-katechetine veikla pranciškonai palaikė išeivių tautiečių tikėjimą ir ugdė jaunuosius lietuvius katalikus, turėdami pagrįstą viltį, kad ateityje iš jų Dievas pašauks naujų narių į lietuvių pranciškonų gretas.

3.2.1. Lietuvių centro Niujorke – „Kultūros židinio“ Bruklino – organizavimas

Lietuviai pranciškonai, veikdami Bruklino, buvo susilaukę daug nuoširdumo iš vietos lietuvių. 1951 m. pavasarį, kuriant vienuolyną bei spaustuvę, šio miesto lietuviai klebonai iš vietos vyskupo išrūpino leidimą ir vėliau visą laiką rėmė pranciškonų darbą¹⁸⁸. taip pat ir pasauliečiai nuo pat pradžios į šį vienuolyną žiūrėjo kaip į krikščioniškos tautinės kultūros židinį. Iš čia gimtosios kalbos spausdintas žodis sklido po visą pasaulį, siekdamas net komunistų okupuotą tėvynę. Lietuviai iš įvairių vietovių domėjosi šiuo spaudos centru ir jį palaikė. Pranciškonų vienuolynas bei spaustuvė Bushwicko gatvėje Bruklino buvo gerai žinomi mūsų tautiečiams Amerikoje ir už jos ribų. Bet ne visiems žinoma, kokiomis sunkiomis aplinkybėmis buvo dirbama. Vienuolyno, spaustuvės, redakcijų ir administracijų patalpos buvo senos, ankštos ir nepatogios. Pranciškonai,

¹⁸⁷ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1980. Nr. 9. P. 281: 1980 m. vasarą reikšmingesni renginiai buvo suruošti sendraugių ateitininkų stovyklos metu rugpjūčio 10–16 d. Buvo paminėta Kristijono Donelaičio 200 m. mirties sukaktis, surengtas iškilus solistės G. Čapkauskienės, kuriai akomponavo Saulius Cibas, koncertas, suruoštas literatūros vakaras, kuriame savo kūrybą skaitė rašytojai Pranas Naujokaitis, Nelė Mazalaitė ir poetas L. Andriekus. Be to, liepos 27 d. buvo solistės Daivos Mongirdaitės koncertas, liepos 30 d. Vytenio Vasyliūno vargonų koncertas, o rugpjūčio 3 d. smuikininko Izidoriaus Vasyliūno koncertas, kuriam akomponavo sūnus Vytenis. Rugpjūčio 6 d. vyko stovyklavietės choro koncertas ir 30 m. stovyklavietės minėjimas. Rugpjūčio 10 d. vyko solistės Marytės Bizinkauskaitės koncertas, kuriam akomponavo P. Bizinkauskas. Rugpjūčio 23–30 d. vyko mokytojų savaitė su specialia programa, rugpjūčio 30 d. – rugsėjo 1 d. šaulių stovykla su savo programa. Visą vasarą vyko dailininkų Kazimiero Žoromskio ir Vidos Krištolaitytės tapybos parodos.

¹⁸⁸ Molley T. Bruklino vyskupo laiškas J. Balkunui. 1951 03 28. Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.

užimti kitomis statybomis, ypač minėta gimnazija Kennebunk, turėjo atidėti savo vienuolyno statybas Bruklino. Po kurio laiko seni vienuolyno bei spaustuvės pastatai dar labiau nusidėvėjo, tad jų taisymui bei plėtimui buvo reikalingos didžiulės išlaidos. Persikėlimas į naują vietą buvo didžiausias pranciškonų troškimas, kuriam vykdyti jau buvo gautas Bruklino vyskupo leidimas¹⁸⁹, po to buvo kreiptasi į Pranciškonų generalinę kuriją Romoje¹⁹⁰, ir buvo gautas generalinės kurijos pritarimas¹⁹¹. Buvo dvi galimybės: įsigyti patalpas ir jas pritaikyti savo tikslams arba statyti naujas. Niujorko apylinkės visuomenė, patyrusi apie naujus pranciškonų planus, tikėjosi, kad prie vienuolyno bei spaustuvės atsirastų naujos patalpos ir visuomeniniams reikalams, kuriose galės prisiglausti lietuvių jaunimas ir vykti kultūriniai renginiai. Į brolius pakartotinai kreipėsi lietuvių bendruomenės ir paskiri asmenys, išreikšdami savo lūkesčius ir pažadėdami visokeriopą pagalbą. Tai dar labiau paskatino ryžtingai eiti prie tikslo, juolab, kad jaunimo auklėjimui savo gimnazijoje, spaudos išlaikymui ir ankstyvesnėms statyboms skirdami gautas aukas, patys pranciškonai neturėjo išteklių, kad galėtų pastatyti patalpas vienuolynui, spaustuvei ir tikinčiųjų bendruomenės reikmėms. Buvo būtina visų pagalba, nes be jos visiškai neįmanomi net pradiniai žygiai.

Laikraščio „Darbininkas“ 50-ies metų sukakties proga, kuri spalio 11 d. Bruklino pažymėta dideliu minėjimu — koncertu, buvo atidarytas statybų fondas ir pradėta statybų rinkliava su gyva viltimi, kad tiek Niujorko tiek kitų Amerikos vietovių lietuviai ateis su savo aukomis į talką. Turint pradinį kapitalą, galima buvo imti paskolą. Pranciškonai buvo dėkingi Bruklino, Naujojo Džersio ir kitų lietuvių parapijų klebonams už pritarimą atidaryti statybų fondą. Pranciškonai garantavo, kad visi įsipareigojimai bus ištesėti, kaip tikėjo ir Prisikėlimo parapijos Toronte suorganizavimu, lietuviškos gimnazijos galimybe, „Darbininko“ ir „Aidų“ ateitimi¹⁹². 1964 m. spalio 23 d. Bruklino lietuvių pranciškonų vienuolyne susirinkę lietuvių organizacijų atstovai nutarė pastatyti Kultūros židinį¹⁹³, kuriame tilptų jų vienuolynas su koplyčia, jų leidžiamų laikraščių redakciją ir administracijų patalpas ir spaustuvę bei salę, kitos patalpos lietuvių, ypač jaunimo veiklos, reikalams¹⁹⁴. Vienuolyno posėdyje buvo pritarta šiam bendram tikslui ir buvo gautas vyskupo pritarimas¹⁹⁵. Ilgai ieškota vieta rasta ir nupirkta, juridinės kliūtys nugalėtos¹⁹⁶. Tik per lėtai surenkant visuomenės aukas, statybos planus teko net kelis kartus keisti ir mažinti, kol esamomis galimybėmis rugsėjo 8 d. buvo galima sudaryti statybų kontraktą. Pagal provincijolo apskaičiavimą architektas ruošė darbo planus, kuriuos reikėjo pateikti oficialiam patvirtinimui ir po to turėjo

¹⁸⁹ Molley T. Bruklino vyskupo laiškas C. Micara. 1951 03 31. Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁹⁰ *Minister Generalis Fr. Augustinus Sepinski*. Rescripti. Superioris Apostolici. Prot. N. 340. 1951 10 13. Romae // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁹¹ *Minister Generalis Fr. Augustinus Sepinski*. Prot. N. 22/51. 1951 10 16. Romae // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁹² Andriekus L. Protokolas. 1970 03 07. Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁹³ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1974. Nr. P. 20.

¹⁹⁴ Gailiušis J. Raštas Andriekui L. 1970 12 14. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁹⁵ Bruklino (Brooklyn NY) Vyskupo laiškas L. Andriekui. 1965 04 28. Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.

¹⁹⁶ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1974. Nr. 1. P. 23.

prasidėti statyba. Gavus miesto leidimą statyboms rūšys pradėtas kasti dar spalio mėnesį. Išliejus cementinius pamatus, lapkričio 12 d., sekmadienį jie buvo pašventinti. Juos šventino ir atitinkamą kalbą pasakė provincijolas t. J. Gailiušis. Po jo kalbėjo Generalinis Lietuvos konsulas A. Simutis, Niujorko Kunigų Vienybės pirmininkas prel. J. Balkūnas, Pensylvanijos ir Niujorko Lietuvių Bendruomenės pirmininkas A. Vakselis. Iškilnėse dalyvavo VLIK'o pirmininkas K. J. Valiūnas, daug garbingų svečių, geradarių. Jaunimui atstovavo ateitininkai ir skautai su savo vėliavomis. Šie metai buvo labai svarbūs, reikšmingi ir turėjo lemiamos reikšmės didžiųjų planų realizavimo kelyje. 1972 m. vasario mėnesį Bruklino vienuolyne įvyko pasitarimas dėl Kultūros židinio statybos. Buvo nutarta statomo Kultūros židinio sklype tuojau nugriauti tris senuosius namus, ruošiantis naujai statybai¹⁹⁷. Netrukus buvo pradėti statybos darbai. 1973 m. spalį buvo baigti Bruklino vienuolyno, spaustuvės ir Kultūros židinio įrengimo darbai. Po vikarijos kapitulos, vienuolinių šeimų sudarymo ir pareigų paskirstymo 1973 m. spalio mėnesio pabaigoje iš senųjų patalpų persikelta į naująsias: vienuolynas, spaustuvė, „Darbininko“ redakcija ir administracija, „Aidų“ administracija ir „Šv. Pranciškaus varpelio“ redakcija iš 680 Bushwick Ave. persikėlė į 361 High-land Blvd., Brooklyn, N.Y.

Visoms įstaigoms įsikūrus naujose patalpose, gruodžio 1 d. įvyko oficialus Kultūros židinio atidarymas. Atidarymo iškilnės pradėtos t. L. Andriekaus tai progai sukurta malda. Tada trumpas atidarymo kalbas pasakė nepriklausomos Lietuvos generalinis konsulas Anicetas Simutis, lietuvių pranciškonų vikarijus t. J. Gailiušis, Lietuvių Bendruomenės ir VLIK'o vardu Aleksandras Vakselis ir Bruklino vienuolyno viršininkas t. P. Baltakis. Po kalbų, sugiedojus Lietuvos himną ir „Ilgiausių metų“ Kultūros židiniui, nepriklausomos Lietuvos generalinis konsulas A. Simutis ir lietuvių pranciškonų vikarijus t. J. Gailiušis scenoje perkirpo dviejų mergaičių laikomą juostą; tai simbolizavo Kultūros židinio atidarymą lietuvių veiklai.

1974 m. vasario 10 d., sekmadienį, įvyko Bruklino vienuolyno, spaustuvės, Kultūros židinio ir kitų pastatų pašventinimo iškilnės, kurioms vadovavo Bruklino vysk. Pranciškus Mugaveras (Francesko Mugavero), lydimas pranciškonų ir nemažo būrio lietuvių kunigų. Vyskupas, baigęs pašventinimą Židinio salės scenoje, kur buvo paruoštas altorius, šiltu žodžiu pasveikino pastatų statytojus ir pasidžiaugė lietuvių religingumu, nes pirmą kartą tiek daug jų pamatė sausakimšai pripildžiusių salę, talpinančią 800 žmonių. Po pašventinimo vysk. Vincentas Brizgys su pranciškonais t. J. Gailiušiu, provincijolu t. P. Barium, viceprovincijolu t. L. Andriekum, Kenebunko gvardijonu t. B. Ramanausku, t. K. Butkum ir lietuviais kunigais pasauliečiais bei vienuoliais – prel. J. Bakūnu, prel. V. Balčiūnu, J. Borevičium SJ, A. Miciūnu MIC, A. Petrausku, P. Bulovu ir S. Raila – koncelebravo šv. Mišias. Vysk. V. Brizgys pasakė ir tai progai pritaikytą

¹⁹⁷ *Waldman M.* Laiškas Ch. Rubin. 1967 03 21. New York // Lietuvos OFM archyvas.

pamokslą, ypač pabrėždamas, kad lietuviškų įstaigų ir parapijų išsilaikymui labai reikalingi pašaukimai į vienuolius ir kunigus¹⁹⁸.

1974 m. spalio 2 d., sekmadienį, Kultūros židinyje įvyko literatūros šventė, premijų įteikimas ir koncertas. Čikagoje esanti Lietuvių rašytojų draugijos valdyba pavedė šią šventę ruošti vienuolyno viršininkui poetui t. L. Andriekui¹⁹⁹.

Pranciškonų organizuojamos šventės buvo populiarios Amerikos lietuvių visuomenėje. Kartu buvo švenčiamos tiek religinės, tiek tautinės šventės. Jose dalyvaudavo ne tik eiliniai bendruomenės nariai, bet ir dvasininkai, politiniai, visuomenės, bei kultūros veikėjai. Šios šventės visada prasidėdavo šv. Mišiomis, vėliau paprastai būdavo minėjimas, geradarių pagerbimas, kultūrinė dalis, vaišės. Švenčių minėjimas ir buvimas kartu labai prisidėjo prie lietuvių bendruomenės vieningumo, lietuviško identiteto išsaugojimo išeivijoje, kartu tarnavo brolių įsijungimui į tautiečių gyvenimą, provincijos veiklos plėtrai.

3.2.2. Lietuvių pranciškonų pastangos išsaugoti tautinį tapatumą jaunojoje kartoje

Bažnyčios Magisteriumas visada ragina skirti ypatingą dėmesį jaunimui²⁰⁰, nes tai Dievo tautos ateitis. Ir pasaulietiniai visuomenininkai kiekviename amžiuje pabrėždavo jaunimo auklėjimo bei paruošimo gyvenimui svarbą. Bažnyčioje buvo steigiamos gyvenimo mokyklos, kurių viena – pasauliečių pranciškonų brolijos – skirtos gyvenantiems pasaulyje, neišskiriant nė jaunimo. Nėra abejonės, kad šis ordinas, kaip gyvenimo mokykla, yra viena iš naudingesnių žengiantiems į gyvenimą. Todėl tėvai pranciškonai stengėsi grąžinti Kristų ne tik į darbo vietas, raštines, šeimas, bet ir į mokyklas.

1954 rugpjūčio 24–26 dienomis Loreto (Loretto, PA) vyko visos Amerikos nuo 15 iki 24 metų amžiaus jaunųjų pasauliečių pranciškonų (OFS) kongresas. Dalyvavo per 450 krikščioniško jaunimo, kuris tris dienas svarstė gyvenimo pagrindus, šio ordino regulą, paklusnumą, taip svarbias

¹⁹⁸ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1974. Nr. 2. P. 43: Po Mišių, pertvarkius sceną, įvyko iškilmingas dedikacijos aktas, kurį atidarė Lietuvių Bendruomenės Niujorko apygardos pirmininkas A. Vakselis ir į garbės prezidiumą pakvietė vysk. P. Mugavero, vysk. V. Brizgį, provincijolą t. J. Gailiušį, Gen. Lietuvos konsulą A. Simutį, prel. J. Balkūną, VLIK'o pirmininką dr. K. Valiūną, ALTo (Amerikos lietuvių taryba) atstovą V. Abraitį, Pasaulio LB valdybos atstovą t. J. Borevičių SJ, Lietuvių Bendruomenės krašto valdybos pirmininką J. Gailą, Bruklino vienuolyno viršininką ir statybos vedėją t. P. Baltakį, didžiuosius mecenatus dr. K. Kazicką ir E. Miekeliūnienę, J. Šlepetį, vieną iš Židinio statybos reikalo minties kėlėjų. Lietuviškai sveikinimo žodį tarė ir dedikacijos aktą perskaitė provincijolas t. J. Gailiušis, o angliškai I. Veblaitienė. Sveikinimo kalbas pasakė A. Simutis, K. Valiūnas, prel. J. Balkūnas, J. Borevičius, SJ, V. Abraitis ir J. Gaila. Po kalbų buvo pagerbti visi didieji aukotojai (aukojusieji ne mažiau 1000 dolerių). Baigiant dedikacijos aktą, sugiedota „Marija, Marija“. Po dedikacijos akto buvo pietų pertrauka. Vienuolyno valgomajame susirinkusius kunigus ir dedikacijos akto prezidiumo dalyvius pasveikino vysk. P. Mugavero.

¹⁹⁹ Ten pat. 1983. Nr. 10. P. 310.

²⁰⁰ Jonas Paulius II. Apaštalinis paraginimas „Catechasi tradendae“. Typis Vaticani. 1979. 35–40; *Popiežiškoji visuomenės komunikavimo priemonių komisija*. Pastoracinė instrukcija „Communio et progressio“. Vaticani. 1971. P. 67–69.

dorybes – skaistumą bei neturto dvasią – gilindamiesi, kaip patobulinti savo bei savo artimo gyvenimą per apaštalavimą²⁰¹.

Tuo metu Amerikoje jau veikė keturios lietuviškos seserų vienuolijos: šv. Kazimiero, šv. Pranciškaus, Nukryžiuotojo Jėzaus ir Nekalto Marijos Prasidėjimo seserys. Jų veikla buvo pasiskirsčiusi keliomis kryptimis ir glaudžiai siejosi su mokykliniu darbu. Jos, matydamos lietuvių nutautėjimą, 1954 m. vasarą sukūrė jungtinį Lietuvių seserų institutą, kurio tikslas buvo atkurti lietuviškąją savimonę tarp išeivijos jaunimo. Buvo užsibrėžta įvesti mokyklose lietuvių kalbą, istoriją, ir geografiją, taip pat parengti ir rasti galimybių išleisti reikalingų vadovėlių, pasiskaitymų, vaidinimų. Užsibrėžta leisti anglų kalba laikraštėlį vaikams, kuriame būtų rašomi straipsneliai tik lietuviškomis temomis. Šio laikraštėlio tikslas – paskatinti mokytis lietuvių kalbos arba bent jau sudominti lietuvių. Šiuo klausimu buvo sušauktas ir pasitarimas „Darbininko“ redakcijoje Bruklino, kuriame dalyvavo visų keturių minėtų vienuolių atstovės, ALRK Federacijos pirmininkas ir generalinis sekretorius, keletas katalikiškų laikraščių redaktorių bei būrys visuomenės veikėjų. Buvo nutarta, kad į šių darbų įgyvendinimą įsitrauktų ir lietuviškos kultūrinės bei katalikiškos organizacijos, o turtingesnės prisidėtų ir finansine parama²⁰². 1957 m. birželio 29 – liepos 27 d. pranciškonai surengė prie Atlanto berniukų vasaros stovyklą. Stovyklautojai iš Niujorko apylinkių buvo atvežami pranciškonų parūpintu transportu. Buvo pakviesti labai patyrę vadovai stovyklavimo žinovai ir kultūrininkai, kadangi siekta, jog stovykla, būtų pavyzdinė, maloniai atgaivintų kūną, sustiprintų religinę bei patriotinę dvasią²⁰³. Kenebunkas buvo tapęs vasaravimo centru, kurį labiausiai mėgo lietuviai, jų čia kas vasarą apsilankydavo tūkstančiai: vieni poilsiaudavo ilgiau, kartais net visą mėnesį, kiti pravažiuodami užsukdavo tik pernakti. Jie visi čia buvo laukiami ir maloniai priimami. Pranciškonus džiugino, kad juos taip gausiai lanko tautiečiai. Šioje vasarvietėje liepos ir rugpjūčio mėnesiais būdavo itin aktyvus gyvenimas, kuris skyrėsi nuo bendros kasdienybės. Į Kenebunką suvažiavę žmonės užmiršdavo čia savo vargus, o daina bei juokas skambėjo lauke ir viduje. Tai buvo savotiškos dvasinio bei fizinio atsinaujinimo dienos, kurios daugeliui buvo atgaiva visiems metams.

Pranciškonų didžiausias rūpestis buvo kuo daugiau suteikti šios atgaivos. Lygiagrečiai buvo rūpinamasi geru maistu ir kultūrine aplinka, kuri būdavo gausi ir įvairiapusė. Kiekvieną savaitę buvo suorganizuojama po koncertą, literatūros vakarą ar paskaitą su šokiais bei vaišėmis. Pvz., 1976 m. vasarą buvo surengti 5 literatūros vakarai, 9 koncertai, 3 dailės parodos ir 5 paskaitos. Be viso to pranciškonų kultūrinė programa buvo praturtinta Fronto Bičiulių ir Ateitininkų sendraugių stovyklos paskaitom bei meniniais renginiais. Išskirtinumo ir dvasinės gyvybės pranciškonų

²⁰¹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1954. Nr. 10. P. 287.

²⁰² Ten pat. 1955. Nr. 3. P. 93.

²⁰³ Ten pat. 1957. Nr. 3. P. 92.

vasarvieteį suteikdavo rašytojai, muzikai, dainininkai, dailininkai, tautinių šokių šokėjai ir įvairių sričių paskaitininkai²⁰⁴.

Kadangi pirmasis jaunimo kongresas, įvykęs 1967 m. Čikagoje, nepasisekė. Buvo nuspręsta surengti antrąjį jaunimo kongresą. Šiam jaunimo kongresui buvo rimčiau ruošiamasi. Tai ypač paliudijo paties jaunimo susirūpinimas atidžiai pažvelgti į lietuviybės padėtį išeivijoje.

1972 metai paliko išskirtinę žymę lietuvių emigrantų veikloje. Suorganizuotas jaunimo kongresas, kuriam buvo parinktas šūkis „Lietuvių tautos ateitis – jaunimo darbas ir širdis“. Šis kongresas buvo skirtas tautinės savimonės gaivinimui ir išsaugojimui. Kęstutis Girnius, vienas jauniausių to meto jaunimo veikėjų, „Aiduose“ pažymi, kad jaunimas reiškėsi vyresniųjų užnugaryje, jų giriamas bei aukštinamas už kiekvieną lietuvišką iniciatyvą. Tikrovė buvo tokia, kad lietuvių išeivijos ateityje laukė lietuviybės krizė, nes jaunimas nebuvo pasiruošęs lietuviškai veiklai. Štai ką Kęstutis Girnius rašo: „Įsivaizduokime, kas įvyktų, jei vyresnieji staiga dingtų. Kokios tada būtų stovyklos, mokyklos, organizacijos, spauda? Kiek iš mūsų tikrai mokame lietuviškai, kad galėtume redaguoti žurnalus arba laikraščius, kiek galėtume parašyti rimtesnių straipsnių be daugybės klaidų, kiek pajėgtume įmanomai dėstyti lietuvių kalbą bei literatūrą, kiek mūsų turėtume pakankamai pasiaukojimo didesnę savo laiko dalį atiduoti lietuviškiems darbams? Tikiu, kad atsakymas aiškus – tuoj pat sunyktų mūsų kultūrinis ir visuomeninis gyvenimas. Neatsirastų pakankamai pajėgių ir pasišventusių žmonių, kurie šį darbą atliktų. O jei būtų pasiryžusių, tai jiems gerokai trūktų lietuviškų pagrindų. Tad reikia pilnai įsisąmoninti dabar: tėvai nebejaunėja. Jau tikrai laikas jaunimui pradėti galvoti apie išeivijos padėtį ir stengtis pasiruošti tai krizei, kuri po trumpo laiko tikrai įvyks. Ir kaip tik šis jaunimo kongresas, o ne koks nors kitas tolimesnėje ateityje turi šiuos klausimus iškelti ir juos rimtai persvarstyti“²⁰⁵. Taigi antrasis jaunimo kongresas turėjo tapti reikšmingu postūmiu naujam lietuviškos minties ir jausmų atgimimui išeivijoje.

1972 m. lietuvių jaunimas savo simpoziume pareiškė: „Lietuviybė turi būti perduodama iš kartos į kartą“²⁰⁶. Šiais žodžiais jaunimas išreiškė vieną užsienio lietuvių idealų. Kadangi kiekvieno idealo siekimas, jo vykdymas reikalauja atitinkamų pastangų ir priemonių, reikia pažvelgti į tas priemones ir kliūtis. Svarbiausioji priemonė yra gimtoji lietuvių kalba. Be gimtosios kalbos neapsieina tėvų ir vaikų bendravimas, tautiečių tarpusavio kasdienis bendravimas, periodinė ir apskritai spauda, pamokslai, literatūra, tautos istorija. Be gimtosios kalbos negalima pažinti savo tautosakos, t. y. tautos dvasios lobių, literatūros ir apskritai lietuvių tautos kultūros, jos praeities. Iš čia daroma išvada: lietuviybės saugojimas, jos ugdymas ir perdavimas iš kartos į kartą gali būti įvykdytas tik lietuvių kalbos dėka. Pažymėtina, kad senesnei lietuvių kartai buvo sunkiau išlaikyti

²⁰⁴ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1976. Nr. 2. P. 54.

²⁰⁵ Girnius K. Kongreso aktualijos // Aidai. 1971. Nr. 8. P. 2.

²⁰⁶ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1972. Nr. 1. P. 5.

gimtąją kalbą. Jaunesnei kartai situacija dėkingesnė tuo, kad jie turėjo radiją, ilgo grojimo plokšteles, lietuviškas švietimo įstaigas, organizuotą jaunimo ir bendrą kultūrinę bei sportinę veiklą, stovyklas. Buvo išreikšta viltis, kad radijas, lietuviški kino filmai ir kitos priemonės ateityje padės daugiau, kai bus daugiau lėšų lietuviybės išlaikymo fonde (Lietuvių Fonde). Televizija ne tik nepadeda išlaikyti gimtosios kalbos, bet kartais žaloja jaunimo gimtąją kalbą ir net dorovę, jei televizijos programų žiūrima be saiko ir kontrolės. Pažymėta, kad tautybės pasirinkimo arba apsisprendimo klausimas gali kilti asmeniui tik tuo atveju, jei jis gimęs iš tėvų, kurių vienas yra lietuvis, o kitas – svetimtautis. Jei motina lietuvis, vaikai turėtų būti lietuviai. Šiuo atveju motinai tenka nepaprastai didelė atsakomybė už vaikų lietuvišką auklėjimą²⁰⁷.

1976 m. „Tėviškės žiburiuose“ buvo išspausdintas aktualus klieriko straipsnis „Ar lietuviams reikia jaunų kunigų?“ Autorius, galvodamas apie savo ateitį, stebėdamas lietuvių parapijas ir dirbdamas su vis labiau nutautėjančiu lietuvių jaunimu, priėjo išvados, kad jauni kunigai geriau gali savo misiją išvystyti dirbdami amerikiečių ar kanadiečių parapijose. Pasak straipsnio autoriaus, akivaizdu, kad seniesiems kunigams išmirus, lietuvių parapijoms gresia mirtis. Tautiškumas yra vienas dalykas, o religija – kitas. Šiaurės Amerikos lietuviai vis daugiau pritampa prie vietinės kultūros, savo kultūrą keičia į Vakarų kapitalistinį hedonizmą²⁰⁸.

Pranciškonai atsakingai reaguodavo į jaunimo problemas, rūpinosi lietuviškomis parapijomis ir lietuviybės išsaugojimu. 1976 m. t. Kornelijus Bučmys, „Darbininko“ redaktorius-moderatorius, dalyvavo lietuvių jaunimo kongrese, kuris vyko Pietų Amerikoje²⁰⁹. Tėvus pranciškonus, pasišventusius lietuviybės išsaugojimui, ypač jaudino lietuvių nutautėjimas išeivijoje. Todėl jie skatino tėvus domėtis, kaip vaikus išlaikyti lietuviais nesant lietuviškų mokyklų, trūkstant vaikams reikalingos literatūros. Tėvai pranciškonai nuolat priminė, kad svarbiausia lietuviybės puoselėjimo sąlyga – lietuvių kalba namuose.

3.3. Lietuviybės pamatai pranciškonų edukacinėje-švietėjiškoje veikloje

3.3.1. Lietuvių pranciškonų edukacinė veikla Šv. Antano gimnazijoje Kenebunke

Pranciškonai rūpinosi jaunosios kartos ugdymu, todėl 1956 m. pirmame vadovybės posėdyje buvo svarstomas gimnazijos, kurioje būtų ugdomas pranciškoniškasis pašaukimas, atidarymas. JAV ir Kanadoje veikiančios lietuvių pranciškonų provincijos narių skaičius nebuvo didelis, todėl atlikti visus apaštalavimo darbus darėsi vis sunkiau, o mažėjant lietuviškam

²⁰⁷ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1972. Nr. 1. P. 2.

²⁰⁸ Ten pat. 1976. Nr. 4. P. 118.

²⁰⁹ Ten pat. 1976. Nr. 3. P. 89.

sąmoningumui vis mažiau lietuvių vaikų stodavo į lietuviškus vienuolynus. Klausimas, kas grįš į išlaisvintą tėvynę atgaivinti pranciškonų provincijos, atvedė prie minties kurti šv. Antano gimnaziją Kenebunke, kurioje lengvatinėmis sąlygomis galėtų mokytis lietuvių vaikai. Šv. Antano gimnazijos tikslas – auklėti lietuvių kilmės jaunuolius, ruošiant juos būsimaisiais pranciškonais misionieriais. Buvo suprantama, kad tokio amžiaus berniukai, vos baigę pradžios mokyklą, dar negali turėti aiškaus pašaukimo į kunigus vienuolius, dėl to iš stojančių į šią pranciškonų mokyklą buvo reikalaujama, kad jie turėtų bent polinkį į dvasinį luomą. Savaime suprantama, kad ne visi jie turėjo tapti pranciškonais, bet išėję gimnazijos kursą su lietuvių kalba, geografija, Lietuvos istorija ir literatūra, jie galėjo tinkamai pasiruošti studijoms kolegijose ir universitetuose, būdami jau susipratę lietuviai.

Pašaukimų direktorius surado nemažą būrelį jaunuolių, baigusią pradžios mokyklą ir norinčių tapti pranciškonais. Apie tai 1956 m. gegužės mėnesį buvo išspausdintas pranešimas lietuviškoje spaudoje, skelbiantis, kad lietuviai pranciškoniai, norėdami labiau išplėsti savo veiklą už tėvynės ribų ir paruošti kunigų išlaisvintai Lietuvai, pasiryžo 1956 m. atidaryti šv. Antano gimnaziją Kenebunke prie centrinio vienuolyno²¹⁰. 1956 m. rudenį atidarius šv. Antano gimnaziją, į pirmąją klasę buvo priimti berniukai, baigę pradžios mokyklą, norintys tapti kunigais pranciškonais. Ateinančiais metais numatyta atidaryti antrąją klasę, ir taip po trejų metų buvo planuojama pilna mokykla. Pranešime rašoma, kad pranciškoniai ir toliau į savo provinciją kandidatais priims lietuvius arba tokius, kurių bent vienas iš tėvų yra lietuvių kilmės. Ta taisyklė bus taikoma ir stojantiems į šv. Antano gimnaziją²¹¹. Gimnazijoje bus įvesta aukštesniosioms mokykloms nustatyta programa, sustiprintas lietuvių kalbos kursas, Lietuvos istorija. Visi mokytojai bus lietuviai pranciškoniai. Už mokslą ir bendrąją atlyginimas – 300 dolerių metams. Baigę 4 metų kursą, kandidatai galės pereiti į lietuvių pranciškonų šv. Kazimiero provinciją ir visas tolimesnis išlaikymas bus teikiamas vienuolyno lėšomis. Neturtingi, bet gabūs mokiniai, šv. Antano gimnazijoje nuo mokesčio dalinai ar net visiškai galės būti atleidžiami. Neturtas nė vienam jaunuoliui neturėjo būti kliūtimi tapti kunigu pranciškonu²¹².

Mokykla turėjo Meino valstijos aukštesniųjų mokyklų teises²¹³. Pirmieji mokyklos vadovai ir mokytojai buvo: rektorius ir globėjas t. J. Gailiusis, principalas t. Bonaventūra Tamoliūnas²¹⁴, mokytojai – t. Gediminas Jočys ir t. G. Baltrušaitis. T. B. Tamoliūnas, t. G. Jočys ir t. G. Baltrušaitis buvo baigę Amerikos universitetus ir turėjo teisę būti gimnazijos mokytojais²¹⁵.

²¹⁰ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 14.

²¹¹ *Annas A. Ph.* Laiškas G. Wilson. 1956 01 23. Augusta ME // Lietuvos OFM archyvas.

²¹² Šv. Pranciškaus Varpelis. 1956. Nr. 3. P. 151.

²¹³ *Devitt J. J.* Laiškas G. Gailandis. 1956 08 01. Augusta, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²¹⁴ *Annas A. Ph.* Laiškas Tamoliūnui B. 1957 01 04. Augusta, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²¹⁵ *Gailiusis G.* Laiškas Švietimo departamentui. 1956 08 23. Kennebunkport, ME // Lietuvos OFM archyvas.

Gimnazijos atidarymas įvyko 1956 m. rugsėjo 12 d. Pirmieji mokslo metai buvo pradėti su 16 lietuvių mokinių. Mokslas pradėtas su pirmąja klase, todėl turėjo praeiti dar treji metai, kol mokykla išaugo į pilną keturių klasių gimnaziją. Per dvejus metus, kol buvo pastatytos naujos mokyklos patalpos, mokykla ir bendrabutis, veikęs svečių namuose²¹⁶. Tuo metu buvo įsigyta nemaža knygų mokyklos bibliotekai ir paruošta daugiau mokytojų pranciškonų²¹⁷. 1956–1957 mokslo metai buvo užbaigti gerais rezultatais, ko pasėkoje ateinantiems metams į pirmąją klasę užsiregistravo 25 nauji mokiniai. Pranciškonų kustodas ir mokyklos rektorius t. J. Gailiusis surado architektą, kuris greitai paruošė Gimnazijos pastatų planus²¹⁸, ir per „lietuvių dieną“, liepos 14-ąją, padėjo kertinį akmenį. Po to buvo pradėta organizuoti Šv. Antano gimnazijos statybą²¹⁹ i pradėtos rinkti aukos. Lietuviai, supratę reikalą, kaip visuomet, atsiliepė ir nuo pradžios iki galo ją gausiai rėmė savo aukomis. Dėl to statybą, pradėta 1957 m. rudenį, tęsėsi visą žiemą ir pavasarį. Mokykla dar buvo neįrengta, kai t. J. Gailiusis baigė savo antrąjį vadovavimo Lietuvos pranciškonams trimetį²²⁰.

Naujasis Lietuvių pranciškonų kustodas t. V. Gidžiūnas turėjo rūpintis Šv. Antano gimnazijos įrengimu, nes artinosi jos pašventinimui skirtoji diena. Naujam kustodui ir mokyklos rektoriui pastatų įrengimas ir aprūpinimas baldais nebuvo lengvas, nes jam trūko ir patyrimo, ir lėšų. Bet Dievo Apvaizda viskuo pasirūpino. Didieji įrengimai buvo atlikti iki pašventinimo datos ir pilnai pabaigti iki mokslo metų pradžios²²¹. 1958 m. buvo jubiliejiniai, nes lietuviai minėjo 500 metų nuo Lietuvos ir lietuvių pranciškonų provincijos globėjo šv. Kazimiero gimimo, todėl ir naują gimnaziją norėta pašventinti tais metais. Pašventino Portlando vysk. D. J. Fynėjus (D. J. Feeney). Jis savo žodyje pasigėrėjo lietuvių pranciškonų darbais ir pareiškė jiems padėką. Pašventinimo iškilmėse dalyvavo vyskupo sekretorius V. Tatarczukas (V. Tatarczuk), lietuvių pranciškonų kustodas t. V. Gidžiūnas, buvęs kustodas t. J. Gailiusis, Kenebunko vienuolyno gvardijonas t. J. Vaškys, prelatai Pr. Juras, Jonas Balkūnas, K. Vasys ir kiti kunigai ir vienuoliai. Dalyvavo daug pranciškonų geradarių ir svečių iš įvairių JAV vietų. 1958–1959 mokslo metai prasidėjo rugsėjo 8 d. naujose mokyklos patalpose su trimis klasėmis²²². Tėvas kustodas-rektorius, aukodamas šv. Mišias gimnazijos koplyčioje, kreipimosi į susirinkusius žodyje pabrėžė, jog ši

²¹⁶ Devitt J. J. Laiškas B. Tamoliunui. 1956 10 08. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²¹⁷ Gailiusis G. Laiškas Duns Scotus koledžo prezidentui. 1956 07 03. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²¹⁸ Gailiusis G. Laiškas Devitt J. J. 1957 03 18. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²¹⁹ Devitt J. J. Laiškas Gailiusiui G. 1957 03 24. Augusta, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²²⁰ Gailiusis G. Laiškas Devitt J. J. 1957 06 17. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²²¹ Varney C. M. Laiškas Tamoliunui. 1957 11 22. Augusta ME // Lietuvos OFM archyvas.

²²² Šv. Pranciškaus Varpelis. 1958. Nr. 10. P. 297: Tą pačią dieną pranciškonų komisija priėmė iš statybininkų naują mokyklos pastatą. Po to bendrabučio valgykloje buvo iškilmingi pietūs. Pietuose dalyvavo mokyklos vadovybė, mokytojai, mokiniai, iš Gryno vienuolyno atvykęs t. J. Gailiusis, buvęs pranciškonų provinciolas ir mokyklos rektorius, architektas ir kontraktorius, t. J. Vaškys, vienuolyno gvardijonas, ir visa vienuolyno bendruomenė. Svečiai pietų metu pasakė sveikinimo kalbas, iš kurių paminėtina t. J. Gailiusio kalba. Jis džiaugėsi kad mokykla, žengdama į trečiuosius mokslo metus, juos pradeda naujose patalpose ir turi gerai pasiruošusius mokytojus.

mokykla skirta lietuvių berniukų išsimokslinimui ir auklėjimui ir išreiškė viltį, kad iš jos išeis didelis būrys pranciškonų ir susipratusių lietuvių. Joje bus meldžiamasi, giedama ir skaitoma lietuviškai bei intensyviai mokomasi lietuvių kalbos²²³.

Rugsėjo 9 d. prasidėjo reguliarios pamokos. Mokykloje buvo mokoma pagal Meino valstijos nustatytą programą su lietuvių kalba ir kitais priedais. Be anglų ir lietuvių kalbų dar buvo dėstomos visiems privalomos lotynų, vokiečių ir graikų kalbos. Atvykę iš viešųjų mokyklų mokiniai baimindavosi, bet būkštauti nebuvo ko, nes bendrabutyje gyvenant ir veltui laiko neleidžiant, visas pamokas buvo galima tinkamai paruošti. Mokykla turėjo didelę biblioteką ir modernią laboratoriją²²⁴. Pati mokykla buvo labai gražioje vietoje atviroje gamtoje, spygliuočių miške. Buvo teniso, krepšinio, tinklinio aikštės, įvestos fizinio auklėjimo pamokos. Buvo planuojama statyti sporto salę, koplyčią ir įrengti kitas mokyklai plečiantis reikalingas patalpas. Nors gyvenimas bendrabutyje iš jaunuolių pareikalavo daug ko atsižadėti, bet jie greitai priprasdo prie tvarkos taisyklių ir jų noriai laikydavosi. Bendrabučio miegamieji buvo erdvūs ir šviesūs, mokiniai aprūpinti visais reikalingiausiais daiktais, maistas geras ir puikiai paruoštas²²⁵.

Pats rektorius pasirinko dėstyti lietuvių kalbą ir Lietuvos istoriją pažangiųjų grupei, kurie kalbėjo lietuviškai ir buvo lankę šeštadienines lietuvių mokyklas. Per vienerius metus jis su šia grupe išėjo lietuvių kalbos gramatiką bei sintaksę ir didelę dalį Lietuvos istorijos. Norint sustiprinti religinį ir tautinį auklėjimą, rektoriaus pastangomis buvo ruošiami religinių ir tautinių švenčių minėjimai. Taip pat buvo paminėta Kristaus Karaliaus šventė. Minėjime kalbėjo t. B. Grauslys, atskleisdamas šios šventės įvedimo istoriją ir reikšmę šių dienų tikintiesiems. Taip pat buvo paminėta Lietuvos Nepriklausomybės šventė – Vasario 16-oji²²⁶.

Čia t. J. Liauba atskleidė Lietuvos jaunimo patriotizmą, kurio dėka buvo iškovota Lietuvai laisvė. Mokslo metų pabaigoje buvo suruošta atsisveikinimo šventė, kurioje kalbėjo Lietuvos istorikas Simas Sužiedėlis. Visuose renginiuose turėjo progos pasireikšti ir patys moksleiviai referatais, rašiniais ar eilių deklamavimu. Kiekvieną sekmadienį šv. Mišių metu pats rektorius sakydavo auklėjamo turinio pamokslėlius. Kas antrą savaitę moksleiviai galėjo matyti auklėjamo turinio filmus. Mokykloje taip pat veikė pasauliečių pranciškonų (OFS) būrelis, kuriam vadovavo t. J. Dyburys, skautai ir ateitininkai, kurio dvasios vadu buvo pats rektorius, kuris tuo metu buvo ir Ateitininkų Federacijos dvasios vadas²²⁷.

Didžiausias t. V. Gidžiūno kaip rektoriaus rūpestis buvo mokyklos išlaikymas ir mokinių suradimas. Tuomet dėl mokyklos išlaikymo didelių rūpesčių nebuvo, nes geradarių netrūko. Daug

²²³ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 14.

²²⁴ *Unger R. Q.* Laiškas B. Tamoliunui. 1957 12 27. Augusta, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²²⁵ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1958. Nr. 10. P. 297.

²²⁶ *Antoniam 1956–1966. Žurnalas.* Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1966. P. 14.

²²⁷ Ten pat. P. 24.

sunkiau buvo surasti didesnę skaičių mokinių. Tiesa, tam buvo paskirtas pašaukimų direktorius, kuris važinėjo po lietuvių parapijų mokyklas ir asmeniškai kontaktu su vaikais ir tėvais kvietė mokinius. Maža to pats rektorius lietuviškoje spaudoje ir per lietuviškas radijo programas JAV ir Kanadoje kvietė mokinius. Šis darbas buvo jam labai sunkus ir nesėkmingas vien dėl to, kad tėvai nenorėjo atsiskirti nuo vaikų, leisdami juos į tolimą mokyklą. Dar 1958–1959 mokslo metais buvo pastebėta, kad Šv. Antano gimnazijos patalpos buvo nepakankamos: nebuvo koplyčios, klasės pamokoms ruošti, salės sportui ir renginiams. Tada rektorius pradėjo galvoti apie mokyklos patalpų padidinimą. Tais pačiais metais, kaip kustodas, jis turėjo padaryti kai kuriuos pakeitimus vienuolių pareigose. T. J. Vaškiui negalint redaguoti „Šv. Pranciškaus varpelio“, reikėjo redaktorių paskirti t. B. Bagdoną, taip pat reikėjo imtis ir kitų nereikšmingų pakeitimų. T. V. Gidžiūnas nebuvo nei namų statytojas, nei administratorius, jis buvo istorikas, linko į sielovadinį ir visuomeninį darbą. Dar prieš paskyrimą kustodu jis kelis kartus dėjo pastangas įsijungti į istorinių studijų darbą. Dėl to, kai Pranciškonų ordino generalinis ministras, 1959 m. lankydamasis JAV, pasiūlė jam Vatikano archyve rinkti Mažesniųjų brolių ordino istorinius dokumentus, jis atsisakė kustodo pareigų ir tų pačių metų rugsėjo 3 d. išvyko į Romą. Tada į jo vietą kustodo trimečiui baigti vėl buvo paskirtas t. J. Gailiūsis. Po šio pasikeitimo pirmame patarėjų posėdyje t. J. Vaškys paskirtas Gryne vienuolyno viršininku, o Kenebunko vienuolyno gvardijonu – t. J. Dyburys²²⁸.

Norintieji stoti į Šv. Antano pranciškonų gimnaziją Kenebunke turėjo būti gerai baigę pradžios mokyklą, pavyzdingi ir gero elgesio berniukai. Jie turėjo paduoti rektoriui prašymą, atsiųsti klebono išduotus savo krikšto ir tėvų santuokos sakramento liudijimus, sutvirtinimo sakramento pažymėjimą, pradžios mokyklos baigimo atestatą su visų išėtų dalykų pažymiais ir gydytojo išduotą sveikatos liudijimą. Jei mokiniai norėtų stoti iš kitų gimnazijų į aukštesnias klases, jie turėjo pristatyti tų mokyklų, kuriose iki tol mokėsi, pažymėjimus su išėtų dalykų pažymiais. Mokestis už mokslą, bendrąbutį ir maistą buvo tik 400 dolerių metams. Susitarus su gimnazijos vadovybe šį mokestį buvo galima mokėti ir dalimis. Neturtingi gabūs mokiniai, norį būti pranciškonais, būdavo ir visai nuo mokesčio atleidžiami²²⁹.

Nuo 1959 m. rudens jau veikė visos keturios gimnazijos klasės, dėl to norintieji galėjo stoti ir iš kitų gimnazijų į visas klases. Šv. Antano gimnazija nuo pirmųjų savo veikimo metų turėjo visas Meino valstijos gimnazijos teises²³⁰. Joje mokė kvalifikuoti mokytojai pranciškoniai²³¹. Per ketverius metus buvo išeinami šie dalykai: lietuvių kalba (gramatika, sintaksė, literatūros teorija, literatūra, Lietuvos geografija ir istorija), anglų, lotynų, graikų ir vokiečių kalbos, algebra,

²²⁸ Lietuvos Šv. Kazimiero kustodijos jubiliejus. 1946–1971. Lankstinukas. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1971.

²²⁹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1958. Nr. 10. P. 84.

²³⁰ Tamoliūnas B. Laiškas Devitt J. J. 1956 10 19. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²³¹ Gailiūsis G. Laiškas Švietimo departamentui. 1956 08 23. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

geometrija, biologija, fizika, chemija, Amerikos ir pasaulinė istorija, visuomenės mokslas, tikyba, muzika, sportas ir Pranciškonų ordino dvasios pažinimas. Visi gimnazijos mokiniai buvo pratinami ir savarankiškai reikšti savo visuomeninius, literatūrinius ir meninius gabumus, dėl to čia veikė lavinimosi būreliai, ateitininkų ir skautų kuopos bei pasauliečių pranciškonų kongregacija.

Dvejų metų laikotarpis t. J. Gailiušiui prabėgo besirūpinant Šv. Antano gimnazijos reikalais. Nežiūrint to, kad buvo paskirtas pašaukimų direktorius, ir jam pačiam reikėjo ieškoti mokinių, kurių niekada nebuvo daug, reikėjo telkti lėšas mokyklos išlaikymui, praturtinti biblioteką, įsigyti modernią laboratoriją. Nors buvo mokytojai ir auklėtojai, bet ir jam reikėjo prižiūrėti, kad lietuvių vaikai būtų lietuviškai ir katalikiškai auklėjami, kad veiktų šv. Pranciškaus dvasią puoselėjantis jaunųjų pranciškonų (OFS) būrelis, kad bręstantieji jaunuoliai idealistai taptų ateitininkais, ryžtųsi save ir kitus atnaujinti Kristuje, kad pamaldose ir renginiuose mokinių lūpose ir širdyse skambėtų lietuviška giesmė ir daina, kad mokiniai domėtųsi dėstomais dalykais ir menu. Visam tam reikėjo organizuoti būrelius, chorą ir net orkestrą.

Šalia minėtų rūpesčių t. J. Gailiušis, prieš ketverius metus atidaręs šią gimnaziją, turėjo laimę 1960 m. sulaukti pirmosios graduantų klasės laidos, kuriai jis išdalijo diplomus, o graduantai, pareikšdami dėkingumą už visus rūpesčius, jam dedikavo savo 1960 m. „Metų knygą“. Po generalinės vizitacijos Generalinis Ministras su savo definitoriais lietuvių pranciškonų kustodu naujam trimečiui vėl paskyrė t. J. Gailiušį, o patarėjais – t. Pl. Barių, t. J. Dyburį, t. Pr. Giedgaudą ir t. G. Baltrušaitį²³². Pradėjęs naują trejų metų kadenciją, t. J. Gailiušis jau ryžosi imtis Šv. Antano gimnazijos pastatų padidinimo darbo. Jis tuo reikalu 1962 m. rudenį kreipėsi į geradarius tokiais žodžiais: „Kartą metuose aš kreipiuosi į jus, prašydamas pagalbos paremti Šv. Antano gimnaziją. Šiomet vėl rašau, bet šį kartą taip pat ir pranešu, jog ateinantį mėnesį pradedama tolimesnė gimnazijos pastatų statyba. Yra statoma sporto salė, papildomos klasės, erdvesnis bendrabutis ir kiti įrengimai. Viskas kainuos iki 200 tūkstančių dolerių. Šiuo laišku kreipiuosi į jus, mieli lietuviai, prašydamas Šv. Antano gimnazijos statybai finansinės pagalbos“²³³.

1963 m. sausio mėnesio „Šv. Pranciškaus varpelyje“ jau matome tų statomų pastatų sienas, išmūrytas virš langų. Ten pat korespondentas rašo, kad ši statyba turėtų būti užbaigta pavasarį. Bet statyba ir pastatų įrengimas truko iki 1964 m. pradžios, nes tik sausio 19 d. buvo oficialiai įeita į salę. Šventė buvo pradėta pamaldomis ir pastatų pašventinimu, kurį atliko pats kustodas – rektorius t. J. Gailiušis. Pašventinimas paminėtas ir menine programa, kurią atliko Šv. Antano gimnazijos mokiniai, suvaidindami spektaklį „Paslaptingoje zonoje“²³⁴.

²³² Lietuvos Šv. Kazimiero kustodijos jubiliejus. 1946–1971. Lankstinukas. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1971.

²³³ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 18.

²³⁴ Ten pat. P. 19.

Apie tuometinę lietuvių pranciškonų padėtį, veiklą ir tolimesnius užmojus po 1963 m. kovo 12–15 d. kustodijos tarybos posėdžio, viešą pranešimą padarė pats kustodas t. J. Gailiušis. Tada jis sakė, kad JAV ir Kanadoje lietuviai pranciškonai turi 32 kunigus, 13 brolių ir keletą klierikų. Šis mažas vienuolių būrelis turi 6 vienuolynus, aptarnauja dvi parapijas ir dvi lietuvių misijas, vadovauja ir moko Šv. Antano gimnazijoje Kennebunk, turi savo spaustuvę Bruklina, patys leidžia ir spausdina 3 periodinius laikraščius, spausdina taip pat kelis laikraščius ir knygas ir kitiems leidėjams. Broliai vadovauja ir Trečiojo ordino Šv. Kazimiero provincijai, taip pat laiko misijas, 40 valandų atlaidus, padeda kunigams parapijose ir praveda 3 vasaros stovyklas. Toliau t. J. Gailiušis paminėjo ir išskylančius sunkumus. „Tokiam skaičiui šiuos darbus atlikti nėra lengva, juo labiau, kad reikia pasitenkinti iš Lietuvos atvykusiomis jėgomis, nes šis kraštas nėra paslankus į dvasini luomą. Šio krašto senesnioji karta gausiai padėjo pranciškonams įsikurti, tačiau jaunesnieji mažiau turi noro lietuviškuose vienuolynuose gyventi. Tik retais atvejais vienas kitas jaunuolis ar kunigas paseka pranciškonišku keliu. Šis klausimas mūsų lietuviškiems vienuolynams ir parapijoms yra vienas iš pagrindinių“²³⁵.

Atskleidęs padėtį, darbus ir rūpesčius, t. J. Gailiušis pateikė ir naujus užsimojimus: „Nors pašaukimų ir lietuviybės problema yra neabejotina, pranciškonai nemano nutautėti, nesitiki nė visi vienu kartu išmirti, dėl to ir per šiuos provincijos vadovybės pasitarimus buvo svarstyta daug įvairių planų ir padaryta svarbių sprendimų. Kennebunko Šv. Antano vienuolyno centre yra Šv. Antano gimnazija, skirta lietuvių vaikams. Joje mokytojauja 9 kunigai pranciškonai. Daug įdėta rūpesčio ir darbo toje mokslo įstaigoje per 7 metus. Dabartiniu metu yra praplečiamos patalpos, bus įrengta moderni sporto salė, biblioteka, miegamasis ir pamokų ruošimo salė. Su šia statyba bus išspręstos mūsų jaunimo žiemos ir vasaros problemos. Belieka tik vienas dalykas – praplėsti dabartinę vienuolyno koplyčią, kurioje tilptų bent 200 žmonių. Dailininkas V. Jonynas paruošė planų projektą, kuris visų buvo patvirtintas. Belieka tik laukti greito šios statybos pravedimo“²³⁶.

Šie dideli statybų planai per t. J. Gailiušio trejų metų kadenciją nebuvo įvykdyti. Jie buvo įvykdyti kiek vėliau jo paties ir kitų vienuolyno viršininkų. Reikia pastebėti, kad šių didelių statybų planų užmojuose, nors ir atsispindi lietuvių pranciškonų ryžtas vis dar plėsti religinio ir tautinio darbo barus, bet jau galima pajusti ir liūdnų niuansų dėl jaunosios kartos nesidomėjimo pranciškonų darbais ir labiausiai dėl pašaukimų trūkumo²³⁷. Gyvenimas vienuolynuose ir Šv. Antano gimnazijoje 1961–1964 m. ėjo įprasta vaga: vienuoliai meldėsi ir apaštalavo, o mokiniai mokėsi²³⁸. Mokslo metai prasidėdavo rugsėjo pradžioje. Besimokant vykdavo įvairių

²³⁵ Kustodijos posėdžio protokolai. 1963 03 13. Nr. 5. Kennebunk, ME //Lietuvos OFM archyvas.

²³⁶ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 8 22.

²³⁷ *President of the Student Council.* Letter to Secretary General of United Nations U Than. 1968 02 25. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²³⁸ *Devitt J. J.* Laiškas G. Baltrusaitis. 1964 03 25. Augusta ME // Lietuvos OFM archyvas.

švenčių minėjimai²³⁹. T. Bernardinui suorganizavus studentų chorą, jis pradėjo koncertuoti įvairiose lietuvių kolonijose. Vis būdavo išleidžiamos naujos graduantų klasės. Tėvą kustodą pradžiugino 1962 m. birželio 16 d. įvykęs trijų naujų kunigų iššventinimas. Suteikė malonumo kanoniškas Šv. Antano vienuolyno įkūrimas ir jo paties rūpesčiu iš vokiečių kalbos kan. M. Vaitkaus verstos mąstymų knygos „Serafiškuoju keliu“ I tomo išspausdinimas 1963 metais, taip pat ir tais pačiais metais paruoštas bei išleistas lietuvių pranciškonų turimų meno kūrinių albumas „Art Collection“²⁴⁰.

Po kanoniškos generalinio vizitatoriaus t. Virgilijaus Cordano vizitacijos buvo paskirta nauja lietuvių pranciškonų Šv. Kazimiero kustodijos vadovybė: kustodas – t. L. Andriekus, patarėjai – t. J. Gailiušis, t. B. Grauslys, t. J. Liauba ir t. P. Baltakis. T. L. Andriekus, eidamas kustodo pareigas, visą savo poetišką širdį atidavė jaunimui, tėviškai globodamas Šv. Antano gimnazijos mokinius. Jų išlaikymui rinko aukas, palaikė ryšius su Šv. Antano gimnazijos Vočesterio (Worcester, Mass) rėmėjų būreliu. Įsteigė tokius būrelius Čikagoje ir Pitsburge, globojo veikiančius ateitininkų, skautų, jaunųjų pranciškonų (OFS) ir kitus būrelius, ypač globojo Meino valstijoje sporto rungtynėse išgarsėjusį Šv. Antano gimnazijos sporto klubą. Į tas rungtynes vykti buvo net nupirkęs specialų autobusą. Kaip ir ankstesnieji rektoriai, padėjo ruošti šventes ir minėjimus. Graduantams diplomus išdalyti kvietė lietuvius vyskopus ir nepriklausomos Lietuvos atstovus JAV. Taip 1965 06 12 graduantams diplomus išdalijo Europos lietuvių vyskupas Pranciškus Brazys MIC, 1966 m., minint dešimtmetį nuo Šv. Antano gimnazijos įsteigimo, 10 graduantų diplomus įteikė vyskupas Vincentas Brizgys, o 1967 06 04 14 graduantų diplomus išdalijo nepriklausomos Lietuvos atstovas Washingtone, DC, Juozas Kajeckas. Kiekvienais metais buvo išleidžiamas „Antonianum“ – Šv. Antano gimnazijos metraštis. T. L. Andriekaus pastangos turėjo pasisekimą, nes padidėjo mokinių skaičius – 1965–1966 mokslo metų pradžioje buvo per 90 mokinių, o 1966–1967 mokslo metai pradėti su 104 mokiniais. Apie Šv. Antano gimnazijos ir lietuvių pranciškonų veiklą buvo rašoma JAV spaudoje²⁴¹.

Per antrąjį trimetį kustodo t. L. Andriekaus rūpesčiai buvo tokie pat, kaip ir per pirmąjį. Didžiausi iš jų – Šv. Antano gimnazijos išlaikymas ir Bruklino vienuolyno, spaustuvės bei „Kultūros židinio“ statyba. Didėjant mokinių skaičiui, mokyklos ir mokinių išlaikymas bendrabutyje darėsi vis sunkesnis. Keliant atlyginimą, tėvai nepajėgdavo sumokėti. Daugelis graduantų gaudavo diplomus skolos nesumokėję, neskubėdami ir vėliau sumokėti. Norint išlaikyti Meino valstijos mokyklų teises, reikėjo įsigyti visas mokslo sritis apimančią biblioteką ir modernią fizikos-chemijos laboratoriją. Neužteko ir pranciškonų mokytojų. Reikėjo samdyti pagal specialybę

²³⁹ Šv. Antano gimnazijos mokiniai. Sveikinimas J. Kajeckui. 1968 02 25. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²⁴⁰ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 23.

²⁴¹ Ten pat. P. 23.

pasiruošusius pasauliečius amerikiečius, kuriems pagal kategoriją reikėjo mokėti ir algas. Kylant kainoms, nebuvo įmanoma vieno mokinio per metus mokyti ir išlaikyti už 600 dolerių. Labai išgarsėjęs Šv. Antano gimnazijos krepšinio komandai, reikėjo dalyvauti daugelyje žaidynių su kitomis Meino valstijos mokyklomis. Kelionėms į tas žaidynes reikėjo nemažų išlaidų. Mokykloje būdavo daug kultūrinių renginių su solistais, aktorais ir choralais. Visa tai viršijo lietuvių pranciškonų Šv. Kazimiero kustodijos išgales, dėl to reikėjo mokyklos reikalams 150 tūkstančių dolerių paskolos. Šv. Antano gimnazija buvo įkurta kandidatams į pranciškonus ugdyti, bet per visą savo veikimo laiką neišugdė nė vieno kunigo pranciškono. Tie, kurie buvo įstoję, išstojo nepadarę amžinųjų įžadų.

Tokiomis aplinkybėmis t. L. Andriekus 1969 m. pavasarį sušaukė kustodijos tarybos posėdį ir referavo apie esamą padėtį. Viską nuodugniai apsvarsčius buvo nutarta nuo ateinančių mokslo metų pradžios gimnaziją uždaryti. Tada tuoj buvo pranešta lietuviškoje spaudoje, kad lietuvių pranciškonų Šv. Antano gimnazija Kennebunko nuo rudens neatidarys²⁴². 1969 m. birželio mėn. išleidusi paskutinę graduantų klasę, su dideliu lietuvių pranciškonų širdies skausmu ši lietuviškoji gimnazija turėjo būti uždaryta²⁴³.

3.3.2. Lietuvių pranciškonų pašaukimo liudijimas leidybiniu darbu JAV

Išėivijos sąlygomis lietuviškos spaudos kelias nebuvo lengvas. Reikėjo didelio pasiaukojimo ir ryžto svetur leidžiant bei išlaikant lietuviškus laikraščius ar žurnalus. Tačiau buvo suprantama, kad jei nebeskaitomas lietuviškas žodis, atitrūkstama nuo savo tautos, nutolstama nuo jos dvasios. Lietuviškam rašto žodžiui stiprinti tėvai pranciškonai dėjo dideles pastangas. 1951 m. Bruklino įgiję naujus namus ir sudarę sąlygas moderniai spaustuvei, jie pasiryžo lietuviškos spaudos židinį dar labiau sustiprinti ir išplėsti, kad galėtų pasitarnauti Lietuvai, kai ši atgavus laisvę. Nuo pradžios naujoje spaustuvėje spausdino ne tikrai laikraštį „Darbininkas“, bet ir visą eilę kitų lietuviškų žurnalų bei knygų. Prie šio darbo koncentravosi lietuvių inteligentija. Imdamasi to nelengvo darbo, Lietuvos pranciškonų provincija Amerikoje paėmė didžiulę paskolą. Šito darbo imtasi dėl savo tautos meilės, pasitikint, kad Amerikos lietuviai, taip nuoširdžiai iki šiol talkininkavę, parems tėvų pranciškonų užmojus ir ateityje²⁴⁴.

²⁴² Šv. Pranciškaus Varpelis. 1969. Nr. 4. P. 123: Tas pranešimas padarė skaudų smūgį JAV Lietuvių Bendruomenės vadovybei, kuri prašė pranciškonus gimnazijos neuždaryti. Tačiau reikėjo susitaikyti su realybe, nes „Pranciškonai buvo sutikę gimnaziją atidaryti, jei atsirastų bent 100 lietuvių mokinių, kurių tėvai sutiks mokėti po 1000 dolerių metams už mokslą ir pilną mokinio išlaikymą bendrabutyje. Žinia buvo praėjusį rudenį paskelbta lietuvių spaudoje. Atsiliepė tik 12 tėvų. Jų pavardės praneštos JAV Lietuvių Bendruomenės Švietimo Tarybai“.

²⁴³ Kustodijos posėdžio protokolas. Nr. 14. Kennebunk, ME. 1969 08 03 // Lietuvos OFM archyvas.

²⁴⁴ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1951. Nr. 12. P. 385.

1956 m., minint lietuvių pranciškonų šv. Kazimiero provincijos atgaivinimo 15-os metų sukaktį, atkreiptas dėmesys ir į jos narių veiklą spaudoje. Spauda visuomet buvo viena iš pagrindinių pranciškonų apaštalavimo priemonių. 1956 m gegužės mėn. skelbiant lietuviškos knygos mėnesiu, savo atsišaukime lietuvių bendruomenės valdyba bylojo: „Lemiamą vaidmenį mūsų tautos likime suvaidino lietuviškas raštas. Daugiausia jo dėka lietuvių tauta išliko gyva. Tautinė mūsų literatūra yra tas gyvasis židiny, apie kurį spiečiasi visa tauta“²⁴⁵. Abipusiai svarbi pasaulietinė ir religinė literatūra, nes iš abiejų plaukia dvasinė jėga. Vienuolių gyvenime, suprantama, dažniau susiduriama su religine knyga bei laikraščiu, kadangi tai yra tiesioginė apaštalavimo priemonė. Tačiau vienuolių nuopelnai yra žinomi ir kitose srityse.

Spaudos veiklą Amerikoje pranciškonai pradėjo „Šv. Pranciškaus varpeliu“. T. J. Vaškys, prel. P. Juro, Magdalenos Kleitonienės ir kitų bičiulių remiamas, 1942 m. sausio mėnesį, po 18 mėnesių pertraukos, pradėjo šį žurnalą leisti JAV ir pats jį redagavo iki 1947 m. Po jo „Varpelį“ redagavo t. Augustinas Dirvelė, t. L. Andriekus (1947–1958 09), T. M. Stepaitis (1952 10–1958 06), t. B. Bagdonas (1958 07–1961 05), t. M. Stepaitis (1961 06–1962 05), t. V. Gidžiūnas, kuris šalia daugybės mokslinių ir pastoracinių darbų „Varpelį“ redagavo 21-erius metus²⁴⁶. Pranciškonai „Šv. Pranciškaus varpelį“ praplėtė, pritaikydami ne tik religiniams, bet ir patriotiniams tikslams. „Šv. Pranciškaus varpelis“ karo bei pokario metais ugdė Amerikos lietuvių religinį ir tautinį identitetą. Žurnalas padėjo ir patiems pranciškonams įsikūrimo reikaluose. Jisai sujungė pranciškonų bičiulius, kurių aukomis per trumpą laiką iškilo 6 vienuolynai, spaustuvė, bažnyčios ir kitos įstaigos.

„Varpelio“ administracija ne kartą kėlėsi iš vienos vietos į kitą: Pitsburgą, (1942–1944 07), Gryne (1944 08–1948 05), Kennebunką, nuo 1948 m. birželio – Brukliną. Amerikoje buvo spausdinamas Bostone. „Darbininko“ spaustuvėje (1942–1951. 06), po to spausdinamas Bruklina pačių pranciškonų spaustuvėje. „Varpelyje“ be pačių pranciškonų yra rašę: J. E. arkivyskupas J. Skvireckas, vyskupas V. Brizgys, prel. Bartkus, kun. St. Yla, kun. Raila, kun. V. Pikturna, prof. P. Dovydaitis, prof. A. Maceina, prof. Z. Ivinskis, dr. J. Girnius, A. Vaičiulaitis, S. Sužiedėlis, B. Brazdžionis, J. Aistis, K. Grigaitytė, K. Bradūnas ir daugelis kitų dvasininkų ir pasauliečių. Pradžioje „Varpelis“ buvo skirtas OFS, vėliau pritaikytas plačiai visuomenei, o Amerikoje jis buvo visiems lietuviams skirtas religinio ir patriotinio turinio žurnalas, dėl to jį skaitė daugelis mokytų

²⁴⁵ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1951. Nr. 12. P. 385.

²⁴⁶ Ten pat. 1983. Nr. 10. P. 307: t. V. Gidžiūnas kiekvienam numeriui pašvęsdamas 2–3 savaites savo brangaus laiko. Nors jo metų skaičius ne mažėjo, o augo, jis savo apaštališkame uolime priimdavo vis naujų išpareigojimų ir darbų. Po pasikartojusių sveikatos negalavimų gydytojai jam įsakė sumažinti darbus bent pusiau, jei jaučiasi, kad dar nepilnai yra atlikęs Dievo Apvaizdos patikėtą misiją. Lietuvių pranciškonų vadovybė, vykdydama gydytojų įsakymą, nuėmė dalį pareigų, o neradusi, kas galėtų perimti „Varpelio“ redagavimą, nutarė „Šv. Pranciškaus varpelį“ padaryti dvimėnesiniu žurnalu, pradedant 1984 m. Pats t. V. Gidžiūnas ir visa pranciškonų vadovybė apgailėjo, kad „Šv. Pranciškaus varpelis“ rečiau – tik kas antrą mėnesį – pasieks skaitytoją, tačiau sykiu viltingai tikėjo, kad tuo bus užtikrintas jo leidimas, kol atsiras naujas pasišventęs redaktorius.

lietuvių katalikų ir ne katalikų. „Varpelį“ įvairiomis progomis yra laiminę pranciškonų ordino generolai, visi Lietuvos ir daugelis JAV vyskupų. Laimino jį ir linkėjo sėkmės popiežiaus nuncijai ir net pats Šventasis Tėvas. „Varpelio“ nueitas kelias yra netrumpas. Jis turėjo daug gražių ir laimingų dienų, bet išgyveno ir liūdnų momentų – 18 mėnesių net buvo nustojęs „skambėti“. 1963 m., švenčiant 40-metį, buvo pastebėta, kad reikia rūpestis dėl tolesnio šio spaudinio likimo, jei jo prenumerata nepadidės. Rėmėjai buvo raginami surasti bent po vieną naują skaitytoją²⁴⁷.

1983 metais, minint „Šv. Pranciškaus varpelio“ 60-ies metų jubiliejų, t. P. Baltakis, pranciškonų provincijolas, pasidžiaugė, kad nuo 1923 m. „Šv. Pranciškaus varpelis“ ištikimai puoselėjo religinę-patriotinę mintį Lietuvoje ir išeivijoje²⁴⁸.

Visai išeivijai trūko jų dvasią formuojančios literatūros. Per „Šv. Pranciškaus varpelį“ buvo vykdoma katekizacija, leidinyje ypatingas dėmesys buvo skiriamas pasauliečiams pranciškonams, nušviečiamos pareigos, atskleidžiamas jo dvasingumas, pateikiamos šio ordino aktualijos tiek Amerikoje, tiek visame pasaulyje, skiriamas dėmesys jaunimo dvasingumo ugdymui. Buvo spausdinami straipsniai krikščionybės ir Lietuvos istorijos tematikomis, ugdoma meilė Tėvynei ir persekiojamiems jos žmonėms sovietų okupuotoje Lietuvoje. „Varpelis“ nepaprastai padėjo susiorganizuoti OFS, palaikė su jais ryšį, kėlė jų dvasią ir entuziazmą veiklai bei savęs tobulinimui.

Švietėjiška mintis kultūros žurnale „Aidai“ liudijo lietuvių kūrybinius ir dvasinius turtus. 1944 m. gruodį Miunchene Vytautas Bieliauskas ėmė leisti lietuvių informacinį leidinį „Aidai“, kuris nuo 1945 m. rugsėjo tapo kultūros žurnalu. Iki 1949 m. spalio, kol „Aidai“ ėjo Vokietijoje, keitėsi ir jų leidimo vieta, ir leidėjas, ir netgi pobūdis. Perėmus pranciškonams Aidų leidybą, 1949 m. pabaigoje žurnalas persikėlė į JAV. Nors „Aidai“ pirmiausia buvo tremties kultūros gyvenimo veidrodis, buvo stengtasi tęsti ir Nepriklausomoje Lietuvoje ėjusios „Naujosios Romuvos“, ypač „Židinio“ tradicijas. „Aidus“ redagavo poetas Kazys Bradūnas (1946–1949), rašytojas Antanas Vaičiulaitis (1950–1964), filosofas Juozas Girnius (1965–1980), poetas t. L. Andriekus (1980–1991). Šalia senųjų, dar „Židinio“ sutelktų bendradarbių įsijungė jaunesnioji išeivijos kultūrininkų karta: Kęstutis Girnius, Kęstutis Keblys, Algirdas Landsbergis, Henrikas Nagys, Alfonsas Nykaliūnas, Rimvydas Šilbajoris ir kiti. Okupuotoje Lietuvoje leidinys buvo griežtai draudžiamas, ir todėl beveik nežinomas. Tėvynę pasiekdavo tik paskiri „Aidų“ numeriai. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę ir mažėjant išeivijos kultūrinėms pajėgoms 1992 m. „Aidai“ susijungė su „Naujuoju židiniu“. Žurnalas „Aidai“ publikavo istorinius, kultūros straipsnius, nušviesdavo sovietų okupacijos padarinius Lietuvoje.

²⁴⁷ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1963. Nr. 5. P. 134.

²⁴⁸ Ten pat. 1983. Nr. 10. P. 307.

Mintis leisti naują laikraštį, kuris rūpintųsi lietuvių darbininkų tautiniais, socialiniais ir religiniais reikalais, kilo viename Katalikų Spaudos Draugijos (KSD) susirinkime Čikagoje. Toliau tą mintį besvarstant katalikiškuose darbininkų būreliuose prieita išvados, kad visų pirma reikia naujos organizacijos, kuri leistų naują laikraštį, specialiai skirtą darbininkams, kad reikia daugiau šviesti ir įspėti dėl tokių organizacijų, kurios niekina tikėjimą, kartais net tautybę. Ateistinis socializmas nėra vienintelė priemonė darbo sąlygoms pagerinti. Darbininkai gali už savo teises kovoti, neišsižadėdami savo tikėjimo. Darbininkai telkėsi į organizacijas, pagrįstas vienokia arba kitokia ideologija. Visai suprantama, kad ir lietuviai katalikai darbininkai norėjo turėti savo organizaciją, besiremiančią krikščioniškais principais. Tokia organizacija, pavadinta Lietuvių Darbininkų Šv. Juozapo Sąjunga (LDS), buvo įsteigta Bostone 1915 m. birželio 10 d. Ji pradėjo leisti ir savo **laikraštį „Darbininkas“**, kurio pirmasis numeris buvo išleistas 1915 m. rugsėjo 19 d. Bostono miestas buvo parinktas laikraščiui leisti dėl to, kad Čikagoje jau buvo leidžiami trys dienraščiai lietuvių kalba, o daugiausia lietuvių vis dėlto gyveno rytiniame JAV pakraštyje. Iš Čikagos į Bostoną taip pat atsikėlė kun. Fabijonas Kemėšis, buvęs „Draugo“ ir „Pažangos“ redaktorius. Jis buvo vienas iš judriausių LDS organizatorių ir pirmasis vyriausias „Darbininko“ redaktorius, giliai persiėmęs popiežiaus Leono XIII socialinių enciklikų mintimis, kurias dėstė „Darbininke“, gyvai polemizuodamas su kairiųjų srovių laikraščiais ir veikėjais. Likimas jam lėmė grįžus į Lietuvą po nepriklausomybės laikų išgyventi ateistinio socializmo šiurpią bolševikinę prievartą. Jis savo dienas baigė Sibiro tremtyje.

Iš redaktorių reikia paminėti daug gyvumo įnešusį kun. Vladą Taškūną, gabų žurnalistą ir gerą socialinių klausimų žinovą. Jis taip pat mirė bolševikų okupuotoje Lietuvoje. Rašytojas prel. Kazys Urbonavičius ilgą laiką rašė įžanginius ir poleminius straipsnius. Ilgiausiai (17 metų) „Darbininką“ yra redagavęs Antanas F. Kneižys, kartu būdamas ir LDS sekretoriumi. Laikraščio leidimu ligi 1950 m. pavasario rūpinosi LDS. Čia ypač daug triūso padėjo prel. Pr. Juras, kun. J. Švagždys, Vincas Kudirka, Antanas Peldžius.

Perėmus laikraštį pranciškonams, nuo 1950 m. birželio 20 d. laikraštį redagavo S. Sužiedėlis. Tada su S. Sužiedėliu redakciniame kolektyve dirbo: prof. J. Brazaitis, A. Gražiūnas, t. M. Stepaitis, kun. V. Dabušis, t. B. Mikalauskas ir Paulius Jurkus²⁴⁹. Niujorke pirmas „Darbininko“ numeris išleistas 1951 m. balandžio 16 d., perėmus laikraštį leisti lietuviams pranciškonams ir sujungus su „Amerika“ ir „Lietuvių žiniomis“ (Pitsburgas). Visi trys atskirai sunkiai jau begalėjo išsilaikyti, tad jų leidybos rūpestį teko prisiimti lietuviams pranciškonams. Jų dėka „Darbininkas“ ir toliau ėjo du kartus per savaitę, išskyrus porą mėnesių vasarą, kada būdavo leidžiamas tik kartą savaitėje. Susilaukta naujų skaitytojų ir lietuvių visuomenės paramos, kuri

²⁴⁹ Šv. Pranciškaus varpelis. 1983. Nr. 10. P. 267.

teikė vilties ir toliau tęsti pirmųjų laikraščio steigėjų darbą. 1957 m. gruodžio 9 d. visi Amerikos lietuviai buvo kviečiami į Brukliną dalyvauti spaustuvės pašventinimo iškilmėse²⁵⁰.

Nuo 1976 m. „Darbininkas“ tapo savaitraščiu. Jį redagavo t. Kornelijus Bučmys, Paulius Jurkus ir L. Žitkevičius-Žitkus²⁵¹. Laikraštis „Darbininkas“ negailėjo kritikos sovietinei okupacijai Lietuvoje, atskleisdavo socialistinės santvarkos negeroves, skelbė laisvės mintis lietuviams išeiviams, krikščioniško socialinio mokymo temas.

Amerikos lietuvių spauda yra atlikusi didelį tautinį darbą, buvo įdėta daug ryžto, triūso, pasiaukojimo steigiant savo laikraščius, juos leidžiant ir išlaikant. Šios veiklos rezultatai pateisino visus rūpesčius, nes buvo išsaugotas tikėjimas ir ryžtas grįžti į laisvą Lietuvą. Po pirmojo pasaulinio karo, atsikuriant Lietuvos valstybei, Amerikos lietuvių spauda, išskyrus komunistinę, daug padėjo kovoje už Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą. Tuo metu vokiečių okupuotoje Lietuvoje taip pat nebuvo galima tarti laisvo žodžio. Jam atstovavo Amerikos lietuvių laisvoji spauda. Kaip tik tada, 1915 m., pradėtas leisti laikraštis „Darbininkas“, aktyviai žadinęs patriotinę kovą už Lietuvos laisvę ir savo nusistatymu niekada nesusvyravęs. „Darbininko“ nuopelnas remiant Lietuvos valstybės atstatymą yra milžiniškas, palyginus su kai kuriais kitais Amerikos lietuvių laikraščiais, kurie laikėsi santūriai arba net priešišškai nepriklausomos Lietuvos atžvilgiu. Antrosios Sovietų okupacijos metu tikrai laisvojo pasaulio lietuvių spauda ypač Amerikoje, kur ji buvo gausiausia, tegalėjo laisvai kelti okupanto daromas lietuvių tautai skriaudas ir remti išlaisvinimo kovą. Užtat lietuviai laisvą savo spaudą buvo raginami ne tikrai visomis priemonėmis palaikyti, bet dar labiau stiprinti, nes nestigo priešo pastangų ją pulti ir drumsti tariamo „kultūrinio bendradarbiavimo“ propagavimu. „Darbininko“ spaustuvės Bruklino statyba – tai ženklas, kad kultūrinis ir tautinis darbas nemenko, bet skleidėsi, nors buvo skundų, kad lietuviškumas silpsta²⁵².

Su „Darbininko“ perėmimu pranciškonai įsigijo spaustuvę, kuri veikė Bruklino. Nuo tada pas pranciškonus buvo spausdinami ir jų pačių leidžiami laikraščiai: „Aidai“, „Darbininkas“, „Šv. Pranciškaus varpelis“ bei žurnalai „Ateitis“, „Į laisvę“, „Tėvynės sargas“, „Jaunimo žygiai“, „Lietuva“, „Karys“, o taip pat leidiniai anglų kalba, tarp kurių labiausiai paminėtinas „Lituanus“, supažindinęs svetimtaučius su Lietuvos kultūra ir kova už nepriklausomybę. Be to, iš šios spaustuvės išėjo nemažai religinio, mokslinio ir grožinio turinio knygų. 1946 m. pranciškonai išleido Jono Aisčio eilių rinkinį „Nemuno ilgesys“. Tai buvo pirmą grožinės literatūros knygą, išėjusi pranciškonų lėšomis. Žmogus, įpratęs matyti dažniausiai vienuolių leidžiamus religinius leidinius, galėjo pamanyti, jog tai posūkis leidybiniuose planuose. Tačiau pasklaidžius tos knygelės lakštus, kur lyg Nemuno vandenys išsilieja tėvynės meilė bei ilgesys, tapo aišku, kad šį rinkinį

²⁵⁰ Šv. Pranciškaus varpelis. 1957. Nr. 12. P. 379.

²⁵¹ Ten pat. 1980. Nr. 1. P. 25.

²⁵² Ten pat. 1965. Nr. 4. P. 111.

išleisti tokią skaudžią Lietuvai valandą buvo vienuolių pareiga. Bet visų labiausiai buvo parodyta, jog pranciškonai gali pasitarnauti ir grožinei literatūrai, be kurių indėlio nėra įmanomas tautinės gyvybės išsaugojimas.

Savo išvystytu spaudos darbu lietuviai pranciškonai įsijungė į lemtingą kovą už katalikišką kultūrą ir Lietuvos laisvę. Jie tikėjo, kad kova su bedieviškuoju komunizmu bus laimėta lengviau, jeigu visuose kraštuose gyvenantys lietuviai brangins gimtąją kalbą leidžiamas knygas bei laikraščius²⁵³.

3.3.3. Pranciškonų idėjų populiarinimas liudijant savo tapatybę

1982 m. vikarijaus t. P. Baltakio paraginti, šv. Pranciškaus 800 metų gimimo jubiliejų paminėjo visi vienuolynai. Įspūdingus jubiliejaus minėjimus su pamaldomis ir akademijomis suruošė Toronto, Ročesterio ir Bruklino vienuolynai. Jubiliejaus proga kompozitorius Jeronimas Kačinskas sukūrė Šv. Pranciškaus „Saulės giesmei“ gaidas, o t. V. Gidžiūnas parašė ir išleido knygą „Šv. Pranciškaus dvasios spinduliavimas“. Jo pastangomis šv. Pranciškaus jubiliejus buvo plačiai paminėtas lietuviškoje spaudoje: „Aiduose“, „Darbininke“, „Šv. Pranciškaus varpelyje“, „Tėviškės žiburiuose“, „Drauge“, „Moteryje“, „Karyje“ ir kitur. Vatikano radijo lietuvių programoje jubiliejus paminėtas keturiomis konferencijomis, o „Amerikos balso“ lietuvių programoje – keturiais pasikalbėjimais. Daugelis Amerikos ir Kanados vietinių lietuvių radijo programų šv. Pranciškaus jubiliejų minėjo taip pat. Pats vikarijus t. P. Baltakis dalyvavo jubiliejaus minėjime Ročesteryje (Rochester, NY), Bostone ir Čikagoje²⁵⁴.

Lietuvių pranciškonų pašaukimų direktorius t. Juozapas Bacevičius paruošė informacinį leidinį apie pašaukimą į pranciškonus ir jų veiklą Lietuvoje bei Amerikoje. Leidinys parašytas anglų ir lietuvių kalbomis, gausiai iliustruotas pranciškoniškojo gyvenimo ir veiklos paveikslais. Šis leidinys skirtas jaunimui, kad susipažintų su kunigo ir vienuolio pašaukimu. Pradžioje trumpai atpasakojamas šv. Pranciškaus Asyžiečio gyvenimas. Toliau aptariamas pašaukimas ir jo ženklai, kad Pranciškoniškas gyvenimas yra Kristaus Evangelijos vykdymas, kurio dėka pranciškonų vienuolija Bažnyčiai davė 113 šventųjų ir 242 palaimintuosius. Trumpai aprašoma pranciškoniškoji veikla Lietuvoje ir Amerikoje²⁵⁵.

Šv. Kazimiero Lietuvos pranciškonų provincija plačiai išvystė savo veiklą JAV ir Kanadoje tarp lietuvių. Pradžioje padėjo lietuviams kunigams, sakė pamokslus, vedė rekolekcijas, kalbėjo lietuviškose radijo valandėlėse. Įsikūrę Kenebunke ir Toronte ruošė vaikų ir jaunimo organizacijų stovyklas, dėstė ir tebedėsto šeštadieninėse mokyklose. Įsijungė ir į nuolatinį lietuvių apaštalavimą,

²⁵³ Šv. Pranciškaus varpelis. 1956. Nr. 7. P. 206.

²⁵⁴ Gidžiūnas V. Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 49.

²⁵⁵ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1976. Nr. 1. P. 24.

įsikūrę Gryne ir Sent Katerinse, kiek vėliau perimdami Bridžvilio ir Ročesterio parapijas, o Toronte įkurdami naują lietuvių parapiją. Trys lietuviai pranciškonai dirbo ir misijose: du Šventojoje Žemėje ir vienas Pietų Korėjoje²⁵⁶. Apibendrinant šią pranciškonų dvasingumo remiamą veiklą reikia pasakyti, kad lietuvių pranciškonų darbo laukas buvo praplėstas dar ir lietuvybės skleidimo siekiais. Darbininkų labai stigo, todėl dėjo ypatingas pastangas pašaukimų pastoracijai.

1972 m. provincijos kapitulos posėdyje provincijolas t. J. Gailiusis, apžvelgdamas metų darbus spaudos srityje, pažymėjo, kad atsinaujino spaustuvė įsigydama naujas spausdinimo mašinas, todėl „Aidai“, „Darbininkas“, „Varpelis“ galėjo skleisti lietuvišką žodį į visą lietuvišką pasaulį, nes galėjo išleisti papildomai žurnalų, laikraščių ir knygų. Nedidelis pranciškonų būrelis turėjo išlaikyti 7 savo vienuolynus, parapijas ir kitas institucijas. Buvo nepamirštama padėkoti rėmėjams, už nuolatinę paramą, nes be jų pagalbos visa veikla, lietuvybės ir pranciškoniškų idėjų populiarinimas būtų buvęs žymiai sunkesnis²⁵⁷.

Lietuviai pranciškonai nuolat skleidė žinią apie save, vykdydami tiek mokslinę, tiek kultūrinę veiklą. Labiausiai šiose srityse paminėtini yra istorikas t. V. Gidžiūnas ir rašytojas t. L. Andriekus.

T. V. Gidžiūnas atvykęs į Ameriką 1946 m. ir čia įsijungė į plačią pranciškonų veiklą JAV visuomenėje. Jis važinėjo sakydamas pamokslus, veddamas misijas. Buvo Ateitininkų federacijos dvasios vadu. Bendradarbiavo lietuviškoje katalikiškoje spaudoje – „Aiduose“, „Ateityje“, „Darbininke“, „Drauge“, „Tėviškės žiburiuose“, gausiai rašė mokslinių istorinių straipsnių „Lietuvių enciklopedijoje“ apie vienuolijas išskirtinai paliesdamas pranciškonų misijas ir gyvenimą Lietuvoje. Atsidėjęs rašė didesnę studiją apie pranciškoną t. Ambrozijų Pabrėžą. Rinkdamas medžiagą, buvo atvykęs į Lietuvą. Šis darbas liko neužbaigtas. Ir tai, kas parašyta, išleidus jau yra gražus įnašas į Lietuvos istoriją: „De missionibus fratrum minorum in Lituania“, Florentiae, 1950; „De fratribus minoribus in Lituania“, Romae, 1950; „De vita et apostolatu fratrum minorum observantium in Lituania saec. XV et XVI“, Bruklinas (Brooklyn NY), 1976; „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, Roma, 1970; „Trečiasis šv. Pranciškaus ordinas“, Bruklinas, 1971; „Pranciškonų observantų-bernardinų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž.“, Roma, 1982). Likę nebaigti mokslo veikalai, daugybė raštų raštelių visada liudys, koks darbštus buvo t. V. Gidžiūnas, koks didelis yra jo kūrybinis palikimas. Liko bent kelios dėžės, kur sukaupta visokios medžiagos „Šv. Pranciškaus varpeliui“ ir kitiems leidiniams.

T. L. Andriekus lietuvių visuomenei yra žinomas kaip poetas-rašytojas-publicistas, išleidęs poezijos knygos: „Atviros marios“, 1955 m.; „Saulė kryžiuos“, 1960 m., kuri buvo premijuota

²⁵⁶ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1976. Nr. 1. P. 24.

²⁵⁷ Ten pat. 1972. Nr.10. P. 307.

Lietuvių rašytojų draugijos; „Naktigonė“, 1963 m. Vėliau buvo išleistos poezijos rinktinės anglų kalba – „Amens in amber“, 1968 m. ir „Eternal dream“, 1975 m., kurios t. L. Andriekų išgarsino tarp amerikiečių rašytojų. Jis buvo priimtas į Amerikos rašytojų draugiją. Vėliau dar išleido dvi knygas: „Po Dievo anspaudais“, 1968 m. ir „Už vasaros vartų“, 1980 m., per 10 metų buvo Lietuvių rašytojų draugijos pirmininkas ir dalyvavo daugelyje literatūros vakarų, skaitydamas savo kūrybą.

Nuo pat savo atvykimo į JAV, 1946 m., t. L. Andriekus rūpinosi lietuvių kultūros puoselėjimu JAV. Jau 1950 m. jis suredagavo pranciškonų išleistą lietuvių kultūros „Metraščių“. Nuo 1946 m. iki 1952 m. redagavo religinio patriotinio turinio mėnesinį laikraštį „Šv. Pranciškaus varpelis“. Buvo vienas didžiausių kultūros žurnalo „Aidų“ perėmimo puoselėtojų. Lietuviams pranciškonams perėmus leisti „Aidų“ žurnalą, jis buvo redakcinio kolektyvo narys. 1980 m. buvo paskirtas vyriausiuoju „Aidų“ redaktorium²⁵⁸. Taip pat t. L. Andriekus, aktyviai dalyvaudavo mokslo ir kūrybos simpoziumuose bei kituose visuomenės renginiuose²⁵⁹.

Ypatingą reikšmę lietuvių išeivių tautiniame kultūriniame gyvenime turėjo vasarvietė ir joje organizuojami renginiai bei kultūrinės programos vasaros sezono metu. Šios programos buvo tautinio – religinio pobūdžio. Jose dalyvaudavo rašytojai, istorikai, menininkai. Pažymėtina, kad jie daugiausia buvo lietuvių kilmės²⁶⁰.

Amerikoje leidžiami lietuvių pranciškonų laikraščiai ir žurnalai „Darbininkas“, „Šv. Pranciškaus varpelis“ ir „Aidai“ buvo platinami lietuvių išeivių bendruomenėse. Šia veikla pranciškonai stengėsi pasiekti ir suvienyti lietuvius, stiprindami jų tautinę savimonę ir tikėjimą. Be to, rašė ir leido religinio šviečiamojo pobūdžio knygas, aktyviai reiškėsi spaudoje.

3.4. Lietuvių pranciškonų pastoracinė veikla Kanadoje 1949–1990 m.

3.4.1. Lietuvių pranciškonų misijos pradžia Kanadoje

Lietuvos pranciškonai, įsikūrę Jungtinėse Valstijose ir čia plėsdami veiklą, jau seniai rūpinosi koku nors būdu padėti ir lietuviams tremtiniams, kurie po Antrojo pasaulinio karo kaskart didesniu skaičiumi atvykdavo į Kanadą. Tėvai pranciškonai, vedini savojo pašaukimo ir tautinės tapatybės, suprato ryšių su savo tautiečiais svarbą ir pagal galimybes pasišventė jų dvasinio gyvenimo ir lietuviybės jausmų ugdymui. Palaikydami nuolatinį dialogą su pasauliečiais jie rado vaisingo bendradarbiavimo būdus, padėjusius tautiečiams gyventi vienybės santykiuose.

²⁵⁸ Gidžiūnas V. Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 29.

²⁵⁹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1979. Nr. 6. P. 186.

²⁶⁰ Ten pat. 1982. Nr. 8. P. 261.

Nemažai Kanadon atvykusių lietuvių tremtinių susikongregavo Ontario provincijos miestuose, būtent Toronte, Hamiltone (Hamilton, ON), Sent Katerinse (St. Catharines, ON) ir Velande (Weellando, ON)²⁶¹, kuriuose buvo gerai išvystyta pramonė. Toronto ir Hamiltono lietuviai jau turėjo savo parapijas. Tad Niagaros pusiasalio miestų Sent Katerinso ir Velando lietuviai taip pat ėmė rūpintis įkurti religinius centrus²⁶². Nesant šioje Ontario provincijos dalyje lietuvio kunigo, kuris rūpintųsi savo tautiečių sielovada ir kartu su jais dirbtų kultūrinį bei tautinį darbą, 1949 m. lietuviai pranciškonai Amerikoje nusprendė Kanados lietuviams ateiti į pagalbą.

Lietuviai pranciškonai spėdgyveno įvairiose Kanados vietovėse, kur tik buvo gausiau lietuvių išeivių. Lietuvių pranciškonų misijos prasidėjo Kanadoje Sent Katerinso ir Vinipego vietovėse. Čia nepaprastą svarbą turėjo lietuvių pastangos Toronte įkurti antrąją parapiją, pakviečiant lietuvius pranciškonus. Šis įsikūrimas sudarė galimybę vienuolyno ir Prisikėlimo bažnyčios Toronte statybai bei pranciškonų pastoracinei veiklai. Provincijolas t. J. Vaškys dėl Lietuvos pranciškonų įsikūrimo Kanadoje ne kartą tarėsi su Toronto arkivyskupu kardinolu J. Ch. Makgvegnu (J. Ch. McGuigan) ir jo padėjėju vyskupu B. I. Websteriu (B. I. Webster). Abu ganytojai parodė didelį palankumą tiek lietuviams tremtiniais, tiek tėvams pranciškonams. Jiems buvo duotas leidimas įsikurti Toronto ir aptarnauti Niagaros pusiasalyje gyvenančių lietuvių bendruomenę.

1949 m. kovo mėnesio pradžioje Sent Katerinso mieste, kuris yra 14 mylių nuo Niagaros krioklio, tėvai pranciškonai įsigijo nedidelį namelį savo pirmajam vienuolynui Kanadoje. Jame apsigyveno t. Modestas Stepaitis, t. K. Butkevičius ir br. Antanas Trumpa²⁶³. Pirmosios šv. Mišios Sent Katerinso lietuviams buvo atlaikytos kovo 27 d. Šv. Kotrynos bažnyčioje, o balandžio 3 d. Velando lietuviams Švč. Mergelės Marijos bažnyčioje²⁶⁴.

Naujojo religinio centro – lietuviško vienuolyno įkūrimą Ontario provincijoje²⁶⁵ Kanados lietuviai sutiko su dideliu džiaugsmu. Jie buvo įsitikinę, kad lietuviai pranciškonai, apsigyvenę Kanadoje, kaip ir Jungtinėse Valstijose, su pasišventimu apaštalaus ir daug prisidės prie lietuvių išeivių bendruomenės religinio, tautinio bei kultūrinio gyvenimo.

Atvykus iš Europos daugiau lietuvių pranciškonų kunigų, buvo pradėta plėsti veikla ne tik Ontario provincijoje, bet taip pat ir kitose Kanados vietose. Manitobos valstijoje, Vinipego mieste, jau nuo seno gyveno gausi lietuvių bendruomenė, kurią padidino Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai iš Europos. Vinipego arkivyskupo kvietimu, 1949 vasario mėn. viduryje ten atvyko

²⁶¹ Šv. Pranciškaus varpelis. 1949. Nr. P. 145.

²⁶² T. J. Vaškys. Laiškas Toronto Arkivyskupui J. Ch. McGuigan. 1949 10 28. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²⁶³ T. B. Grauslys. Lydimasis laiškas. 1948 11 19. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²⁶⁴ Šv. Antano vienuolynas. Kennebunk, ME // OFM Archyvas. 1949.

²⁶⁵ T. G. Gailiūsis. Laiškas Toronto Arkivyskupui J. C. McGuigan. 1953 07 31. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

t. J. Gailiusis²⁶⁶, iki tol gyvenęs Pranciškonų vienuolyne Kennebunke, ir ėmė rūpintis lietuvių religiniais reikalais. Atvykus t. Jurgiui Gailiui, lietuviškos pamaldos buvo pradėtos laikyti kiekvieną sekmadienį.

Montrealio lietuvių kolonijoje sėkmingai dirbo t. dr. Klemensas Žalalis, kuris tuo pačiu metu dėstė ir pranciškonų seminarijoje Rosemonte²⁶⁷. Lietuvių Šv. Kazimiero parapijos klebono kun. Jono Bobino pakviestas, t. Klemensas Žalalis vadovavo įvairioms Šv. Kazimiero parapijos organizacijoms.

Kanadoje Sent Katerinso vienuolyne t. P. Baniūnas ėjo gvardijono pareigas²⁶⁸. Tuo metu broliai viešame Toronto lietuvių bendruomenės gyvenime dar nedalyvavo. Tačiau čia juos kartais aplankydavo Toronto arkivyskupas kardinolas J. Ch. Makgvegenas. Kurį laiką t. P. Baniūnas buvo kardinolo konfesarijumi. Jo viešnagės vienuolyne ženklino gražią dvasinę draugystę. T. P. Baniūnas dažnai vykdavo į Torontą pasisvečiuoti Juozo ir Balbinos Tamulionių namuose. Ta pačia proga apsilankydavo arkivyskupijos kurijoje.

1951–1952 m. Kanadoje gana dažnai buvodavo t. B. Grauslys ir t. L. Andriekus. Šių vizitų tikslas buvo aplankyti karo pabėgėlius lietuvius, kurie buvo atvykę į Kanadą pagal sutartį, sudarytą su Kanados vyriausybe metus dirbuotis prie miško kirtimo²⁶⁹. Keletas iš šių vyrų iniciavo idėją steigti antrą lietuvių katalikų bendruomenę Toronte, nes buvusioji šv. Jono Krikštytojo bažnytelė tapo per ankšta naujai lietuvių emigracijos bangai. Šį projektą palaikė pranciškonų provincijolas t. J. Vaškys. 1951 m. pabaigoje drauge su t. Placidu Bariu jis atvyko į Torontą susitikti su besikuriančios bendruomenės iniciatoriais ir kardinolu J. Makgvegenu²⁷⁰.

Dėl išaugusios bendruomenės Toronto šv. Jono Krikštytojo parapijos klebonas nepajėgė aptarnauti tikinčiųjų ar pastatyti naujos didelės bažnyčios. „Senieji“ lietuviai – tai pirmoji didesnioji lietuvių banga, atvykusi į Kanadą po Pirmojo pasaulinio karo, tenkinosi vietinių kunigų dvasiniu patarnavimu. O po Antrojo pasaulinio karo jiems buvo priskirtas kanadiečių Šv. Jono Krikštytojo parapijoje apaštalaujantis lietuvis kun. P. Ažubalis. Naujai atvykę lietuviai, įvykdę emigracijos sutartyse numatytas sąlygas, kėlėsi iš miškų, kasyklų ir ūkių gyventi į Kanados didmiesčius. Jų skaičius Toronte sparčiai augo. Kukli Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia ir po ja esantis rūsys tikinčiųjų poreikiams pasidarė per ankštas. Klebonas P. Ažubalis keletą kartų kreipėsi į Toronto kardinolą Džeimsą Mak Meganas (James

²⁶⁶ T. Jurgis Gailiusis OFM (1912 03 20 – 2002 08 30). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

²⁶⁷ T. Klemensas Žalalis OFM (1918 11 23–1994 04 27). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

²⁶⁸ T. Petras Baniūnas OFM (1912 09 01–2003 03 21). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

²⁶⁹ T. Bernardinas Grauslys OFM (1918 01 01–1994 01 25). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.

²⁷⁰ Šv. Antano vienuolynas. Kennebunk, ME. 1951 // Lietuvos OFM archyvas.

McMuigan), prašydamas leisti statyti didesnę Šv. Jono Krikštytojo bažnyčią²⁷¹. Bet vis kiekvieną kartą gaudavo neigiamą atsakymą.

Tuo pačiu metu tarp lietuvių išeivių Toronte ir lietuvių pranciškonų Amerikoje vyko intensyvus susirašinėjimas ir telefoniniai pokalbiai. Toronto lietuviai ne kartą buvo susitikę su pranciškonais t. Bernardinu Grausliu ir t. L. Andriekumi, kurie lankė Ontario, Manitobos ir British Columbijos miškuose ir kasyklose dirbančius lietuvius²⁷². Gerai žinomas buvo ir t. Pl. Barius, kuris dvejus metus darbavosi Vinipege su lietuviais ir lankė Manitobos provincijos ūkiuose pagal sutarties sąlygas dirbančius lietuvius²⁷³. Šis susirašinėjimas ir telefoniniai pokalbiai buvo reikšmingi pranciškonų įsikūrimui Toronte. Ankstyvesnė pažintis su būsimais parapijiečiais turėjo nemažai įtakos. Žmonės buvo dosnūs broliams. Įdomu pažymėti, kad keliasdešimt lietuvių po karo atsidūrė Italijos karo belaisvių stovyklose. Lietuviai pranciškonai broliai Bernardinas, Leonardas ir Petras juos lankydavo, atnešdavo būtiniausių maisto ir buities reikmių. Čia Kanadoje jie vėl susitiko²⁷⁴.

Organizacinio komiteto susirinkimai dažnai vykdavo lietuvių Marijos Nekalto Prasidėjimo seserų vienuolyne, kurios Toronto miesto centre (Wollesley, Pl.) administravo kanadiečių pamestinukų lopšelį. Apie šiuos susirinkimus buvo gerai informuotas dažnas seserų svečias ir jų dvasios globėjas bei lietuvių planams labai palankus kardinolo pavaduotojas vyskupas B. I. Vebsteris (B. I. Webster). Pokalbiuose dalyvaudavo vienuolyno vyresnioji sesuo Apolinarą ir jos padėjėja sesuo Ostijara. Taip pat į šiuos susirinkimus atvykdavo Sent Katerinso vienuolyno pranciškonai, kurie aptarnaudavo Niagaros apylinkių lietuvius. Jų vyresniuoju tuo metu buvo t. P. Baniūnas²⁷⁵.

Keletą kartų susirinkimuose dalyvavo specialiai lietuvių pakviestas iš JAV pranciškonų provincijolas t. J. Vaškys ir jį palydintis t. Pl. Barius²⁷⁶. Pranciškonų provincijolas t. J. Vaškys buvo palankus organizacinio komiteto planams steigti antrąją parapiją Toronte ir pažadėjo, oficialiai pakvietus, pastoracinę pagalbą.

Nežiūrint to, kad antrosios parapijos steigimo mintis kardinolo pakartotinai buvo atmesta, seserų vienuolyne neoficialus antrosios parapijos organizavimas rimtai ėjo pirmyn. Viename lietuvių parapijos organizatorių posėdyje vienuolyno vyresnioji ses. Apolinarą patarė dar kartą kreiptis į kardinolą su nauju planu, jog su pranciškonais buvo aptarta ir kad jie sutinka atvykti į Torontą. Pristačius kardinolui šį planą, jis sutiko oficialiai pakviesti

²⁷¹ Šv. Antano vienuolynas. Kennebunk, ME. 1951 // Lietuvos OFM archyvas.

²⁷² T. Placidus Barius. Pranciškonai Toronte. Rankraštis. Kennebunk, ME. 2010. P. 1 // Lietuvos OFM archyvas.

²⁷³ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1949. Nr. 6. P. 145.

²⁷⁴ Lietuvių pranciškonų kūrimasis Šiaurės Amerikoje 1949–1955. P. 6 // T. Jurčio B. asmeninis archyvas. 2005–2007.

²⁷⁵ Ten pat. P. 4.

²⁷⁶ Šv. Antano vienuolynas. Kennebunk, ME // OFM Archyvas. 1953.

pranciškonus pastoracinei veiklai Toronte, kai jie jau bus oficialiai pakviesti vietos lietuvių bendruomenės.

Lietuvių pakvietimą pranciškonai nedelsdami priėmė, o kardinolas specialiu raštu 1953 m. kovo mėn. 7 d. paskelbė, kad juo kviečia pranciškonus į Torontą ir duoda leidimą steigti vienuolyną, organizuoti parapiją ir statyti bažnyčią.

3.4.2. Lietuvių pranciškonų įsikūrimas Toronte

1953 m. kovo 7 d. Toronto arkivyskupas kardinolas J. Ch. Makgvegenas paskelbė dekretą, kurį lietuvių pranciškonų provincijolas t. J. Gailiušis ir patarėjai po savaitės perskaitė posėdyje Bruklino vienuolyne: „Matydami tėvų pranciškonų didelį darbą ir gausius dvasinius vaisius tarp lietuvių emigrantų JAV, rimtai apsvarstę, nusprendėme juos pakviesti į Torontą sielovadiniam darbui tarp lietuvių, kurių labai daug atvažiavo į šį miestą po Antrojo Pasaulinio karo. Šiuo dekretu tėvams pranciškonams leidžiame mūsų arkivyskupijoje Toronto mieste steigti vienuolyną ir jam priklausančią bažnyčią pagal Bažnyčios Kanonus 494, 1, 2, 3, 4 ir 498. Be to, geisdami Toronto lietuviams dvasinės pažangos ir paramos, Toronte įkuriame naują tautinę lietuvių parapiją, kurią pavedame minėtam vienuolynui pilnomis teisėmis ir visam laikui (Kan. 452, 1. 2; Kan. 609, 1)²⁷⁷.

Pranciškonų provincijolas t. H. Blaisas (Fr. H. Blais) pritarė lietuvių apaštalavimui Kanadoje²⁷⁸. Ministras Generolas T. Augustinas Sepinskas (Fr. Augustinus Sepinski) Rescriptu įteisino brolių buvimą Kanadoje²⁷⁹. Sacra Congregatio Negotiis Religiosorum Sodalium praeposita patvirtino²⁸⁰. Toronto arkivyskupas J. Ch. Makgvegenas pasidžiaugė brolių noru apaštalauti Toronte²⁸¹.

Pranciškonų vadovybės posėdyje buvo nuspręsta šią misiją patikėti vienam iš keturių provincijos tarėjų t. Bernardinui Grausliui. Jam nesutikus, buvo svarstoma Lietuvos ir Bažnyčios istorijos mokslų daktaro t. Viktoro Gidžiūno, tuometinio Kenebunko Šv. Antano vienuolyno gvardijono, kandidatūra. Vis dėlto buvo apsisauta ties t. Bernardinu Grausliu ir t. Placidu Bariu. T. V. Gidžiūnas, nors ir nenorėdamas, išleido t. Placidą kartu su t. Bernardinu

²⁷⁷ Toronto arkivyskupo kardinolo J. McGuigan dekretas 1953 03 07 // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Prisikėlimo vienuolyno Toronte, Ont. Kanada, archyvas.

²⁷⁸ *Min. Prov. Fr. H. Blais*. Raštas T. G. Gailiušiui. 1953 03 21. Montreal // Lietuvos OFM archyvas.

²⁷⁹ Minister Generalis Fr. Augustinus Sepinski. Rescripti. Superioris Apostolici. 1953 03 20. Prot. N. 1703. Romae // Lietuvos OFM archyvas.

²⁸⁰ Sacra Congregatio Negotiis Religiosorum Sodalium praeposita. Prot. N. 1154/53. 1953 03 18. Romae // Lietuvos OFM archyvas.

²⁸¹ *Archiepiscopus Torontinus C. J. McGuigan*. Raštas P. G. Gailiušiui. 1953 12 18. Toronto // Lietuvos OFM archyvas.

į Torontą vardan provincijos interesų. Toks buvo brolių atsakas į Toronto arkivyskupo kardinolo J. Ch. Makgvegeno paskelbtą dekretą.

Tų pačių metų gegužės mėnesio pradžioje atvykę pranciškonai t. B. Grauslys ir t. Pl. Barius pradėjo Prisikėlimo parapijos organizavimo ir pastatų statybos darbus²⁸². Jiems nemažai tame darbe padėjo Toronte asmenines pažintis turėjęs Sent Katerinso vienuolyno vyresnysis t. P. Baniūnas. Liepos 10 d. buvo sukvieistas pirmasis parapijos komitetas, kurio metu buvo nuspręsta pakviesti provincijolą t. Jurgį Gailiušį į Torontą ir rugpjūčio 22 d. pašventinti sklypą²⁸³.

Statyboms Toronte buvo gauta rizikingai didelė paskola, užstatant bankui visus vienuolynų pastatus ir spaustuvę JAV. Kuriamai parapijai Toronte buvo parinktas Viešpaties Jėzaus Prisikėlimo vardas, kuris turėjo simbolizuoti Lietuvos prisikėlimą. Parapijai organizuoti ir jos klebonu bei vienuolyno viršininku buvo paskirtas t. B. Grauslys, iki tol ėjęs Bruklino vienuolyno viršininko pareigas. Jo asistentais paskirti t. Pl. Barius ir neseniai Belgijoje išventintas t. P. Baltakis²⁸⁴, o iki jam atvykstant – t. P. Šarnnickas. Visuomeninei veiklai pagyventi, paskirtas t. V. Gidžiūnas, iki tol ėjęs Kenebunke gvardijono pareigas.

Sekmadieniais Toronto gyventojai šventė šeimos ir maldos dieną. Operos rūmai, muziejai, dramos ir kino teatrai būdavo uždaryti; jokių sporto žaidynių. Dirbo tik kampinės duonos ir pieno produktų parduotuvės. Restoranų šeimininkai neturėjo teisės pardavinėti alkoholinius gėrimus. Kartą per metus protestantai mieste organizuodavo iškilmingą parodą. Tūkstančiai miestelėnų žygiuodavo Yong gatve: orkestrai, uniformuoti raiteliai, šimtai jaunuolių su vėliavomis rankose ir, žinoma, popiežiaus iškamša, skirta iškilmingam sudegimui²⁸⁵.

1953 m. Toronte lietuviai pranciškonai pradėjo švęsti šv. Mišias Parkdale kino teatro salėje²⁸⁶. Iš t. Placido Bariaus sužinome, kad tuo metu Toronte buvo keliolika katalikiškų parapijų. Vis dėlto bažnyčios buvo perkrautos šv. Mišiomis. Pagal anuometinius Bažnyčios teisės kanonus šv. Mišias leisdavo švęsti tik iki vidurdienio, todėl pranciškonai ėmė ieškoti salės. Iki šiol dar niekas nebandė melstis kino teatrų salėse. Stadionas buvo per didelis. Šį sumanymą broliai pranciškonai pranešė Toronto arkivyskupui J. Ch. Makgvegenui. Jo Eminencija sutiko ir davė leidimą. Tinkama vieta pasirodė Parkdale kino teatras Queen gatvėje. Kadangi šeštadienio vidurnaktį baigdavosi visų rūšių ir pobūdžių pasilinksminimai,

²⁸² Šv. Antano vienuolynas. Kennebunk, ME, 1953 // Lietuvos OFM archyvas.

²⁸³ Parapijos komiteto posėdžio protokolas 1953.07.10 // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Prisikėlimo vienuolyno Toronte, Ont. Kanada, archyvas.

²⁸⁴ Kapitulės posėdžio nutarimas. 1951.// OFM Šv. Antano vienuolyno archyvas.

²⁸⁵ Lietuvių pranciškonų kūrimasis Šiaurės Amerikoje 1949–1955. P. 4 // T. Benedikto Sigito Jurčio asmeninis archyvas. 2005–2007.

²⁸⁶ Parapijos komiteto posėdžio protokolas 1953.07.10 // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Prisikėlimo vienuolyno Toronte, Ont. Kanada, archyvas.

naujosios parapijos organizatoriai galėjo susitikti kino teatre po paskutinio kino seanso ir paruošti vieno tūkstančio sėdimų vietų salę šv. Mišioms švęsti. Įdomu pastebėti, kad salę plaudavo ir kitus darbus atlikdavo parapijos vyrai, o moterys likdavo namuose su vaikais.

Kai pirmą kartą broliai ir pasauliečiai atėjo paruošti salę šv. Mišioms, talkoje dalyvavo ir gimnazistas, būsimas pranciškonas A. Simanavičius. Jis patarnavo prie altoriaus, o t. B. Grauslys aukėjo šv. Mišias ir sakė pamokslą. Mišių reikmenis ir liturginius rūbus broliai atsivežė iš Sent Katerinso lietuvių pranciškonų vienuolyno. T. Pl. pasitiko žmones, palaikė tvarką, klausė išpažinčių. Iš B. Tamulionienės prisiminimų žinome, kad į pirmąsias šv. Mišias suvažiavo vyrai iš „miškų“. Dalyvių susirinko virš tūkstančio, visos sėdimos vietos buvo užimtose. Šv. Mišiose taip pat dalyvavo didelis būrys lietuvių, atvykusių iš Amerikos. Tautiečių telefonai buvo įkaitę nuo kvietimo atvykti į šv. Mišias. Be to, Jonas Robertas Simanavičius ruošė radijo laidas Kanados lietuviams, kurias transliavo iš Buffalo miesto Amerikoje. Ši žinia kelis kartus buvo kartojama per radijo valandėlę. Atlikto darbo rezultatai buvo akivaizdūs. Tai įvyko 1953 m. gegužės 31 d.²⁸⁷

Šioje salėje Toronto lietuviai meldėsi apie metus. Salę priklausė žinomai žydų Famous Players kompanijai. Toronto filialo direktorių poną Margolį (Margolis) broliai gerai pažinojo. Tačiau šio kino teatro patalpas pradėjus remontuoti, lietuviai persikėlė melstis į College kino teatrą. Holy Family (Šventosios Šeimos) parapijos klebonas monsinjoras Brenenas (Brennen) leido lietuviams savo bažnyčioje šokiadieniais krikštyti ir teikti santuokos sakramentą lietuviams. Jų knygose liko įrašytos lietuvių, kuriuos pranciškonai krikštijo, tuokė ir laidojo, pavardės (pirmasis įrašas žymi Mato ir Onos Guobių dukrelės Danutės krikštą 1953 06 20)²⁸⁸.

Antrasis kino teatras buvo College ir Dovercourt gatvių sankryžoje, netoli nuo senųjų lietuvių emigrantų Šv. Jono Krikštytojo parapijos bažnyčios, šalia kurios buvo ir italų pranciškonų bažnyčia. Lietuviai pranciškonai apsigyveno dar už mylios, 23 Rusholme Park Cres gatvėje. 1953 m. birželio 6 d. College gatvėje pranciškonai įsigijo žemės sklypą būsimam vienuolynui ir bažnyčiai statyti. Tuo metu broliai jau buvo gerai pažįstami su Toronte) gyvenančiais italų Nekalto Prasidėjimo provincijos pranciškonais, ypač su t. Rikardo (F. Riccardo), vienuolyno gvardijonu²⁸⁹.

Suorganizuoti parapiją ir pastatyti bažnyčią bei vienuolyną nebuvo lengva. Toronto kolonijos lietuviai buvo pasidalinę: vieni norėjo priklausyti prie senos parapijos, kiti – prie naujos. Dėl to reikėjo sudaryti parapijiečių kartoteką, šaukti jų susirinkimus, išrinkti parapijos komitetą, ieškoti vietos naujos parapijos sekmadienių Mišioms, tartis dėl būsimosios statybos,

²⁸⁷ T. Placidus Barius. Pranciškonai Toronte. Rankraštis. Kennebunk. ME. 2010. P. 7 // Lietuvos OFM archyvas.

²⁸⁸ Lietuvių pranciškonų kūrimasis Šiaurės Amerikoje 1949–1955. P. 4 // T. Benedikto Sigito Jurčio asmeninis archyvas. 2005–2007.

²⁸⁹ Ten pat. P. 4.

rinkti jai aukas, ieškoti tiems pastatams atitinkamo žemės sklypo, atradus jį nupirkti, gauti paskolą banke, rinkti aukas JAV per „Šv. Pranciškaus varpelį“, prašant jų laiškais ir asmeniniu kontaktu per paskirtus tam reikalui pranciškonus. Paruošti statybos planams reikėjo skelbti konkursą. Juos paruošus, reikėjo gauti Toronto miesto ir Ontario provincijos statybą tvarkančių komisijų patvirtinimą ir leidimus. Visa tai t. Jurgiui Gailiušiui, kaip vyriausiam lietuvių pranciškonų viršininkui, t. Bernardinui Grausliui, kaip Prisikėlimo parapijos klebonui, ir visiems Toronto pranciškonams sudarė daug rūpesčių ir pareikalavo daug laiko. Pagaliau viską paruošus, 1954 m. rudenį pagal architekto S. Kudoko planus buvo pradėta statyba. Statybą vykdė inžinierius J. Augustinavičius, apšildymo planus paruošė inžinierius A. Juozapavičius, pastato metalinio karkaso konstrukcijų planus paruošė R. Rasgaitis, meninei priežiūrai buvo pakviestas dailininkas T. Valius²⁹⁰.

Kertinis parapijos pastatų akmuo buvo pašventintas 1954 m. gruodžio 12 d.²⁹¹. Išskilmės prasidėjo 11 val. šv. Mišiomis College kino teatro salėje, kurioje sekmadieniais būdavo lietuvių pamaldos. Šv. Mišių metu giedojo V. Verikaičio naujai suorganizuotas parapijos choras. Tuoju po pamaldų visi organizuoti procesijoje žygiavo į būsimos parapijos vietą, kur Toronto arkivyskupijos generalinis vikaras Msgr. Brennanas atliko kertinio akmens pašventinimo apeigas ir perdavė nuoširdžiausius Toronto arkivyskupo kardinolo J. Ch. Makgvegeno sveikinimus pranciškonams ir jų parapijiečiams. Pažymėtina, kad pradiniuose parapijos pastatų planuose buvo numatyta laikina bažnyčia, salės ir kambariai lietuvių visuomeninei veiklai, pramogoms bei sportui. Vienuolynas ir klebonija tuomet buvo sename name šalia statomų naujų pastatų. Reikia pažymėti, kad t. J. Gailiušis šalia didelės parapijos pastatams statyti parūpintos paskolos ir surinktų aukų JAV bažnyčiai padovanojo lietuvių skulptoriaus V. Kašubos „Rūpintojėlį“²⁹².

Dar pastatų pilnai neįrengus, pamaldos buvo pradėtos 1955 m. rugsėjo mėnesį²⁹³. Pastatų pašventinimas įvyko 1956 m. birželio 3 d., dalyvaujant Toronto arkivyskupui kardinolui J. Ch. Makgvegenui ir Lietuvos pranciškonų kustodui t. Jurgiui Gailiušiui bei daugeliui svečių ir geradarių iš Kanados ir JAV, taip pat gausiai susirinkusiai Toronto lietuvių bendruomenei. Ta proga Jo Šventenybė popiežius Pijus XII atsiuntė apaštališkąjį palaiminimą Prisikėlimo parapijai, o Mažesniųjų Brolių ordino Generolas t. A. Sepinskis iš Romos atsiuntė šv. Pranciškaus Serafiškąjį palaiminimą. Pasveikinimus taip pat atsiuntė Kauno arkivyskupas

²⁹⁰ Parapijos metraštis. 1954 // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Prisikėlimo vienuolyno Toronte, Ont. Kanada, archyvas.

²⁹¹ Ten pat.

²⁹² *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P.12.

²⁹³ Parapijos metraštis. 1955 // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Prisikėlimo vienuolyno Toronte, Ont. Kanada, archyvas.

metropolitas Juozapas Skvireckas, vyskupas Vincentas Padolskis, Romos Lietuvių Šv. Kazimiero kolegijos prezidentas ir VLIK'o pirmininkas Jonas Matulionis. Parapijos patalpas pašventino ir šv. Mišias celebravo Toronto arkivyskupas kardinolas, koncelebravo Lietuvos pranciškonų kustodas su garbingais svečiais²⁹⁴.

Po patalpų pašventinimo prasidėjo įprastas parapijos gyvenimas ir veikla, kuriam vadovavo kustodijos vadovybės paskirtas klebonas ir jo asistentai. Toronto vienuolyno viršininku ir klebonu liko t. Pl. Barius, asistentu buvo paskirtas t. Modestas Stepaitis, dirbęs „Darbininko“ redakcijoje ir redagavęs „Šv. Pranciškaus varpelį“; asistentais liko t. Steponas Rapolas ir t. Paulius Baltakis; t. Rafaelis Šakalys buvo atkeltas iš Kenebunko²⁹⁵.

Taip buvo padėti pagrindai Toronto Prisikėlimo bažnyčiai išaugti į modernią parapiją, turinčią reikalingas patalpas ir pavyzdingą parapiinės veiklos aparatą. Čia, kaip niekur kitur, per organizacijas, sportą, chorus ir stovyklas buvo įtrauktas visas lietuvių kolonijos jaunimas. Pranciškonų pastoracinė veikla neapsiribojo vien tik pastoracija savose parapijose. Jie dalyvaudavo Lietuvių Kunigų Vienybės seimuose, jų veikla taip pat buvo nukreipta ir lietuvių puoselėjimui, kuri reiškėsi jų pravedamomis misijomis, rekolekcijomis, kultūrinėmis ir religinėmis paskaitomis bei dalyvavimu visuomeninėje veikloje. Jie ėjo dvasios vadų pareigas lietuvių organizacijose ir jaunimo stovyklose. Pranciškonai dažnai dalyvaudavo įvairiose JAV ir Kanados lietuvių radijo programose, pasisakydavo „Amerikos balso“ ir Vatikano radijo valandose. Be to, rašė ir leido religinio šviečiamojo pobūdžio knygas, aktyviai reiškėsi spaudoje. Amerikoje leidžiami lietuvių pranciškonų laikraščiai ir žurnalai „Darbininkas“, „Šv. Pranciškaus varpelis“ ir „Aidai“ buvo platinami Kanados lietuvių išeivių bendruomenėse. Šia veikla pranciškonai stengėsi pasiekti ir suvienyti lietuvius, stiprindami jų tautinę savimonę ir tikėjimą.

1975–1976 m. buvo atnaujinta laikinoji Prisikėlimo parapijos bažnyčia. Ji buvo pertvarkyta pagal inžinieriaus Alfredo Kulpavičiaus projektą ir įgavo visai naują išvaizdą²⁹⁶.

3.4.3. Lietuvių pranciškonų pastoracinės veiklos kryptys Kanadoje

1970 m. lapkričio 1 d. Toronto Prisikėlimo parapijos patalpose įvyko Kanados lietuvių katalikų suvažiavimas, kurio tikslas – sujungti Kanados lietuvių katalikų pajėgas vadovaujantis vienybės misija, sudarant Kanados Lietuvių Katalikų Centrą. Iš tikrųjų toks

²⁹⁴ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 14.

²⁹⁵ Kapitulos posėdžio protokolas. Nr. 4. 1953 11 04. Šv. Antano vienuolynas. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

²⁹⁶ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 39.

centras ir buvo sudarytas. Jo pirmininku išrinktas dr. J. Sungaila, vicepirmininku – t. Pl. Barius, išdininku K. Manglicas, o nariais daugelis kitų. Suvažiavime dalyvavo 78 atstovai iš įvairių Kanados vietovių. Paskaitas skaitė kun. S. Yla ir kun. F. Jucevičius. Be to, kalbėjo vysk. V. Brizgys, ALRKF (Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Federacija) pirmininkas K. Kleiva ir kt. Suvažiavimas priėmė statutą ir padarė reikšminius nutarimus²⁹⁷.

1973 m. Toronto Prisikėlimo parapija ir vienuolynas gegužės 6 d. iškilmingai atšventė savo veiklos dvidešimtmetį, nors minėjimas simpoziumu buvo jau pradėtas balandžio 29 d., kuriame trimis paskaitomis buvo apžvelgta parapijos praeitis, dabartis ir ateitis²⁹⁸.

1978 m. Toronto vienuolynas ir pranciškonų vadovaujama Prisikėlimo parapija atšventė 25-erių metų jubiliejų. Pranciškonai ir parapijiečiai pasidžiaugė nuveiktais darbais. Pastačius patalpas aplink Prisikėlimo parapiją pradėjo telktis ir žymesnė lietuvių, ypač katalikų veikla. Sustiprėjo moksleiviai ateitininkai, įsikūrė Lietuvių Katalikų Moterų draugijos skyrius ir Pasauliečiai Pranciškonai, sporto klubas „Aušra“. Netrukus pranciškonai pradėjo organizuoti jaunimo stovyklas. Stovyklavimo sąlygos žymiai pagerėjo, kai buvo nupirkta ir įrengta stovykla Wasagoje. Čia „Aušros“ klubo ir moksleivių ateitininkų stovyklos stovyklautojus pradėta skaičiuoti šimtais. Šia stovykla dažnai pasinaudodavo ir jūros skautai bei kitos organizacijos.

Parapijai nuo pat pradžios vadovavo sumanūs klebonai: t. B. Grauslys, t. Pl. Barius, t. A. Simanavičius. Jiems padėjo nuo pat pradžios gausi ir veikli, į daugelį sekcijų pasiskirsčiusi parapijos taryba. Pradžioje parapija turėjo daug skolų ir kitokių sunkumų. Vienuolinė šeima čia visuomet buvo didelė, dirbdavo 5 pranciškonai. Ilgainiui buvo dar praplėstos parapijos ir vienuolyno patalpos. Įrengtos net 4 salės, parapijos raštinė ir Prisikėlimo parapijos bankelis. Didžiojoje salėje sportavo ir linksminosi jaunimas, vyko kultūriniai renginiai ir koncertai. Parapija visada buvo grynai lietuviška. Visos pamaldos, pamokslai ir vaikų paruošimas Pirmajai Komunijai vyko lietuviškai. Didelę pagalbą parapijai teikė netoliese vaikų darželiui vadovavusios Švč. M. Marijos Nekalto Prasidėjimo kongregacijos seserys. Jos ruošė vaikučius pirmiesiems sakramentams ir vadovavo jaunimui. Buvo ir nemaža lituanistinė biblioteka. Sekmadieniais veikė lietuviškos spaudos kioskas. Vidiniam dvasiniam gyvenimui stiprinti kasmet būdavo ruošiami dvasiniai susikaupimai prieš Kalėdas ir Velykas bei pavasario ir rudens vyrų ir moterų uždaros rekolekcijos vyrams ir

²⁹⁷ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1970. Nr. 1. P. 29.

²⁹⁸ Ten pat. 1973. Nr. 6. P. 202: Iškilmingas minėjimas gegužės 6 d. pradėtas pamaldomis. Pamokslą pasakė lietuvių pranciškonų provincijolas t. J. Gailiusis, nušviesdamas pranciškonų ir parapijiečių sutartinę veiklą religinio gyvenimo puoselėjime išlaikant lietuviybę. Koncelebruotas šv. Mišias laikė 5 pranciškonai iš Bruklino: t. V. Gidžiūnas, t. P. Giedgaudas, t. P. Baniūnas, t. K. Bučmys ir t. P. Baltakis. Chorui ir solistams akomponavo jaunas pianistas E. Kriščiūnas. Minėjimas baigtas klebono t. Placido Bariaus padėka.

moterims atskirai. Parapija kas penkeri metai minėjo savo veiklos sukaktis ir išleisdavo specialius leidinius²⁹⁹.

3.4.4. Pranciškonų apaštalavimas Hamiltono (Hamilton, ON) Aušros Vartų parapijoje

Visas Hamiltono apylinkės lietuvių kolonijos veikimas sukasi apie Vilniaus Aušros Vartų Motinos Gailestingos parapiją. Ši parapija – pagrindas platesnei vietinių lietuvių veiklai, kuri prasidėjo parapijai įsisteigus. Parapijos pradžia siekia 1948 m. birželio mėnesį, kai P. Kungytės-Žemaitienės iniciatyva bei J. E. vyskupo J. F. Ryano (J. F. Ryan) sutikimu, kun. dr. J. Tadarauskas buvo pakviestas atlaikyti pirmąsias lietuviškas pamaldas. Per šias iškilmingas pamaldas, vykusias gegužės 7 d. pas seseles vienuoles Mount Cenacle, buvo įkurta lietuviška parapija, kuriai duotas vardas „Vilniaus Aušros Vartų – Motinos Gailestingos Parapija“.

Pamatęs Hamiltono) lietuvių entuziazmą bei norą turėti savas patalpas, vyskupas J. F. Ryanas pasiūlė seną nenaudojamą koplyčią Dundurn gatvėje 58. Lietuviai mielai priėmė vyskupo siūlymą ir puolė atremontuoti šią bažnytelę, kuri buvo iškilmingai pašventinta 1949 m. Pirmąjį parapijos komitetą sudarė senosios imigracijos lietuviai: pirmininkas, A. Pundžius, išdininkė N. Pundžienė, sekretorius P. Bugailiškis ir parengimų vadovas K. Milaševičius.

Mažytė Hamiltono lietuvių kolonija pokario metu sparčiai augo, šiam industrijos miestui pritraukiant daug naujų ateivių, kurie karo metu buvo priversti palikti savo tėvynę. Gražioje atnaujintoje bažnytelėje nebetilpo visi nauji parapijiečiai. Ši padėtis skatino parapijiečius sudaryti komitetą, kuris dosnių parapijiečių pagalbos dėka organizavo bažnyčios praplėtimo darbus. Gerokai padidinta šventovė buvo iškilmingai pašventinta 1953 m. birželio mėn., 1960 m. buvo pastatyta klebonija, o 1964 m. – Jaunimo centras. Kadaisė buvusi tik mažytė koplyčia, ši šventovė virto erdvia bažnyčia ir su kitais pastatais tapo Hamiltono lietuviškuoju katalikų centru. Šie milžiniški Hamiltono lietuvių darbų vaisiai buvo pasiekti per visą veiklą, kurią sugebėjo vieningam darbui nukreipti parapijos klebonas kun. J. Tadarauskas. Bažnytinė vyriausybė labai įvertino kun. Tadarauko pastangas bei darbus, 1963 m. suteikdama jam prelato titulą³⁰⁰. Be visų kitų klebono Tadarauko atliekamų darbų imasi naujo darbo – įsteigti lietuvių vaikams mokyklą. Išsirūpinęs kanadiečių katalikų mokyklos patalpas ir pasikvietęs į darbą du mokytojus – V. Kežį ir B. Apaniūną, 1949 m. lapkričio mėn. jis pradeda mokykloje darbą, parenka mokyklai vyskupo M. Valančiaus vardą, kad prisimintų garbingojo vyskupo laikus, kada panaši aplinka norėjo lietuvi nutautinti ir tik per vargo mokyklą mūsų vaikai išmoko lietuviško rašto. Mokymas prasidėjo šeštadieniais, nes mokyklos patalpos ir mokytojai būna laisvi nuo tiesioginių darbų. Klebonas

²⁹⁹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1979. Nr. 3. P. 88.

³⁰⁰ Parapijos istorinė apžvalga. 1988 07 03. Hamilton, ON // Lietuvos OFM archyvas.

mokyklai vadovavo, ją finansavo ir išlaikė. Atsikėlus daugiau mokytojų, 1950 m. sausio pradžioje mokyklos įkūrėjas kun. dr. J. Tadarauskas pakvietė daugiau mokytojų: A. Gajauskaitę-Mikšienę ir vedėjo pareigoms mokytoją J. Mikšį. Po 34-erių klebonavimo savo įkurtoje parapijoje metų prelatas dr. J. Tadarauskas, sveikatai pablogėjus, pasitraukė į užsipelnytą poilsį ir išsikėlė gyventi į Torontą) pas tėvus pranciškonus. Ten prelatas baigė savo dienas³⁰¹.

1973 m. birželio 3 d. iškilmingai paminėtas Hamiltono Aušros Vartų parapijos Kanadoje sidabrinis jubiliejus³⁰². Šią parapiją perėmė lietuvių pranciškonų vienuolija. Hamiltono Vyskupas Dekry (Decree) pakvietė pranciškonus aptarnauti Hamiltono Aušros Vartų parapijoje gyvenančius lietuvius³⁰³. T. A. Simanavičius paskyrė t. Juvenalį Liaubą darbui Hamiltone³⁰⁴. Su vyskupu buvo sudaryta sutartis dėl pastoracinio darbo³⁰⁵.

T. J. Liauba, šioje parapijoje klebonavo nuo 1982 m. Jis gimė 1918 m. rugsėjo 11 d. Mason City (Mason City, IA) valstijoje. Tėvai mažą berniuką – vos trejų metų – parsivežė į Lietuvą, kur jis baigė pradžios mokyklą ir penkias klases Mažeikių gimnazijoje. Pajutęs pašaukimą J. Liauba išvyko į Kretingos pranciškonų vienuolyną ir 1937 m. išvyko mokytis į Italiją. Ten 1941 m. liepos 6 d. garsioje Milano Šv. Antano katedroje buvo iššventintas kunigu. Tais pačiais metais buvo pakviestas atvykti į JAV, kur įsijungė į Lietuvos pranciškonų provincijos perkėlimo darbus. JAV t. J. Liauba apvažinėjo visas lietuvių kolonijas, praveddamas rekolekcijas, misijas, ieškodamas naujų pašaukimų į vienuolius, organizavo lietuvius tretininkus. Su nemaža pokario lietuvių imigracijos į JAV ir Kanadą banga darbas daugiau išsiplėtė. T. J. Liaubos organizaciniai talentai buvo reikalingi Kennebunk, Bruklina, Ročesteryje, Toronte. Pastarajame mieste t. J. Liauba ilgai išgyveno, suorganizuodamas parapiją ir jai vadovaudamas. Šalia pastoracijos darbų t. J. Liauba studijavo Kanados ir JAV universitetuose. Toronto universitete studijavo filosofiją ir 1952 m. įsigijo licenciato laipsnį. Niagaros universitete studijavo aukštąją matematiką, o Washingtono ir Niuhamptyre – universitetuose pedagogiką, psichologiją ir astronomiją. Įsikūrus Šv. Antano gimnazijai, šešerius metus dėstė matematiką ir auklėjo jaunimą³⁰⁶.

Aušros Vartų parapijos klebono pareigas t. J. Liauba atliko su didele meile ir pareigingumu, ypač nuo Lietuvos Atgimimo pradžios, su gražiomis apeigomis bei giliai patriotiniais pamokslais paminėdamas visas tautines bei bažnytines šventes. Po Mišių lankydavo parapijiečius ligoninėse bei slaugos namuose, suteikdamas visiems paguodos ir nusiraminimo. Klebonas Liauba nuoširdžiai

³⁰¹ Parapijos istorinė apžvalga. Hamilton. 1988 07 03 // Lietuvos OFM archyvas.

³⁰² Šv. Pranciškaus Varpelis. 1973.8. P. 267: Šiai šventei parapijiečiai kruopščiai pasiruošė ir pakvietė gausų būrį svečių. Kunigai, svečiai ir parapijiečiai iškilmingoje procesijoje su organizacijų vėliavomis įėjo į bažnyčią. Šv. Mišias atnašavo vysk. V. Brizgys kartu su prel. J. Balkūnu, prel. kleb. J. Tadarausku ir t. J. Borevičium SJ. Pamokslą pasakė vysk. V. Brizgys, pabrėždamas parapijiečių ir klebono nuopelnus religinėje ir tautinėje srityje.

³⁰³ *Bishop of Hamilton*. Decree. By this present Decree. 1982 12 16. Hamilton, ON // Lietuvos OFM archyvas.

³⁰⁴ *Fr. A. Simanavičius*. Decretum. Obtendo consensu. 1984 12 28. Toronto. Lietuvos OFM archyvas.

³⁰⁵ Bishop of Hamilton. Vicar, Lithuanian Franciscan vicariate of St. Cazimir. Agreement. 1982 12 17. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

³⁰⁶ Parapijos istorinė apžvalga. 1988 07 03. Hamilton, ON // Lietuvos OFM archyvas.

rūpinosi visais parapijos reikalais. Šalia dvasinio darbo – ilgas kelias administracijoje. Vos atvykęs į Aušros Vartų parapiją, klebonas nupirko parapijai gretimus namus, parūpino 25 mašinoms aikštelę, pastatė patogų įėjimą į šventovę, padidino šventovę priestatu, šventovę išpuošė mūsų kankinių ir šventųjų vitražais, nupirko gerus vargonus. Klebonas taip pat atnaujino šventovę, įvesdamas naują apšvietimą, modernų apšildymą ne tik bažnyčiai, bet ir Jaunimo centrui, kurį taip pat atnaujino. Teko atnaujinti šių pastatų sienas, stogus³⁰⁷. Vyskupui prašant broliai pranciškonai taip pat aptarnavo ir Londono parapiją³⁰⁸.

3.4.5. Tautinių stovyklų organizavimas išeivijos vaikams ir jaunimui

Pranciškonų vadovybė skirdavo jaunus kunigus pašaukimų direktoriais. Jie važinėdavo po lietuviškų parapijų ir naujųjų ateivių įkurtas šeštadienines mokyklas, ieškodami kandidatų. Kiti kunigai pranciškonai savanoriškai ėmė dirbti su jaunimu, organizuodami berniukų ir bendrai lietuviško jaunimo stovyklas prie Kenebunko vienuolyno ir savo įsigytoje stovyklavietėje Wasagoje, (ONT, Canada). Jie buvo taip pat sportininkų, ateitininkų ir skautų dvasios vadai. Kai visa ši veikla nepadėjo surasti daugiau kandidatų, tuomet t. J. Gailiušis įsteigė kandidatams ugdyti Šv. Antano gimnaziją, bet ir ši mokykla, veikusi keliolika metų, nedavė nė vieno pastoviai išsilikusio pranciškono³⁰⁹.

Pranciškonai rūpinosi, kad vaikai ir jaunimas jaustų meilę ir pareigą savo tautai. T. Z. Girdauskas, suprasdamas visą šio rūpesčio svarbą, rašė: „Būtent šeima yra pati pirmoji ląstelė, kuri sudaro tautas. Kiekviena šeima, kuri yra tos pačios kalbos, papročių, kultūros, jau savaime yra įpareigota visa tai išlaikyti ir perduoti jaunajai kartai. Lietuvių atveju ši pareiga yra itin svarbi, nes šiuo metu mūsų tauta yra pavergta ir įvairiais būdais naikinama. Mes, kurie laimingai įsikūrėme draugiškuose, laisvuose Vakarų kraštuose, esame įpareigoti rūpintis, kad mūsų tauta nesunyktų, nesumažėtų, bet padaugėtų savo skaičiumi. Todėl yra svarbu, kad kiekvienas mūsų tautos narys tai gerai suprastų. Taip pat turime prisiminti, kad toji pareiga yra partizanų krauju aplaistyta. Jie mirė, kad mes gyventume ir tęstume tautos egzistencijos kovą“³¹⁰. Gerai išmokta lietuvių kalba jaunimui turėjo atverti kelią į lietuvišką bendruomenę, į įvairias profesijas lietuviškose kolonijose ir į kitas lietuviškas šeimas. Pranciškonai dėjo ypatingas pastangas, kad vaikai pažintų savo tautos praeitį.

³⁰⁷ Parapijos istorinė apžvalga. Hamilton, ON. 1988 07 03 // Lietuvos OFM archyvas.

³⁰⁸ Lithuanian Priest's Senate. Asking. G. E. Carter. 1972 07 04. Hamilton, ON // Lietuvos OFM archyvas.

³⁰⁹ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 44.

³¹⁰ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1973. Nr. 8. P. 262.

Kad vaikai turėtų tautos ateities viltį, t. Z. Girdauskas iškėlė tų laikų tautos herojus, tokius kaip kun. Antanas Šeškevičius, Simas Kudirka, Jonas Simokaitis, Romas Kalanta, kun. Vincas Stonis ir daugelis kitų. „Matome, kaip tūkstančiai jau pavergtoje tėvynėje užaugusio jaunimo, nebijodami nei kalėjimų, nei žiaurios Sibiro tremties, nei prieš jų akis blizgančių rusų kareivių durtuvų, visi griausmingai šaukia: „Laisvę Lietuvai!“ Būkime tikri, kad toks pat laisvės troškimas glūdi visose komunistų pavergtose tautose, įskaitant ir rusų tautą. Jau kuris laikas baudžiami ir niekinami drąsūs rusų poetai ir rašytojai, kurie irgi nepaisydami savo kančių, drąsiai pareiškia, kad žmogaus dvasia, jo asmenybė negali būti pavergta ir išniekinta, kad žmogus negali būti naudojamas grobuoniškiems komunistų tikslams. Mes visuomet galime džiaugtis, kad esame tų kraštų, kuriuose gyvename, piliečiai. Tautybės atžvilgiu mes visuomet jausimės geriausiai būdami tuo, kas esame. Jei esame gimę lietuviais, tai niekuomet netapsime škotais ar anglais, nes tai būtų veidmainiavimas ir dargi nesėkmingas. Turėsime jaukų ir linksmą gyvenimą tik artimųjų bei savo tautiečių tarpe“³¹¹.

3.5. Lietuviai pasauliečiai pranciškonai JAV ir Kanadoje 1945–1990 m. – katalikybės ir lietuviškų tradicijų puoselėtojai emigracijoje

3.5.1. Lietuvių pasauliečių pranciškonų (OFS) provincijos įkūrimas JAV

Trečiasis ordinas (pasauliečiai pranciškonai – tretininkai) yra bažnytinė institucija, kuri susideda iš vienuolių, gyvenančių vienuolynuose, ir pasauliečių, gyvenančių pasaulyje. Tretininkai nepriima iškilmingų įžadų, bet pasižada siekti krikščioniško tobulumo, vadovaujantis Evangelija ir šv. Pranciškaus dvasia. 1978 m. popiežiui Pauliui VI apaštališkuoju laišku „Seraphicus Patriarcha“ patvirtinus naująją Trečiojo ordino regulą, pasikeitė ir tretininkų vardas. Nuo šio laiko Trečiasis ordinas oficialiai vadinasi Pasauliečių Pranciškonų ordinu (OFS).

Pranciškonams įsikūrus Pitsburge t. J. Vaškys gavo Švč. Jėzaus vardo provincijos provincijolo paskyrimą vizituoti jo provincijai priklausančias lietuvių OFS brolijas. Jau 1941 m. rugsėjo 21 d. t. J. Vaškys vizitavo OFS Šv. Juozapo parapijje Vaterburyje (Waterbury, CT), spalio 14 d. – Šv. Antano parapijokje Ansonijoje (Ansonia, CT) ir kanoniškai įkūrė brolijas; spalio 25 d. vizitavo Šv. Alfonso broliją Baltimorėje (Baltimore, Md.), o spalio 30 d. aplankė OFS narius Atsimainymo parapijoje Maspete ³¹². Kitoms pranciškonų provincijoms priklausančių lietuvių OFS brolių kanoniškai vizituoti negalėjo, tačiau, lietuviams klebonams prašant, vedė rekolekcijas jų parapijose Lorence (Lawrence,

³¹¹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1973. Nr. 8. P. 263.

³¹² Ten pat. 1942. Nr. 1. P. 29.

MA), Broktone (Brockton, MA), Njuvorke (Newark, NJ), ir kt. Jų metu susitikdavo ir su OFS nariais. T. J. Vaškio ir t. J. Liaubos pamokslai patiko žmonėms, dėl to daugelis klebonų juos kvietė pravesti misijas, rekolekcijas ir novenas. Savo pamoksluose jie garsino Trečiąjį ordiną ir jo dvasinę naudą, tuo būdu sukeldami susidomėjimą ne tik tapti pasauliečiais pranciškonais, bet ir jungtis į lietuvių OFS provinciją. Kanoniškos vizitacijos 1942 m. buvo atliktos Bruklinė – Šv. Jurgio ir Angelų Karalienės parapijose, Čikagoje Šv. Petro ir Povilo parapijoje, Maspete (Maspeth, NY) ir Niu Havene (New Haven, CT)³¹³.

1941 m. pabaigoje atgaivintame „Šv. Pranciškaus varpelyje“ paskelbus apie lietuvių pranciškono vizitatoriaus paskyrimą ir jam pradėjus lankyti OFS bei stiprinti jų dvasią, daugelis klebonų, OFS direktorių, prašė jų brolijas perimti lietuvių pranciškonų jurisdikcijon. Tačiau vizitatorius negalėjo to padaryti, kadangi brolijos priklausė JAV pranciškonų provincijolams. Kelių klebonų tuo reikalu buvo kreiptasi į įvairius provincijolus, bet, kaip pažymėjo t. J. Vaškys, rašydamas 1945 m. rugsėjo 6 d. generaliniam JAV Trečiojo ordino federacijos sekretoriui, „1941–1943 m. laikotarpy, nesant kanoniškai įkurto pastovaus lietuvių pranciškonų vienuolyno, dar nebuvo įkurta lietuvių OFS provincija“³¹⁴.

Portlando vysk. J. Makartis (J. McCarty) 1943 m. lapkričio 4 d. leido jo vyskupijoje, Meino valstijoje, įkurti pastovų vienuolyną³¹⁵, buvo gautas Apaštališko Delegato sutikimas ir ordino vadovybės leidimas kurti vienuolyną³¹⁶. Tada, įsigijus tinkamas patalpas Gryne vietovėje ir ordino vadovybei t. J. Vaškį 1944 07 20 paskyrus jo viršininku, pajudėjo lietuvių OFS provincijos įsteigimas. 1944 m. lapkričio 9 d. t. J. Vaškys Amerikos pranciškonų generaliniam delegatui t. M. Faustui (F. M. Faust) padavė prašymą, kad jis savo autoritetu visas lietuvių OFS brolijas pavestų lietuviams pranciškonams. Tačiau delegatas, atsakydamas į prašymą, t. J. Vaškiui patarė „kreiptis į visų pranciškoniškųjų šeimų provincijolus, kad jie patys perleistų savo jurisdikcijoje esančias lietuvių brolijas“³¹⁷. Tada t. J. Vaškys pirmiausia kreipėsi į Švč. Jėzaus Vardo provincijos provincijolą t. J. Kempbelą (F. J. Campbell). Provincijolas šį reikalą svarstė su savo taryba ir 1944 11 13 nutarė perleisti 16 lietuvių OFS brolijų, kurios ir sudarė lietuvių OFS Šv. Kazimiero provincijos užuomazgą³¹⁸. Amerikos Trečiojo pranciškonų ordino federacijos centro valdyba priėmė Šv. Kazimiero provinciją federacijon kaip 25-ąją provinciją, o t. J. Vaškį pripažino jos pirmuoju komisarijumi³¹⁹. Kiti metai buvo lietuvių OFS susiorganizavimo metai. Per juos buvo perimtos arba kanoniškai

³¹³ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1942. Nr. 3. P. 66.

³¹⁴ Ten pat. 1942. Nr. 9. P. 286.

³¹⁵ T. Justino Vaškio laiško kopija. 1942 08 09. Kennebunk, ME // OFS Šv. Antano vienuolyno archyvas.

³¹⁶ J. E. McCarty. Bishop of Portland. Laiškas. 1943 09 24. Kennebunk, ME // OFS Šv. Antano vienuolyno archyvas.

³¹⁷ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1947. Nr. 5. P. 169.

³¹⁸ T. Justino Vaškio pranešimas. 1944 05 19. Kennebunk, ME // OFS Šv. Antano vienuolyno archyvas.

³¹⁹ T. Justino Vaškio pranešimas. 1944 05 19. Kennebunk, ME.

įsteigtos vienuolika brolių, taip pat Pitsburge buvo suorganizuota tos apylinkės OFS brolija³²⁰. 1946 m. devynias lietuvių OFS brolijas perleido lenkų provinciolas t. I. Cwiklinskis³²¹.

Lietuvių OFS Šv. Kazimiero provincija pilnai susiorganizavo 1946 m. Buvo sudarytas provincijos brolių sąrašas ir žinomas narių skaičius. Tuo metu ji turėjo 58 brolijas su 2100 nariais³²², 1947 m. – 63 brolijos su 2800 nariais³²³, 1948 m. – jau 70 brolių su 3060 nariais³²⁴, 1949–1955 m. brolių išaugo iki 92 su 3621 nariais³²⁵. Didžiausios brolijos buvo šios: Šv. Jurgio Čikagoje turėjo 202 narių, Marijos Gimimo Čikagoje – 156, Apreiškimo Bruklina – 150, Vaterburije (Waterbury, CT) – 140, Šv. Roko Broktone (Mass.) – 105, šv. Pranciškaus, Lorence (Lawrence, MA) – 102 ir Šv. Kazimiero, Filadelfijoje (Philadelphia, PA) – 100. Didžioji dalis brolių turėjo 30–70 narių, kurios kartais savo veiklumu viršydavo didžiąsias. Nuo pat provincijos įkūrimo pradžios buvo rūpinamasi jaunųjų OFS brolių ir sekcijų organizavimu. Kai kur tokios jaunimo grupės jau veikė prieš lietuvių pranciškonų įsikūrimą JAV. Vėliau buvo įkurtos angliškai kalbančiųjų brolijos prie Kenebunko ir Gryno vienuolynų³²⁶, o 1957 m. Pranciškonų šv. Antano gimnazijoje įsisteigė jaunųjų OFS brolija, kuriai priklausė daugiau kaip pusė mokinių³²⁷.

Vėliau brolių ir narių skaičius palaipsniui mažėjo. 1967 m. paskelbtoje statistikoje buvo 43 brolijos su 1660 nariais. Tiek pat brolių buvo ir 1968 m., kurios turėjo 1665 profesiją priėmusius narius ir 57 naujokus³²⁸. Brolių mažėjimas buvo bendras Amerikos emigrantų reiškinys, kuris palietė ir lietuvius. Išmirus seniesiems emigrantams, o jaunesiems nutautėjant, nyko lietuvių parapijos, jų tautinės ir bažnytinės draugijos. Tas pats atsitiko ir su OFS. Mirus ar iš pareigų pasitraukus seniesiems klebonams, jų įpėdiniai neskyrė reikiamo dėmesio OFS: nešaukdavo susirinkimų, nerinko tarybos, nekviesdavo vizitatoriaus, nerinkdavo nario mokesčio. Kartais čia prisidėdavo Trečiojo pranciškonų ordino direktorių aplaidumas ar nesugebėjimas mažėjančių brolių atgaivinti, nors dažnai ir jų nuoširdžios pastangos nesulaukdavo reikiamo atgarsio tarp dvasiškių ir pasauliečių.

³²⁰ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1944. Nr. 9. P. 314.

³²¹ T. Justino Vaškio laiško kopija. 1945 08 09. Kennebunk, ME // OFS Šv. Antano vienuolyno archyvas.

³²² Trečiojo ordino Komisarijaus pranešimas. 1946 10 07. Kennebunk, ME // OFS Šv. Antano vienuolyno archyvas.

³²³ Trečiojo ordino Komisarijaus pranešimas. 1947 11 02. Kennebunk, ME // OFS Šv. Antano vienuolyno archyvas.

³²⁴ Trečiojo ordino Komisarijaus pranešimas. 1948 05 21. Kennebunk, ME // OFS Šv. Antano vienuolyno archyvas.

³²⁵ Trečiojo ordino Komisarijaus pranešimas. 1949 11 12. Kennebunk, ME // OFS Šv. Antano vienuolyno archyvas.

³²⁶ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1966. Nr. 11. P. 347.

³²⁷ Ten pat. 1965. Nr. 3. P. 112.

³²⁸ T. K. Butkaus raportas. 1968 05 23. Kennebunk, ME // OFS Šv. Antano vienuolyno archyvas.

3.5.2. Lietuvių pasauliečių pranciškonų ugdymo gairės

Nutrūkus ryšiams su Lietuva, OFS labiausiai trūko jų dvasią formuojančios literatūros. Atgaivinus komunistų Lietuvoje sustabdytą „Šv. Pranciškaus varpelį“, jame buvo nušviečiamos OFS narių pareigos, išplaukiančios iš Regulos ir Bažnyčios įsakymų, aprašomi šventųjų, priklausiusių OFS gyvenimai, atskleidžiamas Trečiojo ordino dvasingumas, spausdinamas OFS kalendorius, nurodoma, kada suteikiama generalinė absoliucija ir kiti atlydai. Nuo pat pirmųjų metų „Varpelyje“ buvo pateikiamos žinios apie Trečiojo ordino veiklą tiek Amerikoje, tiek visame pasaulyje. Jauniesiems OFS nariams buvo net specialus skyrius „Jaunoms sieloms“, kuriame klausimų forma nagrinėjama krikščioniškosios tobulybės esmė, Trečiojo ordino regula, duodama nurodymų, kaip vadovauti kongregacijai, praveisti tarybos posėdžius ir mėnesinius susirinkimus.

Vėliau „Varpelyje“ buvo įvedami net specialūs skyriai atitinkamoms temoms nagrinėti. Būdamas komisarijumi, t. V. Gidžiūnas buvo įvedęs skyrių „Trečiojo ordino pašaukimas“. Vėliau, tapęs redaktoriumi, jis keletą metų rašė Trečiojo ordino istoriją, bei redagavo skyrių „Šv. Pranciškaus dvasia mokykloje“. T. J. Vaškys turėjo skyrių „Trečiasis Šv. Pranciškaus ordinas“. „Varpelio“ bendradarbis t. B. Ramanauskas aprašė visus popiežius, priklausiusius OFS. T. K. Butkus aprašė daug pranciškonų šventųjų, paruošė vieną specialų „Varpelio“ numerį apie kryžiaus kelius.

T. B. Grauslys teologiškai nagrinėjo pranciškoniškosios dvasios aktualumą laikmečio dvasiai, giliau išvelgdamas svarbesnius pranciškoniškosios teologijos punktus. T. J. Liauba, būdamas komisarijumi, pateikdavo žinių iš Trečiojo ordino veiklos ir gyvenimo visame pasaulyje. T. T. Garbukas be eilės vertingų straipsnių, išvertė ir „Varpelyje“ išspausdino „Šv. Pranciškaus gėleles – „Fioretti“, o gyvendamas Šv. Žemėje, aprašė pranciškonų saugojamas šventoves. Be to, jis išvertė šv. Pranciškaus laišką visiems tikintiesiems, kuriame surašyti visi pirmosios Trečiojo ordino regulos pagrindai.

T. M. Stepaitis, būdamas (OFS) komisarijumi ir redaguodamas „Varpelį“, išvertė ir keliuose numeriuose išspausdino Trečiojo ordino konstitucijas. Taip pat buvo spausdinami komisarijų ir direktorių pranešimai.

Po Vatikano II Susirinkimo daug kas pasikeitė Bažnyčios gyvenime. „Varpelis“ tuoj paaiškino apie pakeistą OFS atlydų tvarką, išspausdino dviejų naujų regulos projektų pavyzdžius. Kai buvo imta svarstyti, kad pasauliečiai pranciškonai daugiau nereikalingi, tai į šias užuominas „Varpelis“ reagavo redaktoriaus straipsniu „Ar pranciškoniškumas atgyvenęs“, o lietuvių pranciškonų provincijolas t. L. Andriekus iškėlė Trečiojo ordino reikšmę ir ragino jį atgaivinti.

Susikūrus OFS provincijai, jos komisarijus t. J. Vaškys papildė, pataisė ir išleido t. Pr. Bizausko vadovėlį, pavadinęs jį „Šv. Pranciškaus pėdomis“. Šis vadovėlis OFS tarnavo net iki 1963 m., kai trečią kartą tapęs OFS provincijos komisarijumi t. J. Vaškys pasirūpino išleisti atskiromis knygelėmis „Šv. Pranciškaus trečiojo ordino regulą ir konstitucijas“ ir „Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino ritualus“. Greta šių buvo išleisti Šv. Pranciškaus ir Šv. Antano gyvenimai ir dr. A. Maceinos „Saulės Giesmė“, gilus filosofinis Šv. Pranciškaus gyvenimą nagrinėjęs veikalas. Bendrai informacijai buvo leidžiami specialūs aplinkraščiai. Angliškai kalbančiųjų kongregacijų informacijai nuo 1963 m. buvo leidžiamas specialus biuletenis.

Buvo nemažai tokių parapijų, kuriose kasmet būdavo ruošiamos OFS nariams skirtos susikaupimo dienos arba novenos prieš Šv. Pranciškaus šventes³²⁹. Dvasiniam pakilimui ir veiklai sustiprinti labai daug padėjo ir rajoninės konferencijos arba kongresai, šaukiami su tos apylinkės Kunigų Vienybės pritarimu. Pirmoji konferencija buvo suorganizuota 1941 m. spalio 4 d. Jos tema buvo: „Kur Šv. Pranciškus, ten ir taika“. Antrasis kongresas buvo sušauktas Apreiškimo parapijoje Bruklina 1942 m. spalio 25 d. Jo tema buvo „Šv. Pranciškus – didžiojo karaliaus šauklys“³³⁰. Kitais, 1943 m., buvo surengtos dvi rajoninės konferencijos: Čikagoje Šv. Jurgio parapijoje balandžio 4 d. ir Vaterburyje, kurios tema buvo „Trečiasis ordinas ir Katalikų Akcija“³³¹. Tais pačiais metais buvo paskelbta ir Pitsburgo apylinkės konferencija, bet, atrodo, kad ji neįvyko, nes 1944 m. lapkričio 26 d. sušauktoji vadinama pirmąja šio rajono konferencija³³².

T. J. Vaškys, rūpindamasis Gryne vienuolyno įkūrimu ir Europoje esančių pranciškonų pasikvietimu, 1945 m. nesusaukė rajoninių konferencijų, dėl to kitais metais komisarijus t. V. Gidžiūnas suruošė dvi apylinkių konferencijas: Šv. Andriejaus parapijoje Niubritanijoje (New Britain, CT), spalio 27 d. ir Pitsburge gruodžio 1 d. Abiejų konferencijų tema buvo „Šių dienų OFS uždaviniai pagal popiežiaus Pijaus XII nurodymus“³³³. Jo dar 1947 m. buvo sušauktos konferencijos Šv. Andriejaus parapijoje Philadelphijoje ir Angelų Karalienės parapijoje Bruklina. 1948 m. Marijos gimimo parapijoje Čikagoje ir Šv. Juozapo parapijoje Skranton (Scranton, PA), o 1949 m. Elizabetoje (Elizabeth, NJ)³³⁴.

T. J. Vaškys 1950 m. vėl išrinktas Trečiojo ordino komisarijumi, tais pačiais metais „sušaukė OFS konferencijas Vaterburyje ir Filadelfija (Philadelphia, PA)“³³⁵. 1951 m.,

³²⁹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1944. Nr. 11. P. 391.

³³⁰ Ten pat. 1943. Nr. 9. P. 4.

³³¹ Ten pat. P. 2.

³³² Ten pat. 1944. Nr. 10. P. 4.

³³³ Ten pat. 1946. Nr. 10. P. 4.

³³⁴ Ten pat. 1948. Nr. 12. P. 361.

³³⁵ Ten pat. 1950. Nr. 10. P. 4.

vizituodamas Čikagoje brolijas, t. K. M. Butkus Šv. Jurgio parapijoje suruošė šios apylinkės OFS konferenciją³³⁶. T. J. Liauba, būdamas komisarijumi, 1954-aisiais Marijos jubiliejiniais metais suruošė net tris rajoninius kongresus: Apreiškimo parapijoje Bruklinė³³⁷, Dievo Apvaizdos parapijoje Čikagoje³³⁸, ir Šv. Petro parapijoje Bostone³³⁹ t. M. Stepaitis, 1956 m. sušaukė konferenciją Šv. Antano parapijoje Cicero³⁴⁰, o T. B. Mikalauskas 1957 m. Angelų Karalienės parapijoje Bruklinė³⁴¹. Dvi paskutinės konferencijos dar buvo sušauktos 1960 m. Viena Nekalto Prasidėjimo parapijoje Čikagoje³⁴², o kita Apreiškimo parapijoje Bruklinė³⁴³. Po 1960 m. rajoninės konferencijos nustotos rengti, dėl, pasak provincijos direktoriaus t. K. M. Butkaus 1964–1968 m. veiklos apyskaitos, „per didelio vietovių nuotolio ir senyvo narių amžiaus“³⁴⁴.

JAV pasauliečių pranciškonų kongresai darė įtaką lietuviškų brolių plėtrai. JAV OFS susijungimui į vieną federaciją ir jo veiklos pagyvinimui didelę reikšmę turėjo visos Amerikos Trečiojo ordino kongresai. Norėdami pažinti JAV Trečiojo ordino federacijos organizaciją ir veikimą Šv. Kazimiero provincijos vadovai dalyvaudavo suvažiavimuose ir studijų dienosė. 1941 m. Pitsburge vykęs visuotinis OFS kongresas sutapo su lietuvių pranciškonų įsikūrimu Amerikoje. „Vienuolynas buvo įsteigtas spalio 10 d., o kongresas vyko spalio 11–13 d.“³⁴⁵ Kongrese dalyvavo ir Pitsburgo pasauliečiai pranciškonai lietuviai. Greta bendros programos jie turėjo ir savo pamaldas Dangun Žengimo parapijoje bei susirinkimą. „Parapijos klebonas kun. J. Misius aukojo iškilmingas šv. Mišias, kurių metu kun. P. Juras pasakė pamokslą. T. J. Liauba pravedė OFS skirtą konferenciją“³⁴⁶.

Kitas visos Amerikos Trečiojo ordino kongresas buvo sušauktas Cincinnati mieste 1947 m. rugpjūčio 10–12 d. Tuometinis provincijos komisarijus t. V. Gidžiūnas specialiu aplinkraščiu kreipėsi į kongregacijų direktorius ir tarybas, ragindamas, kad „kiekviena kongregacija siųstų bent vieną delegatą.“³⁴⁷ Delegatų iš lietuvių OFS provincijos nuvyko du, Kongrese komisarijui atstovavo jo deleguotas t. J. Liauba. Kongreso tema – „Gražinti pasauliui Kristų per šeimą“. Kitas visuotinis Amerikos Trečiojo ordino kongresas įvyko Milvokyje (Milwaukee, WI) 1952 m. spalio 24–26 d. Jo tema buvo „Trečiojo ordino

³³⁶ Šv. Pranciškaus Varpelis. Nr. 1. P. 27.

³³⁷ Ten pat. 1954. Nr. 4. P. 122.

³³⁸ Ten pat. 1954. Nr. 11. P. 360.

³³⁹ Ten pat. 1954. Nr. 9. P. 298.

³⁴⁰ Ten pat. 1956. Nr. 1. P. 380.

³⁴¹ Ten pat. P. 390.

³⁴² Ten pat. 1960. Nr. 10. P. 348.

³⁴³ Ten pat. 1968. Nr. 12. P. 377.

³⁴⁴ T. K. Butkaus raportas. 1968 05 20. Kennebunk, ME // OFS Šv. Antano vienuolyno archyvas.

³⁴⁵ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1942. Nr. 1. P. 27.

³⁴⁶ Ten pat. 1944. Nr. 10. P. 4.

³⁴⁷ Ten pat. 1954. Nr. 4. P. 122.

apaštalavimas“. Jame buvo nutarta tą apaštalavimą pagyvinti radijo bangomis skirtoje Šv. Pranciškaus valandoje“³⁴⁸.

Kitas Amerikos OFS kongresas įvyko Detroite 1962 m. spalio 24–28 d. Jo pagrindinė tema buvo „Trečiojo ordino apaštalavimas moderniajame pasaulyje“. Daugiausia dėmesio atkreipta į socialinę sritį tuomet išleistos pop. Jono XXIII enciklikos „Mater et Magistra“ šviesoje. Šiame kongrese dalyvavo net 31 Šv. Kazimiero provincijos delegatas, 25 pasauliečiai ir 6 kunigai direktoriai – prel. P. Juras, t. G. Baltrušaitis, kun. V. Stanevičius, kun. M. Kundrotas, kun. A. Račaitis ir provincijos komisarijus t. J. Vaškys. Šiame kongrese lietuviai susirinko į savo atskirą posėdį, kuriame pagal naujas Trečiojo ordino konstitucijas išsirinko provincijos tarybą, kuri nutarė paruošti provincijos statutą ir išleisti biuletinį lietuvių ir anglų kalba. Kitame susirinkime t. J. Vaškys perskaitė pranešimą „apie provincijos padėtį ir ateities veiklos planus, primindamas, kad netrukus bus išleista lietuviškai naujosios Trečiojo ordino konstitucijos ir ritualas“³⁴⁹.

Visuotinis Amerikos Trečiojo ordino federacijos kongresas įvyko Filadelfijoje (Philadelphia, PA), 1967 m. birželio 22–25 d. Jo pagrindinė tema buvo „Pranciškoniškas atsinaujinimas šiandien“. Šis kongresas buvo labai reikšmingas lietuviams pasauliečiams pranciškonams, nors juos jame atstovavo nedidelis būrelis lietuvių su kiek gausesniais angliškai kalbančių kongregacijų atstovais. Taip pat dalyvavo šie dvasininkai: prel. P. Juras – provincijos tarybos kunigas patarėjas, t. K. Butkus – provincijos direktorius, kun. V. Stanevičius ir t. G. Baltrušaitis. Šio kongreso metu t. K. Butkui vadovaujant buvo sušauktas Šv. Kazimiero provincijos posėdis, išrinkta nauja provincijos taryba, paruoštas naujos Trečiojo ordino regulos projektas ir suruoštas lietuviškas skyrius bendroje Trečiojo ordino parodoje. Provincijos delegatų posėdyje buvo išrinkta nauja taryba. T. K. Butkus paskirtas provincijos direktoriumi. Šiame posėdyje buvo nagrinėta, priimta ir parašais patvirtinta t. K. Butkaus paruošta OFS regula. Ji buvo įteikta Trečiojo ordino federacijos valdybai, kuri ją pripažino, kaip vieną iš geriausių regulos projektų.

Bendroje kongreso parodoje Šv. Kazimiero provincijos direktoriaus rūpesčiu paruoštas lietuviškas skyrius, kuriame buvo eksponuoti Kenebunko vienuolyno meno kūriniai: Šv. Antano ir Prahos Kūdikėlio statulos Lurdo ir Kryžiaus kelių šventovės bei naujoji koplyčia. Taip pat parodoje buvo lietuvių pranciškonų spaudos eksponatai: „Šv. Pranciškaus Varpelis“, „Aidai“ ir „Darbininkas“. Pranciškonų išleistos knygos „Serafiškuoju keliu“ I ir II tomas (mąstymai), dr. A. Maceinos „Saulės Giesmė“, t. K. Butkaus išversta ir išleista knyga „Pilnutinis Kristus“ ir kt. Klasikų autorių paveikslais parodoje buvo iliustruoti ir minėtosios

³⁴⁸ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1952. Nr. 8. P. 274.

³⁴⁹ Ten pat. 1963. Nr. 4. P. 127.

Trečiojo ordino regulos projekto skyriai. Ši paroda „susilaukė plataus atgarsio Amerikos visuomenėje ir spaudoje“³⁵⁰. XII Šiaurės Amerikos Trečiojo ordino kongresas įvyko 1977 m. rugpjūčio 4–7 d. Šv. Jono universitete Koledžvile (Collegeville, MN) Kongrese be kitų garbingų pasauliečių ir dvasininkų dalyvavo ir Mažesniųjų brolių ordino Generolas t. K. Koseris (F. K. Koser). Šio kongreso šūkis – „Pranciškaus dovana Amerikai: Jėzus tapo kūnu mūsų pasaulyje.“ Jo pagrindinė tema – „Pasauliečių pranciškonų misija Evangelijos skelbime šių dienų pasaulyje.“ Jai mintį davė pop. Pauliaus VI 1975 m. laiškas apie Evangelijos skelbimą moderniajame pasaulyje. Kongrese „buvo apmąstyta šių dienų OFS pasiuntinybė“³⁵¹.

3.5.3. Lietuvių pasauliečių pranciškonų pastoracinė veikla JAV ir Kanadoje

Pasauliečiai pranciškonai apaštalavo savo parapijose ir apylinkėse. Pavyzdžiui, Ročesteryje jie 1943 m. įsipareigojo melstis ir aukoti Šv. Komunią bei kas mėnesį aukoti šv. Mišias už savo parapijos karius ir taiką pasaulyje³⁵². Vaterburyje brolija kas mėnesį aukojė Švč. Sakramento adoracijos valandą už nusidėjėlių atsivertimą, ir ta intencija paaudokavo šv. Mišioms³⁵³. Vorčesteryje. Šv. Kazimiero kongregacija atitinkamomis progomis meldavosi už savo dvasios vadus, ligonius ir mirusius narius³⁵⁴. Daugelis OFS narių taip pat priklausė „Maldos apaštalavimo“ grupėms ir Šv. Rožančiaus brolijoms.

OFS nariai Amerikoje jungėsi į lietuviškas katalikiškas draugijas, kurios leido katalikiškus laikraščius bei knygas. Daugelis investavo lėšas lietuviškai spaudai palaikyti. Būtent pranciškonai perėmė bankrutavusias „Lietuvių žinias“, „Ameriką“ ir „Darbininką“. Kai net kai kurie klebonai atsiėmė savo aukotus įnašus šiems laikraščiams leisti, prelatas P. Juras OFS iš Lorencio ir O. Šarkaitė OFS iš Bruklino paliko savo įdėtas nemažas pinigines sumas, kad taip palengvintų pranciškonams tęsti spaudos apaštalavimo darbą. Jie skaitė, platino ir kitiems užsakinėdavo lietuviškus katalikiškus laikraščius bei knygas. Pranciškonams atgaivinus „Šv. Pranciškaus varpelį“, kai kurios brolijos jo išplatindavo po 100–200 egzempliorių³⁵⁵.

Sekdami savo serafiškojo tėvo Šv. Pranciškaus pavyzdžiu, Amerikos lietuviai pasauliečiai pranciškonai rėmė bažnyčias, jas aprūpindavo liturginiais drabužiais ir indais,

³⁵⁰ T. K. Butkaus raportas. 1967 04 30. Kennebunk, ME // OFS Šv. Antano vienuolyno archyvas.

³⁵¹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1977. Nr. 6. P. 281.

³⁵² Ten pat. 1943. Nr. 6. P. 542.

³⁵³ Ten pat. 1951. Nr. 1. P. 27.

³⁵⁴ Ten pat. 1966. Nr. 12. P. 376.

³⁵⁵ Ten pat. P. 122.

puošdavo altorius ir bažnyčias. Statant ar atnaujinant bažnyčias ir parapijos namus tiek pavieniai nariai, tiek brolijos gausiai aukodavo arba suorganizuotų renginių pilną atiduodavo bažnyčios reikalams: pvz., 1942 m Vaterburyje brolija, surengusi vakarienę, jos pilną paskyrė parapijos skoloms apmokėti ir nuo tada kiekvienais metais panašių renginių pilną atiduodavo parapijai³⁵⁶; Ročesterio brolija prisidėjo prie lietuviško kryžiaus pastatymo³⁵⁷ ir t. t.

Lietuviai OFS nariai pasižymėjo ir artimo meilės darbais: ligonių lankymu, pagalba vargšams ir nuskriaustiesiems. Ligonių lankymui kiekviena brolija turėdavo paskirtus narius. Pagalba vargšams jie pasižymėjo ypač tuomet, kai Lietuvą užgrobus komunistams daugelis mūsų brolių atsidūrė tremtyje. Tuomet jie ėmė remti BALF'o labdaringą veiklą, aukodami drabužius ir pinigus, arba patys siuntė į Vakarus pasitraukusiems lietuviams drabužių, maisto ir spaudos, o ten esantiems kunigams liturginių rūbų ir indų. „Maža Vandergrifo (Wandergrift, Pa) kongregacija išsiuntė 12 siuntinių“³⁵⁸. Maspete (OFS) narės Vandergrife gatvėse rinko aukas lietuvių našlaičių fondui. Vaterburio OFS 1944 m. visą birželio mėnesį meldėsi už Lietuvą, kad ji taptų nepriklausoma. Daugelis kongregacijų Vasario 16-osios minėjimuose ar kitomis progomis Lietuvos išlaisvinimui įteikdavo savo aukas. Daugelis narių sudarė sąlygas tremtiniais atvykti ir padėjo įsikurti Amerikoje.

Amerikos lietuviai OFS nariai ypatingu būdu rėmė savo dvasios brolių pranciškonų įsikūrimą ir apaštalavimo darbus Amerikoje. Prel. P. Juras iš Lorencos (Lawrence, MA) ir M. Kleitonienė iš Baltimorės (Baltimore, MD) buvo tie, kurių dėka pranciškonai galėjo atgaivinti „Šv. Pranciškaus varpelį“, be to pastaroji padėjo įkurti ir Gryne vienuolyną³⁵⁹. Daug OFS narių yra prisidėję prie Kenebunko vienuolyno įsigijimo ir įrengimo, vienuolyne šv. Antano, Prahos Kūdikėlio Jėzaus, Lurdo, Kryžiaus kelių įrengimo bei pastatymo. Kenebunke OFS Šv. Kazimiero provincijos naujoje koplyčioje finansavo didžiulį visą vienuolyno sieną užimančią vitražinį langą, kainavusį virš 30000 dolerių. Pasauliečiai pranciškonai daugiau ar mažiau yra prisidėję prie visų pranciškonų vienuolynų statybų ar įrengimo tiek Kanadoje, Sent Katerinse ir Toronte, tiek JAV, Bridžvilyje ir Bruklino. Nemažai prisidėjo Bruklino vienuolynui statant Kultūros židinį, apimančią vienuolyną, koplyčią, spaustuovę, laikraščių redakciją ir administraciją bei visuomeninei veiklai skirtas patalpas.

Amerikos lietuviai (OFS) šelpė ir kitas lietuvių vienuolijas: Marijonus ir Jėzuitus, Kazimierietes, Prancišketes, Nukryžiuotojo Jėzaus ir Nekalto Prasidėjimo seseris. Jie daug yra prisidėję prie lietuvių Šiluvos šventovės Washingtone ir Lietuvių Kankinių koplyčios Romoje statybos. Nariai aukoję ir OFS namų statybai Asyžiuje ir Romoje, pranciškonų

³⁵⁶ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1942. Nr. 1. P. 18.

³⁵⁷ Ten pat. 1964. Nr. 7. P. 218.

³⁵⁸ Ten pat. 1944. Nr. 8. P. 282.

³⁵⁹ Ten pat. 1947. Nr. 8. P. 279.

koplyčios įrengimui Paminklinėje Amerikos bazilikoje Vašingtone (Washington). Pranciškonų ordino generolas t. K. Koseris (F. K. Koser) 1975 m. birželio 29 d. prel. Pr. Jurui ir prel. J. Balkūnui už jų nuopelnus Lietuvos Šv. Kazimiero pranciškonų provincijai suteikė pranciškonų ordine garbės nario titulų.

Nuoširdžios ir atidžios tėvų pranciškonų vizitacijos turėjo didelę įtaką pasauliečių pranciškonų gyvenimui. Iš atliktų vizitacijų matome, kad kai kurios brolijos išliko veiklios ir vėlesniais metais. Pažymėtinos Detroito (Detroit, MI.), Čikagos, Toronto, Bruklino, Kenebunko brolijos. Dievo Apvaizdos lietuvių parapijoje jau nuo 1935 m. veikė OFS brolija. Ordino nariai trečiąjį mėnesio sekmadienį rinkdavosi bendroms maldoms, po šv. Mišių, skaitydavo „Šv. Pranciškaus varpelį“, kasmet surinkdavo nario mokestį, iš kurio dalį siųsdavo Trečiojo ordino centrui, o kitą dalį keturis kartus per metus aukodavo šv. Mišioms, sumokėdavo už laikraštį. OFS nariai, laikydamiesi regulos, kasdien kalbėdavo 12 poterių, nešiojo šv. Pranciškaus medalikėlius, priimdavo Švč. Sakramentą pirmąjį mėnesio penktadienį ir pirmąjį šeštadienį. Mirus OFS nariui, brolija meldavosi šv. Mišiose, buvo kalbamas rožinis, dalyvaujama laidotuvėse, palydima į kapus³⁶⁰.

Pastačius Detroite naują bažnyčią ir kultūrinį centrą, sąlygos veiklai buvo palankios, tačiau stigo pašaukimų. Nors 1975 m. brolijoje buvo tik 16 narių, ji išliko gyva ir veikli. 1982 m. spalio 25 d. Detroito apylinkėje gyvenančias OFS nares aplankė pranciškonų provincijolas t. P. Baltakis ir atliko Trečiojo ordino konstitucijoje nurodytą generalinę vizitaciją. Tuo metu aktyviausia buvo Dievo Apvaizdos brolija³⁶¹. Viena didžiausių visoje Amerikoje, turėjusi virš 50 narių buvo Švč. M. Marijos Gimimo brolija³⁶².

Toronto Prisikėlimo parapijos OFS brolija įsteigta 1954 m. sausio 27 d. Toronto lietuvių Prisikėlimo parapijos OFS brolija, kuriai vadovavo pranciškonai, pasižymėjo aktyvumu³⁶³. Pirmuoju šios brolijos dvasios vadu buvo t. P. Baltakis. Nuo 1983 m. dvasios tėvo pareigas ėjo t. A. Simanavičius. Tuo metu šios parapijos brolija turėjo 40 narių³⁶⁴.

³⁶⁰ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1975. Nr. 6. P. 185.

³⁶¹ Ten pat. 1982. Nr. 1. P. 26.

³⁶² Ten pat. 1979. Nr. 4. P. 21: Brolijai pirmininkavo. A. Lenkarts (A. Lenkart), o dvasios tėvo pareigas ėjo kan. V. Zakarauskas. 1979 m. rugsėjo 27 d. t. J. Bacevičius vizitavo Švč. Marijos Nekalto Prasidėjimo broliją Čikagoje. Nors didelė dalis narių dėl ligos ar senatvės negalėjo reguliariai lankyti susirinkimų, tačiau visos sąžiningai atlikdavo išpareigojimus ir savo maldomis bei aukomis prisidėdavo prie OFS veiklos. Kongregaciją globojo kun. F. Kireilis.

³⁶³ Ten pat. 1978. Nr. 5. P. 153.

³⁶⁴ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1983. Nr. 4. P. 122: 1982 m. gruodžio 20 d. t. P. Baltakis atliko metinę vizitaciją, kurios metu buvo priimti 5 nauji kandidatai, o pažadą davė 6 nariai. Brolija turėjo savo šv. Mišias pirmaisiais mėnesio sekmadieniais. Po šv. Mišių vykdavo susirinkimai. Brolija prisidėdavo prie bažnyčios atnaujinimo darbų ir rėmė parapijos veiklą.

1985 m. spalio 5 d. t. J. Bacevičius, Trečiojo ordino vizitatorius, lankė Prisikėlimo parapijos OFS Toronte³⁶⁵. Tuo metu brolijoje buvo apie 50 narių, kurių skaičius vis augo. Kas mėnesį OFS turėjo savo šv. Mišias ir susirinkimą, taip pat šelpė vargšus, lankė ligonius, ypač prieš šv. Kalėdas³⁶⁶. Toronto brolija stengėsi gyventi, kaip skatino dvasios vadas t. A. Simanavičius, maldos ir tarnystės dvasioje.

JAV ir Kanados lietuviai pasauliečiai pranciškonai yra nepaprastai nusipelnę išsaugant krikščioniškas vertybes ir tautinę savimonę išeivijoje. Jie jungėsi į lietuviškas katalikiškas draugijas, rėmė lietuvių bažnyčias, parapijų namus, kultūros židinius, nemažai investavo į lietuviškos spaudos išlaikymą. JAV ir Kanados lietuviai pasauliečiai pranciškonai labai rėmė savo dvasios brolių pranciškonų įsikūrimą, prisidėjo prie visų pranciškonų vienuolynų statybų bei vienuolių apaštalavimo darbų, taip pat šelpė ir kitas lietuvių vyrų ir moterų vienuolijas. Lietuvių OFS veikla Amerikoje per 50 metų atnešė gausių vaisių: atgavus nepriklausomybę drauge su pranciškonų leidybiniu ir kitu kultūriniu lobynu buvo sugrąžinta Lietuvai dalis jos religinio, tautinio, kultūrinio palikimo, kuris buvo prarastas sovietų okupacijos metais. Visa ši veikla nebūtų taip aktyvi, jei savo pašaukimo liudijimo kelyje lietuviai pranciškonai tėvai ir broliai būtų užsidarę vienuolyne ir savo rūpesčiu nebūtų skleidę tautinių ir krikščioniškų vertybių.

Apibendrinant JAV ir Kanados pasauliečių pranciškonų veiklą ir jos santykį su lietuvių pranciškonų brolių pastoracija bei identiteto įgyvendinimu šioje pastoracijoje, reikia pastebėti, jog pasauliečių pranciškonų brolių plėtrai ir šv. Pranciškaus dvasios ugdymui nemažą reikšmę turėjo brolių pamokslai, pasakyti rekolekcijų ir švenčių progomis, po kurių raginimo į tretininkų gretas įstodavo naujų narių bei pagyvėdavo pačių brolių gyvenimas. Pasauliečių pranciškonų brolių veiklos sustiprinimui buvo reikšmingos brolių vadovaujamos rajoninės konferencijos, kurios visada gvildeno aktualias temas. Ypatingą vaidmenį brolių gyvenime suvaidino vizitacijos, nes jų dienomis po šv. Mišių buvo skaitomos konferencijos, rengiami

³⁶⁵ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1985. Nr. 6. P. 188: Šv. Mišių metu pasakė aktualų pamokslą. Buvo priimtas 1 naujas narys. Susirinkimo metu pasisakė t. J. Bacevičius. Jis kalbėjo apie regulos pakeitimus, pateikė daug dvasinių nurodymų, kokie turėtų būti pranciškonai šiuolaikiniame pasaulyje. Buvo išsakytos mintys apie pranciškonų rūbą ir savo vėliavą, siūloma, kad visos narės pasisiūtų po rudą abitą.

³⁶⁶ Ten pat. 1987. Nr. 2. P. 57: Visus susirinkimus pradėdavo dvasios t. A. Simanavičius. Toronto OFS rūpinosi abitų siuvimu bei vėliavos išigijimu. Nariai daug meldėsi besitartinančio 600 m. Lietuvos krikšto jubiliejaus intencija. Kiekvieno mėnesio pirmąjį ketvirtadienį kartu meldavosi už gyvus ir mirusius. Vasaros metu susirinkimai nevykdavo, tačiau šv. Mišios buvo aukojamos Trečiojo ordino intencija. Paskutinis susirinkimas prieš vasaros atostogas prasidėdavo bažnyčioje šv. Mišiomis, kurias aukodavo dvasios vadas t. A. Simanavičius. Prieš šv. Mišias visada buvo giedamas šv. Pranciškaus himnas, o šv. Mišių metu pirmininkas skaitydavo tos dienos skaitinius. Pabaigoje sugiedodavo šv. Pranciškaus giesmę „Mes norim nešti Tavo taiką“. Po to rinkdavosi salėje, kur vykdavo susirinkimas. Prieš susirinkimą sukalbėdavo regulai pritaikytas maldas, toliau viskas vykdavo pagal dienotvarkę. Susirinkime dalyvaudavo apie 30 žmonių.

posėdžiai, kurių metų išklausomos ataskaitos apie brolijos veiklą, renkama nauja taryba, sudaromi veiklos planai ir sprendžiamos kitos aktualijos.

Lietuvių pranciškonų identiteto bruožus ir jų raiškos būdus JAV ir Kanadoje (1945–1990 m.) galima kategorizuoti, remiantis jų vykdytos pastoracijos kryptimis:

2 lentelė. Lietuvių pranciškonų pastoracijos kryptys JAV ir Kanadoje 1945–1990 m.

Nr.	Lietuvių pranciškonų veikla	JAV ir Kanadoje (1945–1990 m.)
	Veiklos pobūdis	
1	Pranciškoniškų idėjų populiarinimas	+
2	Pastoracija parapijose	+
3	Pašaukimų pastoracija	+
4	Pasauliečių pranciškonų pastoracija	+
5	Periodinė spauda	+
6	Kultūrinė-tautinė veikla	+
7	Tautiškumo puoselėjimas jaunojoje kartoje	+
8	Leidybinis darbas	+
9	Ryšių palaikymas su pranciškonais Lietuvoje	+
10	Edukacinė-švietėjiška veikla (šeštadieninės m-klos, gimnazija)	+
11	Vienuolynų įsteigimas	+
12	Misijos	+
13	Tautinių stovyklų organizavimas	+

4. LIETUVIŲ PRANCIŠKONŲ INDĖLIS IŠSAUGANT ŠV. PRANCIŠKAUS DVASIĄ BEI ORDINO TĘSTINUMĄ SOVIETŲ OKUPUOTOJE LIETUVOJE 1945–1990 M.

4.1. Katalikų Bažnyčios suvaržymai ir persekiojimai antrosios sovietų okupacijos metu

Okupacijos metais Bažnyčiai Lietuvoje, teko pakelti didelių išbandymų. 1940 m. sovietų kariuomenei okupavus Lietuvą, naujoji valdžia paskelbė atskirianti Bažnyčią nuo valstybės. Netrukus buvo vienašališkai nutrauktas konkordatas su Vatikanu, apaštališajam nuncijui įsakyta nedelsiant išvykti, Bažnyčia išstumta iš viešojo gyvenimo: uždrausta dėstyti tikybą mokyklose, katechizuoti vaikus, uždaryti visi religiniai leidiniai, sustabdyta vyrų bei moterų vienuolijų, katalikiškųjų draugijų bei organizacijų veikla, nacionalizuotas Bažnyčios ir religinių organizacijų turtas, uždarytos katalikiškos mokyklos, vaikų darželiai, prieglaudos, iš kariuomenės, mokyklų ir kalėjimų išvaryti kapelionai. Siekiant įbauginti kunigus prieš juos imtasi represijų³⁶⁷.

Nacių okupacinis režimas iš dalies atkūrė Bažnyčios teises, tačiau konfiskuoto turto negrąžino, neleido veikti religinėms organizacijoms, draudė leisti religinę spaudą. Dėl Bažnyčios teisių varžymo vokiečių okupacinę valdžią 1942 m. kritikavo vyskupas V. Brizgys (1903–1992)³⁶⁸. Arkivyskupas J. Skvireckas (1873–1959) atsisakė agituoti jaunimą stoti į vokiečių karinius dalinius. 1944 m., artėjant Raudonajai armijai, Kauno arkivyskupijos ganytojai arkivyskupas J. Skvireckas ir vyskupas V. Brizgys pasitraukė į Vakarus.

Ypač sunkūs Katalikų Bažnyčiai Lietuvoje buvo pokario metai. Parapijos turėjo mokėti didelius mokesčius, kunigams uždrausta vykti į kitose parapijose rengiamus atlaidus, apribotos religinių patarnavimų teikimo galimybės, panaikintos religinės šventės. Nuo 1945 m. dvasininkus imta aktyviai sekti bei stengtasi užverbuoti bendradarbiauti su saugumo organais. Į parapijas būdavo įfiltruojami agentai. Dvasininkai privalėjo turėti Religijos reikalų tarybos įgaliojimo registraciją. Sovietų valdžia stengėsi kiek įmanydama pasinaudoti dvasininkais, kad jie savo autoritetu padėtų slopinti pasipriešinimą okupacijai. Vis dėlto kunigai klausydavo partizanų išpažinčių, paremdavo juos materialiai. 1948 m. buvo nusavintos dar nenacionalizuotos klebonijos, špitolės ir kiti gyvenamieji namai, uždrausta mokyti vaikus tikybos. Valdžia visaip kišosi į arkivyskupijos valdymą. Ją ilgą laiką valdė neturintys ordinaro teisių apaštališkieji administratoriai.

Skaudžių smūgių patyrė Lietuvoje veikusios vyrų ir moterų vienuolijos. Jau 1944 m. Kaune nacionalizuota jėzuitų gimnazija ir Šv. Pranciškaus Ksavero bažnyčia, panaikintas novicijatas

³⁶⁷ *Brizgys V.* Katalikų Bažnyčia Lietuvoje 1940–1944 metais. P. 112.

³⁶⁸ *Ten pat.* P. 126.

Pagryžuvyje, 1949 m. tokio paties likimo susilaukė Šv. Ignaco bažnyčia, vienuolynas ir novicijatas Šiauliuose. Daug jėzuitų tėvų įkalinta ir ištremta. 1948 m. buvo uždaryti visi marijonų bei pranciškonų vienuolynai ir jų administruotos neparapinės bažnyčios, suimta daug vienuolijoms priklausiusių kunigų. Panašus likimas ištiko ir seserų kongregacijas. Vilingas ženklas persekiojimų bei naikinimo tamsoje buvo kunigo Pranciškaus Masilionio SJ 1947 m. Šiauliuose įsteigta Eucharistinio Jėzaus seserų kongregacija, kurios centriniai namai 1950 m. buvo perkelti į Kauną. Kunigams vienuoliams, laikant juos didesniais fanatikais, apskritai nebuvo leidžiama dirbti³⁶⁹.

Ateistų tikslai Bažnyčios atžvilgiu nesikeitė – jie bet kokia kaina norėjo ją sunaikinti. Stalino laikais buvo norima Bažnyčią sunaikinti fiziškai. 1946 m. prasidėjo vyskupų ir kunigų suėmimai. 1947 m. sušaudytas vysk. V. Borisevičius. 1953 m. Vladimiro kalėjime miršta nuteistas 25-riems metams arkivysk. M. Reinys. 1956 m. po dešimties metų lagerio palaužta sveikata grįžta į Lietuvą vysk. P. Ramanauskas ir arkivysk. T. Matulionis³⁷⁰, tačiau jiems neleidžiama eiti pareigų, ir netrukus abu miršta.

1954 m. spaudimas Bažnyčiai šiek tiek atlėjo. 1955 m. Lietuvoje buvo išleistas Maldynas ir Katalikų kalendorius. Tėvams leista samdytis tikybos mokytoją, o kunigams, tikrinantiems vaikų žinias, kai ką paaiškinti. Susilpnėjus kontrolei, gyviau imta švęsti atlaidus, teikti Sutvirtinimo sakramentą, padaugėjo maldininkų Šiluvos atlaiduose. Grįžo nemažai nuteistų ir ištremtų kunigų, įliejusių Bažnyčiai naujos gyvybės³⁷¹. 1956–1957 m. daug iš lagerio grįžusių kunigų įsijungia į apaštalavimo darbą. Ateistinei valdžiai pradėjo aiškėti, kad represijomis Lietuvos Katalikų Bažnyčia nebus palaužta. Lageriuose žuvusieji buvo laikomi kankiniais, o kai kuriems net meldžiama altorių garbės. 1957–1958 m. vėl suimama nemaža kunigų: kan. P. Rauda, kan. St. Kiškis, t. A. Markaitis, kun. A. Močiū, kun. J. Balčiūna, kun. A. Jurgaitis, kun. A. Bunkū, kun. A. Svarinską, t. Fr. Adomaitis (dirbusį Sibire tarp vokiečių katalikų) ir kun. P. Jakulevičių. Išskyrus kun. Jurgaitį ir kun. Bunkū, likusieji įkalinami antrąjį kartą, o T. Markaitis – trečiąjį kartą. Smurtas ir šį kartą liko be rezultatų – suimtieji lageryje apaštalavo, o sugrįžę į Lietuvą, įsijungė į pastoracinį darbą. Ateistinė valdžia labai stengėsi griauti Bažnyčią ir iš vidaus pačių dvasiškių ir tikinčiųjų rankomis. Religijos reikalų tarybos įgaliotinis pervedė į žymesnius postus ateistams nuolaidžiaujančius arba neaktyvius kunigus. Skaudžiausiai nukentėjo miestų pastoracija. Be to, ateistų pastangomis, neobjektyviai informavus, Vatikanas be nuopelnų paaukštino kai kuriuos dvasiškius, o už gerą pastoracinį darbą nebuvo įvertintas nė vienas kunigas³⁷².

Tačiau politika Bažnyčios atžvilgiu netrukus vėl sugriežtėjo. Padažnėjo kunigų registracijos atėmimo atvejų. 1962 m. buvo visiškai uždrausta kalėdoti, vaikams patarnauti per Mišias ir

³⁶⁹ *Laikaitytė R.* Lietuvos vienuolijos. P. 133.

³⁷⁰ Ten pat. P. 146.

³⁷¹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1978. Nr. 3. P. 88.

³⁷² Šv. Pranciškaus Varpelis. 1978. Nr. 3. P. 89.

dalyvauti procesijose. Nuo 1961 m. darbovietėse imta vis dažniau persekiojami religinės apeigos dalyvaujantys žmonės. Ne vienas kunigas buvo nuteistas už aktyvią sielovadą. Pradėta trukdyti rengti naujus kunigus: klierikai buvo imami į armiją, aktyviau verbuojami bendradarbiauti su KGB. Sovietų valdžia kišosi į seminarijos vidaus tvarką, kliudė norintiems į ją stoti. Dėl valdžios kišimosi vyskupas J. Steponavičius net siūlė vyskupui J. Matulaičiui-Labukui (1894–1979) pasvarstyti apie seminarijos uždarymą, jei ordinarai negali jos savarankiškai tvarkyti.

J. Rugienio Religinių kulto įgaliojimo prie LTSR Ministrų Tarybos, „Valstiečių laikraestyje“ 1964 m. balandžio 21 išdėstyti potvarkiai liudijo apie grubius tikinčiųjų teisių ir tarybinių įstatymų pažeidimus, kurio pagrindas 1964 m. oficialus sovietinės valdžios pareiškimas „Dėl religinių bendruomenių turto“. Kam priklauso maldos namai ir daiktai, skirti kulto tikslams? Ar gali dvasininkai vienašališkai tvarkyti religinės bendruomenės inventorių ir lėšas? Maldos pastatus ir kitą turtą, būtiną kulto atlikimui, valstybiniai organai perduoda tikintiesiems, sudarantiems religinę bendruomenę, o ne dvasininkijai. Religinė bendruomenė šį inventorių pagal sutartį gauna iš rajono miesto DŽDT vykdomųjų komitetų nemokamai naudoti. Šis turtas priklauso valstybei. Visas turtas, įsigytas religinių bendruomeninių organų, turi būti valstybinių organų apyskaitoje ir nesiskaito bažnyčios nuosavybe. Religinė bendruomenė gali valdyti bažnytinį turtą ir juo naudotis nuomos teisėmis. Religinė bendruomenė privalo turėti viso kulto inventoriaus aprašą. Į šį aprašą įtraukiami taip pat visi naujai pirkti, paaukoti ar perduoti iš kitų bažnyčių religinio kulto daiktai. Į inventorizacijos aprašą neįtraukiami tik atskirų asmenų paskolinti privatūs daiktai. Religinė bendruomenė privalo leisti bet kuriuo metu (išskyrus laiką, kai atliekamos religinės apeigos) rajono miesto DŽDT vykdomųjų komitetų įgaliojimo padaryti periodinį inventoriaus patikrinimą ir apžiūrą. Religinė bendruomenė iš savo narių tarpo tikinčiųjų susirinkime atviru balsavimu renka vykdomąjį organą iš trijų asmenų. Kulto inventoriui ir lėšoms, surinktoms iš tikinčiųjų, patikrinti, religinė bendruomenė gali išrinkti revizijos komisiją. Dvasininkija ir religiniai centrai neturi teisės pašalinti tą ar kitą narį iš vykdomojo organo ar revizijos komisijos sąstato. Jie neturi teisės duoti jokių privalomų patvarkymų religinės bendruomenės vykdomajam organui, revizijos komisijai bei tikintiesiems. Dvasininko funkcijos apsiriboja religinių apeigų atlikimu. Dvasininkija ir religiniai centrai neturi teisės tvarkyti religinių bendruomenių žinioje esančio turto ir piniginių lėšų³⁷³.

Nuo septintojo dešimtmečio vidurio Lietuvoje ėmė jaustis aktyvesnis bei sistemingesnis priešinimasis sovietų politikai. 1966 m. aktyvesnieji kunigai, daugiausia iš Vilkaviškio vyskupijos, anuomet sovietų valdžios patvarkymu sujungtos su Kauno arkivyskupija, pradėjo rinktis į slaptus susirinkimus, imta rūpintis informacijos perdavimu į užsienį, rašyti peticijas sovietų valdžiai. Oficialioji Kauno arkivyskupijos vadovybė prie peticijų rašymo aktyviai neprisidėjo. Vyskupas J. Matulaitis-Labukas net buvo nurodęs dekanams, kad neleistų kunigams tokių peticijų

³⁷³ Rugienis J. Religinių kultų įgaliojimo prie LTSR Ministrų Tarybos. Valstiečių laikraštis 1964 04 21.

pasirašinėti. Nepaisant to, pagrindinė veikla plėtojosi ir stiprėjo. 1972 m. pradėta leisti LKB Kronika, po kelerių metų kiti pagrindiniai periodiniai leidiniai („Aušra“, „Dievas ir Tėvynė“, „Tiesos kelias“ ir kt.). Kauno arkivyskupijoje gyveno ir veikė keli aktyvūs LKB kronikos bendradarbiai, buvo rengiamas pagrindinis religinis leidinys „Rūpintojėlis“, prie Kauno dirbo pagrindinė „ab“ spaustuvė, spausdinusi religinę literatūrą. Savotiškas centras, į kurį sueidavo daug pagrindinio religinio gyvenimo gijų, buvo Kaune įsikūrę Eucharistinio Jėzaus seserų kongregacijos namai, kuriuos nuolatos akylai sekė KGB.

Į pagrindinę veiklą aktyviai įsitraukė kunigai vienuoliai, ypač jėzuitai, marijonai ir pranciškonai: jie slapčia ugdė kunigus, globojo moterų vienuolijas, daug dėmesio skyrė pagrindinei periodinių leidinių ir knygų leidybai. Reikšmingas vaidmuo Sovietų Sąjungos okupacijos metais teko moterims vienuolėms. Panaikinus seserų kongregacijas bei konfiskavus visą jų turtą, seserų veikla nenutrūko, jos persikėlė į pagrindį. Sovietmečiu seserys Kauno arkivyskupijoje, kaip ir visoje Lietuvoje, slapčia katekizavo vaikus ir suaugusiuosius, rengdavo rekolekcijas, talkindavo parapijose, apaštalaudavo dirbdamos ligoninėse, daugindavo ir platindavo pagrindinę religinę literatūrą.

Aštuntajame dešimtmetyje Kauno tarpdiecezinei kunigų seminarijai buvo grąžintas pokario metais atimtas rektorato pastatas, Švč. Trejybės bažnyčia. 1975 m. Kaune viešėjo Berlyno arkivyskupas kardinolas Alfredas Bengschas (Alfred Bengsch), kurio apsilankymas padidino tikinčiųjų aktyvumą. 1978 m. įsisteigus Tikinčiųjų teisių gynimo katalikų komitetui, Lietuvoje sustiprėjo tikinčiųjų teisių gynimo sąjūdis. Šiluvoje padaugėjo maldininkų, buvo organizuojamos pagrindinės rekolekcijos, maldininkų eisenos į Kryžių kalną, aktyvesni pasidarė Eucharistijos bičiuliai. 1979 m. ėmė kurtis kunigų tarybos, kurios įsitraukė į tikinčiųjų teisių gynimą. Vis daugiau jaunuolių pareiškė norą tapti kunigais. 1985 m. Kauno kunigų seminarija gavo net 45 norinčiųjų studijuoti pareiškimus. Atsakydama į didėjančią Bažnyčios aktyvumą, sovietų valdžia ėmė intensyviau verbuoti dvasininkus bei klierikus, kompromituoti jai nepaklusnius kunigus, griebėsi represijų. 1974–1977 m. už LKB kronikos dauginimą Lietuvoje nuteista 10 asmenų, tarp jų J. Sasnauskas³⁷⁴. 1980 m. suimta eisenos į Šiluvą organizatorė, Eucharistijos bičiulių sąjūdžio steigėja, Eucharistinio Jėzaus kongregacijos sesuo Gema Stanelytė, 1980–1981 m. surengti teismai dar 7 bažnytinio pagrindžio darbininkams, 1983 m. suimtas LKB kronikos redaktorius, kun. S. Tamkevičius. Tačiau, nepaisant visų priemonių, sovietų valdžiai nepavyko užgniaužti Bažnyčios pasipriešinimo. 1988–1989 m. ji neteko visų Katalikų Bažnyčios kontrolės svertų. Bažnyčia laimėjo kovą su sovietiniu režimu, tačiau ne be skaudžių žaizdų³⁷⁵.

³⁷⁴ LKB kronika T. 9. Chicago: Lietuvos Kronikos Sąjunga. 1985–1987. Nr. 72.

³⁷⁵ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 7.

4.2. Pranciškonų identiteto liudijimas sovietų okupuotoje Lietuvoje

4.2.1. Lietuvių pranciškonų tikėjimo ir tautiškumo liudijimas pastoracijoje

Likę okupuotoje Lietuvoje pranciškonai dirbo pastoracinį darbą, neatsakydavo padėti nė vienam, kas į juos kreipdavosi. Šia veikla jie gyveno savo pašaukimo liudijimo gyvenimą ir drauge šalia esantiems liudijo pranciškoniškojo gyvenimo prasmę. Komunistų išleista brošiūra „Pranciškonai Lietuvoje“ buvo nukreipta prieš pranciškonus, rėmusius laisvės kovotojus Nemunaityje, juos slėpusius Kauno ir Kretingos vienuolynuose. „1945 06 05 d. į Nemunaičio vienuolyne susirinkę kovotojai priėmė atgailos sakramentą, dalyvavo šv. Mišiose. Tada Nemunaityje, pranciškonų vienuolyne, priesaikos tekstą perskaitė jos autorius Ramanauskas, dalyvaujant kunigams Stasiūnui ir Želniui bei vienuoliams. Visi iš eilės bučiavo kryžių ir pistoletą. Ramanauskas pasakė atitinkamą kalbą“³⁷⁶. Kunigai negalėjo atsisakyti nuo pareigos teikti jiems sakramentus.

Tas pats autorius rašo: „1944 metai. Pabėgus hitlerininkams Kretingos vienuolyne vėl telkėsi nekaltų žmonių krauju susitepę gaivalai. T. Pijus Andraitis slepia celėse buvusius policininkus ir kitokius hitlerininkų pakalikus. 1947 04 15 t. Pijaus celėje buvo surasta gudriai užmaskuota slaptavietė. Joje ilgą laiką slapstėsi buvęs Kretingos apskrities policijos vadas Adomaitis. Čia buvo rasta ginklų, didelė popieriaus atsarga, rašomoji mašinėlė“³⁷⁷. Už tai, kad lietuviai pranciškonai slėpė, gelbėjo tautiečius nuo sovietinių represijų, kaip kad vokiečių okupacijos metu, nuo mirties slėpdami žydus, okupantai mirties bausmė nuteisė tuometinį Lietuvos pranciškonų provincijolą t. Kazimierą Čepulį³⁷⁸.

Pranciškonų pastoracinė veikla parapijose buvo aktyvus ir nuoseklus jų identiteto liudijimas. T. Patricijus Puodžiūnas, sovietams okupavus Lietuvą likęs Kretingoje, buvo apkaltintas partizanų globa, ir ištremtas į Vorkutą 9 metams. Grįžęs į Lietuvą, įsijungė į pastoracinį darbą Telšių vyskupijoje. Pradžioje buvo Rubikių, Didkiemio, paskutiniu metu Navarėnų klebonas. Buvo uolus vienuolis, griežtas sau ir kitiems. Daug valandų praleisdavo bažnyčioje besimelsdamas³⁷⁹.

T. Laurencijus Daugnora, 50 metų išbuvęs vienuoliu ir 41 metus kunigu, kunigystei ruošėsi Kauno, Tirolio, Austrijoje pranciškonų ir Vilkaviškio seminarijose. Karo metu apaštalavo Kretingoje. sovietams okupavus Lietuvą, pasiliko Lietuvoje ir apaštalavo Alytaus parapijoje,

³⁷⁶ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1973. Nr. 5. P. 157.

³⁷⁷ Ten pat. P. 157.

³⁷⁸ Ten pat. P. 158.

³⁷⁹ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 50.

Kaišiadorių vyskupijoje. Vėliau persikėlė į Telšių vyskupiją ir aptarnavo Žarėnų-Latvelių bei Šakynos parapijas. Buvo sumanus auklėtojas ir uolus nuodėmklausys³⁸⁰.

T. Aloyzas Janušaitis bolševikams artėjant prie Lietuvos apsisprendė pasilikti Lietuvoje. Dėl to, kad buvo uolus kunigas ir patriotas lietuvis, buvo ištremtas į Sibirą 10 metų. Tremtyje, kiek galėjo, apaštalavo. Apie tai vienas vokiečių belaisvis, grįžęs laisvėn, vokiškame laikraštyje rašė, kaip jis slapta laikydavo Mišias, klausydavo išpažinčių ir teikė kitus sakramentus. Kai galėjo, išvykdavo ir į kitas stovyklas, kad lietuviai tremtiniai, kaip vienas jų rašė, galėtų jam „parduoti ožius“, y. atlikti išpažintį. Tremtyje prarado sveikatą ir vienos rankos pirštus. Po 10 metų jam buvo leista grįžti į Lietuvą ir pareikalauta, kad grįžęs neorganizuotų pranciškonų, kurie jau buvo komunistų išblaškyti. Pradžioje kelis metus gyveno Krakėse, o paskutinius metus buvo Pociūnėlių klebonu Radviliškio rajone. Grįžęs visą laiką sirguliavo, bet savo pareigas uoliai atliko³⁸¹.

Sovietinėje spaudoje dažnai buvo kritikuojama dvasininkija. „Komjaunimo tiesos“ Nr. 64 ir 65 komunistų partijos propagandistas Stasys Laurinaitis parašė trijų dalių straipsnį „Tiesa apie vienuolynus“. St. Laurinaitis pabrėžia, kad 1940 m. Lietuvoje buvo 103 vienuolynai su daugiau kaip 1000 vienuolių, o 1939 m. Vilniaus arkivyskupijoje – 83 vienuolynai su daugiau kaip 800 vienuolių. Propagandiška, bet įdomi yra jo straipsnio III dalis – „Kruvinos pėdos“, niekinanti vienuolius už jų ryšius su partizanais pokario metais. St. Laurinaitis rašo, kad Kretingos pranciškonų vienuolyne tada tebuvo 23 vienuoliai. Pranciškonams taip pat priklausė skyriai Kaune ir Nemunaityje. Kretingos viršininkas t. K. Čepulis vienuolyną pavertęs partizanų grupių štabu, kuriame buvo slepiami ginklai, spausdinami antisovietiniai atsišaukimai, ruošiami įsakymai „Žemaičių legijonui“. Kauno pranciškonų vienuolynas slėpęs lietuvių tautinio pagrindžio vadus, o partizanus globojęs ir Nemunaičio vienuolynas. T. K. Čepuliui perėjęs pagrindin, vadovavimą vienuolynui perėmęs t. A. Puodžiūnas ir tapęs net partizanų štabo viršininku. Įsakymus bei instrukcijas jis perduodavęs per ryšininką kun. P. Jasaitį. Kai t. A. Puodžiūnas buvo suimtas, jį pakeitė t. P. Andraitis, slėpęs ne tik ginklus, uniformas, partizanus, bet ir buvusį Kretingos apskrities policijos vadą Adomaitį. Jis pagrindžio veiklon įtraukęs keletą Kretingos gimnazijos moksleivių. Taip pat iškeliamą saleziečių ir marijonų antisovietinė veikla³⁸².

1980 m. mirė t. A. Puodžiūnas ir t. L. Daugnora. Pritarus Telšių vyskupui Antanui Vaičiui, į pranciškonus buvo priimti t. Juozapas Pačinskas – Telšių katedros klebonas ir t. Bronislovas Racevičius – Gaurės parapijos klebonas, po metų – Uynos parapijos klebonas Aolfas Pudžemis³⁸³.

1979 m. nuo gegužės 10 iki birželio 10 d. t. V. Gidžiūnas lankėsi Lietuvoje, tirdamas čia gyvenusių pavienių pranciškonų padėtį. Tikrinimo ataskaitoje jis rašo, kad nei į Kretingą, nei į

³⁸⁰ *Gidžiūnas V.* Lietuvos pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. P. 50.

³⁸¹ Šv. Pranciškaus Varpelis. 1974. Nr. 5. P. 152

³⁸² Šv. Pranciškaus Varpelis. 1974. Nr. 10. P. 315.

³⁸³ *Bytautas S.* Atsiminimai. 1982–1990. Rankraštis. P. 4 // Lietuvos OFM archyvas.

Telšius nuvykti negalėjęs, nes negavęs valdžios leidimo, nepaisant net Telšių vyskupo prašymo. Tekę tenkintis juos pasikviečiant į Vilnių. Buvę atvykę: t. Patricijus Puodžiūnas, klebonaujantis Nevarėnuose, visateisis Lietuvos pranciškonų viršininkas, ir t. Laurencijus Daugnora, aptarnaujantis dvi nedideles Latvelių – Žarėnų ir Šakynos parapijas bei br. Jokūbas Skačkauskas. Per Sekmines lankėsi t. L. Andriekaus brolis Stasys, norintis tapti katalikų kunigu, ir br. Bronius Poškus. Ataskaitoje taip pat pažymima, kad Lietuvoje dar du kunigai yra atlikę noviciatą ir davę įžadus. Tai t. Juozas Pačinskas ir t. Bronius Racevičius. Pasak t. Patricijaus, Lietuvoje esą 14 pranciškonų, o bendras visų skaičius – 4 kunigai ir 10 brolių. Senieji broliai esą jau silpni, todėl atvykti į Vilnių nepajėgę. Nemunaityje vizitatorius aplankęs br. Liudviką Macianską, einantį jau 91-uosius metus. Ataskaitoje rašoma, jog Lietuvoje būtų galima rasti nemažai kandidatų į ordiną – tiek kunigų, tiek ir klierikų³⁸⁴.

Pranciškonai aktyviai įsijungė į pranciškoniškos šeimos gyvenimą ir atliko jiems patikėtą misiją. Globojo seminaristus, pranciškonus pasauliečius, daug dėmesio skyrė parapijinei sielovadai ir jaunimui, platino pagrindžio literatūrą. Dėl šios veiklos buvo persekiojami KGB, kviečiami į saugumą apklausoms. Dėl „Katalikų Bažnyčios kronikos“ platinimo buvo kvočiami br. Bronius Poškus, t. Juozapas Pačinskas, t. Adolfas Pudžemis³⁸⁵. Tačiau pranciškoniškasis gyvenimo būdas – pašaukimas gyventi intensyvią krikščionišką gyvenimą, nevengti sunkumų ir evangelinius priesakus įgyvendinti savo kasdienybėje – okupacijoje gyvenusiems broliams pranciškomams neleido sustoti, užsisklęsti. Jie buvo paklusnūs tik dvasiniams vyresniesiems ir kaip suprato, taip vykdė priasaką statyti Kristaus Bažnyčią.

4.2.2. Pranciškoniškosios dvasios skleidimas ir rūpinimasis pranciškonų pašaukimais

Pranciškoniškosios bendruomenės pagrindas – brolystė, pirminis šv. Pranciškaus idealas. Jo esmė – stiprinti santykius su Kristumi ir puoselėti pranciškoniškosios dvasios įsausmą. Todėl esminis siekis yra nuolatinis broliškumo dvasios ir naujų pašaukimų ugdymas prisitaikant prie esamų sąlygų. Lietuvoje sovietmečiu gyvenę broliai įvairiomis formomis stengėsi plėtoti šį siekį.

³⁸⁴ *Gidžiūnas T.* Pranešimas apie Lietuvoje esančių pranciškonų stovį, J. Gailiušui. 1979 06 20. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

³⁸⁵ LKB kronika T. 10. Nr. 78: Plačiai pasaulyje išgarsėjo 1972 m. pradėjusi eiti pagrindinė „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“, lietuvių tautos pasipriešinimo sovietinei okupacijai istorijoje suvaidinusi didžiulį vaidmenį. Suredaguoti „Kronikos“ numerį buvo pavojinga, tačiau tik pusė darbo. Ji buvo rašoma, kad atskleisti sovietų valdžios vykdytą susidorojimą su tikinčiais, todėl reikėjo organizuoti jos platinimą. Visi suprato, kad „Kronika“ tik tada atliks savo uždavinį, jeigu jos informacija pasklis ne tik Lietuvoje, bet ir laisvajame pasaulyje. Žinoma, norėdami atskleisti „Kronikos“ leidėjus ir platintojus, sovietiniai pareigūnai vykdė persekiojimus, daugelis žmonių buvo kviečiami tardymui. 1983 m. sausio 26 d. suimtas kun. Alfonsas Svarinskas, o pas kun. J. Kaunecką ir kun. A. Keiną padarytos kratos. Kun. S. Tamkevičius SJ buvo įkalintas 1983 m. pavasarį Permės lageryje Nr. 37. Po to išstremtas į Sibirą. Pačius sunkiausius saugumo siautėjimo metus „LKB Kroniką“ leidybą užtikrino kelios seserys vienuolės ir kun. J. Boruta SJ.

Uždarius Telšių ir Vilkaviškio kunigų seminarias, Kauno tarpdiecezinė kunigų seminarija liko vienintelė. Į šią seminariją buvo perkeltas Kauno Teologijos-filosofijos fakultetas, 1940 m. sovietų valdžios pašalintas iš universiteto. Šis fakultetas dėl filosofijos dėstytojų trūkumo 1953 m. tapęs vien Teologijos fakultetu, veikė čia iki 1994 m. Klierikų skaičius seminarijoje iškart buvo apribotas iki 150, vėliau nuolat mažinamas iki 75, 60, 45 ir net 25. Seminarijos vadovybės nariai, profesoriai ir klierikai buvo vienas po kito suiminėjami ir tremiami iš Lietuvos. Turtinga seminarijos biblioteka konfiskuota ir sunaikinta, dauguma pastatų atimta, Šv. Jurgio ir Švč. Trejybės bažnyčios paverstos sandėliais³⁸⁶.

Apie tuometę situaciją kun. S. Tamkevičius rašė „Katalikų Bažnyčios kronikoje“: „1958 m. Kauno kunigų seminarijoje jau buvo pasikeitusi ne tik seminarijos vadovybė, bet ir jos dvasia. Vietoj kan. Kazimiero Žitkaus rektoriumi buvo kun. Vaclovas Lapė. Jau 1961 m. KGB skyriuose, kur saugumiečiai primygtinai įkalbinėjo „draugauti“, buvo sujaukta seminarijos dvasia. Nors kruvinas stalinizmo laikotarpis tolo į praeitį, bet virš Tėvynės ir Bažnyčios rinkosi vis tirštesni debesys. Neklystanti ir neklaidinanti kompartija planavo šviesią ateitį, kuriai trukdė tautiškumas ir religija. Religijų reikalų taryba uoliai vykdė partijos programą – naikinti tikėjimą. Buvo suvaržyta ne tik Kunigų seminarijos veikla; pačius kunigus spygliuota įstatymų ir instrukcijų tvora buvo bandoma uždaryti klebonijose. Neklusniesiems grėsė bausmės – nuo uždraudimo eiti kunigo pareigas ligi kalėjimo kameros. Tikintiesiems trūko būtiniausių priemonių: katekizmų, maldaknygių, net rožančių“³⁸⁷.

„LKB Kronikos“ leidėjai kreipėsi į visus, kuriems rūpi persekiojamos Bažnyčios reikalai: „Išpėkite Apaštalų Sostą dėl bedievių kėslų. Tai gyvybinis Lietuvos Katalikų Bažnyčios reikalas!“³⁸⁸. Į Kauno kunigų seminariją buvo nukreiptos daugelio akys. Nauji kunigai neužpildo mirusiųjų kunigų paliktų vietų. 1976 mirė 25 kunigai, o seminariją baigė vos devyni. Jau aštuoneri metai pasaulis šaukia – bedieviai trukdo jaunuoliams įstoti į seminariją, nustato stojančiųjų limitą ir pan. Pavadinkime tuos bedievius tikroju jų vardu. Tai KP CK ir VSK – partija ir saugumas. Kad nesusirinktų perdaug audros debesų, šie seminarijos „globėjai“ padidino stojančiųjų skaičių nuo 5 iki 10, o dar vėliau nuo 10 iki 19. Kad niekas neabejotų bedievių gera valia, skleidžiamos kalbos – ateityje seminaristų skaičius bus dar padidintas.

Kas pažino KP ir VSK taktiką, tas po šio saugumo manevro iš karto susirūpino: bus padidintas seminaristų skaičius, saugumas žlugdys seminariją kitoku būdu. Neatsitiktinai 1976 vasarą stojantieji į Kunigų seminariją buvo uoliai verbuojami būti Bažnyčios priešų talkininkais–VSK neetatiniiais agentais. Kai kurie „kandidatai“ net po šešis kartus buvo kviečiami

³⁸⁶ Laukaitytė R. Lietuvos vienuolijos. P. 139.

³⁸⁷ Tamkevičius S. LKB Kronika. <http://www.Lbkronika.lt>; žr. 2009 10 01.

³⁸⁸ Ten pat. Žr. 2009 10 10.

pasikalbėjimams³⁸⁹. Nedaug mažesnis Kunigų seminarijai VSK padarytas nusikaltimas buvo nuolatos vykdoma stojančiųjų į seminariją atranka. Klierikams buvo uždrausta švarko atlape nešioti net kryželį, kad juo nepapiktintų atsitiktinai sutikto tarybinio jaunimo. Saugumiečiams buvo neramu, kad, ko gero, atsiras tokių „atsilikusių“ klierikų, kurie per mažai domėsis komunistine „Tiesa“. Tokiu būdu 1976 m. Kunigų seminarijoje įvestos politinformacinės paskaitos panašiai kaip kariuomenėje ar lageriuose. 1976 m. gruodžio 4 d. seminarijoje buvo surengtas TSRS Konstitucijos minėjimas. Seminarijos rektorius dr. V. Butkus klierikams pristatė lektorių iš „Žinijos“ draugijos, sakydamas, kad „gerbiamas lektorius atsilankys pas mus dažniau ir paskaitys ištisą politinių paskaitų ciklą“. Iš tikrųjų gruodžio 16 d. „Žinijos“ lektorius skaitė seminarijoje paskaitą apie TSRS tarptautinę padėtį, jos santykius su kitomis šalimis ir apie didėjančią socialistinio bloko reikšmę. Tai matydami Lietuvos kunigai parašė kreipimąsi į klierikus, jog liūdina žinios apie Kunigų seminariją ir pastaruoju metu ten įsivyraujančią dvasią³⁹⁰.

Tokiu laikmečiu pranciškonų atgimimas Lietuvoje buvo tikras Dievo palaimos ženklas. Persekiojimų laikais, išmirus senosios kartos vienuoliams, Kauno kunigų seminarijoje pradėjo formotis nauja pranciškonų karta. Pogrindyje specialiais pranciškonų ordino dispensais jie galėjo privačiai atlikti noviciatą ir daryti vienuolinius įžadus. Be to, jie turėjo kontaktus su Amerikos lietuviais pranciškonais, kurie kiek galėdami juos lankė bei rėmė. Šis ryšys buvo gyvas. Jie sudarė ta pačią lietuvišką vienuolinę šeimą, pasiryžę bendromis jėgomis veikti tautos gerovei³⁹¹.

Seminarijoje buvo gyva šv. Pranciškaus dvasia. 1982 m. čia susibūrė grupelė klierikų, kuriai vadovavo klierikas Benediktas Jurčys. Šiai grupei priklausė apie 10 klierikų, tačiau ne visi tapo pranciškonais. Šv. Pranciškaus grupelė skaitydavo knygas apie šv. Prancišką, platindavo religinę literatūrą, paslapčia rizikuodami daugindavo uždraustą spaudą. Du klierikus su uždrausta spauda KGB sulaikė ir pašalino iš seminarijos. Broliai seminaristai religinę literatūrą gabendavo į pranciškonų bei kitų kongregacijų misijas Sovietų Sąjungoje. Klierikai pranciškonai bendradarbiaudavo su seserimis vienuolėmis ir pasauliečiais pranciškonais, dalindavosi literatūra, pravedavo jiems rekolekcijas. Atostogų metu katekizavo jaunimą ir vaikus, ruošdavo Pirmajai

³⁸⁹ LKB kronika. T. 4. 1977. Nr. 26: Klierikų verbavimas būti čekistų agentais gražiausiai pailiustruoja valstybės atskyrimo nuo Bažnyčios įstatymo įgyvendinimą Tarybų Sąjungoje. Gali būti kunigas, net ir vyskupas, bet būk kartu ir čekistas. „Mes, tarybų valdžia, tau duosime gerą parapiją, tik tu netrauk jaunimo į bažnyčią. Mes tau leisime važiuoti į Ameriką, tik tu ten skelbk apie tikėjimo laisvę Tarybų Sąjungoje arba bent tylėk, mes tau leisime bendrauti su Šventuoju Sostu, tik tu padėk realizuoti mūsų planus – efektyviau griauti Bažnyčią“.

³⁹⁰ Ten pat. T. 4. Nr. 26: Neminint konkrečių faktų, buvo atkreiptas klierikų dėmesys – „broliai, nepasenkite savo dvasia. Tik pasenęs žmogus perdėtai trokšta poilsio, patogumų, šilumos ir gero maisto. Jaunimas turi būti veržlus, nepaisąs jokių sunkumų, nes jį degina dideli siekimai. Verta prisiminti mūsų praeities jaunimą. Jis organizuodavo būrelius, rašė, kritikavo, ginčijosi. Ir nė vienos dejonės dėl sąlygų sunkumo! Visi pergyveno dėl pavergtos Tėvynės. Nevalge, blogai apsirengę, visas jėgas atiduodavo knygų ir laikraščių leidimui bei platinimui. Kunigų maža, todėl Lietuva laukia ryžtingų ir gilių dvasios kunigų. Kiek buvo nukankinta kunigų ir vyskupų už savo ištikimybę Bažnyčiai ir Tėvynei, o kiek jų šiandien prieš laiką miršta, nes Gulago salynai iščiulpė jų jėgas. Jų vietą turi užimti ne lepšiai, bet jaunatviškai degantys šventu idealizmu. Jūs turėsite kelti Tautos dvasią, drąsiai stoti prieš melą, smurtą, neapykantą ir vergystės dvasią“.

³⁹¹ Aidai. 1991. Nr. 1. P. 53.

Komunijai ir Sutvirtinimo sakramentui. Taip pat organizuodavo piligrimines keliones į šventas vietas, surengdavo sporto varžybas³⁹². Kasmet vasarą visi susirinkdavo Paberžėje, Kėdainių Rajone, kur t. Stanislovas Dobrovolskis pravedavo rekolekcijas. T. Stanislovas priklausė pranciškonams kapucinams, kurie tuo metu neturėjo naujai įstojusių brolių, tad paglobodavo mažesnius brolius pranciškonus. Broliai kūrė planus ateičiai; kaip gyvens, kalbėdavosi apie pastoraciją ir misijų svarbą. Vieni kitus palaikydavo, stiprindavo dvasiškai. Gražia tradicija tapo ir prancišconiškų švenčių šventimas kunigų seminarijoje³⁹³.

Pirmosios seminaristų įvilktuvės į pranciškonų ordiną įvyko Telšių katedroje prie Šv. Antano altoriaus 1982 m. rugpjūčio 15. Po to įžadai ir įvilktuvės vykdavo Kaune Šv. Kryžiaus (Karmelitų) bažnyčioje. Apeigas atlikdavo pranciškonų provincijolo delegatas Lietuvai t. J. Pačinskas. Vėliau užsimezgė ryšys su lietuviais pranciškonais, gyvenusiais Amerikoje. 1984 m. vasarą atvyko Šv. Kazimiero provincijos provincijolas t. A. Simonavičius iš Toronto. Jis susitiko su daugeliu naujųjų brolių, taip pat aplankė Kretingoje gyvenusius vyresnius brolius: Serapiną Dikilevičių, Antaniną Kniukštą, Jurgį Benediktą Šalčių, Bronių Poškų, Paulių Chorizną, Romą Buivydą, Jokūbą Skačkauką³⁹⁴. Tiek visa pranciškonų vienuolija, tiek katalikai Lietuvoje patyrė svarų indėlį vyresniųjų brolių pranciškonų, kurie nepaisydami jiems tekusių sunkių išbandymų, išliko ištikimi savo pašaukimui ir asmeniniu tikėjimo gyvenimu liudijo prancišconiškąją identitetą.

Apibendrinant lietuvių pranciškonų pastangas saugant šv. Pranciškaus dvasią bei pastoracijos tęstinumą sovietų okupuotoje Lietuvoje 1944–1990 m., reikia pastebėti, kad daugelis brolių sovietų valdžios buvo įvairias būdais varžomi, todėl jų identiteto raiška nebuvo išoriškai akivaizdi, tačiau veiksminga ir plati, dažniausiai pagrindinė veikla, lydimą kuklaus, bet gilaus prancišconiškojo dvasingumo. Okupacijoje likę broliai prancišconiškąją identitetą realizavo tylia, nuoseklia pagrindine pastoracija, savo švento gyvenimo liudijimu bei religine-patriotine veikla. Lietuviai pranciškonai vykdė tokias pastoracijos kryptis, kaip Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos ir religinės literatūros leidyba bei platinimas, pastoracinis darbas parapijose, dvasinis vadovavimas pasauliečiams pranciškonams, katalikiška jaunimo katekizacija ir ugdymas. Šių pastoracijos krypčių realizavimas sovietų okupacijos sąlygomis kalba apie darnią žmogiškų ir katalikiškų brolių asmeninių savybių raišką, valios ir besąlygiško pasitikėjimo Dievu liudijimą.

³⁹² *Poškus Br.* Atsiminimai, kaip tampama broliu 1950–1990 / Rankraštis. P. 8 // Lietuvos OFM archyvas.

³⁹³ *Bytautas S.* Atsiminimai 1982–1990. P. 3.

³⁹⁴ *Poškus Br.* Atsiminimai, kaip tampama broliu 1950–1990 / Rankraštis. P. 5 // Lietuvos OFM archyvas.

Lietuvių pranciškonų identiteto bruožus ir jų raiškos būdus Sovietų okupuotoje veikloje (1945–1990 m.) galima kategorizuoti, remiantis šiomis jų vykdytos pastoracijos kryptimis:

3 lentelė. Lietuvių pranciškonų pastoracijos kryptys sovietų okupuotoje Lietuvoje 1945–1990 m.

Nr.	Lietuvių pranciškonų veikla	Sovietų okupuotoje Lietuvoje (1945–1990 m.)
	Veiklos pobūdis	
1	Pranciškoniškų idėjų populiarinimas	+
2	Pastoracija parapijose	+
3	Pašaukimų pastoracija	+
4	Pasauliečių pranciškonų pastoracija	+
5	Periodinė spauda	+
6	Tautiškumo puoselėjimas jaunojoje kartoje	+
7	Leidybinis darbas	+
8	Pogrindžio kunigų seminarija	+

5. LIETUVIŲ PRANCIŠKONŲ MISIJOS SOVIETŲ SĄJUNGOJE 1984–1990 M. LAIKOTARPIU

Pranciškonų regulos 12 skyrius kalba apie vykstančius pas saracenus ir kitus netikinčius. Jeigu kurį nors brolių Dievas įkvepia apaštalauti tarp saracenų ar kitų netikinčiųjų, jis privalo paprašyti savo provincijos ministrą leidimo. Šis savo ruožtu turi duoti leidimą tik tiems, kurie jam atrodo tinkami³⁹⁵. Vatikano II Susirinkimas primena, kad kiekvienas Kristaus mokinys įpareigotas pagal išgales skleisti tikėjimą, Viešpats Kristus iš savo mokinių pašaukia tuos, kuriuos siunčia skelbti Žodį tautoms³⁹⁶. Tikinčiųjų bendruomenėms prašant lietuviai pranciškonai teisėtos vadovybės buvo pasiūsti į misijas Tadžikistane, Kazachstane bei Sibire, kadangi ten katalikų parapijos buvo likę be kunigų³⁹⁷.

5.1. Lietuvių pranciškonų misijos sovietiniame Tadžikistane 1984–1989 m.

Katalikų bendruomenių pradžia šiame krašte taip pat siejama su J. Stalino laikų trėmimais, kai šimtai tūkstančių vokiečių ir lenkų tautybių tuometinių TSRS piliečių buvo jėga ištremti iš savo gyvenamųjų vietų Ukrainoje bei Rusijos europinėje dalyje. Tadžikistano Vakhšo (Vakhsh, Tajik) slėnio, kaip ir daugumos Vidurinės Azijos vietovių, katalikų bendruomenių pradžia siejama su antrojo pasaulinio karo metu J. Stalino nurodymu įvykdytais Pavolgio ir Odesos srityse gyvenusių vokiečių trėmimais. Kaip ir iš daugelio Sovietų Sąjungos vietovių, vokiečiai buvo pradėti tremti pagal Sovietų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo 1941 m. rugpjūčio 28 d. įsaką „Dėl vokiečių, gyvenančių Pavolgio rajonuose, perkėlimo“. Tremtiniai pasakojo, kad juos apgyvendino Vakhšo slėnyje, kuris tuo metu iš viso nebuvo apgyvendintas. Komendantūros priežiūroje nepakeliamame karštyje, kankinami alkio ir ligų, jie kasė drėkinimo kanalus medvilnės laukams. Kai drėkinimo infrastruktūra buvo paruošta, į šias vietas atsikėlė ir vietiniai gyventojai. Toje vietoje buvo įsteigti tarybiniai ūkiai, kurie buvo skirti medvilnės auginimui, nes tai buvo strateginė medžiaga TSRS karo pramonei – parako, karinių uniformų bei desantinių parašiutų gamybai³⁹⁸.

Informacija apie netoli Afganistano sienos atsidūrusius tremtinius iš Lietuvos itin skurdi. 1945 m. balandžio pabaigoje Kaune buvo pradėtas formuoti tremtinių traukinys, kuris gegužės

³⁹⁵ Šv. *Pranciškus Asyžietis*. Raštai. P. 72.

³⁹⁶ Dekretas dėl Bažnyčios misijinės veiklos „Ad gentes“ // Vatikano II Susirinkimo nutarimai. 23.

³⁹⁷ Dušanbės klebonas kun. Kastytis Krikščiukaitis buvo deportuotas, kun. Jurijus Potereiko (Jurij Potereiko) Alma-Atoje pasiligojęs, kun. Jozefas Svidnickis (Josef Svidnickij) buvo sovietų valdžios įkalintas.

³⁹⁸ *Letkauskas M.* Misijų Vidurinėje Azijoje dienoraštis. Rankraštis. 1986–1993. P. 2 // Lietuvos OFM archyvas.

pirmosiomis dienomis pajudėjo ne į Sibirą, o į karštą Tadžikistano žemę. Į svilinantį kraštą pateko bemaž 1000 lietuvių³⁹⁹.

Iš Lietuvos buvo tremiami tuometės Lietuvos piliečiai, turėję vokišką pavardę ar vardą, išpažinę liuteronų tikėjimą, mokyklose dirbę vokiečių kalbos mokytojais ar turėję giminių Vokietijoje. Trėmimams rengtasi iš anksto. Dar 1944 12 16, vykdydami Sovietų Sąjungos NKVD 1944 11 24 potvarkį Nr. 2824, Lietuvos liaudies komisarai J. Bartašiūnas ir A. Guzevičius pasirašė direktyvą Nr. 00217/5, kurioje Lietuvos apskričių skyriams įsakoma savo apskrityse surašyti ten gyvenančias vokiečių šeimas⁴⁰⁰. Dėl kiekvienos tremiamos šeimos turėjo būti parengtas nutarimas, prie jo pridėta valsčiaus ar miesto vykdomojo komiteto pažyma apie tremiamą šeimą. Tačiau vietos čekistai apsieidavo ir be pažymų, parengdami tik trumpą ištrėmimo surašymą. Taip į tremiamų šeimų sąrašus teko ir žmonių, kurie net nebuvo vokiečių tautybės, tik buvo glaudžiai susiję su vokiečių šeimomis (žmonos, vyrai, augintiniai).

Į Lietuvą atvyko ir tiesiogiai trėmimui vadovavo Sovietų Sąjungos NKVD viršininko pavaduotojas, valstybės saugumo komisaras Dmitrijus Radionovas (Dmitrij Radinov). Tuo metu saugumo komisaras buvo ir Sovietų Sąjungos NKVD, ir NKGB įgaliotinis Lietuvoje. 1945 04 09 Lietuvos valstybės saugumo komisarai J. Bartašiūnas, A. Guzevičius ir D. Radionovas (D. Radinov) išsiuntė į Maskvą telegramą, kurioje pranešė, kad visiškai pasirengta iš Lietuvos ištrėmti 300 vokiečių šeimų, arba apie tūkstantį žmonių, ir prašė skirti 55 vagonus. Prašomas vagonų kiekis buvo pažadėtas, tačiau pakeista trėmimo vieta. Nurodyta vežti į Tadžikistaną. 1945 04 18 J. Bartašiūnas pasirašė direktyvą, kurioje apskričių NKVD skyriams įsakė skubos tvarka pradėti vežti vokiečių šeimas į šias geležinkelio stotis: Marijampolės, Kauno, Kretingos, Šiaulių ir Tauragės. Pagrindinė tremtinių ešelono formavimo vieta buvo Kaune. Tremtinių ešelonas atvyko į Stalinabadą. Vėliau tremtiniai sunkvežimiais buvo nugabenti į Vakhšo upės slėnį Afganistano pasienyje, kur driekėsi neapbrėptos medvilnės plantacijos. Tremtiniai buvo apgyvendinti už 60 km nuo Dušanbės, Ujaly gyvenvietėje, belangėse lūšnose, pastatytose iš šiaudų. Vietiniai jas vadino kibitkomis⁴⁰¹.

Tremtiniai buvo išskirstyti po kolūkius darbams medvilnės laukuose. Jie vietos gyventojams buvo pristatyti kaip vokiečiai, tai yra priešai, todėl pirmomis dienomis tadžikai į juos žiūrėjo su nepasitikėjimu, vengė bendrauti. Tačiau tai buvo neilgai, nes tadžikai greitai susipažino su tremtiniais. 1955–1956 m. visi šie tremtiniai iš Lietuvos buvo reabilituoti. Deja, jų buvo likę apie 300 žmonių⁴⁰².

³⁹⁹ Grižibauskienė E. Lietuvių pėdsakai Vidurinėje Azijoje. <http://www.verslobanga.lt/> žr. 2009 02 01.

⁴⁰⁰ Zubreckas A. Lietuvių trėmimo į Tadžikistaną 60-ąsias metines minint // XXI amžius. Nr. 66 (1367). 2005 09 07. P. 4.

⁴⁰¹ Ten pat. Nr. 66 (1367). 2005 09 07. P. 4–5.

⁴⁰² Letkauskas M. Misijų Vidurinėje Azijoje dienoraštis 1986–1993. P. 3.

Vykdyti pastoracinę veiklą šiose vietovėse buvo labai sunku ne tik dėl Sovietų Sąjungos antireliginės politikos, bet ir dėl karo Afganistane. Kadangi dalis Afganistano gyventojų yra tadžikų kilmės, tad dėl vykdomų karinių veiksmų įtampa buvo jaučiama ir Afganistano–Tadžikijos pasienyje. Ypač nesaugu buvo Kurgan Tyube.

Pradžioje jokia vieša religinė veikla šiose vietose nebuvo įmanoma. Nebuvo kunigų, be to, paprasčiausiai tai buvo draudžiama. Žmonės meldavosi privačiai namuose. Maldos vieta, kad mažiau kristų į akis, buvo nuolat keičiama. Maldoms dažniausiai vadovaudavo moterys. Gal būtų todėl, kad nebūtų panašu į kažkokią religinę organizaciją, turinčią savo struktūrą ir vadovą – mat „moteriškas“ reikalas neatrodė toks rimtas. Ilgainiui šios maldų vadovės bendruomenėse įgijo didelį autoritetą. Jos teikdavo krikšto bei santuokos sakramentus, vadovaudavo laidotuvėms, sakydavo pamokslus. L. Brežnevo epochos pradžioje tas vietas slapta ėmė lankyti pagrindiniai kunigai iš Lietuvos bei Ukrainos. Susirinkę kieno nors namuose, užsidangstę langus, žmonės per naktį laukdavo savo eilės atlikti išpažintį, o auštant švęsavo šv. Mišias⁴⁰³.

Brežnevo epochos pabaigoje tikinčiųjų persekiojimas šiek tiek atlėgo. Ateistinei valdžiai pagrindinė religinė veikla buvo pavojingesnė negu oficiali, kontroliuojama. Atsirado galimybė steigti oficialias religines bendruomenes. Tuo metu į Tadžikistaną iš Ukrainos atvyko kun. J. Svidnickij. Jis sugebėjo užmegzti dialogą su respublikos religinių reikalų įgaliotiniu ir jį įtikinti, kad oficialių katalikų religinių bendruomenių įsteigimas prisidės prie žmonių lojalumo stiprinimo tarybinei santvarkai ir sumažins vokiečių norą repatrijuotis. Taip buvo įsteigtos Dušanbėje (Dushanbe, Tadžik) ir Kurgan-Tiube katalikų bendruomenės. Kurgan-Tiube bendruomenės vadovu tapo „dvidešimtuko“ pirmininkas Rokas Kiefel. Buvo gautas leidimas maldos namų statybai miesto pakraštyje. Taip Kurgan-Tiube atsirado nedidelė bažnytelė, kuri išore beveik niekuo nesiskyrė nuo kitų aplinkinių individualių trobesių. Pagal vietos paprotį dviejų metrų aukščio lentų tvora skyrė vidinį kiemelį-šventorių nuo pašalinių akių. Klebonija ir raštinė įsikūrė neišvaizdžiamame barake, kuris bažnytelės teritoriją skyrė nuo kaimynų kiemo. Nepaisant diplomatinio sugebėjimo vesti dialogą, kun. Jozefas Svidnickis (Josef Svidnickij) papuolė į valdžios nemalonę, jam buvo atimtas leidimas dirbti kunigo darbą ir sukurpta teismo byla. Po jo Dušanbėje ir Kurgan-Tiube tikinčiųjų bendruomenės trumpą laiką aptarnavo kun. K. Krikščiukaitis iš Lietuvos. Tačiau ir jis nepatiko įgaliotinio įstaigai ir greit turėjo apleisti Tadžikistaną. Tuomet į Dušanbe pastoraciniam darbui atvyko t. Sigitas Benediktas Jurčys, kuris įdėjo daug pastangų siekdamas pagyventi sostinės katalikų bendruomenę⁴⁰⁴. Pasitelkęs pažįstamą architektą iš Lietuvos jis rekonstravo maldos namus, pritaikydamas juos Vatikano II Susirinkimo reformuotajai liturgijai. Taipogi buvo pastatytos papildomos skoningai įrengtos patalpos, kur pokalbiams galėjo rinktis

⁴⁰³ *Letkauskas M.* Misijų Vidurinėje Azijoje dienoraštis. 1986–1993. P. 4.

⁴⁰⁴ *Laukaitytė R.* Lietuvos vienuolijos. P. 156.

tikintieji, ir gyvenamieji kambariai kunigui. T. B. Jurčys pastoraciniam darbui subūrė bendruomenės aktyvą. Jam talkino Dušanbė mieste veikusios Šv. Eucharistijos kongregacijos seserys vienuolės, dauguma jų buvo kilusios iš Kazachstano ir Tadžikistano vokiečių ir lenkų tremtinių šeimų. T. Benediktas paskatino jauną vargonininką Georgijų Gselį (Georg Gsell) imtis iniciatyvos. Šis, nugalėjęs represijų baimę, į bažnytinį chorą būrė ne tik suaugusius, bet ir vaikus, be to, pats parašė nuotaikingą muziką vaikų Mišioms. Kaip jau buvo įprasta, t. Benediktas lankydavo Vakhšo slėnio katalikų bendruomenes, sekmadieniais Kurgan-Tiube bažnytėlėje aukodavo šv. Mišias. Tačiau po šv. Mišių sostinėje kalnų keliu per vasaros karštį kas sekmadienį virš šimto kilometrų važinėti į Kurgan-Tiube buvo nelengva. Be to, ir Kurgan-Tiube tikintiesiems popietinis šv. Mišių laikas, kada karštis pats didžiausias, buvo labai nepatogus. Tuo metu oficialios registracijos ėmė siekti 20 km į Pietus nuo Kurgan-Tiube esančio Vakhšo kaimelio katalikų bendruomenė. Ten tikintieji vienos senutės vardu jau buvo nusipirkę namelį, kuriame rinkdavosi maldai. Jie labai norėjo, kad ir pas juos būtų švenčiamos šv. Mišios. Norėdamas palengvinti komplikotą padėtį, t. B. Jurčys paragino Kurgan-Tiube tikinčiuosius kreiptis į Lietuvos vyskupus su prašymu pastoviam pastoraciniam darbui atsiųsti kunigą. Tokiai misijai į Lietuvą išvyko du Kurgan-Tiube religinės bendruomenės atstovai. Šių pastangų rezultatas buvo t. Mykolo Letkausko atvykimas į Kurgan-Tiube pastoviam pastoraciniam darbui 1986 m. Reikia pažymėti, kad tuo metu tikinčiųjų bendruomenių religinis gyvenimas buvo labai suaktyvėjęs. Prie to prisidėjo ne vien kunigo atvykimas, bet nemažiau ir vokiečių tremtinių repatriacinės nuotaikos. Mat tuo metu jau buvo precedentų, kai tarybinė valdžia leido pavienėms šeimoms, kurios turėjo giminių Vokietijoje, repatrijuotis. Tai pažadino ir kitų viltis, nes beveik visi pagyvenusieji turėjo savo artimų giminių užsienyje, o su jais norą kartu išvykti pareikšdavo jų vaikai, anūkai ir proanūkiai. Įdomu, kad jaunos šeimos neretai būdavo mišrios tautybės. Nežiūrint to, rusų ar kitos tautybės „antrosios pusės“ norėdavo vykti kartu⁴⁰⁵.

Kurgan-Tiube pastoraciniame darbe talkino seserys Eucharistietės iš sostinės Dušanbė. Vienos iš jų darbavosi evangelizuodamos jaunimą, sesuo vargonininkė subūrė šaunų Mišių chorą, kitos organizuodavo vaikų ir jaunimo kalėdines misterijas bei vaidinimus šv. Mikalojaus ar šv. Martyno dienoms. Vakhšo kaimelio bendruomenę kunigas dabar lankė kas savaitę. Vietinė valdžia tam netrukdė, nors pasitaikė vienas atvejis, kai Vakhšo rajono valdžios atstovas prieš prasidedant Mišioms atvyko į maldos namus ir pareikalavo išvesti vaikus. Teko kreiptis į apskrities religinių reikalų įgaliotinį. Po to panašūs „inspektavimai“ nebesikartojo. T. M. Letkauskas Kurgan-Tiube pastoracinį darbą dirbo dvejus metus. Verta priminti, kad tuose kraštuose netrūko dvasinių pašaukimų, tik valdžia jaunuoliams stengėsi užkirsti kelią į seminariją. Kurgan-Tiube bendruomenė Rygos seminarijoje turėjo du savo studentus. Vienas jų – Jeronimas Mesmeris (Jeronimus

⁴⁰⁵ Letkauskas M. Misijų Vidurinėje Azijoje dienoraštis. 1986–1993. P. 5.

Messmer), kilęs iš Karagandos. Jo šeimoje jau kelios seserys buvo vienuolės; vienas brolis Nikolajus Messmer jau mokėsi kunigų seminarijoje, todėl vietinė (Karagandos) valdžia neleido jam stoti į seminariją. Tuomet jis atvyko gyventi į Kurgan-Tiube ir dar kartą pabandė stoti į Rygos seminariją. Šį kartą pavyko. T. B. Jurčio pastoracinis darbas su jaunimu Tadžikistane davė gražių vaisių. Tuo metu į Rygos kunigų seminariją stojo du vaikinai iš vietinių bendruomenių: L. Gsell ir J. Trei. 1988 m. Jeronimas Messmer buvo ordinuotas kunigu ir atvyko dirbti pastoracinį darbą Kurgan-Tiube mieste. Kaip tik tuomet t. M. Letkauskas baigė savo pastoracinę tarnystę Tadžikistane ir išvyko į Kazachstaną⁴⁰⁶. T. Sigitas Jurčys išvystė plačią pastoracinę veiklą Dušanbėje, Kurgan-Tiube, Vakhšy, Kuliab (Kulyab, Tajik) ir kitose vidurinės Azijos vietovėse, bendraudavo su stačiatikiais, protestantais, islamo išpažinėjais.

Atskirai reikia pažymėti pranciškonų brolių ir seserų misiją Uzbekistane ir Kirgistane⁴⁰⁷. T. B. Jurčys ilgus metus lankydavo tikinčiuosius Uzbekistane: Taškente, Ferganoje (Fergana, Uzbek), Kirgistane – Biškeke-Frunzėje (Bihkeks-Frunze, Kyrgyz) ir kitose vietovėse, išvystydamas pastoracinę veiklą.

1997 m. argentinietis t. Karlosas Avila (Carlosas Avila) atvyko į Tadžikijos sostinę Dušanbė – miestą, kaip ir visa šalis, jau metus buvo be dvasininko. Neseniai praūžusio pilietinio karo sukelta sumaištis, miestą kontroliuojančios ginkluotosios pajėgos ir žmonių tarpusavio nepasitikėjimas išbaidė dvasininkus, galėjusius dirbti pastoracinį darbą Šv. Juozapo parapijoje. Ir dabar Tadžikijoje yra keturios vienuolės, du kunigai ir maždaug 200 katalikų. Tadžikai Katalikų Bažnyčią vadina vokiečių maldos namais, tačiau taip vadinti nebėra pagrindo, nes dauguma vokiečių išvyko⁴⁰⁸.

⁴⁰⁶ *Letkauskas M.* Misijų Vidurinėje Azijoje dienoraštis. 1986–1993. P. 6.

⁴⁰⁷ www.bernardinai.lt/straipsnis/ žr. 2009 05 15. šv. Pranciškaus seserų pagalba visiems kurie jos prašo / 3139. žr. 2009 11 10: Švč. Mergelės Marijos Nepaliaujamos Pagalbos šv. Pranciškaus seserų kongregacijos pastoracinė tarnystė. Diecezinės kongregacijos teises Nepaliaujamos Pagalbos šv. Pranciškaus seserų vienuolija gavo 1948 m. pranciškonų rūpesčiu. Tuometinis ordino provincijolas t. L. Martušis parengė pirmąją vienuolišką konstituciją, 1948–1950 m. amžinuosius įžadus padarė 13 pirmųjų seserų. Po Stalino mirties, 1954 m., jos bendromis jėgomis pasistatė Kretingoje namą, kuriame gyveno 11 seserų, 1958 m. su vysk. Petro Maželio leidimu atidarė pagrindžio sąlygoms pritaiktą noviciatą. Per visą sovietinį laikotarpį tai buvo gausiausia bendruomenė, gyvenusi pagal regulos reikalavimus. Ši kongregacija taip pat prisidėjo prie veiklos misijose. Dėl įvairios pagrindžio veiklos seserys pateko į saugumo nemalonę, buvo tardomos, kai kurios net atleistos iš darbo. 1985–1986 m. Sesuo Gražina Dapšauskytė ir kitos seserys tris kartus skrido pas t. Benediktą Jurčį į Dušanbė (Tadžikistaną), kur gabenos tuo metu draudžiamą religinę literatūrą vokiečių, rusų, lenkų, lietuvių kalbomis, taip pat Lietuvoje išspausdintus katekizmus, kuriuose vokiški žodžiai buvo rašomi rusiškais raidėmis. Aplankė ne tik Dušanbė, bet ir Karagandą (Kazachstaną), kur tuo metu dirbo kun. Albinas Dumbliauskas SJ.

⁴⁰⁸ Krikščionybė Vidurinėje Azijoje // *XXI amžiaus priedas* apie pasaulio krikščionis. 2002 10 25. Nr.4 (9).

5.2. Lietuvių pranciškonų misijos Kazachstane musulmoniškoje aplinkoje 1988–1990 m.

L. Brežnevo epochos pabaigoje didesniuose centruose valdžia sutiko registruoti tikinčiųjų religines bendruomenes, t. y. suteikti joms oficialų statusą. Taip atsirado oficialiai registruotos religinės katalikų bendruomenės Almatoje (Alma-Ata, Kazakh), atstumas nuo Almatos Isyke (Issyk, Kazakh) apie 60 km, Talgare (Talgar, Kazakh) apie 20 km, Taldy-Kurgane (Taldy-Kurgan) apie 270 km. Be šių oficialių bendruomenių buvo visa eilė tikinčiųjų skaičiumi labai negausių bendruomenių aplinkiniuose kaimuose. Oficialiai įsisteigus Almatos tikinčiųjų bendruomenei, į pastoracinį darbą čia įsijungė graikų apeigų katalikų kunigas J. Potereiko. Ukrainoje jis buvo represuotas, įkalintas ir galiausiai ištremtas į šias sritis. Kol Almatos bendruomenė dar neturėjo savo oficialaus statuso jis dirbo sargu vienoje iš sostinės auto įmonių. Šv. Mišias jis celebruodavo lotynų apeigomis.

1989 m. į Almatą atvykus t. M. Letkauskui, kurį laiką sostinės bei minėtas aplinkinių sričių katalikų bendruomenes jie aptarnaudavo dviese⁴⁰⁹. Pablogėjus sveikatai, 1991 m. kun. J. Potereiko grįžo į Ukrainą. Didelė parama kunigams pastoraciniame darbe buvo apie 1980 m. į Almatą iš Lietuvos atvykusios Švč. Jėzaus Širdies kongregacijos seserys. Žinoma, čia jos įsikūrė neoficialiai: Streleckaja gatvėje nusipirkusios namą, apsigyveno kaip privatūs asmenys. Aplinkiniai gyventojai kraipė galvas, niekaip negalėjo suprasti, kodėl čia gyvena vienos moterys. Pensijinio amžiaus seserys galėjo iškirtinai užsiimti darbu tikinčiųjų bendruomenėse, jaunesnės dar turėjo įsidarbinti med. seserimis, slaugėmis ar kitur. Almatos ir aplinkinių oficialiai registruotų katalikų bendruomenių branduolius sudarė vokiečių tautybės tikintieji. Kaimuose buvo lenkų tautybės tikinčiųjų, tačiau Pietų Kazachstane, priešingai nei Šiaurėje, jų bendruomenės buvo labai silpnos. 1990 m. repatriacinės nuotaikos vokiečių tarpe buvo pasiekusios zenitą. Norintiems išvykti atsirado dar viena problema: ne vien tik gauti tarybinės valdžios leidimą repatrijuotis, bet Vokietija nebeįstengė visų norinčių priimti bei aprūpinti. Todėl įvairios nevyriausybinių organizacijų Vokietijoje sugalvodavo įvairių abejotinų akcijų Kazachstane sudaryti sąlygas, kad čionykščiai vokiečiai jaustųsi kaip namie. Viena iš tokių – vokiškos literatūros humanitarinė pagalba⁴¹⁰.

To meto įvykiai iš esmės pakeitė Kazachstano misijinio tipo katalikiškų tikinčiųjų bendruomenių gyvenimą: popiežius Jonas Paulius II įsteigė Kazachstano vyskupiją su centru Karagandoje. Šios vyskupijos vyskupu buvo nominuotas Šiaurės Kazachstane dirbęs kunigas Jonas Paulius Lenga MIC. Iš pradžių naujos vyskupijos jurisdikcija apėmė ne vien Kazachstano teritoriją, bet ir kaimynines anuometinės Sovietų Sąjungos teritorijos Vidurinės Azijos respublikas: Kigiziją

⁴⁰⁹ Laukaitytė R. Lietuvos vienuolijos. P. 156.

⁴¹⁰ Letkauskas M. Misijų Vidurinėje Azijoje dienoraštis 1986–1993. P. 5.

bei Tadžikiją. Kazachstano valdžios atstovai į šią naujieną atsakė tylėjimu. Apaštalų Sosto nuncijus Maskvoje arkivyskupas Kolasuono lankėsi Almatoje, siekdamas, kad naujai vyskupijai būtų suteiktas oficialus juridinis statusas. T. M. Letkauskui, kuris tuo metu buvo Almatos parapijos klebonu, ne kartą teko būti tarpininku pateikiant Kazachstano Teisingumo ministerijai prašymą dėl Karagandos vyskupijos juridinio statuso pripažinimo. Deja, tuo metu pastangos nebuvo sėkmingos, valdžia ir toliau užėmė laukimo poziciją, motyvuodama, kad pirma turi būti sprendžiamas diplomatinis santykių su Vatikanu klausimas. Šiaip vidiniam naujos vyskupijos gyvenimui nebuvo trukdoma. Praėjus kuriam laikui po konsekracijos naujasis vyskupas ėmė lankyti jo jurisdikcijoje buvusias katalikų bendruomenes. Almatoje jis buvo maloniai nustebintas, kad per antras sekmadienines šv. Mišias, kurios buvo celebruojamos rusų kalba, sutiko gražų būrį ne tik vietinio jaunimo, bet ir juodaodžių universiteto studentų iš kitų šalių⁴¹¹.

Brolių Ordino vadovybė taipogi nutarė stiprinti Ordino veiklą šiose srityse. Ne kartą Almatoje lankėsi Ordino Generalinės kurijos atstovas t. Zenonas Stiš (Zenon Stisz). T. M. Letkauskui į pagalbą buvo atsiųstas t. Klaudijus Kristofas Michalskis (Klaudij Kristof Michalskij). 1993 m. įvyko šie pasikeitimai: iš Almatoje į Lietuvą sugrįžo visos Švč. Jėzaus Širdies kongregacijos seserys. Jas pakeitė iš Slovakijos atvykusios kitos kongregacijos seserys vienuolės. T. M. Letkauskas buvo atšauktas darbui į savo provinciją Lietuvoje, o Almatos klebonu buvo paskirtas t. K. Michalskij, kuriam teko ne tik pastoracinio darbo didelis krūvis, bet ir organizaciniai rūpesčiai pradėti naujos bažnyčios bei dviejų vienuolynų broliams ir seserims statybą; darbams prasidėjus t. K. Michalskis. (K. Michalskij) perkeliamas į Novosibirsko pranciškonų bendruomenę, o į Almatoje įsikūrė internacionalinė mažesniųjų brolių komanda, kuriai vadovavo br. T. H. Chovaniecas (T. H. Chovaniec), kuris, popiežiui dar kartą pertvarkius Kazachstano bažnytinę struktūrą, buvo nominuotas Almatos vyskupu⁴¹². Vėliau atvyko dar daugiau brolių – korėjietis, amerikietis, slovakas – viso keturi. Taip įsisteigė graži pranciškonų bendruomenė; jie nusprendė statyti naują bažnyčią, naują centrą, namus seserims, atvykusioms iš Slovakijos⁴¹³. Šiuo metu Almatoje veikia internacionalinė pranciškonų bendruomenė. Be visų pastoracinių darbų, pranciškonai įsteigė namus neįgaliems vaikams „Arka“. Šio projekto įkūrimo sumanytojas –

⁴¹¹ *Letkauskas M.* Misijų Vidurinėje Azijoje dienoraštis 1986–1993. P. 6.

⁴¹² Ten pat. P. 7.

⁴¹³ Ten pat. P. 8: Švč. Jėzaus Širdies kongregacijos seserų veikla Kazachstane. Švč. Jėzaus Širdies kongregacijos seserų veikla susijusi su pranciškonų misija Kazachstane. Vienuolės, dirbdamos sovietinio pogrindžio sąlygomis, negalėdamos viešai dėvėti vienuolės abito, buvo priverstos dirbti valstybinėse įstaigose, o po darbo organizavo tikinčiųjų maldos susitikimus, katekizavo vaikus, buvo aktyviai įsijungusios į jaunimo ir suaugusiųjų evangelizavimą, įvairiais būdais stengėsi padėti kunigams. Seserys daug prisidėjo prie katalikų bažnyčios augimo Kazachstane. Viena iš jų ses. Stasė Kazlauskaitė (1925–2000).

pranciškonas t. Gvido Trecanis (Gvido Trezzani), 4. Namai įkurti buvusioje pionierių stovykloje, kuri dabar tapusi didžiule ferma: su gyvuliais, daržais ir sodais ⁴¹⁴.

Kazachstane iš beveik 17 milijonų šalies gyventojų apie 8 mln. yra musulmonai, 6 mln. – stačiatikiai, 360 tūkstančių (apie 2 proc. visų gyventojų) – katalikai ir dar apie 40 įvairių religinių bendruomenių atstovai. Pagal etninę sudėtį 46 proc. yra kazachai, 35 proc. – rusai, 5 proc. – ukrainiečiai ir daugybė kitų tautinių grupių atstovų.

2003 m. gegužės mėnesį popiežius Jonas Paulius II padarė svarbius administracinius pertvarkymus Kazachstano katalikų bendruomenėje. Astanos apaštalinė administratūra buvo pertvarkyta į arkivyskupiją, kuriai suteiktas Švč. Mergelės Marijos arkivyskupijos Astanoje vardas. Pirmuoju Kazachstano sostinės katalikų arkivyskupu paskirtas vyskupas Tomašas Peta, kuris iki tol buvo Astanos apaštalinis administratorius. Didžiausio Kazachstano miesto Alma Atos apaštalinė administratūra taip pat buvo pakelta į vyskupijos rangą ir jai suteiktas Švč. Trejybės vyskupijos Almatoje vardas. Pirmuoju diecezijos ordinaru paskirtas pranciškonas vyskupas H. Hovaniecas (H. Hovanić), iki tol buvęs Almatoje apaštaliniu administratoriumi. Pirmosios, dar 1999 m. įkurtos Karagandos vyskupijos ordinarui marijonui vyskupui Janui Lengai (Jan Lenga) suteiktas arkivyskupo titulas „ad personam“. Ketvirtąjį administracinio vieneto – Atyrau apaštaliniam administratoriui kunigui Janušui Kaletai suteiktas garbės prelado titulas. Tuo pačiu dekretu Šventasis T. įkūrė Kazachstane atskirą bažnytinę provinciją – metropoliją, kurios centru tapo Astanos arkivyskupija. Karagandos ir Almatoje vyskupijos bei Atyrau apaštalinė administratūra tapo sufraganiniais vienetais. Popiežius taip pat įkūrė Kazachstano vyskupų konferenciją ir patvirtino jos statutą.

Karaganda nuo sovietinio pagrindžio laikų yra laikoma Katalikų Bažnyčios dvasiniu centru ne tik Kazachstane, bet visoje Vidurinėje Azijoje. Paminėtini dvasininkai, kurių dėka išsaugotas tikėjimas šioje stepių žemėje: vyskupas Aleksandras Hiro (Aleksandr Hiro), kunigas Albinas Dumbliauskas, kunigas Vladislavas Bukovinskis (Vladislav Bukovinskij) ir kunigas Aleksandras Štaubas (Aleksandr Shtaubė).

Kazachstanas tiek religinės laisvės ir tolerancijos lygiu, tiek vietinės Katalikų Bažnyčios gyvastingumu yra tikras atradimas. Anot Vatikano valstybės sekretoriaus kardinolo Sodano (Sodano), ordinarai, kunigai, vienuoliai ir vienuolės bei daugybė Kazachstano piliečių kupini vilties, dosnaus uolumo, entuziastingos ir energingos dvasios. Jis teigia tikintis, kad „vaisingas tarpusavio supratimas tarp Šventojo Sosto ir Kazachstano, išvystytas per pastarąjį dešimtmetį, didės ir toliau su abipusiu pasitenkinimu“⁴¹⁵.

⁴¹⁴ Kristus ir pasaulis. Kazachstane pranciškonai globoja neįgaliuosius vaikus // XXI amžiaus priedas apie pasaulio krikščionis. 2002 10 25. Nr. 4 (9).

⁴¹⁵ Buika M. Viltį ir entuziazmą skleidžianti Kazachstano bažnyčia // XXI amžius. 2003 08 29. Nr. 66 (1170).

5.3. Lietuvių pranciškonų misijinė pastoracija tremties krašte Sibire 1986–1990 metais

Rusijos Imperatorė Jekaterina II 1763 07 22 metais pasikvietė vokiečių iš Bavarijos, kad įdirbtų derlingas Rusijos Pavolgio ir Ukrainos žemes, suteikdama jiems teisių bei privilegijų. Antrojo pasaulinio karo metais, vokiečiams užėmus Ukrainą, vokiečių kilmės moterys ir vaikai buvo išvežti darbams į Vokietiją, o vyrai paimti į vokiečių kariuomenę. Pasibaigus karui, visi šie žmonės, sąjungininkams susitarus, ir Sovietams sulaužius pažadą juos parvežti namo, buvo išvežti į Sibirą. O vyrai, tarnavę vokiečių kariuomenėje ir išlikę gyvi, buvo paimti į nelaisvę ir uždaryti lageriuose – 10 ir daugiau metų dirbo Vorkutos anglių kasyklose. Po Stalino mirties jie galėjo važiuoti tik į Sibirą, kur buvo jų žmonos ir vaikai, kadangi sovietų valdžia neleido grįžti į Ukrainą. Kitoks likimas ištiko Pavolgio vokiečius. Artinantis Vokietijos armijai prie Stalingrado, apie 2 milijonai vokiečių kilmės žmonių buvo išvežta į Sibirą, Kazachstaną bei kitas Vidurinės Azijos respublikas. Reikia pažymėti, kad Novosibirsko vokiečiai, nors ir daugelį metų gyveno rusiškoje aplinkoje, tačiau tarpusavyje kalbėjo senąją bavarų kalbą, o tie vokiečiai, kurie atvažiuodavo iš Vokietijos jų aplankyti, stebėdavosi, kad tokia kalba, kuria jie kalba, žmonės Vokietijoje kalbėdavo prieš du šimtus metų. Šių tremtinių tarpe buvo daug katalikų. Būtent kun. J. Svidnickis (J. Svidnickij) 8-tame dešimtmetyje ir tapo pradininku bei organizatoriumi daugelio katalikų bendruomenių Sibire. Už šią veiklą 1984 m. buvo nuteistas sovietų valdžios trejiems metams⁴¹⁶.

1986-ųjų vasarą į Lietuvą atvyko vokiečių delegacija iš Novosibirsko ir apsilankė pas Telšių vyskupą Antaną Vaičių, kuris globojo misijas Sovietų Sąjungoje. Vokiečių bendruomenės nariai kreipėsi į Jo Ekscelenciją prašydami paskirti kunigą pastoracinei veiklai Sibire, nes jų klebonas buvo nuteistas kalėti. Nors jų klebonas buvo kalėjime, vis dėlto Novosibirske tikintieji nenuleido rankų ir toliau statė bažnyčią šiuo sunkiu persekiojimo metu. T. Saulius Bytautas vysk. Antano Vaičiaus buvo paskirtas pastoraciniam darbui Sibire⁴¹⁷. Gyvendamas Novosibirske, jis aptarnavo Tomsko, Novosibirsko, Kemerovo sričių ir Altajaus krašto katalikų bendruomenes. Pirmą kartą nuvyko 1986 m. rugpjūčio mėnesį. Anais laikais srities vykdomajame komitete būdavo įgaliotiniai religijos reikalams – saugumiečiai. Tikinčiųjų bendruomenėms vadovavo pirmininkai, išrinkti ir patvirtinti įgaliotinio religijos reikalams, kuriems naujai atvykęs kunigas turėdavo prisistatyti. Novosibirske bendruomenės pirmininkas vokiečių Johanas Hekeris (Johannes Hecker) pristatė valdininkams. Buvo leista aptarnauti tik Novosibirsko ir Tomsko bendruomenių tikinčiuosius. 1986-ųjų gruodžio mėnesį t. S. Bytautas atvyko antrą kartą ir apsisistojė

⁴¹⁶ Veitas M. Katalikų Bažnyčios Sibire istorijos apybraiža. Vilnius: Vilniaus dailės akademija. 2004. P. 5–15.

⁴¹⁷ Vaičius A. Raštas Nr. 373. 1986 06 01. Telšiai // Telšių vyskupijos kurijos archyvas.

Novosibirske⁴¹⁸. Apsigyvenus Novosibirske, po truputį būrėsi išblaškyta vokiečių katalikų bendruomenė, ateidavo ir vienas kitas lenkas, lietuvis, latvis. T. S. Bytautas buvo kviečiamas reguliariai religinių reikalų įgaliotinio, saugumo, rajono vykdomojo komiteto pokalbiams, kurie virsdavo tardymais. Saugumiečiai lankydavosi pamaldose, slapta įrašinėdavo pamokslus, šnipinėdavo, rengdavo provokacijas. Per pirmąsias Kalėdas prisirinko apie 80 žmonių, tačiau dauguma – senukai. Pamaldos vykdavo vokiečių kalba. Praėjus beveik metams valdžia t. S. Bytautui išdavė registracijos pažymėjimą nuolatiniam darbui.⁴¹⁹

Šv. Mišios būdavo aukojamos vokiškai, skaitiniai skaitomi dviem kalbom: rusiškai ir vokiškai. Vėliau, kai šv. Mišiose ėmė lankytis lenkai ir rusai, šiokiadieniais pamaldos būdavo rytais – vokiškai, vakarais – rusiškai, ir vieną kartą per savaitę, sekmadieniais, – lenkiškai. Nors pagrindinis darbas vyko Novosibirske, tačiau viena iš veiklos krypčių buvo katalikiškų bendruomenių lankymas ir kitose Sibiro vietovėse, kurių buvo apie 30. Tomske buvo praleidžiama 1 savaitė per mėnesį, kadangi čia buvo gausu katalikų – lenkų, vokiečių, lietuvių, latgalių, – išsibarsčiusių po visą didžiulę Tomsko sritį. Kitos parapijos buvo lankomos kas 3 mėnesiai, kas pusę metų, kadangi atstumai tarp tų jų dideli. Tekdavo keliauti autobusais, traukiniais, o dažniausiai – lėktuvais. Taigi, laiko atžvilgiu šitos kelionės ne tiek daug ir užtrukdavo.

1991 m. Novosibirske įsikūrė lietuvių bendruomenė. Ją kuravo Alfonsas Augulis, kilimo iš Baltarusijos, kuris buvo laikomas Baltarusijos šviesuoliu. Tuo metu, kai Maskvoje vyko pučas, buvo atvykę lietuvių dėl bendruomenės steigimo. Bendruomenės steigiamasis susirinkimas neįvyko dėl įvykių Maskvoje, nes buvo neaiški baigtis. Vėliau, kai Sovietų Sąjungoje nugalėjo demokratinės jėgos, įsikūrė lietuvių bendruomenė. Įdomu tai, kad lietuvių bendruomenės įsteigimo dokumentus parengė klebonijoje lietuviai ir lenkai kartu. Būtent todėl, kad jau prie Novosibirsko parapijos buvo įsisteigta lenkų bendruomenė, o paskui tuos pačius registracijos įstatus buvo panaudota lietuvių bendruomenės steigimui. Lenkai padėjo įregistruoti įstatus, nes jie buvo labai įtakingi ir priklausė miesto valdžiai. Po metų Barnaule įvyko Sibiro lietuvių suvažiavimas. Dalyvavo didelis būrys lietuvių iš įvairiausių Sibiro kampelių bei gausi delegacija iš Lietuvos⁴²⁰.

Tomsko srityje miestelyje Parabelėje penkerius metus tremties praleido pranciškonas t. Julius Sasnauskas už antitarybinę veiklą, už religinės ir tautinės literatūros platinimą. T. Julius tremtyje susipažino su vietos inteligentais. Išėjęs į laisvę, dar ne kartą buvo atvažiavęs į Tomską aplankyti bendruomenės, be to, jis ten turėjo daug draugų, buvo labai populiarus tarp jaunimo. Arkivyskupas Sigitas Tamkevičius taip pat buvo ištremtas į Tomsko sritį, Krivošeino miestelį. Jį

⁴¹⁸ Laukaitytė R. Lietuvos vienuolijos. P. 156.

⁴¹⁹ Lymar D. Spravka. 1987 01 15. Novosibirsk // Lietuvos OFM archyvas.

⁴²⁰ Bytautas S. Atsiminimai. 1982–1990. Rankraštis. P. 9 // Lietuvos OFM archyvas.

slapta aplankydamo kunigai iš Lietuvos, taip pat ir vyskupas Jonas Boruta, užsukdamo ir į Novosibirską⁴²¹.

Pirmieji lietuviai atsirado Tomsko srityje po T. Kosciuškos sukilimo 1794 m. Numalšinus 1863 m sukilimą, iš Lietuvos į Sibirą buvo tremiama ištisais kaimais – taip Vengerovo rajone, dabar Novosibirsko srityje, atsirado du lietuviški kaimai – Naujoji Šeduva ir Naujoji Baisiogala. Lietuviai stengdavosi kaimus pavadinti tais pačiais vardais, iš kur buvo ištremti. Tomske gyveno lietuvių, kurių seneliai atvyko į Sibirą XX a. pradžioje, kai Lietuvoje buvo sunkus metas. Daugiausia lietuvių atsidūrė Sibire stalinistinių represijų metu.

Tiek vokiečiai, tiek lietuviai, ar lenkai stengdavosi kalbėti savo gimtąja kalba. Tačiau ją papildydavo naujadarais. Tomske buvo lietuvių nuo Kupiškio kalbančių aukštaičių tarme, Parapijų ir lankomų vietų buvo labai daug, o tuo metu buvo tik vienas kunigas dirbantis pastoracijoje t. S. Bytautas. Kun. Josefas Svidnickis kalėjo Kuibyševe, Novosibirsko srityje, vyskupas Sigitas Tamkevičius buvo tremtyje Krivošeino, Tomsko srityje. Po kelerių metų prasidėjus politiniam atšilimui, atvykdavo kunigų iš Italijos, Vokietijos, Lenkijos ir t. t. Atvažiuodavo ir vyskupų iš JAV, Aliaskos, Lenkijos. Vatikano Nuncijus Maskvoje Frančesko Kolosone (Francesco Colosono) buvo dažnas svečias, taip pat sulaukta ir Pranciškonų ordino generolo Džono Vauhno (Johno Vauhno) iš Romos su daugybe brolių⁴²².

Novosibirske buvusi gausi vokiečių bendruomenė M. Gorbačiovo valdymo metu ėmė sparčiai mažėti, sovietų valdžiai leidus jiems išvažiuoti į Vokietiją. Paskui jie išsikviesdavo ir kitus šeimos narius. Dauguma mišrių šeimų taip pat išvyko į Vokietiją. Taip ir nyko vokiečių bendruomenė. Susirinkusi bendruomenė, jaunimas, mąstė ką daryti, buvo nutarta užsiimti veikla: universitetine sielovada, karitatyvine veikla, kurti kitą parapiją pačiame miesto centre. Anksčiau Novosibirske buvo katalikų bažnyčia, pastatyta XX a. pradžioje ir nugriauta Stalino laikais, tad tuo remiantis pradėta prašyti, kad miesto valdžia skirtų žemės sklypą Novosibirsko centre. Prie šių planų įgyvendinimo prisidėjo daug žmonių. Bendruomenė atsinaujino naujais nariais, kurie užpildė spragą, išvykus vokiečiams. Iš Tomsko lietuvių kilo kun. Viktoras Bilotas. Į pagalbą atvykdavo kunigai Vytenis Vaškelis, Jonas Zubrus SJ, Romualdas Dulskis.

Novosibirsko mieste buvo užregistruotos 3 katalikų bendruomenės. Vyko glaudus bendradarbiavimas su akademinio miestelio mokslininkais, buvo rengiamos teologinės konferencijos, dėstoma tikyba pedagoginiame institute, rengiami reguliarūs susitikimai Novosibirsko universitete, Technologijos institute, mokyklose, darželiuose. Labai geri ryšiai buvo palaikomi su Novosibirsko universitetu. Universiteto vadovybė padėdavo dėl pakvietimų užsieniečiams. Buvo dirbama spaudos baruose, leidžiamas parapijos laikraštis „Sibirskaja

⁴²¹ Bytautas S. Atsiminimai. 1982–1990. Rankraštis. P. 10.

⁴²² Ten pat. P. 11.

katoličeskaja gazeta“, vėliau kaip žurnalas. Novosibirske buvo spausdinamas „Emanuel“ bendruomenės laikraštis „Bog i Istina“, ir platinamas SSSR teritorijoje. Taip pat buvo bendraujama su kitų konfesijų dvasininkais ir tikinčiaisiais. 1990 m. buvo baigta statyti Švč. Mergelės Marijos nekalto prasidejimo bažnyčia ir gauta žemė bei pradėtos statybos katalikų katedros miesto centre. Buvo pradėta statyti vaikų namai 50 vaikų, kuriuose dabar darbuojasi šv. Elzbietos seserys⁴²³. Šią katalikų bendruomenę dažnai lankydavo įvairių katalikiškų organizacijų atstovai iš užsienio, kurios vėliau įsteigė čia savo misijas – Comunione e. Liberacione, Taize, Kirche in Not, Caritas. Dažnas svečias buvo Vatikano nuncijus F. Kolosono (F. Colosono)⁴²⁴.

Novosibirsko klebonas t. Saulius Bytautas aptarnaudavo ir katalikų bendruomenes kituose Sibiro miestuose – Tomske, Tomsko srityje – Kryvošeine, Molačanove Kolpaševe, Sreževoj, Kemerove (Kemerovo, Rus) srityje – Jurgoje (Yurga, Kemerovo region, Rus), Novokuznecke (Novokuznetsk, Kemerovo region, Rus), Leninske-Kuznecke (Leninsk-Kuznetskiy, Kemerovo region, Rus), Altajaus krašte (Altai Respublik, Rus) – Barnaule, Volčychoje, Talmenkoje, Kuročkine, Rubcovske, ir kt. Aktyvi sielovada vyko kitose Rytų Sibiro katalikų bendruomenėse – Krasnojarske (Krasnoyarsk, Rus), Irkutske (Irkutsk, Rus), Vladivostoke (Vladivostok, Rus), Magadane (Magadan, Rus), Aldane (Aldan, Rus), Chabarovske (Khabarovsk, Rus), Abakane (Abakan, Khakassia Respublik, Rus). Nors nebuvo galimybės nuvykti į šiuos miestus, tačiau sielovada vyko bendraujant laiškais bei atvykstant patiems tikintiesiems į Novosibirską. Sekmadeniais Novosibirske šv. Mišiose dalyvaudavo apie 300 tikinčiųjų, Tomske – 200, Altajaus krašto Kemerovo srities ir kitose didesnėse ar mažesnėse bendruomenėse 10–200 žmonių⁴²⁵.

1991 m. Popiežius Jonas Paulius II įsteigė Vakarų Sibiro vyskupiją ir paskyrė vyskupu Josefą Vertą (Josef Vert) SJ. Nuo 1990 m. Novosibirske buvo įkurta Internacionalinės Pranciškonų bendruomenė. 1989 m. Tomske buvo gražinta katalikų bendruomenei senoji katalikų bažnyčia, pastatyta XIX a. viduryje lietuvių ir lenkų. Šiandien Rusijoje veikia keturios katalikų diecezijos, turinčios savo ordinarus, kurie sudaro Vyskupų Konferenciją⁴²⁶.

Apibendrinant lietuvių pranciškonų misijas reikia kontatuoti, kad 1984–1990 m. sovietinėse tremties vietose – Sibire, Kazachstane, Tadžikistane – patarnaudami įvairių tautų

⁴²³ Sibirskaja katoličeskaja gazeta. Novosibirsk. 2008. Nr. 1. P. 18.

⁴²⁴ Bytautas S. Atsiminimai. 1982–1990. P. 12.

⁴²⁵ Ten pat. P. 14.

⁴²⁶ Katalikų padėtį apsunkina tai, kad jų Rusijoje nėra daug, ir tie patys emigruoja. Per pastaruosius penkiolika metų iš Rusijos persikėlė gyventi į Vokietiją apie du milijonus vokiečių. Išvyksta jauni žmonės, kurie buvo aktyvūs parapijos veikloje. Vakarų Sibiro, turinčio keturių milijonų kvadratinį kilometrų teritoriją, Novosibirsko diecezijoje yra apie 100 tūkstančių žmonių, laikančių save katalikais, tačiau praktikuojančių – tik dešimt tūkstančių. Religinėms šaknims atgaivinti reikia daugiau sielovadininkų. Visoje Novosibirsko vyskupijoje jų dirba apie 50 kunigų. Du iš jų iš Novosibirsko diecezijos, kiti atvyko iš Lenkijos, Vokietijos, Italijos, Prancūzijos, Slovakijos, JAV ir kitų šalių. Taip pat už Poliarinio rato, Tiumenės naftos regione, kur gyvena tūkstančiai katalikų, atvažiavusių dirbti naftos verslovėse iš Ukrainos ir Baltarusijos, kuriasi naujos sielovados struktūros. Nepaisant sunkumų sielų ganytojai turi įveikti didelius atstumus, kad pasiektų po Sibiro platybes įsikūrusias tikinčiųjų bendruomenes.

tremtiniais lietuviai pranciškonai liudijo savo identiteto vieną esminių bruožų – misijinį vienuolijos prioritetą. Misijose broliai, susidūrę su nacionalistinių (rusų, vokiečių, lenkų, ukrainiečių, lietuvių kt.) ir tarpreliginių (musulmonų, žydų, stačiatikių, katalikų) problemų iššūkiais, sugebėjo įveikti įvairius prieštaravimus, būti gerbiami ir vietos žmonių, ir tremtinių. Tremties vietų sąlygomis misijinis pranciškoniškasis identitetas buvo liudijamas taikingumo, katalikiškumo ir pagarbos kito tikėjimo žmonėms siekiais. Broliai misionieriai sugebėjo įnešti broliškus santykius tarp įvairiataučių katalikų ir vyravusias atskiras „nacionalines bažnyčias“ sujungti visuotinės Katalikų Bažnyčios vienybėje. Puoselėdami tarpasmeninį bendravimą ir žmonių lygybės principus, pranciškonai sugebėjo nuslopinti tarpreligines aistras ir išplėtoti saugius bei pagarbius santykius. Šios pastangos neliko bevaisės – pranciškonų pastoracijos vietose Sibire ir Kazachstane 1991 m. popiežius Jonas Paulius II įsteigė diecezijas. Pranciškonų veikla padėjo išsaugoti ne vien lietuvių, bet ir vokiečių, lenkų, ukrainiečių, baltarusių bei kitų tautų bendruomenes, jų katalikišką savimonę.

Lietuvių pranciškonų identiteto bruožus ir jų raiškos būdus misijose Sovietų Sąjungoje (1984–1990 m.) galima kategorizuoti, remiantis jų vykdytos pastoracijos kryptimis:

4 lentelė. Lietuvių pranciškonų pastoracijos kryptys misijose Sovietų Sąjungoje 1984–1990 m.

Nr.	Lietuvių pranciškonų veikla Veiklos pobūdis	Misijose Sovietų Sąjungoje (1984–1990 m.)
1	Pranciškoniškų idėjų populiarinimas	+
2	Pastoracija parapijose	+
3	Pašaukimų pastoracija	+
4	Pasauliečių pranciškonų pastoracija	+
5	Periodinė spauda	+
6	Kultūrinė-tautinė veikla	+
7	Leidybinis darbas	+
8	Ryšų palaikymas su pranciškonais Lietuvoje	+
9	Edukacinė-švietėjiška veikla	+
10	Šalpa	+
11	Vienuolynų įsteigimas	+
12	Misijos	+
13	Pastoracinė veikla musulmoniškoje aplinkoje	+
14	Pastoracinė veikla tremties krašte	+
15	Vienybės siekiai Katalikų bažnyčioje	+
16	Ekumeninis bendradarbiavimas	+
17	Tarpkonfesinis dialogas	+

IŠVADOS

1. Šv. Pranciškaus mažesniųjų brolių ordino, Lietuvoje egzistuojančio nuo XIII a., identiteto formavimasis yra procesas, kurį sudaro laikmečio ir aplinkybių sąlygojamas tapatinimasis su savo pašaukimu per pastoraciją (socialinę išraišką). Šis procesas lietuvių pranciškonų gyvenime buvo sąlygojamas šv. Pranciškaus regulos ir konstitucijų, su tuo susijusia dvasingumo raiška (visuomet duoti pirmenybę džiugiam broliškam sugyvenimui, maldai, kontempliacijai, katalikiškumui, evangelinių patarimų liudijimui, ypatingam vargstančiųjų dėmesiui, taikingo žmonių gyvenimo tarnystei, giliam pamaldumui Marijai ir savo gyvenimo suderinamumui su Kristumi, kuris yra kelias į Tėvo meilę) ir tautos gyvenimą apsprendusių idėjinių-politinių nuostatų bei lietuvių laisvės siekio. Pranciškoniškajam gyvenimui būdingas atgamtiniais motyvais palaikomas broliškumas (būdingas trims šv. Pranciškaus įkurtiems ordinams) ir dinamizmas, besiveržiantis iš žmogiškų-dvasinių vertybių suderinimo arba socialinių veiksnių reikalavimo ir apaštališkos misijos neišskiriamo sujungimo, tapo charakteringais ordino bruožais, t. y. pastoviaja identiteto dalimi. Taip pat natūraliai pranciškoniškajame identitete susiformavo reikalavimas mokytis atpažinti laikmečio problemas, saugoti Bažnyčios vienybę ir stengtis apaštalauti, prisitaikant prie laikmečio aplinkybių. Lietuvių pranciškonų įsipareigojimas šv. Pranciškaus dvasingumui, tautiečiams ir pasauliui 1940–1990 metais gelminiai išryškino jų identiteto suvokimą, kaip besąlyginį įsipareigojimą eiti evangelinės tarnystės keliu ir mokyti ištikimybės tautiniams idealams.

2. Pirmoji sovietų (1940–1941 m.) ir vokiečių (1941–1944 m.) okupacijos, tapusios rimtu iššūkiu pranciškonų Šv. Kazimiero provincijos egzistenciniam-pastoraciniam stabilumui, pakoregavo lietuvių pranciškonų identiteto raiškos prioritetus. Didžiausias dėmesys atiteko lietuviškos provincijos išsaugojimui, vienuolijos narių lavinimui ir ruošimui dirbti emigracijoje. Istoriniai šaltiniai liudija, jog pranciškonų ordino vyresnieji, atliepdami savajam pašaukimui, prisitaikė prie esamų sąlygų, atrado būdų kaip ne tik konstruktyvia kryptimi kreipti tautiečių dvasinio gyvenimo reiškinius, bet pirmiausia pasirūpino tolesne lietuviškosios pranciškonų provincijos egzistencija – dalį brolių išsiuntė į JAV ir Vakarų Europą, jiems patikint pranciškoniškų lietuvių brolių subūrimą užsienyje.

Antrojo pasaulinio karo metais lietuviai pranciškonai, tuo metu buvę Vakarų Europoje (Italijoje, Austrijoje, Vokietijoje, Belgijoje), pastoracijos prioritetą teikė tarnystei vargstantiems, kadangi savo aplinkoje susidūrė su pakankamai sudėtinga tėvynainių pabėgėlių ir politinių emigrantų (kurių tarpe buvo invalidai, seneliai, įvairūs ligoniai, kaip niekam nenaudingi, netgi žalingi visuomenei daiktai) padėtimi. Istorinė perspektyva atskleidžia, kad tik keliolika lietuvių pranciškonų, deramai įsisąmoninę pranciškoniškajam pašaukimui būdingą charizmą – priesaką

visada rūpintis vargstančiais – atliko neįkainojamą misiją, pasitarnaudami savo tautiečiams karo pabėgėliams, kurie be jų paramos būtų galutinai praradę bet kokią viltį, o gal ir gyvenimus.

3. Lietuvių pranciškonų, gyvenusių JAV ir Kanadoje 1945–1990 m., identitetas atsiskleidžia jų pastoracijos prioritetų, tikslų ir išraiškos priemonių šviesoje. Lietuviai pranciškonai, atvykę į Ameriką ir įgyvendinę tikslą čia pratęsti Šv. Kazimiero lietuvių pranciškonų provincijos gyvenimą, siekė išsaugoti savo identitetą, tačiau naujos veiklos sąlygos pakoregavo jų sielovados prioritetus ir identiteto raiškos būdus. JAV ir Kanadoje 1945–1990 m. buvo koncentruojamasi į katalikiškumo ir tautinio identiteto išsaugojimą išeivijoje, Lietuvos nepriklausomybės siekį puoselėjančią veiklą ir pagalbą okupuotoje Lietuvoje likusiems broliams. Pranciškoniškasis identitetas, kurio esmėje yra pašaukimo liudijimas skelbiant Evangeliją, lietuvių brolių buvo įgyvendinamas ypatingą dėmesį skiriant įvairiapusei tautiečių pastoracijai. Vykdydami edukacinę, švietėjišką, kultūrinę, karitatyvinę misiją lietuviai pranciškonai Amerikoje pasitelkė įvairius pastoracinio darbo metodus bei formas – steigė parapijas, kultūros centrus, įsteigė gimnaziją ir šeštadienines mokyklas, vadovavo pasauliečių pranciškonų (OFS) brolijoms, vedė rekolekcijas, organizuodavo stovyklas jaunimui, rengė tautinius suvažiavimus, dirbo leidybinį darbą, dažnai pasisakydavo „Amerikos balso“ ir Vatikano radijo valandose ir kt.

Archyviniai dokumentai (brolių laišakai, straipsniai spaudoje, metraščiai ir pan.), liudijantys apie lietuvių pranciškonų pastoraciją, atskleidžia, jų dėmesingumą pranciškoniškai formacijai, lietuviškų tradicijų tęstinumui, išlaikant gyvą tėvų tikėjimą, savo krašto kultūrinį savitumą, dvasinių vertybių paveldą. Pažymėtina, kad pradžioje daugiau akcentavę išeivių tautiečių subūrimą ir pasauliečių pranciškonų ugdymą, vėliau prioritetine pastoracijos kryptimi laikė dėmesingumą jaunimo pastoracijai, pastangoms perteikti pagarbą lietuvių kalbai ir papročiams: per organizacijas, sportą, chorus ir stovyklas į judėjimą už lietuviybę buvo įtraukta didelė dalis lietuvių diasporos jaunimo. Pranciškonų vadovybė, rūpindamasi Lietuvoje esančių brolių pranciškonišku sąmoningumu, pagrindinių vienuolinio gyvenimo principų realizacija, išeivijoje pradėjo naujas veiklos kryptis, kurių pagrindinis tikslas buvo paremti ir sustiprinti Lietuvoje esančią viceprovincijos dalį. Pastangas remti brolius okupacijoje, suvienyti išeivijos lietuvius, stiprinti jų tautinę savimone ir tikėjimo liudijimą pranciškonai realizavo plačia leidybine veikla: jie leido religinio šviečiamojo pobūdžio knygas, aktyviai reiškėsi spaudoje. (redagavo „Darbininką“, „Šv. Pranciškaus varpelį“, „Aidus“.

4. Okupacijoje likę broliai pranciškoniškąjį identitetą realizavo tylia, nuoseklia pagrindine pastoracija, savo švento gyvenimo liudijimu bei religine-patriotine veikla. Tai pagrindžia brolių indėlis į Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos ir religinės literatūros leidybą bei platinimą, pastoracinis darbas parapijose, dvasinis vadovavimas pasauliečiams pranciškonams, katalikiška jaunimo katekizacija ir ugdymas. Šių pastoracijos krypčių realizavimas sovietų

okupacijos sąlygomis kalba apie darnią žmogiškų ir katalikiškų brolių asmeninių savybių raišką, valios ir besąlygiško pasitikėjimo Dievu liudijimą.

5. 1984–1990 m. sovietinėse tremties vietose – Sibire, Kazachstane, Tadžikistane – patarnaudami įvairių tautų tremtiniams lietuviai pranciškonai liudijo savo identiteto vieną esminių bruožų – misijinį prioritetą. Misijose broliai, susidūrę su nacionalistinių (rusų, vokiečių, lenkų, ukrainiečių, lietuvių kt.) ir tarpreliginių (musulmonų, žydų, stačiatikių, katalikų) problemų iššūkiais, sugebėjo nešti taikingumą, įveikti prieštaravimus ir būti gerbiami vietos žmonių ir tremtinių. Broliai misionieriai padėjo sukurti broliškus santykius tarp įvairiataučių katalikų ir vyravusias atskiras „nacionalines bažnyčias“ sujungti visuotinės Katalikų Bažnyčios vienybėje. Puoselėdami tarpasmeninį bendravimą ir žmonių lygybės principus, pranciškonai padėjo nuslopinti tarpreligines aistras ir išplėtoti saugius bei pagarbius santykius. Šios pastangos neliko bevaisės – pranciškonų pastoracijos vietose Sibire ir Kazachstane 1991 m. popiežius Jonas Paulius II įsteigė diecezijas. Pranciškonų veikla padėjo išsaugoti ne vien lietuvių, bet ir vokiečių, lenkų, ukrainiečių, baltarusių bei kitų tautų bendruomenes, jų katalikišką savimone.

REKOMENDACIJOS

1. Lietuviai pranciškonai turi pagilinti savo veiklos sričių pažinimą, kad jų misija būtų ne tik „veikla dėl veiklos“, bet turėtų konkrečius strateginius ateities tikslus ir įgyvendintų pranciškoniškąjį pašaukimą – stengtis apaštalauti atsiliepiant į laikmečio problemas.
2. Pranciškonų identiteto pamatinė misija – vienybė Bažnyčioje ir su Bažnyčia – šiandien gali būti įgyvendinta padedant Bažnyčiai įveikti dabartinius pasaulio iššūkius: vartotojiškumą, autoriteto krizę, individualizmą, vertybinį nihilizmą, hedonizmą ir pan. Šv. Pranciškaus sekėjai Lietuvoje šiandien turi aiškiai skelbti Bažnyčios Magisteriumo autoritetą, vengti bet kokio pigaus populiarumo demonstravimo ir asmeninio tikėjimo liudijimu tikintiesiems rodyti ne save, o Kristų ir krikščioniškąsias vertybes.
3. Sekdami Bažnyčios sielovados prioritetais, pranciškonai turi aktyviai įsijungti į šeimų apaštalavimą, kad Kristus sugrįžtų į namus ir šeima taptų šventove, pašaukta Dvasios bei stiprinama meilės. Sekdami šv. Pranciškaus pavyzdžiu, jie turi daugiau dėmesio skirti pasauliečių pranciškonų (OFS), ypač pranciškoniškų šeimų, pašaukimų ugdymui.
4. Ateityje derėtų kuo labiau išplėsti tradicinę lietuvių pranciškonų veiklos sritį – rūpestį tautinio sąmoningumo ir tautos laisvės klausimais: tautinių papročių puoselėjimu, jaunimo idėjiniu ugdymu, tautine kūryba, menu ir pan.
5. Tikroje vertybių krizės ir nepastovaus materialinio užtikrintumo aplinkoje pranciškonai yra pašaukti veikti su šv. Pranciškaus tikėjimo dvasia. Lietuvoje yra daug sričių veiklios meilės liudijimui, kuris istorijoje identifikavo pranciškoniškąją pastoraciją. Šv. Pranciškaus sekėjai visada buvo pasiruošę padėti įvairių fizinių ir moralinių blogybių varginamiems žmonėms, todėl darbas su *mažutėliais* ir konkreti pagalba vargstantiems turi būti visokeriopai remiama pranciškonų veiklos sritis.

SANTRUMPOS

1. ALRKF – Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Federacija
2. BALF’as – Bendrasis Amerikos lietuvių fondas
3. CT – Konektikuto (Connecticut) valstija JAV
4. DC – Kolumbijos apygarda (District of Columbia) JAV
5. DP – perkeltieji asmenys (*displaced persons*)
6. FL – Floridos valstija JAV
7. IA – Ajosvos (Iowa) valstija JAV
8. IL – Ilinojaus (Illinois) valstija JAV
9. Kazakh – Kazachijos Respublika
10. KB – Katalikų Bažnyčia
11. KBK – Katalikų Bažnyčios Kronika
12. KP CK – komunistų partijos centro komitetas
13. Kustodas – Mažesniųjų brolių ordino (pranciškonų) OFM viršininkas, renkamas Kustodijos kapituloje 6 metams
14. Kyrgyz – Kirgizijos Respublika
15. Lietuvos (OFM) archyvas – Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos šv. Kazimiero provincijos kurijos archyvas. Kryžių kalno vienuolynas
16. LKB Kronika – Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika
17. MA – Masačusetso (Massachusetts) valstija JAV
18. MB – Manitobos provincija Kanadoje
19. ME – Meino (Maine) valstija JAV
20. MI – Mičigano (Michigan) valstija JAV
21. MIC – *Mariae Immaculatae Conceptionis* (Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo kunigų marijonų vienuolija)
22. Ministras Generolas – Mažesniųjų brolių ordino (Pranciškonų) OFM viršininkas renkamas visuotinėje kapituloje 6 metams.
23. MN – Minesotos (Minnesota) valstija JAV
24. NH – Naujojo Hampšyro (New Hampshire) valstija JAV
25. NJ – Naujojo Džersio (New Jersey) valstija JAV
26. NY – Niujorko (New York) valstija JAV
27. OFM – Mažesniųjų brolių ordinas (pranciškonai)
28. OFS – Pasauliečių pranciškonų ordinas (tretininkai)
29. OMI – „Missionary Oblates of Mary Immaculate“ religinis ordinas

- 30. ON – Ontario provincija Kanadoje
- 31. PA – Pensilvanijos (Pennsylvania) valstija JAV
- 32. Provincijolas – Mažesniųjų brolių ordino (pranciškonų) OFM viršininkas, renkamas provincijos kapituloje 6 metams
- 33. Rus – Rusijos Federacija
- 34. SJ – *Societas Jesu* (Jėzaus draugija – vienuoliai jėzuitai)
- 35. Tajik – Tadžikistano Respublika
- 36. Turkmen. – Turkmėnistanas
- 37. Uzbek. – Uzbekistano Respublika
- 38. VSK – Valstybės saugumo komitetas

ARCHYVINIAI ŠALTINIAI

1. *Aloyza S. M.* Laiškas T. J. Vaškiui. 1947 11 28. Putnam // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos archyvas.
2. *Andriekus L.* Aplinkraštis. 1969 03 04. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
3. *Andriekus L.* Informacinis laiškas. 1970 02 24. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
4. *Andriekus L.* OFM (1914 07 15–2003 05 20). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
5. *Andriekus L.* Pranešimas apie „Aidus“. 1988 08 08. Brooklyn // Lietuvos OFM archyvas.
6. *Andriekus L.* Protokolas. 1970 03 07. Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.
7. *Andriekus L.* Šv. Kazimiero kustodijos nariams. 1967 08 09. Kennebunk, ME Lietuvos OFM archyvas.
8. *Annas A. Ph.* Laiškas G. Wilson. 1956 01 23. Augusta, ME // Lietuvos OFM archyvas.
9. *Annas A. Ph.* Laiškas Tamoliunui B. 1957 01 04. Augusta, ME // Lietuvos OFM archyvas.
10. Apžvalga. Pranciškonai įsikūrė Bridgeville. Kennebunk, ME. 1964 // Lietuvos OFM archyvas.
11. *Aschenauer F. S.* Laiškas Commissario Provinciali Commissariatus Lituani. 1949 02 03. Bayern // Lietuvos OFM archyvas.
12. *Auxiliary Bishop.* Laiškas J. Vaškiui. 1948 08 26. Portland, ME // Lietuvos OFM archyvas.
13. *Bacevicius J.* Proposals for the chapter. 1988 07 12. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
14. *Bacevicius J.* Proposals for the chapter. 1988 07 14. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
15. *Bacevicius J.* Propositions for the chapter mostly touching on formation. 1988 07 19. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
16. Bagdonas B. OFM (1907 07 23–1977 12 20). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
17. *Baltakis P.* Aprašas Kultūros židinio inventoriaus. 1973 06 30. Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.
18. *Baltakis P.* Financial statement of the bingo operations. 1977 07 01/1978 06 30. Brooklyn // Lietuvos OFM archyvas.
19. *Baltakis P.* Laiškas Provincijolui. 1974 07 12 Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.
20. *Baltakis P.* Laiškas Provincijolui. 1975 07 10 Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.
21. *Baniūnas P.* OFM (1912 09 01–2003 03 21). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
22. *Barius P.* Decretum. Dato consensu. 1985 10 25. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
23. *Barius P.* Laiškas J. Vaškiui. 1987 01 23 Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

24. *Barius P.* Laiškas M. H. Clark 1986 08 29. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
25. *Barius P.* Laiškas M. H. Clark. 1986 01 22. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
26. *Barius P.* Laiškas M. H. Clark. 1991 07 08. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
27. *Barius P.* Laiškas M. K. Clark. 1991 10 23 Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.
28. *Barius Pl.* Pranciškonai Toronte. Rankraštis. Kennebunk, ME. 2010 // Lietuvos OFM archyvas
29. *Barius. P.* Three year overview. 1988 10 13/16. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
30. *Becker S. R.* Laiškas L. Andriekui. 1967 08 03 Cincinnati // Lietuvos OFM archyvas.
31. *Bishop of Hamilton.* Decree. By this present Decree. 1982 12 16 Hamilton, ON // Lietuvos OFM archyvas.
32. *Bishop of Hamilton.* Vicar, Lithuanian Franciscan vicariate of Sankt Cazimir. Agreement. 1982 12 17. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
33. *Bishop of Pittsburg.* Laiškas T. J. Vaškiui. 1941 08 11 Pittsburg, PA // Lietuvos OFM archyvas.
34. *Bishop of Portland.* Laiškas J. Vaskiui. 1946 03 22 Portland, ME // Lietuvos OFM archyvas.
35. *Bishop of Portland.* Laiškas Mr. A. Morgan. 1973 04 06 Portland, ME // Lietuvos OFM archyvas.
36. *Bishop of Portland.* Laiškas T. G. Gailiui. 1973 09 18 Portland, ME // Lietuvos OFM archyvas.
37. *Bishop of Portland.* Laiškas T. G. Gailiui. 1949 12 28 Portland, ME // Lietuvos OFM archyvas.
38. *Bishop of Portland.* Laiškas T. G. Gailiui. 1972 01 14 Portland, ME // Lietuvos OFM archyvas.
39. *Bishop of Portland.* Laiškas T. G. Gailiui. 1973 09 18 Portland, ME // Lietuvos OFM archyvas.
40. *Bishop of Portland.* Laiškas T. G. Gailiui. 1973 12 06 Portland, ME // Lietuvos OFM archyvas.
41. *Bishop of Portland.* Laiškas T. G. Gailiui. 1973 12 28 Portland, ME // Lietuvos OFM archyvas.
42. *Blais H.* Raštas T. G. Gailiui. 1953 03 21. Montreal, QC // Lietuvos OFM archyvas.
43. *Broklino Vyskupo* laiškas L. Andriekui. 1965 04 28. Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.
44. *Butkaus K.* Raportas. Trečiojo ordino šv. Kazimiero provincijos Šv. Antano vienuolyno archyvas. Kennebunk Port, ME. 1967 1968.

45. Butkus K. OFM (1917 07 23–2008 08 11). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
46. *Bytautas S.* Atsiminimai. Rankraštis. 1982 – 1990 // Lietuvos OFM archyvas.
47. Čepulis K. OFM (1884 11 14–1962 03 30). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
48. *Clark M. H.* Laiškas P. Barius. 1991 08 08. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.
49. *Clark M. H.* Laiškas Vaškiui J. 1984 10 10. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.
50. *Colleary W. B.* Laiškas T. J. Vaškiui. 1949 05 24. Boston, MA // Lietuvos OFM archyvas.
51. Commisarry Provincial. Laiškas M. Faust. 1949 03 16 // Lietuvos OFM archyvas.
52. Commisary Provincial. Laiškas A. Sepinski. 1952 03. Toronto, ON // Lietuvos OFM archyvas.
53. Commissarius Provincialis. Laiškas P. Guardiano. 1947 02 20 // Lietuvos OFM archyvas.
54. Commissary Provincial. Laiškas M. Faust. 1949 01 29 // Lietuvos OFM archyvas.
55. Commissary Provincial. Laiškas M. Faust. 1952 03 08 // Lietuvos OFM archyvas.
56. Commissary Provincial. Laiškas V. Fochtman. 1952 03 29. Toronto, ON // Lietuvos OFM archyvas.
57. Conferenza Ministri Provinciali OFM. Regula et Constitutiones Generales Ordinis Fratrum Minorum. Roma. 1988.
58. Conferenza Ministri Provinciali OFM. Statuta Generalia Ordinis Fratrum Minorum. Roma. 1988.
59. Congressus consiliariorum custodiae S. Casimiri. Normae custodiales observande. 1964 06 20/23. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
60. Congressus consiliariorum custoduae S. Casimiri. Tabula definitionis. 1964 20/23. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
61. Custodia S. Casimiri. Distributiones officiorum et munerum. 1958 03 27 29 // Lietuvos OFM archyvas.
62. Delegatus Generalis OFM. Rescripti. Vigore concedimus. 1953 07 04. Prot. N. 1789. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
63. *Devitt J. J.* Laiškas B. Tamoliunui. 1956 10 08. Augusta, ME // Lietuvos OFM archyvas.
64. *Devitt J. J.* Laiškas G. Baltrušaičiui. 1958 07 16. Augusta, ME // Lietuvos OFM archyvas.
65. *Devitt J. J.* Laiškas G. Baltrusaitis. 1964 03 25. Augusta, ME // Lietuvos OFM archyvas.
66. *Devitt J. J.* Laiškas G. Gailandis. 1956 08 01. Augusta, ME // Lietuvos OFM archyvas.
67. *Devitt J. J.* Laiškas Gailiusiui G. 1957 03 24. Augusta, ME // Lietuvos OFM archyvas.
68. *Devitt J. J.* Laiškas J. H. Bentley. 1960 03 03. Augusta ME // Lietuvos OFM archyvas.
69. *Diburys J. Mockevičius P.* Kreipimasis į parapijiečius. 1973 01 27. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

70. Dokumentai. 1940–1990 // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Šv. Antano vienuolyno Kennebunk, ME, archyvas.
71. Dokumentai. 1949–1955 // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės vienuolyno St. Catharine, ON, archyvas.
72. Dokumentai. 1953–1955 // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Prisikėlimo vienuolyno Toronte, ON archyvas.
73. *Faust M. Decretum. Vigore specialis. Prot. 129/46. 1946 06 16. New York // Lietuvos OFM archyvas.*
74. *Faust M. L. J. Vaskiui. 151/43. 1943 04 06. New York // Lietuvos OFM archyvas.*
75. *Faust M. Laiškas Commissariatus Lithuani S. Casimiri in Statibus Foederatis Americae. 1952 03 19 // Lietuvos OFM archyvas.*
76. *Faust M. Laiškas J. Vaskiui. 1942 08 31. New York // Lietuvos OFM archyvas.*
77. *Faust M. Prot. 115/46. 1946 06 07. New York // Lietuvos OFM archyvas.*
78. *Faust M. Prot. 115/46. 1946 06 07. New York // Lietuvos OFM archyvas.*
79. *Faust M. Prot. 158/43. 1943 12 10. New York // Lietuvos OFM archyvas.*
80. *Fuller E. Laiškas J. Vaškiui. 1949 03 10. Fernruf (Dortmund)? // Lietuvos OFM archyvas.*
81. Gaigalas K. OFM (1920 01 13–1992 01 21). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
82. *Gailiusis G. Decretum. Dato consensu. 1973 09 21. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.*
83. *Gailiusis G. Decretum. Dato consensu. 1976 12 02. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.*
84. *Gailiusis G. Laiškas Devitt J. J. 1957 06 17. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.*
85. *Gailiusis G. Laiškas Portland Vyskupui Peter Leo Gerety. 1973 04 12. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.*
86. *Gailiusis G. Laiškas Portlando Vyskupui Peter Leo Gerety. 1973 12 21. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.*
87. *Gailiusis J. Decretum Annuentes petitioni. 1972 03 04. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.*
88. *Gailiusis J. Decretum. Cum Lituania. 1973 04 22. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.*
89. *Gailiusis J. Decretum. Dato consensu. 1976 12 02. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.*
90. *Gailiusis J. Decretum. Obtento consensu. 1975 11 19. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.*

91. *Gailiusis J.* Laiškas Broliams Šv. Pranciškaus jubiliejaus proga. 1976 09 26. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
92. *Gailiusis J.* Laiškas D. J. Feeney. 1961 06 03. Toronto, ON // Lietuvos OFM archyvas.
93. *Gailiusis J.* Laiškas dėl langų projekto. 1979 05 14. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
94. *Gailiusis J.* Laiškas Devitt J. J. 1957 03 18. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
95. *Gailiusis J.* Laiškas Duns Scotus koledžo prezidentui. 1956 07 03. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
96. *Gailiusis J.* Laiškas Hogan J. C. 1972 10 13. Kennebunkport ME // Lietuvos OFM archyvas.
97. *Gailiusis J.* Laiškas Pitsburgo vyskupui Jhon J. Wright. 1964 03 19. Greene, ME // Lietuvos OFM archyvas.
98. *Gailiusis J.* Laiškas Portland Vyskupui Peter L. Gerety. 1974 02 04. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
99. *Gailiusis J.* Laiškas pranciškonų rėmėjams. 1974 11 15. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
100. *Gailiusis J.* Laiškas Švietimo departamentui. 1956 08 23. Kennebunkport ME // Lietuvos OFM archyvas.
101. *Gailiusis J.* Laiškas Toronto Arkivyskupui J. C. McGuigan. 1953 07 31. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
102. *Gailiusis J.* Laiškas Vikarijos nariams kapitulos proga. 1975 02 01 // Lietuvos OFM archyvas.
103. *Gailiusis J.* Laiškas Vikarijos nariams sveikatos reikalu. 1974 07 10. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
104. *Gailiusis J.* Laiškas Vikarijos vienuolynams ekonominiu reikalu. 1974 10 14. Kennebunkport ME // Lietuvos OFM archyvas.
105. *Gailiusis J.* Lituvos Šv. Kazimiero vikarijos nariams. 1971 04 14. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
106. *Gailiusis J.* Normae. 1961 04 25/28. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
107. *Gailiusis J.* OFM (1912 03 20–2002 08 30). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
108. *Gailiusis J.* Ordinationes. 1955 10 28/30. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
109. *Gailiusis J.* Potvarkis. 1971 08 16. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
110. *Gailiusis J.* Raportas. 1977 12 08. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
111. *Gailiusis J.* Raštas Andriekui L. 1970 12 14. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

112. *Gailiušis J.* Report on S. Anthony's friary Kennebunkport. Kennebunkport ME // Lietuvos OFM archyvas.
113. *Gailiušis J.* Šv. Kazimiero kustodijos biuletenis Nr 1. 1970 10 29 // Lietuvos OFM archyvas.
114. *Gailiušis J.* Šv. Pranciškaus vienuolyno Green, ME dvidešimties metų kanoniškai sukakčiai paminėti. 1963 12 08. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
115. *Gidžiūnas T.* Pranešimas apie Lietuvoje esančių pranciškonų stovį. J. Gailiušiui. 1979. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
116. *Gidžiūnas V.* OFM (1912 10 05–1984 01 30). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
117. *Gidžiūnas V.* Pranešimas T. J. Gailiušiui. 1979 07 07. Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.
118. *Giedgaudas P.* General report of the printery. 1988 08 15. Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.
119. *Glis OFM.* Reskriptas. Superioris Apostolici. 1948 01 08 Prot. Nr. 636. Roma // Lietuvos OFM archyvas.
120. *Glis.* Rescripti. Vigore canonice. Prot. N. 6574. 1964 04 22. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
121. *Grauslys B.* Lydimasis laiškas. 1948 11 19. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
122. *Grauslys B.* OFM (1918 01 01–1994 01 25). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
123. *Hickey D. W.* Laiškas G. Gailiušiui. 1971 12 03. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.
124. *Hickey D. W.* Laiškas G. Gailiušiui. 1972 03 09. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.
125. *Hogan J. L.* Invitavimus. 1971 12 23. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.
126. *Hogan J. L., Gailiušis G.* Contractus. 1972 02 22. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
127. *Jacques D. W.* Vice chancellor. Laiškas T. J. Vaškiui. 1967 12 07. Portland, ME // Lietuvos OFM archyvas.
128. *Jelicic V.* Laiškas Lietuvos Šv. Kazimiero Vikarijos JAV vikarui. 1972 04 05. Roma // Lietuvos OFM archyvas.
129. *Jonynas V. K.* Laiškas Provincijolui. 1979 05 10. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
130. *Jonynas V. K.* Sutartis. 1979 03 29. New York // Lietuvos OFM archyvas.

131. *Jonynas. V. K.* Laiškas Provincijolui. 1979 03 14. New York // Lietuvos OFM archyvas.
132. *Jurčys S.* Atsiminimai 1984 – 1990 // Lietuvos OFM archyvas.
133. *Kalinowski T.* Laiškas Ministro Generali. 1964 03 31. Lake geneva // Lietuvos OFM archyvas.
134. *Kanados pranciškonų Provinciolas.* Laiškas T J. Vaškiui. 1949 03 30. Montreal, QC // Lietuvos OFM archyvas.
135. *Kerwin F. F.* Laiškas G. Gailiušiui. 1972 01 24. New York // Lietuvos OFM archyvas.
136. *Koser C.* Decretum. Exclusa qualibet. Prot. 022727 1971 04 11. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
137. *Koser C.* Decretum. Visitatione canonica. Prot. 109/97 59. 1967 07 20. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
138. *Koser C.* Laiškas G. Gailiušiui. 1972 02 07. Roma // Lietuvos OFM archyvas.
139. *Leonard V. M.* Letter G. Gailiusis. 1964 03 16. Pittsburg, PA // Lietuvos OFM archyvas.
140. *Letkauskas R.* Atsiminimai 1986 1990 // Lietuvos OFM archyvas.
141. *Liauba J.* Kreipimasis į Pranciškonų Geradarių. 1967. Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.
142. *Liauba J.* Vilniaus Aušros vartų lietuvių parapija. 1988 08 03. Hamilton, ON // Lietuvos OFM archyvas.
143. Lietuvos Šv. Kazimiero kustodijos biuletenis Nr 4. 1971 02 06. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
144. Lietuvos Šv. Kazimiero kustodijos biuletenis Nr 5. 1971 03 10. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
145. Lietuvos Šv. Kazimiero kustodijos biuletenis Nr 6. 1971 04 02. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
146. Lietuvos Šv. Kazimiero kustodijos jubiliejus. 1946 1971 // Lietuvos OFM archyvas.
147. Lietuvos šv. Kazimiero kustodijos leidinys. Konventų kapitula. 1971. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
148. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 1 (10). 1972 01 22. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
149. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 1 (14). 1973 02 27. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
150. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 1 (21). 1975 02 25. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

151. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 2 (15). 1973 04 14. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
152. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 2 (22). 1975 05 13. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
153. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 2 (30). 1977 03 16. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
154. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 3 (12). 1972 09 06. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
155. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 3 (16). 1973 10 08. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
156. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 3 (28). 1976 12 07. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
157. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 3 (31). 1977 06 02. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
158. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 4 (13). 1972 12 08. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
159. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 4 (32). 1977 09 14. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
160. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 5 (18). 1974 03 03. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
161. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 5 (25). 1975 12 04. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
162. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 5 (33). 1977 12 08. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
163. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 7. 1971 05 16. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
164. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 8. 1971 07 08. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
165. Lietuvos Šv. Kazimiero vikarijos biuletenis Nr 9. 1971. Kalėdos. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
166. Lithuanian Franciscan Vicariate of St Casimir. Informacinis biuletenis Nr 16. 1983 08 20. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
167. Lithuanian Franciscan Vicariate of St Casimir. Informacinis biuletenis Nr 18. 1984 01 24. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

168. Lithuanian Franciscan Vicariate of St Casimir. Informacinis biuletenis Nr 19. 1984 07 11. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
169. Lithuanian Priest's Senate. Asking. G. E. Carter. 1972 07 04. Hamilton, ON // Lietuvos OFM archyvas.
170. *Liucci V.* Laiškas J. Vaskys. 1949 04 11. New York // Lietuvos OFM archyvas.
171. *Lymar D.* Spravka. 1987 01 15. Novosibirsk // Lietuvos OFM archyvas.
172. *McCarthy J. E. Bishop of Portland.* Laiškas // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Šv. Antano vienuolyno archyvas. Kennebunk, ME. 1943.
173. *McCarthy J. E. Bishop of Portland.* Laiškas T. J. Vaškiui OFM. 1947.11.18 // Lietuvos OFM archyvas.
174. *McCarthy J. E. Bishop of Portland.* Laiškas T. J. Vaškiui OFM. 1947.10.14 // Lietuvos OFM archyvas.
175. *McCarthy J. E. Bishop of Portland.* Laiškas T. J. Vaškiui. 1943 11 04. Portland, ME // Lietuvos OFM archyvas.
176. *McCarthy J. E. Bishop of Portland.* Laiškas T. J. Vaškiui. 1947 // Lietuvos OFM archyvas.
177. *McCarthy J. E. Episcopus Portlandesis.* Decretum. In litteris nobis. 1947 08 04. Portland, ME // Lietuvos OFM archyvas.
178. *McCarty J. E. Bishop of Portland.* Laiškas // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Šv. Antano vienuolyno archyvas. Kennebunk, ME. 1943.
179. *McGuigan C. J.* Decretum. Supradicto Sancto Casimiri. 1953 03 07. Toronto, ON // Lietuvos OFM archyvas.
180. *McGuigan C. J.* Raštas P. G. Gailiušiui. 1953 12 18. Toronto, ON // Lietuvos OFM archyvas
181. *McGuigan J. Ch.* Laiškas J. Vaškiui. 1949 02 17. Toronto, ON // Lietuvos OFM archyvas.
182. *McGuigan J. Ch.* Laiškas T. J. Vaškiui. 1949 02 17. Toronto, ON // Lietuvos OFM archyvas.
183. *Molley T.* Brooklyn, NY vyskupo laiškas C. Micara. 1951 03 31. Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.
184. *Molley T.* Brooklyn, NY vyskupo laiškas J. Balkunui. 1951 03 28. Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.
185. *Mulligan J. M.* Laiškas P. Bariui. 1986 10 27. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.

186. *Muskie S. E.* Letter to A. Subatis. 1967 03 03. United States Senate // Lietuvos OFM archyvas.
187. *Office of the provincial superior.* Ordinationes. Obtendo consensu. 1952 10 03. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
188. *Pakalnis N.* Laiškas Provinciui. 1951 01 22. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
189. *Pakštas K.* Laiškas J. Vaškiui. 1944 11 24. New York // Lietuvos OFM archyvas.
190. *Pakštas K.* Laiškas J. Vaškiui. 1945 01 26. New York // Lietuvos OFM archyvas.
191. *Pakštas K.* Laiškas J. Vaškiui. New York // Lietuvos OFM archyvas.
192. Parapijos istorinė apžvalga. Hamilton, ON // Lietuvos OFM archyvas.
193. Parapijos metraštis. 1954 // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Prisikėlimo vienuolyno Toronte, Ont, archyvas.
194. Parapijos metraštis. 1955 // Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Prisikėlimo vienuolyno Toronte, Ont, archyvas.
195. *Pasetto K.* Rescriptas. Vigore facultatum. 1947 09 04. Prot. Nr. 8093/47. Roma // Lietuvos OFM archyvas.
196. *Pasetto K.* Rescriptas. Vigore Facultatum. 1947 12 19. Prot. Nr. 11485/47. Roma // Lietuvos OFM archyvas.
197. *Perantoni P. M.* Decretum. Praesentium vigore. 1948 03 05. Prot. Nr. 2/48. Roma // Lietuvos OFM archyvas.
198. *Perantoni P. M.* Decretum. Praesentium vigore. 1948.03.05. Prot. Nr. 2/48. Roma // Lietuvos OFM archyvas.
199. *Perantoni P. M.* Decretum. Visitatione canonica. Prot. N. 7/49. 1949 06 06. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
200. *Perantoni P. M.* Rescriptas. Superioris Apostolici. 1947 09 06. Prot. Nr. 402. Roma // Lietuvos OFM archyvas.
201. *Perantoni P. M.* Rescripti. Vigore canonice. 1949 07 27. Prot. N. 1934. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
202. *Plassmann T.* Laiškas J. Vaškiui. 3047/50. 1950 10 17. New York // Lietuvos OFM archyvas.
203. *Portasik R. A.* General Visitation report 1988. 1988 10 14. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
204. *Poškus Br.* Atsiminimai, kaip tampama broliu 1950–1990 / Rankraštis // Lietuvos OFM archyvas.

205. *President of the Student Council*. Letter to President of the United States of America L. B. Johnson. 1968 02 25. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
206. *President of the Student Council*. Letter to Secretary General of United Nations U. Than. 1968 02 25. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
207. *Procura Generale Dei Frati Minori*. Laiškas T. G. Gailiušiui. 1953 05 28. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
208. *Provincijolas*. Laiškas „Šv. Pranciškaus Varpelio“ skaitytojams. 1974 11 15. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
209. Provincijolo laiškas kun. M. J. Kazėnui. 1951 02 26. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
210. Ramanauskas B. OFM (1911 06 12–1987 10 01). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
211. Raportas. Iš Prisikėlimo parapijos ir vienuolyno veiklos. 1973 09 11. Torontas, ON // Lietuvos OFM archyvas.
212. Report on St. Casimir's Monastery Brooklyn, NY // Lietuvos OFM archyvas.
213. Report on the Lithuanian cultural magazine Aidai // Lietuvos OFM archyvas.
214. *Rigali J. L.* Report. 1985 10 10. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
215. *Sacra Congregatio Negotiis Religiosorum Sodalium praeposita*. Prot. N. 1153/53. 1953 03 18. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
216. *Sacra Congregatio Negotiis Religiosorum Sodalium praeposita*. Prot. N. 1154/53. 1953 03 18. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
217. *Sacra Congregatio Negotiis Religiosorum Sodalium praeposita*. Prot. N. 9342/51. 1951 10 11. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
218. *Sacra Congregatio Negotiis Religiosorum Sodalium*. Prot. N. 2895/64. 1964 04 16. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
219. *Sacra Congregatio Negotiis Religiosorum Sodalium*. Prot. N. 5515/49. 1949 07 22. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
220. *Sacra Congregatio Negotiis Religiosorum Sodalium*. Prot. N. 1451/53. 1953 07 01. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
221. *Sepinski A.* Decretum. Attentis conditionibus. 1952 06 24. Prot. Nr. 28/52. Roma // Lietuvos OFM archyvas.
222. *Sepinski A.* Decretum. Prehabito consensu. 1954 02 08. Prot. Nr. 47/54. Roma // Lietuvos OFM archyvas.
223. *Sepinski A.* Prot. N. 22/51. 1951 10 16. Romae // Lietuvos OFM archyvas.

224. *Sepinski A.* Rescripti. Superioris Apostolici. 1953 03 20. Prot. N. 1703. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
225. *Sepinski A.* Rescripti. Superioris Apostolici. 1953 03 20. Prot. N. 1702. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
226. *Sepinski A.* Rescripti. Superioris Apostolici. Prot. N. 340. 1951 10 13. Romae // Lietuvos OFM archyvas.
227. *Simanavicius A.* Decretum. Obtendo consensu. 1984 12 28. Toronto, ON // Lietuvos OFM archyvas.
228. *Simanavicius A.* Report on secular Franciscan order – Viceprovince of St. Casimir. 1988 // Lietuvos OFM archyvas.
229. *St. Francis Friary.* Report. 1973 10 08. Greene, ME // Lietuvos OFM archyvas.
230. *Šv. Antano gimnazijos mokiniai.* Sveikinimas J. Kajeckui. 1968 02 25. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
231. *Šv. Kazimiero kustodijos biuletenis.* Nr 2. 1970 12 11. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
232. *Šv. Kazimiero kustodijos biuletenis.* Nr 3. 1971 01 11. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
233. *Šv. Kazimiero provincija.* Biuletenis. Nr 4. 1989 09 22. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
234. *Šv. Kazimiero provincija.* Biuletenis. Nr 5. 1989 11 25. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
235. *Švambarys N.* OFM (1895–1975 01 31). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
236. *Tallarico C J.* Litteris. Fr. G. Gailiusis. 1953 03 18. New York // Lietuvos OFM archyvas.
237. *Tamoliunas B.* Laiškas Devitt J. J. 1956 10 19. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
238. *Tėvai pranciškonai.* Potvarkiai. 1949 07 07. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
239. Trečiojo ordino Komisarijaus pranešimas // Trečiojo ordino Šv. Kazimiero provincijos Šv. Antano vienuolyno archyvas. Kennebunk, ME. 1946–1949.
240. *Unger R. Q.* Laiškas B. Tamoliunui. 1957 12 27. Augusta, ME // Lietuvos OFM archyvas.
241. *Vaičius A.* Raštas. Nr. 373. 1986 06 01. Telšiai // Telšių vyskupijos kurijos archyvas.
242. *Varney C. M.* Laiškas Tamoliunui. 1957 11 22. Augusta, ME // Lietuvos OFM archyvas.

243. Vaškio J. laiškas // Trečiojo ordino Šv. Kazimiero provincijos Šv. Antano vienuolyno archyvas. Kennebunk, ME. 1942.
244. Vaškio J. laiško kopija // Trečiojo ordino Šv. Kazimiero provincijos Šv. Antano vienuolyno archyvas. Kennebunk, ME. 1942.
245. Vaškio J. pranešimas // Trečiojo ordino Šv. Kazimiero provincijos Šv. Antano vienuolyno archyvas. Kennebunk, ME. 1944.
246. Vaškio J. pranešimas // Trečiojo ordino Šv. Kazimiero provincijos Šv. Antano Lietuvos OFM archyvas vienuolyno archyvas. Kennebunk, ME. 1944.
247. *Vaškys J.* Kvietimas. 1950. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
248. *Vaškys J.* Laiškas Episcopo Portlandensi. 1948 08 25. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
249. *Vaškys J.* Laiškas Fr. M. Faust. 1942 08 25. Pittsburg, PA // Lietuvos OFM archyvas.
250. *Vaškys J.* Laiškas J. Balkūnui. 1950 11 14. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
251. *Vaškys J.* Laiškas M. H. Clark. 1984 10 18. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.
252. *Vaškys J.* Laiškas P. M. Faust. 1947 08 09 // Lietuvos OFM archyvas.
253. *Vaškys J.* Laiškas P. M. Perantoni. 1949 03 11. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
254. *Vaškys J.* Laiškas Provincijolui. 1971 12 03. Green, ME // Lietuvos OFM archyvas.
255. *Vaškys J.* Laiškas Provincijolui. 1973 02 11. Green, ME // Lietuvos OFM archyvas.
256. *Vaškys J.* Laiškas Provincijolui. 1987 01 19. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.
257. *Vaškys J.* Laiškas R. J. Cushing. 1950 10 04. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
258. *Vaškys J.* Laiškas Toronto Arkivyskupui J. Ch. McGuigan. 1949 10 28. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
259. *Vaškys J.* Laiškas V. Fochtman. 1955 06 04 // Lietuvos OFM archyvas.
260. *Vaškys J.* Laiškas V. Fochtman. 1955 06 06 // Lietuvos OFM archyvas.
261. *Vaškys J.* Laiškas. R. J. Cushing. 1950 10 04. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
262. *Vaškys J.* OFM (1909 10 20–1994 04 27). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
263. *Vaškys J.* Parapijos prie Greene vienuolyno kūrimo reikalai. 1967. Green, ME // Lietuvos OFM archyvas.
264. *Vaškys J.* Parish status report. 1988 01 08. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.
265. *Vaškys J.* Parish status report. 1988 01 08. Rochester, NY // Lietuvos OFM archyvas.
266. *Vaškys J.* Petition. 1941 03 25. New York // Lietuvos OFM archyvas.
267. *Vaškys J.* Raportas M. Faust. 1945 11 22. Greene ME // Lietuvos OFM archyvas.

268. *Vaškys J.* Tėvai pranciškonai. Kreipimasis į klebonus. 1944 04 15. Pittsburg, PA // Lietuvos OFM archyvas.
269. *Vaškys J., Peldžius Pell A.* Susitarimas. 1950 06 01 // Lietuvos OFM archyvas.
270. *Vaškys T. J., Aloyza S. M.* Sutartis. 1944 10 30 // Lietuvos OFM archyvas.
271. *Venclovas A., Vaškys J.* Pranešimas. Dėl salės didinimo darbų. 1972 11 16. Green, ME // Lietuvos OFM archyvas.
272. *Vicar General.* Laiškas G. Gailiušui. 1959 10 28. Pittsburg, PA // Lietuvos OFM archyvas.
273. *Vicariate of St. Casimir.* Decretum. Superiores et superiores. 1976 10 11. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.
274. *Waldman M.* Laiškas Ch. Rubin. 1967 03 21. New York // Lietuvos OFM archyvas.
275. *Wright J. J., Litteris G.* Gailiusis. 1964 03 16. Pittsburg, PA // Lietuvos OFM archyvas.
276. Zakaras V. OFM (1918 08 08–1995 10 15). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
277. *Zakaras V.* Veiklos apžvalga. St.Petersburg Beach, FL // Lietuvos OFM archyvas.
278. Žalalis K. OFM (1918 11 23–1994 04 27). Asmens byla // Lietuvos OFM archyvas.
279. Žiubrys A. OFM (1920 01 13–1992 01 21). Asmens byla. Lietuvos OFM archyvas.
280. *Žiubrys A.* Statistical statement of St. Anthony parish, Bridgeville, PA. 1987 01 01/ 1987 12 31. Kennebunk, ME // Lietuvos OFM archyvas.

PUBLIKUOTI ŠALTINIAI

1. Fonti francescane // Biblioteca francescana di Milano. Assisi: Movimento Francescano. 1986.
2. General Constitutions General Statutes order of friars minor. Roma: OFM. 2010.
3. Karoli E. Istoki Franciskanstva. Kaišiadorys: A. Jakšto spustuvė. 1996.
4. Klara Asyžietė. Laiškai, regula ir testamentas. Vilnius: Aidai. 1995.
5. Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika. T. 4–10. Chicago, IL: Lietuvos Kronikos Sąjunga. 1980–1992.
6. Pogrindžio kunigų seminarija. XX a. aštuntojo ir devintojo dešimtmečio Lietuvos antisovietinio pagrindžio dokumentai / Sudaryt. Boruta J., SJ, Katilius A., Ratkutė D. Vilnius: Lietuvių Katalikų mokslų akademija. 2002.
7. Pranciškus Asyžietis. Raštai. Vilnius: Taura. 1995.
8. Prisikėlimo parapijos leidinys. Torontas, ON: Tėvai pranciškonai. 1956.
9. Prunskis J. Sibiro ištrėmime ir bolševikų kalėjime. Chicago, IL. 1944.
10. Sadūnaitė N. Gerojo Dievo globoje: Ateitis. 1989.
11. Sadūnaitė N. KGB akiratyje. Vilnius: Ateitis. 1991.
12. Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino regula ir Konstitucija // Trečiojo ordino Šv. Kazimiero provincija. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1963.
13. Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1998.
14. Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1998.
15. Vatikano II Susirinkimo nutarimai. Vilnius: Aidai. 2001.

PERIODINIAI ŠALTINIAI

1. Aidai. Žurnalas. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1950–1990.
2. Antonianum. Žurnalas. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1966.
3. Darbininkas. Laikraštis. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1950–1990.
4. Krikščionybė Vidurinėje Azijoje // XXI amžiaus priedas apie pasaulio krikščionis. 2002. Nr. 4 (9).
5. Naujasis židinys. Žurnalas. 2009. Nr. 10–11.
6. Sibirskaja katoličeskaja gazeta. Žurnalas. Novosibirsk. 2005–2008.
7. Šv. Pranciškaus Varpelis. Boston, MA: Tėvai pranciškonai. 1942–1948.
8. Šv. Pranciškaus Varpelis. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1952–1990.
9. Šv. Pranciškaus Varpelis. Kennebunk, ME: Tėvai pranciškonai. 1949–1951.

LITERATŪRA

1. *Aničas J.* Antiliaudiniu keliu. Vilnius: Mintis. 1976.
2. Ateizmas ir religija Lietuvoje. Vilnius: Mintis. 1985.
3. *Baronas D.* Pirmieji pranciškonų žingsniai Lietuvoje XIII–XVII a. Vilnius: Aidai. 2006.
4. *Bastys P.* Toronto lietuvių namai. Torontas, ON: Toronto lietuvių namai. 1976.
5. Bažnyčios prieglobstyje. Vilnius: Mintis. 1983.
6. *Brizgys V.* Katalikų Bažnyčia Lietuvoje. Chicago, IL. 1977
7. *Danys J. V.* Kanados lietuvių dienos XXX. Toronto, ON. 1985.
8. Ekumeniczne powołanie franciszkanina. Warszawa–Rzym: Franciszkańskie centrum dla Europy Wschodniej i Azji Południowej. 2002.
9. Ewangelizacja ekumenizm charyzmat franciszkański. Warszawa: Franciszkańskie centrum dla Europy Wschodniej i Azji Południowej. 1994.
10. Franciszkanizm w spotkaniu z duchowością kościołów wschodnich. 2/1. Warszawa: Franciszkańskie centrum dla Europy Wschodniej i Azji Południowej. 1996.
11. Franciszkanizm w spotkaniu z duchowością kościołów wschodnich. 2/2. Warszawa: Franciszkańskie centrum dla Europy Wschodniej i Azji Południowej. 1996.
12. *Gidžiūnas V.* De fratribus minoribus in Lituania 1245–1517. Roma: Fausto Failli. 1950.
13. *Gidžiūnas V.* De missione fratrum minorum in Lituania XIII–XIV saec. Florentiae. Ad claras aquas. 1950.
14. *Gidžiūnas V.* Lietuvos Pranciškonų Amerikoje istorijos bruožai. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1987.
15. *Gidžiūnas V.* Lithuanians Franciscans. Brooklyn, NY. Pranciškonų spaustuvė. 1987.
16. *Gidžiūnas V.* OFM. Trečiasis šv. Pranciškaus ordinas. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1971.
17. *Gidžiūnas V.* Pranciškonų Observantų–Bernardinų gyvenimas ir veikla Lietuvoje XV ir XVI amž. Roma: Lietuvių Katalikų mokslo akademija. 1982.
18. *Gidžiūnas V.* The Lithuanian Franciscans. Boston. 1972.
19. *Gidžiūnas V.* Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje. Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija. 1970.
20. Głoszenie Ewangelii w Europie środkowowschodniej. Warszawa: Franciszkańskie centrum dla Europy Wschodniej i Azji Południowej. 1999.
21. *Grauslys B.* Tremtinio keliais. Bologna: Tėvai pranciškonai. 1947.
22. *Jonas Paulius II.* Apaštalinis paraginimas „Catechasi tradendae“. Typis Vaticani. 1979.
23. *Kardelis K.* Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Technologija. 1997.

24. *Kezytė A. ACJ.* Esame nenaudingi tarnai. Saulės delta. 2001.
25. Kretingos pranciškonų vienuolynas. Lietuvos pranciškonų leidinys. 1989.
26. Krikščionybė ir jos socialinis vaidmuo Lietuvoje. Vilnius: Minties leidykla. 1986.
27. *Kučas A.* Lithuanians in America. Boston, MA: Encyclopedia Lituanica. 1975.
28. Kultūros židinio dedikacija. Brooklyn, N.Y: Pranciškonų spaustuvė. 1974.
29. Kultūros židinių 10 metų sukakties minėjimas, Brooklyn, N.Y: Pranciškonų spaustuvė. 1983.
30. *Laukaitytė R.* Lietuvos vienuolijos. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas. 1997.
31. Lietuviai pranciškonai New Yorke 25. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1976.
32. Lietuvos kultūros židinio 5 metų sukakties minėjimas rudens vakaras. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1978.
33. Lietuvos pasauliečių pranciškonų ordinas. Sek manimi. I–II. Klaipėda: OFS. 1995.
34. *Matulaitis V.* Prisikėlimo parapija Toronte. Torontas, ON: Tėvai pranciškonai. 1978.
35. Metraštis 1950. Kennebunk, ME: Pranciškonų spaustuvė. 1949.
36. *Narbutas J.* Aušros vartų parapija 1950–1975. Montrealis, QC: Aušros vartų parapijos komiteto leidinys. 1975.
37. Od krugjat ku spotkaniu z muzulmanami w duchu sw. Franciszka z Asyzu. Warszawa–Rzym: Franciszkanskie centrum dla Europy Wschodniej i Azji Polnocnej. 2001.
38. Pasauliečių pranciškonų ordino regula ir generalinės konstitucijos. Kaunas: OFS. 2004.
39. *Pečiūra P.* Už vienuolyno sienų. Vilnius: Vaga. 1966.
40. *Popiežiškoji visuomenės komunikavimo priemonių komisija.* Pastoracinė instrukcija „Communio et progressio“. Vaticani. 1971.
41. Prisikėlimo parapijos Toronte pirmasis dešimtmetis. Torontas, ON: Tėvai pranciškonai. 1963.
42. *Ramanauskas B.* Aš savo dalį atlikau. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1983.
43. *Ramanauskas B.* Broliai pradėkim. Brooklyn, NY: Pranciškonų spaustuvė. 1976.
44. *Ramos. C. M.* The Rule of the Secular Franciscan Order. Chicago, IL: OFS. 1981
45. Religijos priedangoje. Vilnius: Mintis. 1983.
46. *Savasis J.* Kova prieš Dievą Lietuvoje. Putnam, CT. 1963.
47. *Sideravičius J.* Pranciškonai Lietuvoje. Vilnius: Pergalė. 1962.
48. *Stesko M.* Ekumeniczne Zaangazowanie zakonu braci mniejszych w dzieło ewangelizacji na terenie bylego ZSRR. Warszawa–Rzym: Franciszkanskie centrum dla Europy Wschodniej i Azji Polnocnej. 2001.
49. Šventojo Pranciškaus žiedeliai. Vilnius: Taura. 1993.

50. Święci rosyjskiej Cerkwi prawosławnej i święci franciszkanscy. Warszawa–Rzym: Franciszkańskie centrum dla Europy Wschodniej i Azji Polnocnej. 2003.
51. *Tamkevičius S.* LbK Kronika. <http://www.Lbkchronika.lt>; žr. 2009 10 01.
52. Tėvų pranciškonų misija. St. Catherines, Ontario, Canada 1949–1964. Toronto, ON: Pranciškonų spaustuvė. 1964.
53. *Tidikis R.* Socialinių mokslų tyrimo metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2003.
54. *Tomas Calanietis.* Šventojo Pranciškaus pirmasis gyvenimas. Vilnius: Aidai. 2000.
55. *Tomczak S.* Studia Franciszkańskie. T. 19. Poznań. 2009.
56. *Vaičiūnas A.* Kanados lietuvių bendruomenės leidinys. Torontas, ON. 2003.
57. *Vardys. V. S.* Krikščionybė Lietuvoje. Čikaga, IL Draugas. 1997.
58. *Veitas M.* Katalikų Bažnyčios Sibire istorijos apybraiža. Vilnius: Vilniaus dailės akademija. 2004.
59. *Vetrali T.* Dialog a tozsamosc franciszkańska. Warszawa–Rzym: Franciszkańskie centrum dla Europy Wschodniej i Azji Polnocnej. 2001.
60. Życie jako dialog za przykładem św. Franciszka z Asyżu. Warszawa–Rzym: Franciszkańskie centrum dla Europy Wschodniej i Azji Polnocnej. 2003.

PRIEDAS

5 lentelė. Lietuvių pranciškonų identiteto raiška pastoracinėje veikloje 1940–1990 m.

Nr.	Lietuvių pranciškonų veikla Veiklos pobūdis	Pirmosios Sovietų Sąjungos ir Vokietijos okupacijų metais (1940– 1944 m.)	JAV ir Kanadoje (1945– 1990 m.)	Sovietų okupuotoje veikloje (1945– 1990 m.)	Misijose Sovietų Sąjungoje (1984– 1990 m.)
1	Pranciškoniškų idėjų populiarinimas	+	+	+	+
2	Pastoracija parapijose	+	+	+	+
3	Pašaukimų pastoracija	+	+	+	+
4	Pasauliečių pranciškonų pastoracija	+	+	+	+
5	Periodinė spauda	+	+	+	+
6	Kultūrinė-tautinė veikla	+	+		+
7	Tautiškumo puoselėjimas jaunojoje kartoje	+	+	+	
8	Leidybinis darbas		+	+	+
9	Ryšių palaikymas su pranciškonais Lietuvoje	+	+		+
10	Edukacinė-švietėjiška veikla (šeštadieninės m-klos, gimnazija)		+		+
11	Šalpa	+			+
12	Vienuolynų įsteigimas		+		+
13	Misijos		+		+
14	Pastoracija karo pabėgėlių ir tremtinių stovyklose	+			
15	Tautinių stovyklų organizavimas		+		
16	Pagrindžio kunigų seminarija			+	
17	Pastoracinė veikla musulmoniškoje aplinkoje				+
18	Pastoracinė veikla tremties krašte				+
19	Vienybės siekiai Katalikų Bažnyčioje				+
20	Ekumeninis bendradarbiavimas				+
21	Tarpkonfesinis dialogas				+

Kun. Saulius BYTAUTAS

**LIETUVIŲ PRANCIŠKONŲ (OFM) IDENTITETO
RAIŠKA PASTORACINĖJE VEIKLOJE
1940–1990 METAIS**

Daktaro disertacija

Išleido ir spausdino – Vytauto Didžiojo universiteto leidykla
(S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas)

Užsakymo Nr. 18. Tiražas 15 egz. 2011 02 23.
Nemokamai.